Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DANMARKS FOLKEMINDER NR. 44

FRA
DANSK FOLKEMINDESAMLING
VI

MEDDELELSER OG OPTEGNELSER

VED

HANS ELLEKILDE

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1938

SPØRGSMAAL
om
hemmelige Stednavne.

Afdøde Professor Julius Lassen paa Regensen har 1910 meddelt Axel Olrik som et Barndomsminde fra Onsbjærg paa Samsø:

En høj Bakke »Dyret« har faaet Navn, fordi den ligner en Dyreryg. Men den har et andet Navn, og naar man nævner det, sker der en stor Ulykke. Gamle Lærer Sørensen i Onsbjærg kendte Navnet, og han sagde, at der var kun tre, der kendte Navnet. Han var meget bange for, at nogen skulde faa Navnet at vide og troede selv fuldt og fast paa, at der vilde ske en Ulykke, hvis det blev kendt. Hans Optegnelser blev tilintetgjort efter hans Død, maaske for at ingen skulde lære Navnet at kende. Den paagældende Bakke ligger ved Onsbjærg, 6—7 Minutters Gang Sydsydvest for Byen. Man siger, at Bakken har heddet Odinsbjærg.

Umuligt er det ikke, at Bakken »Dyret« oprindelig har heddet Odinsbjærg og siden har givet Byen Onsbjærg Navn. Sognebyen Onsbjærg har nemlig oprindelig haft Navnet Odinsbjærg ($^{20}/_{11}$ 1424 Othensberg), og dette Navn betyder, som ogsaa hævdet i Stednavneudvalgets Publikation Samsøs Stednavne 1922 S. 48 Odins Bjærg. Vi kan meget vel tænke os, at dette Navn i hedensk Tid har haft den Hellighed, *at det ikke maatte nævnes i sin egentlige Form,* men at det hellige Odinsbjærg har faaet et Dækkenavn, hvormed det kunde nævnes i daglig Tale. I dette Tilfælde altsaa Navnet »Dyret«, der vistnok slet ikke betyder »Dyret«, men derimod »Digret«, ɔ: det »digre« Bjærg, det »store« Bjærg. Den berømte Klippeø Blåkulla i Kalmarsund maa ikke af forbisejlende Søfolk nævnes med dette Navn, saa opstaar Storm og Uvejr. Det bør nævnes med Dækkenavne som »Jungfrun« eller »Känningen« af Søfolkene. Blåkulla dvs. den blaa Pige, er sikkert selv oprindeligt Dækkenavn for et oprindeligt, nu ukendt hedensk helligt Navn paa Klippeøen, der i Oldtiden følte som Gudernes Sæde.

Det har sin store Betydning, at »hemmelige Navne« drages frem, og at den tilknyttede Folketro og Folkeskik bevares til Eftertiden. Navnlig gælder det de Bjærge, der aabenbart gennem deres selve Navn viser sig som hedenske Helligbjærge. (Sml. Axel Olrik og Hans Ellekilde Nordens Gudeverden I S. 474 og 477). De vigtigste her henhørende danske Bakkenavne er foruden Onsbjærg paa Samsø Frøbjærg i Sydvestfyn, Tisbjærg i Hoven Sogn Nordøst for Varde og Torsbjærg i Nøvling Sogn ved Herning.

Tradition knyttet til Bakker med lignende Navne modtages med Tak af *Dansk Folkemindesamling* (Adr. Kgl. Bibliothek, København K.).

Andet Stednavnestof ude fra Sognene bedes helst sendt til *Stednavneudvalget* (Adr. Tøjhusporten, Tøjhusgade 9, Kbh. K.).

DANMARKS FOLKEMINDER
Adr. Dansk Folkemindesamling
Det kgl. Bibliothek, København K.
(Telf. Central 11617, mellem 10 og 3)

Februar 1938.

MEDDELELSE

HERMED udsendes Medlemsleveringen for AARET 1937: Danmarks Folkeminder Nr. 44 FRA DANSK FOLKEMINDESAMLING VI, Meddelelser og Optegnelser ved Arkivar *Hans Ellekilde* (egentlig sidste Levering for Aaret 1936); Nr. 45 BORRINJHOLMSKA SANSÅGER, Bornholmske Folkeæventyr og Dyrefabler samlede af Amtsrevisor, Intendant *J. P. Kuhre*, Rønne og Nr. 46 BJÆRGFOLKENES BAGNING, en Sagnundersøgelse af Dr. phil. Frk. *Inger M. Boberg*. Udenfor den egentlige Medlemslevering følger et lille Særtryk HORNBÆK KIRKES TOHUNDREDAARSDAG den 27. Oktober 1937 af *Hans Ellekilde*, som Udgiverne har stillet til Raadighed for de gamle Medlemmer af Danmarks Folkeminder. Der er kun faa Eksemplarer til Raadighed for nyindmeldte Medlemmer.

Medlemsleveringen for 1938 vil blive endelig fastsat paa Foreningens Aarsmøde i Marts 1938. Det kan dog betragtes som overvejende sandsynligt, at den helt eller delvis vil komme til at bestaa af en stor Undersøgelse VORE MOLBOHISTORIER OG DERES UDSPRING, ved Professor *Arthur Christensen*, hvilken Undersøgelse foreligger i Manuskript, godkendt af det nedsatte Tilsynsudvalg. Den vil sikkert blive modtaget med Glæde af alle Yndere af vore prægtige Molbohistorier, og hvilke Danske er ikke det.

Foreningens Styrelse opfordrer alle Medlemmer til at virke for **Tilgang af nye Medlemmer**. Jo flere Medlemmer vi faar, des mere kan vi yde de enkelte Medlemmer for det erlagte Medlemsbidrag (4 Kr. 50 Øre for indenlandske, 6 Kr. for udenlandske Medlemmer). Alle **nye Medlemmer for 1938** vil kunne faa Aargang 1937, de tre ovennævnte Bind, hvis samlede Bogladepris udgør 15 Kr., for 4 Kr. 50 Øre, saa længe

Oplaget slaar til. Denne Ret ophører, naar Leveringen for 1938 er færdigtrykt og udsendt, antagelig henimod Aarets Slutning. Gør Slægt og Venner opmærksom paa, hvad Foreningen herigennem byder sine Medlemmer, og tilskynd dem til at melde sig ind. Gør dem opmærksom paa Muligheden af at erhverve til deres Bogsamling vore ældre, endnu ikke udsolgte Skrifter til den for Medlemmerne gældende **betydelig nedsatte Pris**. Ældre Medlemmer, der har betalt Medlemskontingent for tre Aar og nye Medlemmer, som betaler tre Aars Kontingent ved Indmeldelsen, har Ret til at købe vore ikke udsolgte ældre Skrifter **enkeltvis** for halv Bogfadepris + Forsendelsesporto, og i **samlet Levering** (Nr. 1, 5, 10, 12, 21, 23, 25—29, 31—43) for i alt **50 Kr.**, heri indbefattet Forsendelsesomkostninger (samlet Bogladepris 156 Kr. 50 Øre). Dette Beløb kan efter Aftale med Sekretæren, om ønskes, indbetales i maanedlige Rater paa 10 Kr. Vær ogsaa opmærksom paa, om Deres Købstadsbibliotek eller Sognebogsamling er Medlem af Foreningen og gør i modsat Fald opmærksom paa, hvilke Fordele det har for Biblioteket at være Medlem: for et ret beskedent Aarsbidrag at sikre sig Bøger, der paa Grund af deres begrænsede Oplag med Tiden vil blive Sjældenheder, som en stor Del af Danmarks Folkeminders Serie allerede er det, hvorfor de siden maa købes langt over den oprindelige Pris. Vi beder ogsaa vore Medlemmer sørge for, at vore Bøger bliver omtalt i den stedlige Presse, da der derved vækkes Interesse for Foreningen og dens Udgivervirksomhed i videste Kredse.

Indenlandske Medlemmer bedes venligst benytte medfølgende Indbetalingskort til Indbetaling af Medlemsbidraget for 1938. Indbetaling paa Giro simplificerer nemlig vor Forretningsgang og sparer Medlemmerne for til sin Tid at betale Opkrævningsgebyr. Vi beder venligst vore **udenlandske Medlemmer** om Indbetaling af Medlemsbidrag og Restancer ældre end 1937 snarest belejligt, da man ellers risikerer at blive slettet som Medlem, naar næste Udsendelse finder Sted.

Vi henleder Opmærksomheden paa, at **eventuel Udmeldelse** af Foreningen i Følge Foreningens Love skal ske **skriftligt** til Foreningen (det vil sige til Foreningens Sekretær eller Kas-

serer). Nægtelse af Indløsning af Foreningens Postopkrævningsforsendelse for 1937, indeholdende Danmarks Folkeminder Nr. 44—46, uden forudgaaende skriftlig Udmeldelse, kan følgelig ikke betragtes som lovmæssig Udmeldelse. Det maa tillige erindres, at hver eneste »Nægtet Indløsning« bringer Foreningen et ganske uforskyldt Tab, der gennemsnitligt kan ansættes til 1 Kr. for hver ikke indløst Postopkrævningsforsendelse.

Uddrag af Regnskabet for 1936.

Indtægt.		Udgift.	
Medlemsbidrag	5351.74	Fremstilling af Nr. 43...	2054.85
Dansk Folkemindesamlings Aarsbidrag	100.00	Spørgeliste om Tærskning	235.21
Statstilskud, 4 Kvartaler.	390.00	Sekretær- og Kassererhonorar	500.00
Antikvar Carl Jul. Petersens Hjælpefond.....	150.00	Portoudgifter.....	546.58
Carlsbergfondets Tilskud til Nr. 43.....	900.00	Medlemsliste og mindre Tryksager	309.80
Bogsalg til Medlemmer..	115.70	Udsendelse af Nr. 43	204.38
— i Boghandlen ...	803.55	Udgifter til Aarsmøde ...	49.00
Renter af Kassebeholdning.....	36.19	Understøttelse til Folkemindeindsamling i Angel	100.00
Kassebeholdning 30/6 1936.	991.90	Kassebeholdning 9/8 1937 .	4839.26
Balance...	Kr. 8839.08	Balance...	Kr. 8839.08

Foreningens faste Fond er i Regnskabsaaret 1936 vokset med tilførte Renter af det faste Fond 102 Kr. 14 Øre til ialt 5157 Kr. 61 Øre ved Regnskabsaflæggelsen den 9/3 1937.

Til Regnskabet for 1936 skal bemærkes, at naar Kassebeholdningen er blevet saa stor, skyldes det for det første, at der til den udsendte Bog Nr. 43 var ydet et Tilskud paa 900 Kr. fra Carlsbergfondet, men dog især, at den til Udgivelsen for 1936 bestemte Bog Nr. 44, »Fra dansk Folkemindesamling VI«, ikke naaede at blive færdig; en stor Del af den derved sparede Sum er imidlertid nu anvendt til Udgivelsen af denne, der medfølger Aargang 1937, hvorefter Kassebeholdningen atter vil bringes ned til normal Størrelse. Dog maa det forventes, at ogsaa Regnskabet for 1937 vil stille sig relativt gunstigt, takket være et Tilskud paa 1317 Kr. fra Carlsbergfondet til Nr. 46, »Bjærgfolkenes Bagning«.

Vi beder Medlemmerne interessere sig for, at der kommer et saa stort Antal Besvarelser som muligt paa de af Foreningen bekostede, med denne Forsendelse følgende **Spørgekort** fra

Dansk Folkemindesamling om den danske Høst. Er De ikke selv i Stand til ud fra egen Erfaring at besvare Spørgekortene, saa send disse Spørgsmaal til Venner eller Kendinge paa Landet og bed dem venligst om at besvare Spørgsmaalene, saa nøjagtigt og præcist som muligt. Vi ønsker at danne os en Mening om Værdien af det ved saadanne Spørgekort indsamlede Folkemindemateriale, og det kan vi kun faa ved at modtage et ret stort Antal Besvarelser af de nu udsendte Spørgekort. Indsamlingen ved Spørgekort har i Tyskland givet særdeles gode Oplysninger under Forarbejderne til det tyske Nationalværk »Atlas für deutsche Volkskunde«, og vi vil gerne kunne skønne om Muligheden af en Gang med Tiden at tilvejebringe noget lignende for Danmarks Vedkommende. Hertil er de denne Gang udsendte Spørgekort det første, prøvende Skridt.

Jørgen Olrik.
Formand i Danmarks Folkeminder.

Hans Ellekilde.
Sekretær.

DANMARKS FOLKEMINDER Nr. 44

FRA
DANSK FOLKEMINDESAMLING
VI

MEDDELELSER OG OPTEGNELSER

VED

HANS ELLEKILDE

KØBENHAVN
DET SCHØNBERGSKE FORLAG
1938

Paa Foreningens Vegne takker jeg Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond for et Tilskud til Udgivelsen paa 150 Kroner, der er kommet Bogens Billedudstyr til gode. Paa egne Vegne takker jeg Carlsbergfondet for den personlige Understøttelse, der har muliggjort det ret omfattende Arbejde med Dansk Folkemindesamlings Samlinger vedrørende den danske Høst, som Forarbejde ogsaa til Axel Olrik og Hans Ellekilde: Nordens Gudeverden I Hæfte 8.

HANS ELLEKILDE.

INDHOLD

Side

Det sidste Neg i dansk Overlevering 5

Sjældne Opskrifter 101

Aarets Fester og Livets Højtider i Angel 129

Pløjning, ved *Kristen Møller* 161

Stedregister, ved *Laurits Bødker* 181

For Udgivelsen af »Fra Dansk Folkemindesamling« VI har fhv. Kredslæge *J. S. Møller*, København, Konservator *H. P. Hansen*, Herning og Musæumsinspektør *Uldall*, Dansk Folkemusæum, ført Tilsyn. — Paa Foreningens og egne Vegne takker jeg Tilsynet for dets værdifulde Indsats ved Udgivelsen af denne Bog.

HANS ELLEKILDE.

Fig. 1. Ældste danske Billede af det sidste Neg paa det sidste Læs. Efter Originalmaleri af Hans Jørgen Hammer 1844 i Dansk Folkemusæum.

DET SIDSTE NEG I DANSK OVERLEVERING

I Hæftet Fra Dansk Folkemindesamling III Side 5—17 har afdøde Direktør for Dansk Folkemusæum, Bernhard Olsen, skrevet en Afhandling med samme Titel som denne, »Det sidste Neg«. Bernhard Olsen holder sig fortrinsvis til det tyske, engelske og franske Folkemindestof om det sidste Neg, mest samlet af den store tyske Folkemindeforsker Wilhelm Mannhardt, udfyldt med det sparsomme trykte danske Stof, som kendtes i 1910, især fra Skattegraveren I—XII. Ganske anderledes til sin Ret kommer det danske Folkemindestof om det sidste Neg i J. S. Møllers grundlæggende Bog »Fester og Højtider i gamle Dage, Skildringer fra Nordvestsjælland« 1933 II S. 87—96 og S. 226—250. Her er det utrykte Stof fra Holbæk Amt, som Dansk Folkemindesamling havde stillet til Raadighed, udnyttet til Bunds, og det trykte danske Stof om det sidste Neg i Arbejder som Tang Kristensens Jysk Almueliv, Feilbergs Dansk Bondeliv og Jysk Ordbog er benyttet paa en langt mere grundig Maade end hos hans Forgænger Bernhard Olsen.

Det faldt udenfor J. S. Møllers naturlige Plan at benytte

Dansk Folkemindesamlings store utrykte Stof om det sidste Neg udenfor Holbæk Amt. Dette utrykte Stof er Hovedkilden for min Afhandling. »Det sidste Neg«. Den bringer derfor næsten udelukkende hidtil ukendt Stof fra alle Danmarks Egne, ogsaa Holbæk Amt, men bryder sig ikke om at gentage, hvad der allerede paa fortræffelig Maade er sagt af mine to Forgængere, saa meget mere som jeg i det væsentlige slutter mig til J. S. Møllers Synspunkter[1]). Det er en Selvfølge, at min Afhandling her, med denne Afgrænsning til det utrykte Stof i Dansk Folkemindesamling, umuligt kan faa nogen *afsluttende* Karakter, men det tilstræber den heller ikke. Jeg ønsker tværtimod, at min Afhandling skal have *indledende* Betydning ved at interessere Læserne for Indsamling og Optegnelse af det store, værdifulde Stof om dansk Høstskik, der endnu ligger skjult i Folkets Minde, for at vi, naar dette Stof endelig er samlet, saa vidt muligt fra hvert eneste dansk Sogn, kan skride til den store afsluttende Bog om Den danske Høst.

Dansk Folkemindesamling har prøvet at samle dette Stof Sogn for Sogn i det tidligere dansktalende Angel Syd for den danske Statsgrænse ved Hjælp af den trofaste mellemslesvigske Arbejdsmand Andreas Lorenzen i Damholm i Vestangel[2]), men der er endnu meget langt frem, til vi har Høststoffet samlet Sogn for Sogn i det genforenede nordlige Sønderjylland og i selve Kongeriget. Det kan »Danmarks Folkeminder«s Medlemmer hjælpe Dansk Folkemindesamling med ved efter bedste Ævne at besvare de Spørgsmaal om Høstskik, som følger denne Udsendelse, eller ved at drage Omsorg for, at disse Spørgsmaal bliver besvaret af fortidskyndige Mænd og Kvinder rundt omkring i de danske Sogne. Det er af stor Betydning, at vi nu, før den sejrrige Høstmaskinkultur ganske udsletter Minderne om den ældre Lekultur, de ældre har kendt fra deres Barndom,

---

[1]) Jeg kan ogsaa henvise til Henrik Ussings folkepsykologisk interessante Skildringer af det sidste Neg og den danske Høst i det hele i »Danmark i Fest og Glæde II«, S. 95—105, IV S. 98—105, sml. DFm. 32 S. 71—75.

[2]) Se nærmere Hans Ellekilde: Det sidste Neg i angelsk Folkeoverlevering i »Nordiska Folkminnesstudier tillägnade Sverker Ek. 1937 S. 180—195. Stoffet dær stammer hovedsagelig fra Sydangel. Det kan ikke undgaas, at noget af det allerede her trykte Stof bliver genoptaget i denne Redegørelse, men en stor Del af det angelske Stof, især fra Nordangel, er dog først offentliggjort i Fremstillingen her.

faar indgaaende Redegørelse for selve den gamle Høsts Arbejde i saa mange danske Sogne som muligt. Det samme gælder de mange forskellige Høstfester, jeg her kun lejlighedsvis kan strejfe, den festlige første Høstdag, som den især fejres paa Fyn, Sundeved og Als; Opmejningsdagen med dens Strygen for Kaal og det lille Aftengilde, ofte med bedre Grød, end man ellers faar; det lille Høstgilde den sidste Indkørselsdag, i Jylland ofte kaldt Opskjær; det store Høstgilde nogen Tid efter, ofte Mikkelsdagen den 29. September, tidligere den bedste Dag i hele Aaret for Fattigfolks Børn, bedre endog end selve Julen. Naturligvis ønsker Dansk Folkemindesamling ogsaa saa nøjagtige Oplysninger om det sidste Neg som muligt, dets Navn, dets Køn, dets Udstyr og mulige Udklædning, og de mange ældre og yngre Skikke og Folketro, der har været knyttet til det sidste Neg og det sidste Læs i hvert enkelt dansk Sogn. Af disse Skikke og Forestillinger giver jeg nu en fyldig, men absolut ikke nogen udtømmende Skildring.

Indenfor det Stof, som i strengere Forstand vedkommer »Det sidste Neg«, holder jeg mig særlig til den Overlevering, hvor det sidste Neg opfattes som en *menneskelig Personlighed,* snart som gammel Kvinde (Sjælland, Fyn, Østjylland, Sydøstskaane), snart som gammel Mand (Sydøstjylland, Vendsyssel, Thy, Sydvestskaane), snart som Barn, hvis Forældre er Mejer og Binderske (Midtjylland, Haderslevegn, Angel) og snart som ung Pige (Sundeved, Als, Aabenraa Amt). Derimod behandler jeg mere flygtigt den Overlevering, hvor det sidste Neg opfattes som en *Offergenstand,* givet til overnaturlige Væsener i Jorden eller i Luften, oftest i selve Høstens Tid, da jeg tidligere i forskellige Afhandlinger udførligt (S. 86) har behandlet denne Overlevering. Det sidste Neg som Offerneg kendes særlig paa de sydlige danske Øer, Møn, Falster og Lolland samt Bornholm. Undertiden har vi en Sammenblanding af Personlighedsneg og Offerneg, saaledes i Angel, hvor det sidste Neg, Fokken, ofte sættes ud midt i Gaarden eller i Gaardens umiddelbare Nærhed til Himlens Fugle, og derefter ikke røres af Menneskehaand. En lignende Sammenblanding finder vi i den øvrige danske Overlevering, naar det personlighedsopfattede sidste Neg undertiden kan gemmes til Julen, og da sættes ud til Fuglene som Juleneg.

NAVNE PAA DET SIDSTE NEG

Det sidste Neg har mange forskellige Navne i den danske Overlevering. I Sjælland kaldes det sidste Neg for *Kællingen,* og det samme Navn faar dets Binderske. Negnavnet Kællingen findes jævnlig i Nordfyn og i Djursland ligesom ogsaa i Sydøstskaane. I Vendsyssel kaldes jævnlig det næstsidste Neg for Kællingen, men det sidste Neg for *Stodderen,* det sidste Havreneg for »*Havrepiggen*«. Negnavnet Stodderen træffes hyppigt i Vestskaane og ikke helt sjældent i den nyeste sjællandske Overlevering, oftest vel som Benævnelse paa den mandlige Binder »Rugstodderen«. I Himmerland kaldtes det sidste Neg oftest med det endnu uforklarede Negnavn »*Retten*« eller »*Ritten*«, men det almindelige østjyske Negnavn »*den Gamle*« kan ogsaa undertiden forekomme i Himmerland. Negnavnet »Den Gamle« forekommer fortrinsvis i Aarhus og Randers Amter, men det breder sig ind i Viborg Amt, især Hids Herred Vest for Silkeborg og mod Syd ned i Vejle Amt, især i Bjerge Herred Nord for Vejle Fjord. »Den Gamle« forekommer næsten udelukkende som Negnavn paa Langeland, og kæmper i det nordlige Fyn med Negnavnet »Kællingen« om Magten. I de fleste Tilfælde opfattes »den Gamle« som en gammel Kvinde, mindre hyppigt som en gammel Mand (sml. her S. 15 Klakring), men ikke sjælden er Opskrifterne for ufuldkomne til, at der kan gives nogen sikker Kønsbestemmelse af Neget som gammel Kvinde eller som gammel Mand. I Vejle Amt i Sydøstjylland kaldes det sidste Neg for *Gammelmanden,* med Undtagelse af de otte gamle sønderjyske Sogne i N. Tyrstrup Herred Syd for Kolding Fjord, som Danmark beholdt i 1864. Fra Kolding Fjord til Aabenraa Fjord i det nordøstlige Sønderjylland kaldes det sidste bundne Neg for *Fisneg,* den sidst opstukne Kærv (d. v. s. Dobbeltneg), der køres hjem paa det sidste Læs (S. 44 flg.) for *Fiskjærv,* og den »Høsthjælper« (S. 76 ff.), der sendes til efternølende Naboer for paa Skrømt at hjælpe dem færdige, kaldes *Fissemand.* Fra Aabenraa Fjord til Egernfjord kaldes det sidste Neg for *Fok.* I det nordlige Fok-Omraade mellem Aabenraa og Flensborg Fjord ligesom paa Als bruges Navnet Fok oftest om det paa det sidste Læs hjemkørte sidst opstukne

Neg, mens man i Angel og Svans ofte har overført Benævnelsen Fok fra det sidste Neg til et Erstatningsneg, bundet af al Slags Korn, som Ejendommen kan yde, og udsmykket med Havens farverige Blomster. I Midtjylland kaldes det sidste Neg for *Drengen* eller *Høstdrengen.* Dette Navn kendes i Salling, paa Mors, paa Thyholm, i det nordlige Hardsyssel og i Herrederne vest for Viborg, især Fjends Herred og Rinds Herred ved Limfjorden. I Størstedelen af Ringkøbing Amt og Ribe Amt har det sidste Neg enten intet særligt Navn, eller det kaldes *Enken.* Det er ikke altid det sidst bundne Neg, der bærer dette Navn, det bruges ofte om det sidste Neg, der slæbes til Hov, hvis dette er et *umage* Neg[1]). I det sydligste og østligste af Ribe Amt trænger det sønderjyske Negnavn Fisneg sig ind, især i Anst og Malt Herreder, og Høsthjælperbenævnelsen Fissemand kendes lige til Vesterhavet, Nord for Ribe.

Fælles for alle disse mange og udbredte folkeyndede Navne er, at Neget opfattes som en menneskelig Personlighed, selv om det paa dette Punkt kniber med »Retten« i Himmerland og med »Fokken« i Angel. Men vi har ogsaa Navne, hvor Neget utvivlsomt betegnes som Dyr. Det gælder Navne som *Hundneget,* især paa Als, *Tæven* (d. v. s. Hunhunden) især paa de sydfynske Øer, Sydfyn og Lolland, og *Soen* i Nordfyn og Midtskaane, ingen af dem hverken med stor Udbredelse eller med særlig mærkelig Overlevering. Det gælder dog ikke Negnavnet *Basse* i det indre Sønderjylland, da Neget maa have faaet sit Navn Basse, fordi det laves særlig stort og omfangsrigt (S. 47). Man taler meget hyppigt paa Høstmarken, naar man skal til at foretage det sidste Hug, om, at man skal »hugge *Ræven* ud«, eller at man skal »fange *Haren*«, men i Modsætning til norsk og svensk Overlevering kaldes det sidste Neg mig bekendt aldrig i dansk Overlevering for Hare eller Ræv[2]). Ræven nævnes

---

[1]) Oplysende for Brugen af Negnavnet Enken er en Optegnelse fra Brande Sogn Vest for Vejle: »I Høsten kaldtes sidste Neg »Høstdreng«. Naar der sattes Neg sammen, kaldtes det sidste Neg for »Enken«. Den, der fik det sidste Neg, skulde staa ved Enken«. (Arbejdsmand Mads Th. Bertelsen, Herning, født i B. o. 1877, til Fru Kirstine Nielsen, Ramsing, 1935).

[2]) I en Optegnelse fra Filskov Vest for Vejle hedder det dog: »En Mejer havde taget for smalle Slag, en anden havde gaaet og beregnet, hvor store Slag, han skulde tage for at undgaa det sidste Skaar, for saa kom hans Optager jo til at binde det sidste Neg og tillige binde Ræven« (Højskoleelev Jens Øster-

særlig paa Sjælland, Fyn og Østjylland, Haren særlig i Sydvestjylland og Sønderjylland. Der nævnes i dansk Folkeoverlevering aldrig andre Dyr i Forbindelse med sidste Skaar end Ræv og Hare. Angel viser paa dette Punkt fuld Overensstemmelse med Danmark, kender enten Hare eller Ræv i det sidste Skaar[1]), ikke som i Nordtyskland ofte Ulv.

Foruden disse Menneske- og Dyrenavne har vi enkelte sjældne Navne, der vistnok betegner det sidste Neg som et dæmonisk Væsen. Det synes at være Tilfældet med de midtjyske Negnavne *Gonnis,* især Byggonnis, og Hvede*trold,* samt Navnet *Dværg* paa Hannæs. Det samme gælder maaske Navne som *Wrip,* især Rugwrip, og *Hwæs,* især Havrehwæs i Midt- og Vestjylland, og *Havreskrat* i Østsjælland, samt Boghveder*æde* i Midt- og Østsjælland. De sjællandske Navne *Havregimbe* og *Havrenakke* synes først og fremmest at være Haansnavne for Bindersken af det sidste Havreneg. (Sml. S. 19).

BESKRIVELSER AF DET SIDSTE NEG

I Sjælland bindes det sidste Neg »Kællingen« i Regelen med tre Baand og stilles øverst op i en Travehob, saa at den er let kendelig, naar den skal køres hjem paa sidste Læs. Ikke sjælden omtales det, at Kællingen faar et Baand om sig af hver af deltagende Høstfolk[2]). Udførlige Skildringer af, hvorledes Kæl-

gaard, F., 1926). Enestaaende i dansk Overlevering er ogsaa en Optegnelse fra Henne, Nord for Varde: »Naar sidste Skaar paa Rugmarken var høstet, blev der spurgt: »Var der nogen, som saa Haren?«. Manden lod, som han var bange for at miste Hovedet, smed Leen og løb. Gaardens Folk fangede ham og bandt ham med Halmbaand. Han blev først løst, naar han havde lovet et godt Høstgilde«. (Pens. Lærer Torben Klinting, N. Nebel, 1937, født 28. Septbr. 1852 i Henne Sogn). Sml. Klinting Vestjyske Skildringer, 1925 S. 66—67.

[1]) Som typisk for Anglerskikken anfører vi fra Torsted Sogn imod Syd: En Dreng eller Pige blev narret til at gribe det Dyr, der havde gemt sig i det sidste Hjørne Korn, der stod paa Roden. Her i Sognet var der de Steder, hvor det var en Ræv, der skulde gribes, men det var ogsaa dem, der sagde, at det var en Hare, der skulde gribes. Drengen eller Pigen fik en Sæk til at gribe Ræven eller Haren i. Sækken skulde holdes op, og her skulde saa en Ræv eller Hare smutte ind i. Den sidste Rest Korn, der stod paa Roden, var (gerne) ind mod et Hegn, og de andre Høstfolk kastede da et eller andet ind i Hegnet, saa det »ruslede«, og saa raabte de paa plattysk: Dreng (Pige), du passede jo ikke paa, der løb Ræven (eller Haren). (63aarig Meddeler til A. Lorenzen 1936).

[2]) Sml. de i Danmarks Folkeminder 32 S. 72 offentliggjorte Billeder af Havrekællingen fra Kelleklinte og Bygkællingen fra Raklev, hvis Originaler findes i Kallundborg Musæum.

lingen blev lavet, har vi fra Herstedøster, Vest for København, og fra Kirke-Stillinge Nord for Slagelse.

Naar man i Herstedøster nærmede sig Slutpunktet for Afmejningen, blev der gerne af en af de ældre Karle eller Husmanden af et Neg eller to bundet en saakaldt Kælling, som saa blev sat op i den sidste Hov, der blev stillet op. Den saakaldte Kælling fik sit Udseende derved, at man ved Hjælp af et Baand foroven gav den en Indsnævring som Hals og et Baand midt paa, forestillende Indsnævringen paa Livet, saaledes at den fik et fruentimmeragtigt Ud-

Fig. 2. Det sidste Neg i den sidste »Hob«.
Herstedøster ved København 1937.

seende. Kællingen henstod nu paa sin Plads midt i Hoven, alt medens Indkørselen stod paa, og blev som Regel først medtaget ved sidste Læs og som sidste Neg. (Dyrlæge Anders J. L. Nielsen, Glostrup, født $^{27}/_{4}$ 1885 i H. til Sønnen Viggo Nielsen 1937).

Om Kællingen blev der i Kirke-Stillinge bundet tre Baand. Den Del af Negen, der var over det øverste Baand, dannede Hovedet. To armtykke Totter af Straa mellem det midterste og nederste Baand og i Negens diametralt modsatte Sider blev trukket ud, saa det lignede to Armbuer eller Armkroge — hvad man vil kalde dem — to Buer som en Person danner, naar han staar med begge Hænder i Bukselommerne og stikker Albuerne ud til Siden, ud fra Kroppen. Vi hentede vilde Blomster og Grønt ved Grøfterne og satte paa Kællingen mest ved Baandene. Var der nogen store Tidselhoveder at faa fat i, og det var der gerne rigeligt af, sattes de oven i Hovedet, og Karlene dansede da med Kællingen, saa det hugg efter. Oven i

Travehoben, hvor Negene fra de to Sider var sat imod hinanden, satte man Kællingen. Ved Indkørselen kom hun ned i Læsset med de andre Neg, men saa var ogsaa Blomster og Grønt visne, Stadsen var gaaet af hende. Vi sagde til hinanden, naar vi stak op derhjemme, tog fra, satte Sæden paa Plads, eller vi smed ned fra Laden eller Stakken om Vinteren: »Her er Høstkællingen«, ellers var der ikke mere Stads med hende. Hendes Glansperiode var ude i Marken. (Fiskehandler Carl Carlsen, Gl. Holmstrup, født 1862 i Slagelse til Arbejdsmand Axel Rønnekilde Nielsen, Slagelse 1934).

Vi skal nu høre, hvorledes det gik til med at binde Høstkællingen eller Enkeneget i Ejby Sogn paa Vestfyn.

Naar Kornet var ved at blive afhøstet, fik Folkene formelig Panik, ingen vilde binde det sidste Neg. Nogle kaldte det Høstkællingen, andre for Enkeneget, og den, der bandt det, skulde blive Enke eller forblive ugift, og der blev en forfærdelig Latter over den, der var saa uheldig at blive det. Naar det sidste Neg saa var bundet, tog man et fast Tag i Siderne paa Neget, lige meget i hver Haand, og trak Armene godt ud fra Kroppen, saa bandt man et Baand om Halsen og et om Skørtet, og saa skulde det hen til de andre Neg. Men ingen vilde være Slævetræet, for den, der var det, skulde være Slævetræ for de andre Resten af Aaret. Naar Enkeneget skulde paa Plads, blev der bundet Guirlander af Markens Blomster, Smørblomster, Margreteblomster og Katteøjne, og i Dagens Anledning havde man taget en gammel Flaurhat eller et Hovedklæde til at pynte Høstkællingen med. Naar den var pyntet, dansede Pigen eller Konen, som havde bundet det, det hen til den sidste Skok, idet hun sang Høstvisen »Marken er mejet, og Kornet det er høstet«. Derefter raabte man Hurra tre Gange for Markens gode Gaver, og i Flok og Følge gik man hjem, ikke som man ellers plejede, at køre hjem. (Fru Katrine Hansen Frank, født i Ejby $^{21}/_{6}$ 1852, til Datteren Fru Tømrer Hansine Sørensen, Vejle. Sml. S. 40, 61 og 81).

Vi anfører nu et Vidnesbyrd fra Tyregod Sogn Vest for Vejle, hvorledes den Gamle bliver bundet. Man vil se, at selv om det er en god Optegnelse, er det ikke muligt at afgøre, om »den Gamle« i Tyregod opfattes som gammel Kvinde eller som gammel Mand. (Sml. her S. 15 Klakring, S. 40 Humble og Fig. 8—13).

Det sidste Neg i Høsten, som Skik var i min Hjemegn, skulde bindes med fem Baand. Først blev et Baand lagt midt omkring Neget, dernæst blev Rodenden delt i to Dele, bundet hver med et Baand. Derefter blev to Lokker af Negets Top bøjet ned, og hver af Lokkerne ombundet med et Baand. Det sidste Neg skulde da forestille et Menneske. Rodendens Deling med to Baand var Benene, de

to Lokker af Negets Top var Armene, og Hovedet var selve Negets Top, Aksene. Naar det sidste Læs Korn kørtes hjem, kom det sidste Neg med de fem Baand med paa dette Læs, og den Pige, der havde bundet Neget, skulde med op paa Læsset, staa og holde Neget oprejst paa Læsset. Det sidste Neg blev kaldt den Gamle. (Møllerenke Ane Kirstine Pedersen, Kragelund, født i Tyregod $^{22}/_{1}$ 1846, til Sognefoged Jens Jensen, Kragelund 1923).

Det sidste Neg udstyret med to Ben, for at faa en menneskelignende Skikkelse, kendes baade i Himmerland og i Vendsyssel.

»Retten« blev bundet med 2 eller 3 »Waaser« (Baand), saa den var let kendelig. En Kone, født i Romdrup Sogn o. 1866, men i flere Aar Pige i Sejlflod, havde set en »Ret«, bundet som et kløftet Neg ved Roden. (En Tegning viser et Neg med to Ben med Baand om Livet og om hvert af de to Ben). Det blev sat paa en »Rawt«, d. v. s. Stage, ved Enden af den sidste Hob. Om det var i Romdrup eller Sejlflod, turde hun ikke afgøre. (Lærer H. R. Johannsen, Hadsund 1937). Sml. S. 21.

I Dronninglund Herred i Vendsyssel blev Rugstodderen ofte forsynet med Ben og iført en Vadmels Kofte og Hat. Ofte blev der sat en udklædt Rytter skrævs over Læssetræet, naar sidste Læs var færdig til Hjemkørsel. (Fhv. Skovarbejder Christian Thomsen, født $^{24}/_{7}$ 1842 i D., til Bødker Niels Pedersen, Ø. Brønderslev 1936).

I selve Ø. Brønderslev blev »Stodderen« bundet større end andre Neg og snøret sammen med tre til fire Baand, saaledes at han Stodderen var kendelig, naar sidste Læs blev læsset. (Partikulier Chr. Overgaard, født o. 1860 i Ø.-B., til Bødker Niels Pedersen 1937).

En Udklædning af det sidste Neg forekommer ret jævnlig i Salling, hvor Neget kaldes Drengen.

I Selde eller Aasted Sogne i Nordsalling udklædtes det sidste Neg, og i Drengeklæder. Den sidste Dag, man var i Marken, var Pigerne belavede paa at have Klude og lidt Drengetøj med, uden at nogen saa det. Det skulde de bruge at svøbe Drengen med. (Indsidder N. C. Christensen, født o. 1859 i Selde-Aasted Kommune, til Fru Kirstine Nielsen, Ramsing 1936).

Vi anfører til sidst et Par Beskrivelser af det angelske Erstatningsneg, der paa sig har faaet overført det nedarvede angelske Navn paa det sidste Neg, Fokken.

I Ulsnæs Sogn havde Pigerne Blomster med hjemmefra paa Marken, hvormed Fokken skulde smykkes. Fokken blev bundet paa en trebenet Stok, der blev skaaret i et Hegn. Fokken blev bundet om

selve Stagen, men Benene for neden var fri. Fokken blev bundet af alle Slags Korn og smykket med Blomster, dog øverst i Fokken kom Korn. (Meddeler født 1867 i Ulsnæs Sogn, til A. Lorenzen 1936).

Dette Erstatningsneg kunde ligefrem bindes i Buketform, saaledes i Moldened Sogn ved Slesvig.

I Moldened Sogn var det altid den Pige, der bandt det sidste Neg, som fik Fokken. Den blev bundet af al Slags Korn sammen med

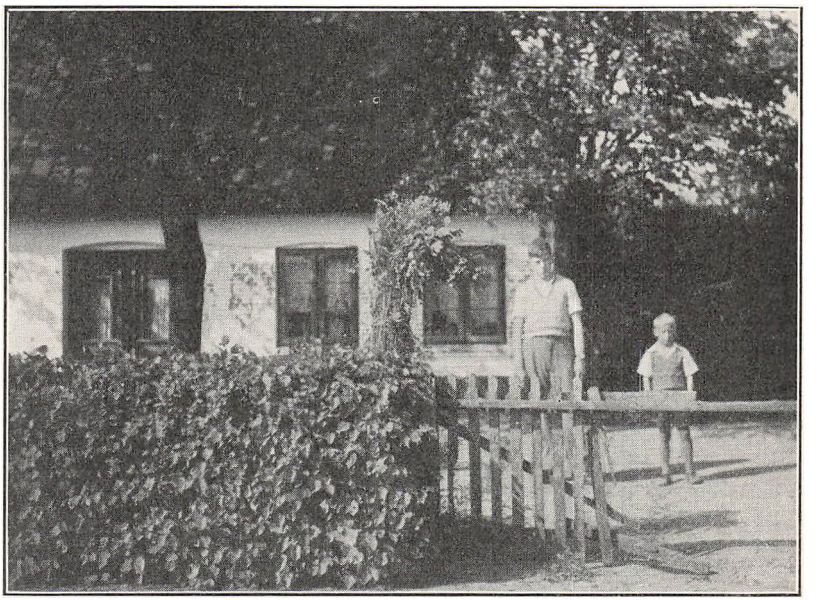

Fig. 3. Det blomstersmykkede sidste Neg i angelsk Folkeskik.
Stenbjærg Sogn i Angel. Efter Fotografi af Lærer Jørgen Jørgensen, Slesvig.

Blomster. Den blev bundet, som man plejer at binde en Buket Blomster. Fokken blev bundet til den Piges Rive, som havde bundet sidste Neg, og saaledes bar hun den hjem til Gaarden. (72aarig Meddelerinde til A. Lorenzen 1936).

I Regelen blev Fokken bundet ude paa Marken, naar Afgørelsen var faldet, om hvem der havde faaet Fokken, men der er ikke noget i Vejen for, at den kan laves hjemme Dagen før og tages med ud paa Marken, saaledes f. Eks. i Stenbjærg Sogn i Angel, hvor man Dagen før paa en trebenet Stok binder en Fok af al Slags Korn tillige med Blomster, som saa maa bæres hjem af den Karl eller Pige, der havde »faaet Fokken«.

Naar Anglerfokken afviger saa stærkt fra almindelig dansk Type af det sidste Neg, som bundet med tre eller flere Baand, blomsterklædt eller udklædt med menneskelig Klædedragt, maa det skyldes Indflydelse fra den i Angel mere og mere fremtrængende *Høstkrans,* der netop bindes hjemme af al Slags Sæd og Havens farverige Blomster, tages med ud paa Marken og køres hjem paa sidste Læs. (Sml. S. 52—55).

Vi kan derfor ogsaa i Angel snart have Typen det udpyntede sidste Neg, snart Erstatningsneget, delvis lavet af Korn fra sidste Neg.

I Havetoft Sogn blev det sidste Neg Korn, der blev bundet paa Marken, smykket med Blomster og dertil endnu en Haandfuld af hver Slags Korn, der blev dyrket paa Ejendommen. En Pige bar Fokken hjem paa sin Rive, en Karl bar den paa sin Le. Hjemme blev Fokken sat paa en Stok og sat enten hen ved Pumpen paa Gaardspladsen eller Loporten. (58aarig Meddelerinde til A. Lorenzen). I Tomby Sogn blev Fokken bundet af Korn og Blomster paa en Trefod, men der var altid Korn af det sidste Neg »Fokneget« bundet iblandt det andet Korn. (75aarig Meddeler til A. Lorenzen 1937).

DET SIDSTE NEG OG DETS BINDERSKE

De allerede anførte Optegnelser fra Ejby i Vestfyn og fra Tyregod i Vejles Vesteregn viser, at Bindersken staar i et nært Forhold til det sidste Neg. Vi har tre Hovedopfattelser i den danske Høstoverlevering: 1) Neget kan opfattes som Binderskens *Mand,* 2) Neget kan opfattes som Binderskens *nyfødte Barn* og 3) Bindersken kan *repræsentere det sidste Neg* og faa den Neget tilkommende Ære ved Høstgildet. Vi anfører nu, ikke typiske, men tværtimod meget udprægede Vidnesbyrd om hver af disse tre Betragtningsmaader.

1) Det sidste Neg opfattes *som Binderskens Mand:*

I Hellebjerg Mølle, Klakring Sogn, Nord for Vejle Fjord, var det om Høsten Skik, at den Pige, der bandt det sidste Neg, skulde giftes med den Gamle. Enhver af Pigerne var bange for, at det skulde tilfalde hende at binde det sidste Neg; men en af os Piger maatte jo til det, hvor nødigt vi vilde. Naar vi havde ophøstet, fulgtes Karle og Piger ad hjem i Møllegaarden. Karlene stillede sig op foran Køkkendøren og strøg Høleerne. Nu gjaldt det Grønkaalen, hvis

Husmoderen ikke kom ud med Æbleskiver og en Dram. Pigen, der bandt det sidste Neg, maatte tage Neget med sig hjem fra Marken og staa med det inde i Gaarden, mens vi spiste Æbleskiverne. Til Høstgildet blev det sidste Neg pyntet eller iført nogle gamle Mandfolkeklæder, og Pigen, der bandt Neget, maatte tage det med ind i Gildestuen, staa ved Siden af det og danse den første Dans med det i Mandfolkeklæder udstoppede Neg. Der sagdes, at hun var bleven gift med den Gamle og tilhørte ham. (Husbestyrerinde Mette Marie Jensen, født i Funder o. 1873, tjent i H. Mølle o. 1890, til Sognefoged Jens Jensen, Kragelund, 1923. Sml. S. 71).

2) Det sidste Neg opfattes som *Binderskens nyfødte Barn:*

I Vorde Sogn ved Limfjorden Nord for Viborg blev sidste Neg lavet som Dreng eller Pige — med Penis eller Klæde over Hovedet. Om Høstpigen, der fik sidste Neg, hed det, at hun havde faaet en Dreng, og Hølekarlen maatte hjælpe hende, naar hun gik hjem, da hun jo ikke kunde være ret tilpas ovenpaa Nedkomsten. Hjemme fik hun en Dram til Barselmad. Neget blev sat paa Dragkisten, og hun maatte siden (ved Høstgildet) danse med sit Barn i Armen. (Aftægtsmand Ole Christiansen, Skals, født o. 1847 i Vorde, til Højskoleforstander F. Elle Jensen i Skals 1926).

I Skive Folkeblad $^{0}/_{0}$ 1923 meddeler »Agroman«, vistnok fra Salling: »Det sidste Neg, som bindes, henholdsvis af Rug, Byg og Havre, hedder »æ Dreng«. Skal en ung Høstpige endelig friste den tunge Skæbne at »faa æ Dreng«, saa er det altid en formildende Omstændighed, om hendes Hjøllikaal er ung og køn. At faa Drengen med en gammel, udslidt Daglejer har bragt mangen Mø til Fortvivlelse. Som Vederlag fordrer Sæd og Skik, at den, der faar Drengen, skal beværtes særlig godt, naar Høstfolkene kommer hjem til »wo Muer««.

3) Det sidste Neg *repræsenteres ved Høstgildet af dets Binderske:*

Jeg tjente som Forkarl paa Lyngbygaard i Sporup Sogn, Nordøst for Silkeborg. Dengang var der ingen Høstmaskiner, men alt Kornet blev høstet med Hølé. Vi var daglig 5 til 6 Høstere, og den Dag, vi skulde have ophøstet, var der altid i Forvejen Tale om, hvem af Pigerne, der nu skulde være saa lykkelig at binde det sidste Neg. Alle Pigerne vilde gerne binde dette Neg, ja, kappedes om hvem af dem, i hvis Lod det kunde falde. Naar det sidste Neg var bundet, var der ingen, der mere brød sig om Neget, der blev blandet sammen med de andre Neg. Pigen, der bandt det sidste Neg, skulde pyntes som »Brud« eller »Dronning«, den Dag der skulde være Høstgilde. En Lok af Havreaks blev bunden i hendes Haar og hang ned ad Ryggen, men ellers blev der omkring paa hendes Kjole fæstet en Lok af hver Kornart, Rug, Byg, Hvede osv., og en Krans flettet af Kornaks om hendes Pande. Hun var altsaa Brud eller Dronning, jeg

hørte begge Benævnelser, og alle satte en Ære i at danse med hende Høstgildeaftenen[1]). (Gaardejer Poul Pedersen, Kragelund, født o. 1863, til Sognefoged Jens Jensen, Kragelund, 1923).

Vil vi nu prøve at danne os en Opfattelse af, hvilken af disse tre udpræget forskellige Betragtningsmaader af det sidste Neg, forefundet i nørrejyske Optegnelser indenfor en gensidig Afstand af godt 200 Kilometer, der maa anses for den oprindelige Betragtningsmaade, tror jeg, at man kan faa et bestemt Fingerpeg ved at raadspørge den gammeldags og over hele Øen meget ensartede sjællandske Overlevering. Paa Sjælland er der ikke Tale om, at Neget betragtes som Binderskens Mand eller hendes nyfødte Barn, her er kun Tale om, at Bindersken repræsenterer Neget, og at hun som Følge deraf overalt faar samme Navn som det sidste Neg, nemlig Rugkælling, Hvedekælling, Bygkælling eller Havrekælling. Selv om man i Nutiden oftest søger at unddrage sig at blive Rugkælling osv., har vi dog ligesom i Sporup ved Silkeborg Vidnesbyrd om, at det kunde være eftertragtet nok at blive »Kælling«. Vi anfører et Vidnesbyrd fra Ørslev Sogn Nord for Slagelse.

Vi kappedes og sloges om at komme til at binde det sidste Neg, saa vi kunde blive enten Havre-, Rug- eller Bygkælling. Det var vældig morsomt at komme hjem og fortælle, at vi var blevet det. (Aldersrentenyder Karoline Kristensen, Gl. Holmstrup, født i Dal i Ø. Sogn 1864, til Axel Rønnekilde Nielsen, Slagelse 1936).

I Bjernede ved Sorø sad det sidste Rugneg med til Bords ved Høstgildet. Det sad ved den øverste Bordende[2]). Denne Æresplads har Bindersken af det sidste Neg »Rugkællingen« meget hyppigt i den sjællandske Overlevering.

I Sorterup Nord for Slagelse skal »Rugkjærlingen«, den Pige som binder sidste Rugneg i Høsten, ved Høstgildet om Mikkelmosaften sidde for Bordenden, ligesom hun ogsaa til Julen skal have den første Sigtekage, og enkelte Steder fik hun ogsaa en lille Ost. Havrekjærlingen ansaas for den ringeste. (Ukendt Meddeler til Jens Kamp o. 1880—1890, se DFS. 1904/42 Blad 23).

---

[1]) Tidligere gengivet i DFm. 42, 76 og FmFt. 1925, XII H. 4, 29, ingen af Stederne efter sin Ejendommelighed. Sml. Vestkysten 15. Septbr. 1928 (vistnok fra Fanø): Den Pige, der bandt det sidste Neg, kaldtes »Enken« og skulde sidde til Højbords ved Høstgildet. (P. K. Pedersen, Sønderho).

[2]) Meddelt af Seminarist Evald Jensen, 1911.

I Allerup paa Tudse Næs ved Holbæk havde hver Mejer jo sin Pige eller Kone til at tage Rug eller Hvede fra og en lignende Binderske, og den, der kom sidst af Binderskerne, maatte jo uvægerlig binde den sidste Neg. Det var noget, som ingen brød sig om; de fleste vilde skubbe sig fra det, om de kunde. Men naar Vaarsæden laa paa Skaar og skulde neges op og bindes, var der jo Kapløb til sidst for at slippe at være den sidste Binder — at blive Bindekælling. Hvorfor det egentlig var om at gøre at blive fri for den sidste Neg, har jeg aldrig hørt nogen rimelig Forklaring paa, for det var jo ellers noget ærefuldt. Rugkællingen (Pigen eller Konen, der bandt den sidste Rugneg) skulde ellers sidde højt til Bords til Mikkelsgildet, det var jo meget beærende. (Enkefru Birthe Nielsen, Holbæk, født i A., Tudse S., o. 1860 til Malerinde Andrea E. Sørensen, L. Grandløse 1932).

Det er rimeligvis Rugkællingen, og ikke Havrekællingen, der kommer til at sidde til Højbords i de nu følgende gode Optegnelser fra Sierslev i Stevns og fra Egeslevmagle Syd for Slagelse.

I Sierslev, Store Hedinge Landsogn, var det som Regel en Kappestrid, for dem, der var lidt med paa den, de gav sig god Tid og var længe om at binde de sidste Neg, for ikke at naa det allersidste. Den, hvem det traf, fik et vældigt Hurra, og saa maatte de binde to Baand om det. Det blev kaldt for Hvedekælling, naar det var Hvede, og tilsvarende efter de forskellige Sædarter. Neget blev, naar det kørtes hjem, sat hen i en Krog i Laden for at gemmes til Julen. Det blev da sat paa en høj Stage og sat ud til Fuglene Juleaften, og saa skulde den, der bandt det sidste Neg, sidde til Højbords, den Dag vi skulde have Mikkelsgilde, og pille Tidslen ud af Fingrene, men det var ikke altid, at det kunde passe. (Enke Kirstine Hansen i S., født o. 1849, til Ingeniør Mika 1924).

I Egeslevmagle blev det gerne den, der havde de ringeste Kræfter, som kom til at binde det sidste Neg. Hver af Binderne havde sit »Skaar«, og kunde Pigen ikke vinde med, maatte hun pynte det sidste Neg, og baade hun og Neget blev kaldt »Høstkælling«. Neget skulde vel være hendes eget Billede. Meddeleren forsikrer, at han i sin Ungdom ofte holdt sig tilbage, for at det kunde blive ham, der kom til at binde »Kællingen«. At han derved varede Pigen fra at blive udleet, er vel Vidnesbyrd om hans ridderlige Karakter. Den, der bandt Høstkællingen og blev udleet, kom siden til at sidde øverst ved Bordet ved Høstgildet. Naar det sidste Neg var bundet, delte det Skæbne med de andre Neg. (Træskomand Niels Olsen, født i E. o. 1834, til Lærer Th. J. Spange 1908).

Mens Havrekællingen i Nutidsoverleveringen som Regel er Genstand for Ringeagt, — hun skal sidde for nederste Bordende

eller paa Dørtærskelen, undertiden endda med Karkluden om Halsen, — saa synes det i Hornsherreds Nutidsoverlevering tværtimod at være Havrekællingen, der gøres mest Stads af.

I Sonnerup skulde der altid tre Baand om den sidste Neg af alle Slags Sæd, enten det nu var Rug, Byg eller Havre . . . Der var mest Stads med den, der bandt den sidste Havreneg. Der blev saa sagt, at til Mikkelsgilde skulde hun sidde for Bordenden og søbe Faaremælk —, men det blev der jo ikke noget ud af end Spøg og Grin, thi var det Pigen, havde hun andet at bestille Mikkelsdag end just at sidde for Bordenden og lade sig opvarte, thi paa den Dag havde Pigerne travlt. (Enke Ane Richardt i S., født o. 1856, til Malerinde Andrea E. Sørensen 1933).

I Tørslev, Gerlev Sogn i Hornsherred, blev det sidste Neg paa Marken ombundet med flere Baand, for at de kunde kende det. Det kørtes hjem med det sidste Læs . . . Den, der bandt det sidste Neg, blev Rug-, Byg- eller Havrekælling. Havrekællingen skulde trække Skindet af Faaremælken Mikkelsaften. (Hansine Christiane Hansen, født o. 1850 i T., til Antikvarboghandler Poul Skadhauge 1922, til E. T. Kristensens Æresbog 1923).

Vi regner det for sandsynligt, at Havrekællingen oprindelig som Repræsentant for det i Høsten som Helhed sidste Neg har faaet Æresplads ved det store Høstgilde, og de med denne Æresplads følgende Forrettigheder, bl. a. at maatte trække Skindet af Faaremælken ved Høstgildet og nyde denne Lækkerbidsken, men at »Rugkællingen« som Repræsentant for det livsnødvendige Brødkorn i Tidens Løb har fortrængt Havrekællingen fra hendes oprindelige Hædersplads paa Bordendebænken hos Husbonden. Og ikke nok med det, »Rugkællingen« har endogsaa nødt »Havrekællingen« til at indtage en mere ringeagtet Stilling end Høstfolkene i Almindelighed, at hensættes paa Dørtærskelen, oven i Købet med en Karklud om Halsen [1]). Hvad der i denne Sammenhæng er os om at gøre, er at fastslaa, at Bindersken af det sidste Neg, Rugneg eller Havreneg, *repræ-*

[1]) Bygkællingen nævnes forholdsvis sjældent i den utrykte Overlevering, og hun deler i saa Fald snarest Skæbne med Havrekællingen. I Magleby ved Skelskør drilledes saaledes Bygkællingen med, at hun skulde sidde paa Dørtærskelen til Høstgildet, medens de andre spiste Suppe, men Rugkællingen skulde sidde i Højsædet. (Forhv. Tømrer Morten Hansen, Tjæreby, født i M. 1847 til A. Rønnekilde Nielsen 1934). I Venslev Syd for Slagelse skulde Rug- og Hvedekællingerne, hed det sig, sidde ved den øverste Bordende, men Byg- og Havrekællingerne ved den nederste Bordende til Høstgildet. (Fhv. Husmand Fr. Svendsen, født o. 1859 i V. til samme 1937). Sml. S. 63 Note.

senterer Neget ved Høstgildet, og at der paa Sjælland ikke gives Plads for Betragtningsmaader som, at det sidste Neg er Binderskens Husbond, eller at det sidste Neg er Binderskens Barn.

BINDERSKENS OG MEJERENS FREMTIDSSKÆBNE

I dansk, især nørrejysk Folketro, har det kedelige Følger for Bindersken at binde det sidste Neg. Hun skal blive uheldig i Giftermaal siden hen. Oftest hedder det, at hun skal kun faa en *gammel Mand* eller Enkemand, undertiden at hun skal blive *lokket* eller faa uægte Barn inden næste Høst og sjældnere, at hun skal dø *ugift* eller blive tidlig Enke. Folketroen svarer til de tre før nævnte Betragtningsmaader: 1) det sidste Neg som Binderskens (gamle) Husbond; 2) det sidste Neg som Binderskens Barn og 3) Bindersken som repræsenterende det sidste Neg. Vi anfører først nogle Vidnesbyrd om Folketroen i dens tre Hovedudformninger.

I mine Ungpigedage tjente jeg i Døssing, Levring Sogn, Sydøst for Viborg. Den Dag, vi skulde ophøste, begyndte Høstkarlene allerede tidligt paa Dagen at drille os med, hvem der nu skulde binde det sidste Neg. Det var nu ikke saa rart for os Piger at komme i den Situation, thi den Pige, der bandt det sidste Neg, skulde giftes med den »Gamle« . . . Folkene paa Gaarden sagde, at Pigen skulde giftes med en gammel, udlevet Mand[1]), men hvem denne Mand var, vidste ingen . . . Nu faldt det den Dag i Gaardens smukkeste Piges Lod at binde det sidste Neg. Hun gav sig til at græde, ja smed sig ned paa Jorden. Hun ligefrem skreg, saa taabelig hun var. Hun var ellers en rar Pige, og hun blev senere Krokone i Højbjærg. (Ane Skov, Kragelund, født ½ 1872 i Mausing, Vinderslev Sogn, til Sognefoged J. Jensen, K. 1922).

I Jetsmark Sogn i Vendsyssel kaldes det sidste Neg for Stodderen, og dette vil Pigen nødig binde, for saa siger man, at hun faar en Enkemand. O. 1885 havde Gaardejer Lars Kjeldsen en Pige,

[1]) I Egense Sogn ved Svendborg sagde man for Spøg til Høstpigen, der bandt sidste Neg, og altsaa skulde have en gammel Mand: Aa, hvad, en gammel og god er bedre end en ung og ond« (Aftægtsmand Lars Kristiansen, Kogtved, født 1842 paa Rantzausminde, til stud. theol. Johs. M. Jensen 1924). I Salling Herred i Sydfyn tilbød i Regelen en ældre Kone at binde det sidste Neg, i Stedet for den unge ugifte Pige, der ellers skulde »have den Gamle«: »Saa kan jeg binde det, jeg har den gamle alligevel« (Unævnt Kone, født c. 1851, til Seminarist Sophus Chr. Jørgensen 1911, født 8. April 1892 i V. Hæsinge).

som var meget ked af at binde det sidste Neg. Men da hun saa Sønnen, som den Gang kun var o. 10 Aar gammel, sagde hun til ham: »Hør Dreng, Du ku godt hjælp mæ lidt. Nær Du binder det Neg, ka Du da sæj, Du haar hjulpen te mæ æ Høstarbejde«. Drengen bandt naturligvis Neget, men saa fik han rigtignok ogsaa at vide, hvad der ventede ham i Fremtiden, nemlig en Enkekone. (Overportør L. Kjeldsen, f. o. 1875 i J., til Lærer P. C. Knudsen i Aalborg 1909).

I Grene Sogn ved Grindsted, Ribe Amt, hed det om den, der fik det sidste ulige Neg ved Skokningen, at han skulde faa en Enke, og det hændte ikke sjældent, at han eller hun fandt Negen i Sengen om Aftenen, udstafferet som Mand eller Kone. (Højskoleelev Kr. M. Kristensen 1926). Sml. S. 50.

Vi anfører nu nogle Vidnesbyrd fra Sønderjylland, Hardsyssel og Himmerland om, at Pigen, der binder det sidste Neg, staar i Fare for at blive lokket[1]).

I Kliplev i Aabenraa Amt var der noget for Optageren at passe paa, thi blev det sidste Neg for lille, skulde hun, inden Aaret var omme, have faaet et Barn, og der var jo ingen anstændig Pige, der vilde have den Plet paa sig, derfor passede hun paa, at det sidste Neg blev saa stort som muligt med to eller tre Baand om sig. (Optanten Hans Asmussen, Mølholm, Vejle, født i K. Sogn $^{5}/_{11}$ 1846, til DFS. 1924). Sml. her S. 44 og Tang Kristensen Gamle Kildevæld S. 133.

I Sevel Sogn i det nordlige Hardsyssel mellem Skive og Holstebro vil Pigen godt samle Kornet til det sidste Neg »æ Rovdreng« eller »æ Havrdreng«, men nødig binde det, for saa frygter hun at blive lokket inden næste Høst. Høstkarlen eller Drengen maa derfor binde Neget. (Lærer P. Kristensen, Mundbjerg 1908).

I Sejlflod Sogn i Himmerland vilde ingen Pige binde »Tvillingen«, egentlig kun en »Hjask«, som man med Vilje lod ligge — da det saa hed sig, at hun skulde faa Tvillinger, inden Aaret var omme. Da »Tvilling-Neget« var for lille til at udgøre et selvstændigt Neg, blev det bundet paa Siden af et almindeligt Neg. (Gaardmand, født i S. o. 1892, til Lærer H. R. Johannsen, Hadsund 1937).

[1]) I Flakkebjærg S. syd for Slagelse snakkede de gamle tit om, at de lavede Straadukker, men det var før min Tid. Dukken pyntedes som Dreng eller Pige. Havde de faaet Straadukken pyntet som en Dreng, sagde de: »Det blev en Dreng, nu skal vor Mor have en Dreng«. Eller hvis Dukken blev en Tøs, sagde man: »Nu skal vor Mor have en Tøs«. (Fhv. Husmand Hans Hendriksen, født 1853 i F., til A. Rønnekilde Nielsen i Slagelse 1933). I Hvidbjærg paa Mors var det gerne en af Daglejerkonerne eller i hvert Fald en gift Kone, som Høstkarlen sørgede for, at hun skulde faa det sidste Neg at binde. Den, der bandt det sidste Neg, skulde faa et Barn, inden Aaret var omme. (Kommunelærer Kristjan Bure, født 29. Marts 1884 i H., til Kredslæge J. S. Møller 1910).

Vi anfører herefter et mærkeligt vestjysk Vidnesbyrd om, at Pigen, der binder det sidste Neg, skulde forblive ugift.

Da Moder var Barn hjemme i Fousing ved Struer o. 1850, vilde ingen binde det sidste Neg. Sommetider købte Pigen en eller to af Karlene til at binde det sidste Neg. Den højeste Betaling herfor var et Kys og en Kardus Skraatobak. Hvis to Karle hjalp hinanden, delte de den kære Skraa. Den ene bukkede sig og holdt Neget op, medens den anden bandt Baandet om. Alle vidste, at den Pige, som bandt det sidste Neg, blev aldrig gift. Hvis der var en Kone med i Marken, tilbød man hende at sidde ved den øverste Bordende under Høstgildet, og hun maatte faa dobbelt Portion af al Maden, naar hun vilde binde det sidste Neg. Naar en Pige var meget dygtig til at hjælpe Husmoderen med Tvinden og Binden, saa de kunde faa et eller to Par Bukser bundet, mere end der var bestemt, saa kunde Konen, som en stor Belønning for Pigen, sende Manden i Marken for at binde det sidste Neg for Pigen.

En Mand, som vilde gøre, hvad han kunde til, at hans Pige blev gift, lærte hende at levne saa lidt til det sidste Neg, at det blev et Dukkeneg. I Stedet for at binde det, skulde hun med sin Krat slaa kraftigt til og sprede det langt hen og lade det ligge som Rivning. (Husbestyrerinde Kristiane Olesen, Brændgaard, Herning 1919).

I Løgager, Them Sogn Syd for Silkeborg troede man endog, at den unge Pige, som bandt det sidste Neg i Høsten, skulde dø, inden Aaret var omme. (Boelsmand Niels Salomonsen, født 1861 i L., til Sognefoged J. Jensen, Kragelund 1924).

Oplysende for den Repræsentationstanke, der ligger til Grund ogsaa for denne Folketro: man *er* selv Neget og er underkastet dets Skæbne, er en Optegnelse fra Grindsted, Ribe Amt.

Sker det, at der ikke er et lige Antal Neg, bliver *den* Enke, der bærer det sidste ulige Neg til Skokken, og man siger, at Vedkommende selv skal udfylde den ulige Plads. (Højskoleelev Peder Jensen, G., til Feilberg 1885).

Vi har nu hørt en Del om Bindersken af det sidste Neg, men hvad nu med *Mejeren* af det sidste Neg, hvad sker der med ham, naar han hugger det sidste Neg? Skal han ogsaa ægte en gammel Kælling, faa et uægte Barn eller dø ugift i det kommende Aar? Det er undtagelsesvis, at der antydes noget saadant i de Egne af Landet, hvor Neget opfattes som en gammel Kvinde eller en gammel Mand.

I Ørum Sogn Nord for Vejlefjord skulde den, der høstede det sidste Neg, der kaldtes den gamle Kælling, have en gammel Pige til Hustru og danse med Kællingen til Høstgildet. I Gjerlev Nord for

Randers holdt ingen Karl af at hugge det sidste Hug om Høsten, thi det kunde bringe ham Ulykke i Løbet af Aaret, men endnu værre var det for Pigerne med det sidste Neg, og som oftest maatte der to hjælpes ad at binde det, for den, der bandt det, skulde have en Enkemand. I Nørre Ørslev Sogn paa Falster vil en Ungkarl nødig køre det sidste Læs »Avrsletten« ind, for saa skal han faa en gammel Kone. Ligesaa vil en ung Pige nødig binde det sidste Neg, saa skulde hun faa en gammel Mand.

Det hører heller ikke til Almindelighederne, at Mejeren af sidste Neg indtager en Hædersplads ved Høstgildebordet, saaledes som »Rugkællingen« paa Sjælland.

I Skelby ved Susaaen havde den, der mejede det sidste Skaar overhovedet det Aar, Lov til, at ha hvilken af de tre »sidste Bindere«, altsaa Rugstodder, Bygkælling eller Havregimpe, han vilde, og ogsaa kysse Vedkommende. Samme Ret havde han i Tyvelse Sogn. I Nidløse Sogn Nord for Sorø skulde den Mand, der kørte det sidste Læs ind med sidste Neg, sidde ved Bordenden ved Høstgildet. I Kjettrup Sogn, V. Hanherred, var det Skik at pynte en Karl eller Dreng ud som Gammelmand med Pukkel og langt hvidt Skæg. Han skal sidde øverst for Bordenden den Aften[1]). (Sml. S. 51 Dronninglund).

NEGETS FADER OG MODER

I de Egne, hvor Neget opfattes, eller i tidligere Tid har været opfattet som *Barn* (Midtjylland, Sønderjylland), opfattes Karlen som Negets *Fader*[2]), ligesom Bindersken opfattes som Negets

[1]) Meddelt af Gaardejer A. Olesen, Ny Ørumgaard 1936, født 1. April 1868; af Lærer, Forfatter N. P. Bjerregaard, Skive, 1913, født i Gjerlev 23. Jan. 1880; af Gaardejer Ole Rasmussen, født i N. Ørslev o. 1843, til Th. Gravlund 1913; af Parcellist Vilh. Blom, født i Skelby o. 1877, og fhv. Gaardejer Niels P. Pedersen, født 1863 i Tyvelse, til A. Rønnekilde Nielsen 1937; af Dorthea Poulsen, Sorø, født i Nidløse, til Lektor H. Ussing 1918, og af Fru Proprietær Isager, født paa V. Kjeldgaard i Kjettrup, til Forf. Joh. Miskow 1909.

[2]) Karlen opfattes ogsaa som Negets Far og Pigen som dets Mor i Egense ved Svendborg og i Lindelse paa Langeland. I Egense sagde man, at Mejeren af sidste Neg, her kaldet Bælskvotten, var Far til det, og at Bindersken af sidste Neg, hun blev kaldt Dratten, var Mor til det. (Fisker N. S. Jensen, Fiskop, født o. 1862, til Sønnen, nuv. Pastor J. M. Jensen, V. Vedsted, 1925). I Lindelse bliver den, der hugger »den Gamle«, »Gammelfar«, og hans Binderske »Gammelmor«. (Lærer Carlin Klæsø, Humble, født paa Klæsøgaard 3. Dec. 1877, til Helge Klæsø 1929). Neget betegnes som »æ Ung« i Lindknud Sogn i Vestjylland; som »Horeunge« i Vilslev Sogn ved Ribe, hvis det er mindre end de andre; som »Dærunge« i Snestrup, Paarup Sogn ved Odense.

Moder, og han nyder da sammen med sin »Hustru« forskellige Æresbevisninger, ganske særlig ved det lille Opmejningsgilde, der finder Sted om Aftenen den Dag, Negets »Fader« og »Moder« i Spidsen for de øvrige Høstfolk har strøget for Kaalen. Dette er ganske særlig Tilfældet i Haderslevegnen og i Angel. I Midtjylland, hvor Barneforestillingen er særlig fremherskende (S. 16), er Karlens Faderstilling til Gengæld i det hele og store langt mindre udpræget end i Sønderjylland. Vi anfører en Optegnelse fra Adelby lige udenfor Flensborg som grundlæggende for Forstaaelsen af de Skikke, der knytter sig til Fokken i Angel og til Fisneget i Haderslevegnen.

I Adelby Sogn fortæller Meddelersken, en 85aarig Enke, var det i min Ungdom saa, at de to, der mejede og bandt Kornet til det sidste Neg, var dem, der havde faaet Fokken. De blev kaldt for Fokfar og Fokmor, senere hen blev det til Fokfadder og Fokmodder (paa Anglertysk). Det sidste Neg var Fok, og det blev bragt hjem til Gaarden af de to, der havde faaet det. Alle de andre, der havde været med paa Marken for at høste den Dag, da de fik opmejet, fulgte med hjem. De to, der havde faaet Fokken, bar den mellem sig. Hjemme blev Leerne strøgne for Kaalen, og Konen i Huset kom ud og skænkede en Snaps Brændevin til hver, men de to, der havde faaet Fokken, fik de største Snapse, hvis de ikke fik hver en i Tilgift; men det gjorde de nu ikke alle Vegne. Fokken blev derefter anbragt paa en Stage og stillet saadan hen ved Gaarden, saa den var synlig for alle. Fokken blev ikke taget bort eller flyttet. Stagen blev først taget bort, naar Fuglene havde fortæret det Korn, der var i Fokken, og efter at Blæsten havde spredt Straaet i alle Verdens Hjørner. Nogen Fest blev der ikke fejret, naar Fokken var bragt hjem. Kaffe og Tvebakker og nogle Kaffepunscher om Aftenen, det var alt. (Andreas Lorenzen, Damholm 1936).

Samme Skik kendes i Kværn. De to, der mejede og bandt det sidste Neg af Aarets Høst, Fokken, var fælles om Fokken, og den blev baaret hjem til Gaarden af de to, der havde faaet den. De blev som i Adelby kaldt Fokfader og Fokmoder. De gik Arm i Arm fulgt syngende af alle de andre, som havde været med paa Marken den Dag. Der blev skænket Øl og Brændevin til Folkene, naar de strøg for Kaalen, først til de to, der havde faaet Fokken. De to fik ogsaa sammen en Drikkeskilling, det var en gammel Daler. (87aarig Meddeler til A. Lorenzen 1937).

I Egnen mellem Kolding Fjord og Aabenraa Fjord har man oprindelig haft ganske samme Skik som i Angel, at det sidste Negs Mejer og Binderske som Negets »Forældre« i Spidsen for

de øvrige Høstfolk drager hjem for at stryge for Kaal; men det sidste Neg kaldes her for *Fisneg,* ikke for Fok. Vi tager vort Udgangspunkt i en Optegnelse fra Hoptrup Sogn Syd for Haderslev 1886.

Det sidste Neg, der bindes, kaldes i Hoptrup Sogn for Fisneg. Den, der huggede det sidste Hug, var *Fisfar;* den, der bandt det sidste Neg, var *Fismor.* De to skulde sidde sammen om Aftenen,

Fig. 4. Der stryges for Kaalen i Broager Sogn, Sundeved 1909.
Efter Fotografi i Dansk Folkemindesamling, vistnok ved Poul Bjerge, Askov.

og de skulde »sidd' å æ Skorsten« og drikke en Puns. Naar Høsterne kom hjem fra Marken, strøg de for Kaal. (Meddelelse til F. L. Grundtvig 1886).

I en Optegnelse fra Vonsbæk nord for Haderslev Fjord nævnes tillige en for det nordlige Sønderjylland ejendommelig Skik, Karlenes *Strygekastning,* der mig bekendt kun forekommer i Fisnegets Udstraalingsomraade, men aldrig i det øvrige Danmark eller i det sønderjyske Fok-Omraade.

I Vonsbæk gjorde den Optager, der blev sidst færdig, sig selv til Fismor og sin Høster til Fisfar. Kun naar flere var bleven næsten lige tidlig færdige, og der i den Anledning opkom Trætte,

blev der »smidt Stryg«. Det var alene Høsternes Sag. De holdt sig med højre Haand i venstre Øre, havde venstre Arm indenfor højre Arm og kastede Strygen med venstre Haand over højre Skulder. Fisfar og Fismor blev udpyntede. De gik med Le og Krat, som smykkedes med Blomster og Grønt. Ved Hjemmet blev der strøget for æ Kaal. Om Aftenen var der Gilde med Grød og Æbleskiver. (Meddelelse til F. L. Grundtvig 1886).

Det er meget hyppigt Tilfældet i Haderslevegnens Overlevering, at Karlene kaster Stryge om, hvem der skal være »Fisfar«. Alle nutidige Vidnesbyrd gaar ud paa, at den mest ubehændige af Karlene bliver Fisfar, undtagen et eneste mærkeligt Vidnesbyrd fra Moltrup ved Haderslev, hvor det netop er den dygtigste Karl, der bliver, ikke »Fisfar«, men *Konge*.

Naar de var færdige med at meje al Sæden, saa holder Karlene, der havde mejet, deres Arme over Kors. Venstre Haand holdt han i højre Øre, og med højre Haand kastede han »Strygen« bag ved sig. Den, der kaster den længst tilbage, er Konge. Samme Dag fik man opbundet. Den Pige, der binder den sidste Neg, er Dronning. Hun bliver pyntet med et Slør, og nedover sig havde hun hængende et gammelt Gardin eller lignende. Kongen og Dronningen, fulgt af de øvrige Høstfolk, gik saa hjem til Gaarden, hvor de stillede sig op foran Hoveddøren. Karlene begyndte at stryge paa Leen, og Konen kom da ud og gav baade Karle og Piger hver en Snaps. Kom hun imidlertid ikke ud, saa gik de hen i Haven og strøg Leen ved Kaalen. Kom hun endnu ikke, kunde det godt ske, at de begyndte at hugge lidt af Kaalen. (En sønderjydsk Pige fra Bramdrup i M. Sogn, til Lars Andersen, Høve 1910).

Rimeligvis har man i Moltrup Sogn villet være af med de nedarvede, men lidet tiltalende Navne »Fisfar« og »Fismor«, og man har erstattet disse Benævnelser med Æresnavnene »Konge« og »Dronning«. At være Negets Fader og Moder og nyde Æresbevisninger som Negets Forældre i Spidsen for de øvrige Høstfolk, maa oprindelig have været et eftertragtet Æreshverv, ganske som det blandt unge raske Karle er eftertragtet at blive »Kattekonge« eller »Ringriderkonge«. I Tidens Løb er det dog blevet ubehageligt for de fleste unge sønderjyske Karle og Piger at være Genstand for Æresbevisninger, der hævede dem ud over deres Jævnliges Lag paa Højde med Husbondfolket, saa meget mere som de naturligvis ogsaa var Genstand for Misundelse og skæve Blikke. Saa er Stillingen som Fisfar blevet noget, man

helst unddrog sig eller fik skubbet over paa den mindre kløgtige eller den mindre behændige. Men de nedarvede Æresbevisninger af Negets Fader og Moder blev ikke des mindre staaende, og de viser den oprindelige Sammenhæng, ganske som den mærkelige Optegnelse fra Sporup ved Silkeborg (S. 16), hvor Bindersken af sidste Neg blev æret som Brud eller Dronning. Vi faar da i den yngste Overlevering en Sagernes Tilstand, som de paa fortræffelig Vis skildres i en Optegnelse fra Grarup Sogn ved Haderslev Fjord. (Sml. S. 37 og 46).

Naar man i Grarup Sogn blev færdig med at høste, skulde der blive noget staaende til et lille Neg, som kaldtes »e Fiesneg«. Hvem der skulde afhøste dette, blev afgjort ved at kaste Stryge. Først blev der raabt tre Gange Hurra, hvilket vistnok mest gjaldt om at kundgøre for Naboerne, at nu var man blevet færdig, vel ogsaa af Glæde over, at Arbejdet var tilendebragt.

Strygekastningen foregik paa den Maade, at den, som kastede, tog fat paa sit højre Øre med venstre Haand, førte saa Strygen med højre Haand ind under venstre Arm og kastede saa Strygen over venstre Skulder mod et opstillet Maal. Den, hvis Stryge faldt længst borte fra Maalet, blev Fiesfae(r). Da det ikke gjaldt om at kaste længst, og da man stod med Ryggen mod Maalet, var det snarere Tilfældet end Færdigheden i at kaste, der blev det afgørende. Egentlig ansaas vedkommendes »Opteje«, den som bandt op efter ham, som selvskreven til at være Fiesmoe(r). Men da Pigen mangen Gang vægrede sig ved at være det godvillig, tillodes det som oftest ogsaa e Optejere at kaste Stryge paa samme Maade som e Høstere.

Fiesfae og Fiesmoe skulde nu afhøste og opbinde »e Fiesneg«. Medens dette gik for sig, raabte de øvrige Hurra, bankede og strøg paa Leerne og gjorde allehaande humoristiske Honnører for Parret, som i øvrigt havde Følelsen af at have overtaget en Narrerolle. Egentlig skulde Fiesmoe bære e Fiesneg hjem paa sin Krat, men i Regelen indskrænkedes det til, at hun fik noget deraf viklet om Krattetænderne og Fiesfae noget mellem Lekrogene, Resten blev paa Marken (S. 37). Med Fiesfae og Fiesmoe i Spidsen begav man sig nu under Sang hjemad. Her stillede Parret sig op foran Døren, medens de øvrige dannede en Halvkreds om dem. Hattene toges af og hængtes paa Leknagen, der bankedes paa Leerne, raabtes tre Gange Hurra, og saa blev der strøget for Kaalen. Dersom Husmoderen vilde redde Kaalen, maatte hun komme frem og give »en Skænk«. Fiesfae og Fiesmoe skænkedes først, og de øvrige drak saa paa deres Velgaaende. Derpaa blev der holdt et Høstgilde med Drik og Dans, saa længe nogen vilde og kunde.

Ligesom Karlene kastede Stryge om, hvem der skulde være Fisfar (og Fismor), kunde Pigerne *binde* de tre sidste Neg *om Kap* for at afgøre, hvem der skulde være Fismor, hvis da ikke Karlene ogsaa afgjorde Sagen sig imellem ved at kaste Stryge. Vi anfører Vidnesbyrd om denne Pigernes Kapbinding fra Hjerndrup Sogn ved Haderslev og fra Aal Sogn ved Varde, det sidste Sted maaske indført fra Sønderjylland af Høstfolk, der har været paa Høstarbejde i det nordlige Sønderjylland.

Naar man har ophøstet, faar i Hjerndrup Sogn hver Optager lagt ud til tre Neg. Medens Optagerne binder, stryger Høsterne deres Leer og raaber Hurra. Den Optager, der bliver sidst færdig, kaldes Fismor, og hendes Høster maa da finde sig i at blive Fisfar. Disse to pyntes paa det bedste, og Optagere og Høstere gaar saa to og to med dem i Spidsen hjem gennem Byen. De svinger op foran Stordøren og stryger for æ Kaal. De truer Konen med, at de vil høste hendes Kaal, om hun ikke kommer med Flasken. (Meddelelse til F. L. Grundtvig 1886).

I Aal Sogn ved Varde blev der til sidst lagt tre Neg til hver Aaptæjer. Den, der blev sidst færdig med at binde, var Fismor. Vilde Karlene skaane Pigerne for Kappestriden og Skammen ved at blive Fismor, saa kastede de Stryg. Den, der kom længst fra Maalet, blev saa Fisfar. Ganske vist gjorde han saa sin Optager til Fismor, men Skammen var da ikke saa stor. Fismor og Fisfar skulde om Aftenen »sidd å æ Skårsten å ha en Pons«, og naar der blev »Åpskjur« (dvs. Høstgilde), skulde de danse den første Dans med hinanden. (Meddelelse til F. L. Grundtvig 1886).

En lignende Kapbinding for at afgøre, hvem der skal bære Neget hjem, finder vi paa Gammelmandsomraadet imellem Kolding og Vejlefjord og fra Retten-Omraadet i Himmerland, og vi anfører et Vidnesbyrd fra hvert af disse Omraader.

I Tyvkjær, Smidstrup Sogn, blev det sidste Neg, der blev bundet, kaldet Gammelmanden. Om dette Neg var der altid Kappestrid, hvem der først kunde faa sit Neg bundet. Lige saa mange Neg blev trimlet, som der var Opbindere eller Optagere, og saa taltes der til tre, og saa begyndte Kappestriden. Var der saa to eller flere, der blev færdig samtidig, skulde de svinge Neget tre Gange over deres Hoved og kaste det bagud. Gik et af Negene saa i Stykker, blev Gammelmanden tildelt den Pige, der havde bundet det Neg, som var gaaet i Stykker, saa maatte hun til Gengæld bære Neget hjem under munter Skæmt og smaa Drillerier fra de andre Høstfolks Side og pynte det til Gammelmand. (Gartner Th. Buch, Linnet 1924, sml. S. 68).

I Farstrup ved Løgstør i Himmerland stod Opbinderne samtidig med et Neg, som skulde bindes, og den af dem, der blev sidst færdig dermed, fik da »Ritten«. Alle skulde svinge det bundne Neg tre Gange om Hovedet, og gik det saa i Stykker for nogen, skulde han binde det om, og han fik da »Ritten«. Der blev saa bundet tre Baand om det, og det blev straks baaret hjem af Vedkommende. Man kaldte det Rug-, Byg- eller Havreritten, og en ond Aand mentes at sidde i det. Binderen kaldtes Rug-, Byg- eller Havredreng, og han skulde danse med det ved Høstgildet. Det hed: »Det er en haard en at danse med«. (Forvalter Niels Buus, f. o. 1898 i F., til Højskoleforstander F. Elle Jensen, Skals 1925).

Vender vi os nu igen til Angels Høstoverlevering, finder vi ikke her Vidnesbyrd om Strygekastning, for at afgøre hvem af Karlene, der skulde være Fokfar, eller om særlig foranstaltet Kapbinding mellem Høstpigerne, for at afgøre, hvem af alle Høstpigernes Flok, der skal være Fokmor; men vi finder meget hyppig en *Kappestrid mellem Mejer og Binderske,* om hvem af de to der som Fokfader eller Fokmoder er nødt til at bære Neget hjem til Gaarden i Spidsen for de øvrige Høstfolk at stryge for Kaalen. Vi anfører som typisk en Optegnelse fra Nørre Brarup Sogn.

Det sidste Korn, der blev bundet sammen til et Neg af Aarets Høst, blev brugt til at binde Fokken af; men først drejede det sig om, hvem der fik Fokken. Enten blev det jo den Karl, der havde mejet det sidste Korn, eller ogsaa den Pige, der skulde binde det. Karlen skulde, naar der var mejet op, stryge sin Le tre Gange, som det hør og bør sig at stryge en Le. Fik nu Pigen Kornet samlet sammen og bundet det til et Neg, forinden Karlen var færdig med at stryge sin Le, saa var det Karlen, der fik Fokken; men blev Pigen sidst færdig af de to, saa fik hun Fokken. Fokken, der blev bundet af Kornet fra det sidste Neg, blev bundet paa tre Stokke, saa den kunde staa, og smykket blev den med Blomster. Derefter gik det hjemefter, og den, der havde faaet Fokken, bar den under Armen. De tog alle Opstilling foran Indgangsdøren til Stuehuset, og Karlene strøg Leerne. Madmoderen kom saa ud for at tage imod Fokken. Havde hun faaet den, saa strøg Karlene igen Leerne, og saa var det om at gøre for Husbond eller Madmoder, at Brændevinsflasken var paa Pletten, inden de var færdige med at stryge Leerne, thi ellers gik det ud over Kaalen. Baade Karle og Piger fik hver sin Snaps. De blev tildrukket af Husbond og Madmoder, og de drak alle Snapsene af et og samme Glas. Fokken fik Plads i Forstuen. Her blev den staaende saa længe, indtil Høstkransen fik sin Plads der, saa kom Fokken udenfor, for at Fuglene kunde pille Kornet ud af

Aksene. Høstkransen blev bundet paa Marken af alle de Slags Korn, der var høstet paa Gaarden. Den blev smykket med Blomster og farvet Papir. Den blev bragt hjem fra Marken paa det sidste Læs Korn. (66aarig Meddelerinde til A. Lorenzen 1935).

I Kværn Sogn skal Mejeren, for at gaa fri af Fokken, stryge sin Le 6 Gange, 3 Gange paa hver Side af Leen, sætte Strygen paa Plads og have lagt Leen paa Nakken, inden Binderen har bundet det sidste Neg, og Binderen skal, for at blive fri for Fokken, have bundet det sidste Korn til et Neg, inden Mejeren er færdig med sit Arbejde. Hjemme fik den, der stod med Fokken, den første Snaps, saa holdt han eller hun en lille Tale til Husbond eller Madmoder og overrakte dem Fokken, her det sidste blomstersmykkede Neg. Til Gengæld gav de en Drikkeskilling til den, der overrakte Fokken. Fokken blev nu taget med ind i Stuen, og saa maatte den Fok, der stod her, den af forrige Aars Høst, vige Pladsen for den nye Fok. Fokken blev sat paa en Stok med tre Fødder og anbragt paa et Bord i Pisselen (dvs. Storstuen), hvor den saa havde Plads et helt Aar. Den Dags Aften, hvor de havde faaet Fokken, blev der holdt Fest. De fik alle Kaffe, Tvebakker, Kager, Steg og saa Punsch at drikke. Der var ogsaa Dans. Den første Dans fik den, der havde faaet Fokken. Var det en Karl, saa var det Madmoderen, der bød ham den første Dans. Var det en Pige, var det Husbonden, der dansede den første Dans med Fokmoder. Den næste Dans dansede de, der havde faaet Fokken, sammen med den, som han eller hun havde arbejdet sammen med i Høstens Tid. (70aarig Meddeler til Andr. Lorenzen 1937).

En lignende Kappestrid mellem Bindersken af sidste Neg og hendes Mejer som i Angel kendes i Vestfyn og i Østjylland. Kappestriden gælder ikke, hvem der skal bære sidste Neg hjem som Negets Fader eller Moder, men den gælder i Vestfyn Kærestegaver eller Kys.

I Gamtofte Sogn skal Pigen have et Par Høstærmer af Mejeren, hvis hun bliver først med at binde sidste Neg, mens han »hvætter« sit Jærn, men bliver hun sidst, skal hun give ham et Par Seler. I Vejlby Sogn skal hun have Markedsgave, hvis hun bliver først, men give ham et Par Strømpebaand, hvis hun bliver sidst. I Kærum Sogn er Gaverne paa lignende Maade et Forklæde fra Karlen, et Par Seler fra Pigen. I Asperup Sogn skal Pigen give Mejeren et Kys, hvis hun ikke faar sidste Neg, Soen, bundet, inden han faar sit Høstjærn hvæsset.

I Østjylland, vistnok Tiset Sogn ved Aarhus, maa Karlen binde Pigen, hvor han kan, hvis hun ikke faar sidste Neg bundet, før han faar strøget tre Strøg og slaaet tre Slag paa Leen. I Skovby Sogn Vest for Aarhus bliver Pigen hurtig gift, hvis hun faar bundet den

Gamle, før Karlen faar hvæsset sin Le, ellers sker det ikke det første Aar. I Vium, Syd for Viborg, holder ingen af at binde Rugret, Byggonnis eller Havrehvæs (S. 10), med mindre det kan ske, før Mejeren har hvæsset sin Le. Undertiden maa derfor Husbonden selv binde det[1]).

BINDERSKE ELLER HØSTPAR?

Ser vi bort fra uoprindelige Foreteelser som Strygekastningen eller Kapbindingen i Haderslevegnen, som Kappestriden mellem sidste Høstpars Karl og Pige i Angel, saa kan vi opstille to Hovedtyper: 1) *Bindersken* af sidste Neg nyder *alene* Ære ved Opmejningsgildet eller det store Høstgilde og 2) *Høstparret,* der har mejet og bundet det sidste Neg nyder *i Fællesskab* særlig Ære ved Høstgilderne som det sidste Negs »Far« og »Mor«. Hvilken af de to Typer kan man nu betragte som den ældre, og hvilken af dem som den afledte? Efter min Opfattelse kan der ikke være Tvivl om, at den første Type, Bindersken alene nyder Ære ved Høstgildet, maa være den gamle og oprindelige Type, men at Høstparret som Høstgildets Æresdeltagere maa være den afledte og uoprindelige Type. Det kan vi slutte deraf, at Høstparret ingen som helst Rolle spiller i de Egne, som er Binderskens særlige Domæne, altsaa de Egne, hvor Neget enten opfattes som gammel Kvinde eller som gammel Mand (Øerne, Østjylland fra Skagen til Kolding Fjord), mens Høstparret omvendt ikke kan betragtes som eneraadende i de Egne, som er deres særlige Omraade, de Egne, hvor Neget betragtes som Barn (Midtjylland, nordøstlige Sønderjylland, Angel og Svans). I Haderslevegnen nyder Høstparret vistnok ganske udelukkende Ære ved Høstgildet *i Fællesskab,* men baade fra Midtjylland og Angel kan vi anføre Vidnesbyrd om,

[1]) Meddelerne til disse Optegnelser er: Seminarist N. Hansen, 9. Jan. 1886, til Feilberg, født i Aborre 21. Nov. 1858 (Gamtofte); Unavngiven Gaardejer, født i Vejlby o. 1836, til Th. Bang 1914; Lærer Niels Mortensen, Kauslunde, født 23. Febr. 1876 i Ebberup, Kærum Sogn, til Th. Bang 1914; Unævnt Mand i Asperup, født o. 1865, til Lærer Hans Jørgensen, Aahøjrup, 1924; Karlen Mikkel Andersen i Borbjærg 1913, født 1829 i Tiset Sogn, tjent mange Steder, især i Østjylland; Overportør P. Nielsen, født i Skovby 26. April 1854, til Assistent P. F. Parup, Vemb, 1909, og Dyrlæge A. Christiansen, Nipgaard, Vium, til Seminarist Aage Davidsen 1911.

at der alene tilkommer *Negets Binderske* Æresbevisninger, uden at Negets Mejer faar Del deri.

Paa Estvadgaard i det nordlige Hardsyssel var det Skik, naar man var færdig med at høste, at et Havreneg blev klædt ud som en Dreng i Drengeklæder, og en af Høstfolkene skulde blindet med Bind for Øjnene sætte Neget ud i noget Havre. Der skulde saa Avlskarlen have Neget paa sin Nakke og bære det hjem for at vise Herremanden det. Naar man stillede sig op foran Stuedøren og strøg Hjøleen, saa det klingrede for Herremanden og Fruen, spurgte Fruen om, hvem der fik Drengen? »Det gjorde A«, sagde Pigen Ane. »Var det ej strengt?« spurgte Fruen. »A mærked det ålle«, svarede Pigen. Pigen fik da Skænk, men de andre fik intet. (Husejer Laust Christensen, f. i Vinkel, Højslev S. o. 1860, til Fru Kirstine Nielsen, Ramsing 1935).

Paa Herregaarden Bustrup i Lem Sogn i Salling var det Skik, at den Pige, der bandt sidste Neg, kom op at spise hos Herskabet. (P. Hedegaard, Lem, til Trælhandler Niels Sørensen, Lem o. 1910).

I Store Solt Sogn i Angel var det Skik, at naar det sidste Korn var faldet for Leen, og Pigen havde bundet den sidste lille Haandfuld sammen og smykket den med Blomster, saa havde hun faaet Fokken. Efter at have indtaget Fokdrikken, en Blanding af Mjød, Brændevin, Rom og Kirsebær, kaldet Kapøjster, gik de hjem til Gaarden, Pigen med Fokken foran. De tog Opstilling ude paa Gaardspladsen, og Karlene strøg Leen for Kaalen. Madmoderen kom ud med en Flaske Brændevin, skænkede et Glas til Randen og rakte det til Pigen med Fokken. Hun maatte tømme Glasset for dets Indhold for at faa fat i det Pengestykke, der laa paa Bunden af Glasset. For at det skulde regnes for hendes, maatte hun tage det ud af Glasset med Tænderne. Derefter skænkede Husmoderen et Glas Brændevin til hver enkelt af Høstfolkene. (Meddeler, f. 1863, til A. Lorenzen 1936).

I Rylskov Sogn var der Fest paa Marken, den Dag de kunde blive færdige med Mejningen. Alle var hurtige i Vendingen, de fleste vilde gærne være den, der kunde sige, jeg har faaet Fokken, da vedkommende fik en Drikkeskilling, i Reglen en Daler. Den, der bandt det sidste Neg, var den, der havde faaet Fokken. Det Neg blev blomstersmykket bragt hjem til Gaarden, og der blev ikke bundet andet Korn sammen med dette Neg. Den, der havde faaet Fokken, gik i Spidsen foran de andre Høstfolk hjem til Gaarden . . . I Reglen fik den, der stod med Fokken, to Snapse, da det altid hed sig: »Du kan vel nok have en Snaps til, da du har faaet Fokken«. (77aarig Meddeler, Rylskov, til A. Lorenzen 1936).

Mens jeg kunde anføre ikke faa lignende mere eller mindre tydelige Vidnesbyrd om, at Bindersken af sidste Neg umiddelbart er Fokkens Indehaver, saa kan jeg kun anføre et eneste

mellemslesvigsk Eksempel paa, at Mejeren indenfor sidste Høstpar nyder særlige Forrettigheder paa Binderskens Bekostning.

I Oversø Sogn tog Pigerne om Morgenen Opmejningsdagen Blomster med hjemmefra ud paa Marken. Det sidste Neg, der blev bundet, var Fokken, og det blev smykket med de medbragte Blomster. Det blev baaret hjem til Gaarden af den Karl, der havde mejet det Korn, Fokken var bundet af. Karlen gik i Spidsen for Høstfolkene med Fokken bundet til sin Le. Ankommen til Gaarden tog de alle Opstilling foran Husdøren, og Karlene strøg Leerne. Kom saa Husbond og Madmoder ikke med en Skænk, gik det ud over Kaalen. (63aarig Meddeler til A. Lorenzen).

LÆVN FRA SEGLKULTURENS DAGE

Undtagelsen bekræfter Regelen, plejer man at sige. I saa Tilfælde bekræfter denne Oversøoptegnelse den herskende Regel i dansk Høstoverlevering, at det er Bindersken af det sidste Neg, det kommer an paa, ikke derimod den mandlige Mejer af det sidste Neg. Logisk set skulde man tro, at det var nok saa vigtigt at hugge Sæden til det sidste Neg som at binde det, og at Mejeren derfor fremfor Bindersken maa nyde Ære ved Høstgildet, ligesom det burde være hans Skæbne, Folketroen skulde interessere sig for, men ikke Binderskens. Nu er det jo Bindersken, der nyder særlig Ære ved Høstgildet, oftest som det sidste Negs Repræsentant, undertiden som Negets Ægtefælle (sml. S. 15 Klakringoptegnelsen) eller som dets Barn (sml. S. 16 Vordeoptegnelsen), og det er hendes Skæbne i Giftermaal, Folketroen fortrinsvis beskæftiger sig med og kun undtagelsesvis med Mejeren af sidste Negs Skæbne (S. 22 f.). Aarsagen til denne Binderskens logisk set paafaldende Fortrinsstilling frem for Mejeren er efter min Opfattelse den, at vi til vor danske Lekulturs sidste Dage, før den fik sit Dødsstød af vore Dages Høstmaskinkultur, i vor Høstoverlevering har bevaret Lævn af den foregaaende Seglkulturs Kulturtilstande.

Seglkulturen har fra først af den Ejendommelighed, at *samme Person* skærer Sæden med sin Segl og binder den, mens Lekulturen har den Ejendommelighed, at det er *to forskellige* Personer, der mejer og binder Sæden, oftest et Høstpar, en Karl der mejer, en Pige der tager fra og binder. Og Seglkulturen

har oprindelig den Ejendommelighed, at Mændene fra først af er udelukket fra Seglhøstningen, og at denne ganske er Kvindernes Sag. Denne for os Nutidsdanske saa paafaldende Kulturform lever endnu i Østfinland, og jeg har med egne Øjne i August 1922 i Suistamo set en lille Skare karelske Kvinder skære og binde den sparsomme Rug paa den lille Agerplet med deres Segle (Fig. 6). I Østfinland, hvor den græsk-katolske Religion

Fig. 5. Den danske Lekultur. Mejer og Optagerske som Høstpar.
Efter Peter Hansens Maleri, Kornet høstes, fra Svanninge ved Faaborg.

hersker, er Karlene udelukkede fra Rughøsten og maa nøjes med at meje de karelske Enge med deres Leer.

En lignende Skare Kvinder har sikkert oprindelig ogsaa i vort Land skaaret de primitive Agerpletter med Rug, Byg eller Havre, uden at Mændene fra først af havde noget at gøre dermed. Den af denne Kvindeflok, der kommer til at skære og binde det sidste Neg, maa bære det kraftfyldte, guddommeligfølte sidste Neg hjem til Gaarden og nyde større Ære ved det paafølgende Høstgilde end den øvrige Kvindeflok, men maa ogsaa være udsat for større Fare i Giftermaalsanliggender end de øvrige

Kvinder, hvis Lod det ikke var blevet at skære og binde det sidste Neg. Karlene, som under den ældre Seglkultur ingen Rolle har spillet i Høstens Arbejde, faar selvfølgelig derfor fra først af ikke heller nogen Andel i Høstfestens Æresbevisninger, og de er da heller ikke udsat for at lide under den til sidste Negs Skærer og Binder knyttede Folketro. Kvinderne har da fra den ældre Seglkulturs Tid et Privilegium, som de i Hoved-

Fig. 6. Den østfinske Seglkultur 1922.
Suislamo i Østkarelen. Axel Olrik og Hans Ellekilde, Nordens Gudeverden I S. 314.

sagen har bevaret ned igennem Tiden, sikkert i over tusind Aar. Neget har efter min Opfattelse i denne Tid været kaldt med et Navn, der svarer til Nutidsnavnet »den Gamle«, og den Gamle har, som det ogsaa hovedsagelig er Tilfældet i de Egne af Danmark, hvor dette Negnavn lever (Langeland, Østjylland), været opfattet som en gammel Kvinde, altsaa en »Kælling«, som hun kaldes paa Sjælland og Nordfyn. Kvinden, der skærer og binder det sidste Neg, kommer i nærmeste personlige Forhold til dette sidste kvindelige Neg. Hun kan repræsentere det ved Høstgildet og indtage dets Æresplads ved øverste Bord-

ende som den sjællandske »Rugkælling«, men hun kan ogsaa i Tidens Løb, maaske først i forholdsvis sen Tid, blive betragtet som Negets Ægtemage. Derved bliver Neget opfattet som mandligt, og det ubekvemme Navn »den Gamle« kan da afløses af bekvemme Navne som Gammelmanden i Sydøstjylland og af Stodderen i Vendsyssel og Sydvestskaane. Bindersken kan endelig betragtes som Negets Moder — det sker naturligvis først, naar Negets oprindelige Navn »den Gamle« er gaaet i Glemme —, og Neget kan i saa Fald faa nye Navne, der antyder, at Neget er et *Barn,* saaledes som den antagelig temmelig unge Benævnelse Høstdrengen i Midtjylland og de langt ældre Navne Fisseneg i det nordøstlige Sønderjylland og Fok i det sydøstlige Sønderjylland, især Angel. (Sml. S. 97).

Naar da Lekulturen gaar sin Sejrsgang hen over det danske Bondesamfund og fuldstændig udrydder Seglkulturens langsomme og for alt Fremskridt ubekvemme Arbejdsformer — saadan som Høstmaskinkulturen nu fortrænger Lekulturens tilvante Arbejds- og Festskik —, saa er alligevel efter min Opfattelse den ældgamle Tradition af Skik og Folketro, knyttet til Seglkulturens Høstkvinder, saa stærk og indgroet, at den har kunnet overleve Seglkulturens Arbejdsmetoders Undergang, ganske særlig paa en Ø med en saa fast og stærk gammel Tradition som Sjælland. Lekulturen indførte en ganske ny Arbejdsform med Karlenes Indtrængen paa Kvindernes tidligere Eneretsomraade Høsten, saaledes at den mandlige Mejer og den kvindelige Fratager og Binderske optræder i intim Samvirkning som et Høstpar, hvis Parter af og til ligefrem kalder sig »Mand« og »Kone«. I de Egne, hvor Neget ved Lekulturens Indtrængen opfattedes som en Kælling eller en Gammelmand, gjorde det ingen Forskel, at der nu optraadte en Mejer og en Binderske, Binderskens gamle Fortrinsstilling led saa godt som intet Skaar derved; men i de Egne, hvor det sidste Neg opfattedes som et Barn og den sidste Høstkvinde som Negets Moder, kunde Høstparret træde i Binderskens Sted og som Negets »Forældre« modtage Æresbevisninger ved Optoget hjem med det sidste Neg og ved de paafølgende Høstgilder. At de ikke gjorde det undtagelsesløst, har jeg tilstrækkelig godtgjort fra den nutidige Overlevering fra baade Midtjylland og Angel, hvor Binderskens Fortrinsstilling for Mejeren ikke sjælden kan være bevaret. Det

er i store Træk den Forklaring, jeg anser for den sandsynligste for den Kendsgerning, at *Bindersken,* men ikke Mejeren eller Høstparret, spiller den afgørende Rolle i den gamle danske Høsts Festskikke og Folketro.

DET SIDSTE NEG OG DET SIDSTE LÆS

En Arv fra den ældre *Seglkultur* er rimeligvis den Skik, at det sidste Neg skal *bæres hjem.* Denne Skik er nu ikke slet saa almindelig i den danske Nutidsoverlevering, som Læseren maaske vil tro ud fra de mange, allerede anførte Vidnesbyrd. Bedst bevaret er Skikken i Angel og Midtjylland, mens den i Haderslevegnens Fisnegomraade kun er bevaret i Udkanterne, nemlig i Bække og Skanderup i Sydjylland og i Vonsild og Vejstrup Syd for Kolding Fjord[1]). I Grarup ved Haderslev Fjord kender vi Lævn af Skikken: egentlig skulde sidste Neg bæres hjem, men man nøjedes med at lade Fismors Rive og Fisfars Le blive prydet med nogle Straa fra det sidste Neg (S. 27). Hjembæringsskikken kendes paa det sydøstjydske Gammelmandsomraade (Højen, Smidstrup, S. 28, og Ø. Starup Sogne), i det østjyske Gamle-Omraade (Klakring, S. 15, og Grensten Sogne) og i det himmerlandske Rittenomraade (Farstrup, se S. 29, Gudum og Løgstør[2]), alle Steder som en oprindelig Skik, der er trængt til Side af en yngre, mere folkeyndet Skik, *at køre det sidste Neg hjem paa det sidste Læs.* Vi anfører et Par af de endnu ikke anførte Vidnesbyrd for Negets Hjembæring.

Naar Mejningen af Kornet nærmer sig Slutningen, er enhver Nerve spændt i de aktive Deltagere for at blive fri for at meje det sidste Neg. Den, der bandt det sidste Neg, blev betegnet som »den Gamle« og drillet i alle Maader, og undertiden blev han eller hun tvungen til at bære Neget hjem paa Ryggen til stor Moro for de andre. Saasnart det sidste Mejehug er forbi, gaar Høstfolkene hjem i Gaarden og stryger for Kaalen. (Sognefoged A. Jørgensen, Grensten, 1933, f. o. 1880 i G.).

En 70aarig Husmand, der i mange Aar tjente som Karl paa Hovedgaarden Gudumlund i Gudum Sogn, kendte ogsaa Benævnelsen »den Gamle« om den, der bandt »Retten«. Her tog man »Retten« med hjem i Gaarden, idet den ved Hjælp af et Par »Waaser« blev bundet

[1]) Se Sønderjydsk Maanedsskr. XIII S. 219, 222.
[2]) Se Jysk Ordb. IV S. 174 og III S. 47; Memoirer og Breve 40, S. 150.

paa Ryggen af »den Gamle«, der altid skulde drikke den første Snaps, selv om det var en Kone, Pige eller Dreng. Under Støj og Lystighed dansede man saa nogle faa Danse; den første Dans skulde »den Gamle« have. (Lærer H. R. Johannsen, Hadsund, 1937).

Paa de danske Øer kendes Hjembæringsskikken saa at sige ikke, de eneste Vidnesbyrd, jeg kender, er fra Gislinge ved Holbæk og fra Magleby paa Møn.

I Gislinge tager en af Karlene det blomstersmykkede sidste Neg paa en Høtyv, og de gik da hjemad med det, mens de sang. (Se Møller II 92).

I Magleby paa Østmøn kender blot en enkelt, men meget paalidelig Meddeler den Skik, at der blev bundet to Baand om det sidste Neg, Huskællingen, det ene helt oppe ved Toppen. Den blev af Manden — eller var det Mejeren — baaret hjem under Armen og sat for sig selv paa Loen. Her stod den, til der skulde være Høstgilde, saa blev der stukket en Tapstav op i den, og naar Forkarlen og Storpigen traadte ud i Dansen paa den store Lo, holdt de Huskællingen højt under Dansen. (Skrædder N. K. Pedersen, Borre, 1937; hans Meddeler har i sin Barndom hørt gamle Folk fortælle derom).

Man har paa de danske Øer, i Nørrejylland fra Skagen til Kolding Fjord og i Sønderjylland fra Kolding Fjord til Flensborg Fjord, fundet det mere festligt og højtidsfuldt at køre det sidste Neg hjem, oftest paa det sidste Læs, i Stedet for at bære det hjem. Det sidste Læs er i Regelen ganske lille, saa alle Høstfolkene kan sidde med derpaa, i Kreds om det sidste Neg, i Sang og Jubel over, at Høstens Sejr er vundet. Undertiden faar det sidste Læs, i Stedet for sine typiske gamle Navne Kvædelæsset og Skrigelæsset, ligefrem Navn efter det sidste Neg paa dets Top. Det er saaledes Tilfældet i Nordfyn, hvor Læsset jævnlig kaldes *Kællingen* eller *Soen,* paa Sydfyn, hvor det kaldes *Tæven,* og i Sønderjyllands Midtland, hvor Læsset af og til kan kaldes *Basse* efter den mægtige Kærv paa det sidste Læs (S. 9). Det bør dog straks slaas fast, at man i store Strækninger af Landet, især Vestjylland, det midtjyske Høstdrengsomraade og Bornholm, slet ikke kender noget sidste Neg paa sidste Læs. I det øvrige Land er det heller ikke altid det sidste bundne Neg, der køres hjem paa det sidste Læs, det kan være det *sidst opstukne* Neg (især Sønderjylland fra Kolding Fjord til Flensborg Fjord), det kan være en *udstoppet Dukke* (især Sydfyn, Vend-

syssel og Østthy) eller sjældent et *udklædt Menneske.* Det kan være en *Høstkrans,* i Reglen som i Angel bundet af al Slags Sæd, der har været avlet paa Gaarden, det kan endelig, som Overgang til det fuldstændig negløse sidste Læs, være *et eller flere Flag* paa Læsset. Vi anfører udvalgte Vidnesbyrd paa alle disse Typer og begynder med Vidnesbyrd om Hovedtypen, den ældste og mest udbredte af alle disse forskellige Typer: det sidst bundne Neg paa det sidste Læs.

Fig. 7. Det sidste Neg paa det sidste Læs i Østsjælland.
Efter Originaltegning af Maler Frands Olsen, Valby.
Fra Tangmosegaarden i Herfølge Sogn ved Køge o. 1873.

DET SIDST BUNDNE NEG PAA DET SIDSTE LÆS

Vi fremlægger nu en Række Vidnesbyrd fra Landets forskellige Egne, der alle har det Fællespræg, at det tydeligt og bestemt angives i disse Optegnelser, at det er det sidst bundne Neg, Kællingen, den Gamle, eller hvad det nu hedder, der føres hjem paa det sidste Læs under Høstfolkenes Jubel. Vi begynder mod Øst i Nordsjælland, gaar over Røsnæs og Langeland til Nordfyn og Østjylland og gaar fra Østjylland først mod Nord til Vendsyssel og siden mod Syd til Flensborg Fjord.

I Kongens Lyngby i Nordsjælland havde de »Kællinger«, hver Gang de havde en Sædart færdig; der var tre Kællinger: Rugkælling, Havrekælling og Kornkælling. Naar de havde den sidste Kornkælling færdig, saa satte de hende til Midte i den sidste Hov, og siden satte de hende øverst paa Vognen og raabte Hurra og kørte hende hjem. Kællingen var en Nej med tre Halmbaand om, og saa pyntede de den med Bynke. Naar de fik dem kørt hjem, blev de sat ind i Laden, og saa var der ikke mere mærkeligt ved dem. (Arbejdsmand Rasmussen, Øverød, f. i L. o. 1839, til Axel Olrik 1914).

I Aagerup paa Røsnæs var det sidste Neg kun et lille Neg, og det blev pyntet med Mændenes brogede Lommetørklæder, og Piger og Koner tog deres Forklæder og Hovedtørklæder af, og saa blev der lavet en Dukke. Saa blev Drengen sat op paa Læsset, og med sin Høtyv holdt han Kællingen højt i Vejret, saa alle kunde se den. Naar de saa kom hjem, blev Kællingen klædt af og lagt ind til den anden Sæd, og saa var der ikke mere Fest med den. (Fru Ingefred Fjeldgaard, Aagerup, 1933).

I Humble paa Langeland kaldes det sidste Neg, der bindes, »den Gamle«, og om dette maa enhver af Høstfolkene binde et Baand. Naar det sidste Læs køres ind, bliver »den Gamle« klædt paa som en Kone og anbragt paa Spidsen af en Høtyv, og med denne i Midten af Læsset kører hele Mandskabet Byen rundt, til enhver som endnu ikke er færdig med Høsten, og raaber ustandselig »Hurra for den Gamle!« Dette kaldes at raabe den Gamle ind. (Højskoleelev Olga Hansen, H., til cand. theol. Carl Ludvigsen, Sorø Højskole 1911). Sammenlign hosstaaende Billeder fra Humbles Nabosogn Lindelse paa Langeland og S. 49 og 81.

I Ejby Sogn i Vestfyn sørgede man for, at det sidste Læs, Enkelæsset eller Kællingelæsset, ikke blev for stort. Der skulde Høstkællingen køre med, men desuden skulde alle, der havde været med i Marken, køre med, og Vognen var undertiden proppende fuld. Før man kørte fra Marken, blev Hestene pyntet med Kornaks og Blomster, og Vor Mor, som man kaldte Kællingen, blev frisket op. Hun var, da hun blev bundet, blevet pyntet med Guirlander af Markens

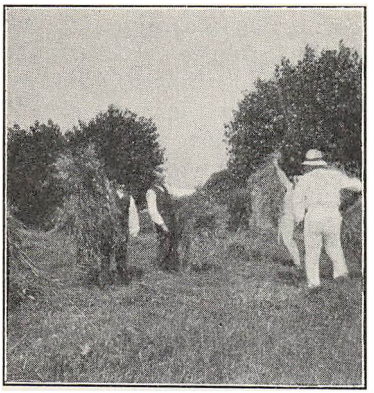

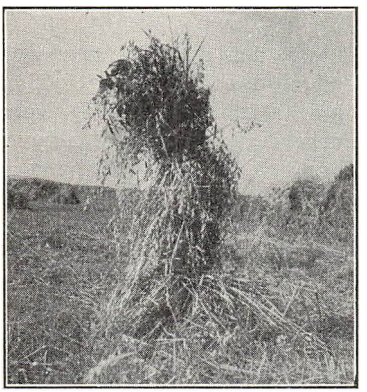

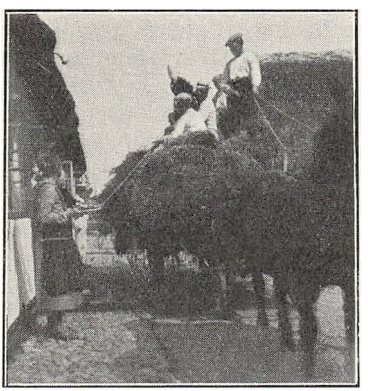

Figurer 8—13. Det sidste Neg paa Klæsøgaard, Langeland.

Efter Fotografier af Kai C. Uldall i Dansk Folkemusæum.

1) Det sidste Neg løftes for at se, om det holder; 2) Det sidst bundne Neg pyntes med Grønt; 3) »Gammel« pyntet med Grønt paa Marken; 4) Den »Gamle« lige inden Indkørslen; 5) Det sidste Læs med den Gamle ankommer til Klæsøgaard; 6) Den Gamle sat til Side i Gaarden.

Blomster, Smørblomster, Margreteblomster og Katteøjne, og man havde taget en gammel Flauerhat eller et Hovedklæde til at pynte Høstkællingen med. Nogle Steder havde de et Kællingeneg for hver Sort Korn. Før Karlen kører, raaber han: »Har vi nu ingen glemt«? Det var et muntert Selskab, der var paa Vejen hjem med Kællingen prangende foran i Vognen og med Forke og River løftet højt i Vejret. Til hver enkelt, man kom forbi, raabte man: »Halløj du, nu er vi færdig«, hvorpaa der blev svaret: »Gudskelov da, til Lykke med det«. Naar Vognen var kommet ind i Gaarden, kørte Karlen nogle Gange rundt om Møddingen, lige til det suste, mens hele Læsset sang af fuld Hals Høstvisen om og om igen. Man var glad ved, at alt det Høstslæberi nu var tilendebragt, og nu kom vor Moer ud igen med Øl og Snapse til dem, der var blevet skraal i Halsen (dvs. tørre i H.) af at raabe. (Fru Hansine Sørensen, Vejle, til DFS. 1934, efter sin Moder, Fru Katrine Hansen Frank, Ejby, f. $^{21}/_{6}$ 1852, og Mormoderen, Karen Caspersen, Ejby, f. o. 1815. Sml. her S. 12, 61 og 81).

I Adslev ved Skanderborg gjaldt det om, den Dag vi høstede op, at blive fri for at høste det sidste Neg, for den Høster og Optager, som var saa uheldige at høste det, blev kaldt de Gamle, og Neget ligeledes. Naar vi saa gik hjem fra Marken, gik vi om i Kaalhaven med Leerne, som blev strøget, for at Konen i Huset kunde høre os. Saa maatte hun skynde sig ud i Haven med Æbleskiver og Øl og Brændevin til Høstfolkene for at faa dem til at spare Kaalene. Det sidste Neg paa det sidste Kornlæs, vi kørte hjem, blev som omtalt kaldt den Gamle, og det blev pyntet med et gammelt Skørt, en Trøje og Hat paa til Hovedet. En Fork blev saa sat op i det, saa det kunde staa oprejst bag i Læsset. Alle Høstfolkene skulde saa op paa Læsset og køre syngende hjem, saa at Naboerne kunde høre og se, at nu var vi færdige med Høsten. (Købmand P. Birkelund, Aarhus, 1909, Barndomserindringer fra Adslev o. 1860).

I Ø. Hornum Sogn i Himmerland er Re'ten det sidste Neg af hver Sædart, og den skal bindes med to Baand. Det er slemt nok for Høstkarlen, der kommer til at hugge den løs, men meget værre for Opbinderen, som skal binde den, for de, som faar Re'ten, bliver Genstand for stor Latter. Om man faar een Re't, er det endda ikke saa galt, naar det ikke er »Bygre'ten«, for den er meget værre end nogen af de andre. »Det kommer af, at den er saa pig're«, siger man . . . Det er ikke uden den Re't, som bliver kørt sidst hjem, der faar nogen særlig Udmærkelse. Den bliver opstillet i det sidste Læs Kærve og faar gerne lidt Pynt paa, som retter sig efter, hvad man har ved Haanden. Kan man faa denne Re't gemt til det sidste Læs Korn, der ikke gærne maa være for stort, saa skal alle, som har hjulpet til at læsse det, op at køre, og saa gaar det strygende hjemad med Sang og Munterhed. (Ungkarl Ole Gregersen i Ø. Hornum, til Feilberg o. 1885).

I Vendsyssel er det ikke let at faa den stillede Betingelse opfyldt, at det sidst bundne Neg ogsaa udtrykkelig skal være det, som køres hjem paa det sidste Læs. Det gælder maaske snarest Optegnelser fra Taars og Kornumgaard Syd for Hjørring.

Naar det sidste Neg skulde bindes, blev dette kaldt Stodderen og det næstsidste Kællingen. Dem vilde Høstpigerne ikke gerne binde om, da de fik samme Navn som Negene. Det sidste Læs blev kaldt Kvædelæsset. Naar det skulde hjem, blev det sidste Neg, som blev stukket op, kaldt Stodderen. Neget fik nogle gamle Klæder paa og blev saa bundet i Enden af Læssetræet. Man kørte saa i Trav hjem med Læsset, og saa skulde Høstgildet foregaa. (Højskoleelev Søren Christensen, Tranget, 1928).

Paa Kornumgaard i V. Brønderslev blev 1870 det sidste Neg »Stodderen« formet som en Mand og iført Mandsklæder med høj Silkehat paa Hovedet, Pibe i Munden og en lille Blikbøtte med Smaaskillinger hængende paa den ene Arm. Han maatte sidde skrævs over Læssetræets bagerste Ende, naar man kørte sidste Læs hjem. Saa vankede der Velkomstsnaps og Bagværk. (Bødker L. Chr. Johansen, f. V.B. 1856, til Bødker Niels Pedersen, Ø. Brønderslev, 1937).

Vi gør nu et langt Spring fra Vendsyssel til Syd for Koldingfjord, til de otte gamle sønderjyske Sogne, Danmark beholdt i 1864. Det er dog ikke typisk sønderjysk Overlevering, vi nu anfører; det er indtrængt nørrejysk Overlevering fra Vejle Amt om Gammelmanden, vi her har at gøre med.

Paa Bramdrupgaard i Ødis blev Neget pyntet med Blomster og opstillet i Gaarden, mens vi »strøg for Kaalen«. Derefter blev Neget gemt, til vi skulde køre det sidste Læs hjem. Dette kørte vi efter alle Gaardens Folk, Pigerne med Armene fulde af Blomster til at pynte med. Da Læsset var færdigt, blev det pyntet med Blomsterne og Hestene og Seletøjet med. Det saa pragtfuldt ud; Hestene havde hver en stor rød Georgine i Hovedlaget. Derpaa satte vi os op med det sidste Neg, »æ Gammelmand«, paa en Stok imellem os; undervejs samlede vi alle de Børn op, vi kunde faa fat i, og saa gik det under Sang hjemad. Det sidste Neg blev gemt til Fuglene paa Juleaften. (Gaardejer P. Kjær, Egtved, der har tjent paa B., til Søren P. Sørensen, Egtved, 1918).

Vi anfører til sidst et sønderjysk Vidnesbyrd fra Egnen Nord for Flensborg Fjord.

I Kliplev Sogn i Aabenraa Amt i Sønderjylland sørgede Pigen for, at det sidste Neg blev saa stort som muligt med to eller tre Baand om. Da det var det sidste Neg, der blev høstet, skulde det ogsaa være det sidste, der blev forket op paa det sidste Læs. Her tog

Pigen imod det og klædte det ud til en Fok. Hun havde en Stok med sig, som hun stak igennem Neget, tog sine Høstærmer af, trak dem paa Stokken, et paa hver Side af Neget, det var Armene paa Fokken. Dernæst tog hun sin Flyhat (Helgolænder) og bandt den om Negets Top, bandt sit hvide Høstforklæde foran paa det, og saa var Fokken færdig. Saa samledes der gerne flere paa Vognen, og i staaende Stilling kørte de hjem, idet de raabte Fok, Fok, Hurra, indtil de kom til Aflæsningsstedet. Her blev Fokken klædt af og lagt til Side,

Fig. 14. Fokken køres hjem i Broager Sogn, Sundeved 1909.
Efter Fot. i Dansk Folkemindesamling, visinok af Poul Bjerge. Husmoderen kommer med Skænken, og Tjenestedrengen svinger Dannebrog.

da Neget skulde tjene til Fugleføde om Julen. Men vor gamle Røgter tog Neget under sin Varetægt, da han havde i Erfaring, at hvis et Kreatur blev sygt, og det fik en eller to Haandfulde af Fokkens Straa med Kærne, blev det rask. (Optanten Hans Asmussen, Mølholm, Vejle, f. i K. Sogn $^{5}/_{11}$ 1846, meddelt til DFS. 1924. Sml. S. 21).

DET SIDST OPSTUKNE NEG PAA DET SIDSTE LÆS

Den gamle Hædersmand Hans Asmussens Kliplevoptegnelse staar ret alene indenfor den samlede sønderjyske Overlevering. Ejendommelig for denne er nemlig den Særegenhed, at det ikke er det sidst bundne Neg, der bliver kørt hjem paa det sidste

Læs, men netop det tilfældigt *sidst opstukne* sidste Neg. I det nordøstlige Sønderjylland fra Kolding Fjord til Aabenraa Fjord har det sidst bundne Neg Benævnelsen Fisneg, men det sidst opstukne Neg eller rettere Kjærv Benævnelsen *Fiskjærv*. Paa Als og undertiden i Sundeved dukker der et nyt Navn op for det sidst bundne Neg, nemlig *Hundneg*, der sandsynligvis kommer ind fra Sydfyn og de sydfynske Øer, mens det gamle Navn Fok her i Regelen bliver Navn paa det sidst opstukne Neg, som i disse Egne af Sønderjylland tildrager sig Hovedinteressen. I det indre Sønderjylland, Midtlandet, faar det sidst opstukne Neg ret jævnlig baade i Fisnegs- og Fokomraadet Benævnelsen Basse, der betyder ikke Vildbasse, Vildsvin, men det særlig kæmpestore Neg (S. 9). Angel fastholder den langt mere oprindelige Skik at bære det sidste Neg Fokken hjem, naar det lige er bundet af Fokfar og Fokmor, og Angel kender saa at sige ikke noget til at køre et Neg, en Kærv eller en »Basse« hjem paa det sidste Læs. Kører man i Angel overhovedet noget hjem paa det sidste Læs, er det en Høstkrans (S. 54), bundet af de forskellige Kornsorter og af Havens pragtfulde Efteraarsblomster. Vi anfører nu nogle udvalgte Vidnesbyrd om sønderjysk Høstskik og henviser dem, der vil kende den samlede foreliggende nordlige sønderjyske Overlevering om Fiskærv og Fok og Basse til mine indgaaende Fremstillinger i Sønderjysk Maanedskrift, Juni 1937 og Foraaret 1938, sml. Nov. 1937.

Paa Als var det Skik, at naar alt Kærveskornet var kommet i Hus eller sat i Stak, holdt man gerne et mindre Læs tilbage. Pigerne fik travlt med at udstaffere et Neg som et Fruentimmer og pynte hende med Grønt og Blomster. Det kaldtes »en Fok«, og med Fokken kjørte man hjem i Gaarden; der blev skænket for dem og opvartet med Æbleskiver, og derefter kørte man rundt i Byen. Vognen plejede at være fuld af Børn, og de raabte uafladelig Hurra. Naar man kom hjem, holdtes et lille Gilde med Kaffe, Kaffepuns og Æbleskiver. (Pastor emer. Chr. Knudsen, 1911, f. $^{17}/_{4}$ 1828 i Ketting, fra 1861—67 Kapellan i Egen paa Als).

I Taps Sogn, et af de otte gamle sønderjyske Sogne Syd for Kolding Fjord, klædes det sidste Neg paa med en ren hvid Kjole, hvori der sættes røde Blomster. Man kører da under Sang og Spil, bærende Neget, som kaldes »Fiskærren«, højt paa en lang Stang, det sidste Læs ind i Gaarden. Gaarden køres tre Gange rundt. Efter sidste Omgang kastes det pyntede Neg af foran Hovedstuedøren, og Høstfolkene forlanger Øl og Brændevin af Madmoderen. (Handelslærling Gaston Fogh i Kolding, 1908).

Mens Fokken i Sundeved og paa Als i Regelen bestaar af et Neg, saa sammensættes Fiskærven i Haderslevegnen, ligesom Midtlandets »Basse«, i Regelen af flere Neg, snart som en Negfigur uden Udklædning, snart med Udklædning i Pigedragt. Vi anfører et Vidnesbyrd om hver af disse Typer.

I Øsby lige Syd for Haderslev Fjord kaldtes den sidste Kjærv paa Marken, naar Sæden blev kørt hjem, for Fiskjærr. Fiskjærren var som syv til otte Neg i Størrelse, og den sattes i min Ungdom (o. 1840) paa en Stang. I Toppen var et Flag. Vi sad omkring det i Vognen, og maatte alle holde paa det. Somme Tider væltede vi, for de kørte, som de var forrykte. Under Syngen og Skrigen gik det op for Stordøren. Saa kom Konen med Flasken. Om Aftenen var der Gilde. Saa stod Fiskjærren i et Hjørne i Stuen, og naar Karlene havde faaet lidt i Hovedet, saa plejede de at gaa hen og bede til det. Hvad de sagde, mindes jeg dog ikke. Næste Dag kom Fiskjærren ud til de andre Neg. Efter 1864 begyndte man at udpynte Fiskjærren som et Fruentimmer. (65aarig Kone fra Øsby, til F. L. Grundtvig 1886).

Vi har ovenfor anført (S. 27) en Optegnelse om det sidst bundne Neg æ Fisneg fra Øsbys Nabosogn Grarup, vi anfører nu samme Meddelers Oplysninger om Grarups Fiskjærv.

Naar det sidste Læs blev kørt hjem, skulde der bindes en Fieskjere (dvs. Fiskjærv). Dersom det skulde være rigtigt, skulde denne være en hvidklædt Pige. Kun naar der ingen var, som besad tilstrækkelig Færdighed i den bildende Kunst, nøjedes man med at pynte en almindelig Kjærv (dvs. Dobbeltneg) med Blomster eller paa anden Maade, men en saadan regnedes ikke for noget. Af et tilstrækkeligt Antal Kjærve dannedes der som nævnt en Pigeskikkelse, som blev klædt i hvidt. Denne stilledes saa paa Læsset. Saa mange, som vilde og kunde, tog Plads om den, og saa kørtes der Byen rundt og ind i Gaardene, hvor man saa i Regelen fik en Skænk, og til sidst kørte man tre Gange rundt i Hjemmets Gaard, hvorpaa der gjordes Holdt foran Døren, og alle Deltagerne blev skænket. Derpaa holdtes der et Gilde, ligesom naar der blev ophøstet. Det kunde sommetider hænde, at e Fieskjere blev hentet ind, for at *hun* kunde tage Del i Gildet. (H. N. Rudbeck, Hejls, 1922, f. $^{7}/_{1}$ 1871 i Grarup).

Ogsaa i »æ Fuggegild« paa Als kan »æ Fugge« deltage i Indhøstningsgildet.

I Nordborgegnen kører man fra Gaard til Gaard med »æ Fuggelas«, hvor man saa bliver beværtet. Paa Læsset sidder de fleste af Landsbyens Børn, og idet de rækker et pyntet Neg eller en Figur, »æ Fugge«, i Vejret, raaber de: »Fugge, Fugge, Hurra«. Om Aftenen er

der saa Gilde i vedkommende Gaard, hvortil alle Høstarbejderne er indbudt. Efter Aftensmaden giver det ofte en Svingom paa Loen til Harmonikaens Toner. Medens det staar paa, bliver »æ Fugge« stillet op i Hjørnet, men man maa stadig passe paa, at den ikke bliver stjaalet, det er nemlig en yndet Sport. (Seminarist J. Christiansen, Nordborg, 1924).

Endnu større end Haderslevegnens Fiskjærv kan Midtlandets »Basse« paa det sidste Læs blive. Vi anfører et nyoptegnet Vidnesbyrd fra Grænsesognet Burkal.

Fig. 15. Fugge køres ind i Nordborgegnen paa Als.
Efter Fotografi i Dansk Folkemindesamling.

For 50 Aar siden var jeg med til at lave »en Basse« paa Ageren, der forslog noget. Se, en Basse var jo et Monstrum, eller en Samling af de sidste Kornneg af kolossale Dimensioner. Pointen var jo: at markere Afslutningen og at skabe en glad og fornøjelig Stemning blandt alle Høstfolkene, Husbond og Madmoder iberegnet. Naa, vi lavede en Basse paa 20 Neg, en ordentlig Karl ude øster paa, og saa gik det efter endt Dagværk fra Kornageren hjemad under Sang og Klang. Under Harmonikaspil gik det (mod Sædvane i Skridtgang) hjemad med det sidste Læs Korn. Hjemme var man parat til at tage imod, og især fik »Bassen« et rigtigt godt Hurra! Nu kom Aflæsningen fra Vognen og op i Kornstænget. Det bragte Moro. Ja, før i Tiden var der Poesi, Liv og glade Dage. (Overpostpakmester R. Jessen-Schmidt, Aabenraa, 1937, opvokset i Burkal Sogn).

Ogsaa i den kongerigske Overlevering finder vi, men mere undtagelsesvis, en saadant Kæmpeneg paa det sidste Læs. Vi anfører et Vidnesbyrd fra Skanderborgegnen og et andet fra Snøde paa Langeland.

Naar Kornet i Mesing Sogn blev kørt hjem, blev det sidste Neg bundet sammen med flere andre Neg, og dette sidste Neg blev saa stort, tungt og langt, at det næsten ikke var til at løfte op paa Kornlæsset, og lige saa vanskeligt var det at faa Neget løftet op i Kornloen ved Hjemkørselen. Dette store Neg blev kaldet »den Gamle«, og den Pige, som bandt det, skulde køre med paa det sidste Kornlæs hjem, hvor ogsaa det sidste, det store Neg, var. (Husmand Carl Mogensen, Kragelund Skov, f. i M. $^{26}/_{11}$ 1855, til Sognefoged Jens Jensen i K. 1924).

I St. Snøde Sogn, Langeland, kaldtes i tidligere Tid det sidste Neg »den Gamle«; det var paa Størrelse med 5—6 almindelige Neg, og der var flere Baand derom. Det blev lagt øverst paa det sidste Læs og kørtes hele Byen rundt. (Landvæsenselev Martin Hansen, f. i St. Snøde o. 1894, til Oluf P. Olsen, Næsgaard, 1913).

HØSTDUKKE ELLER HØSTFIGUR PAA SIDSTE LÆS

Med disse Negfigurer dannede af flere Neg gør vi Overgangen til den tredie Type af det sidste Læs, Læsset forsynet med en Dukke eller Høstfigur, der er lavet af andre Ting end det sidste Neg, hvis gængse stedlige Navn denne Erstatningsfigur (sml. S. 72) i Regelen arver. Denne Type har ikke den vide Udbredelse som de to foregaaende Typer, det sidst bundne og det sidst opstukne Neg paa det sidste Læs, idet Høstdukken væsenlig kun forekommer i Sydfyn, paa Langeland, i Thy og det vestlige Vendsyssel. Vi anfører Vidnesbyrd fra hvert af disse Hovedomraader.

I mine unge Dage tjente jeg paa Skjoldemose i Stenstrup Sogn ved Svendborg. Der gik det meget festligt til, naar man kørte sidste Læs ind. Alle Høstfolkene skulde være med paa det sidste Læs, og Karlen sad med en Straadukke, der var lavet over et Skelet, dannet af et Par Stænger, og klædt ud med en Piges Tøj. »Hurra! her kommer vi med den Gamle!« raabte de, mens Karlen løftede Dukken i Vejret, og under Lystighed og Gammen, der var vist ogsaa Musik med, gik det fra Skovsgaard gennem Staagerup, over Skjoldemose Løkker til Skjoldemose, hvor man kørte tre Gange rundt i

Gaarden, og hver Gang raabte Hurra, naar man var ud for Baronen, der stod paa Hovedtrappen sammen med Forvalteren. (Kr. Jacobsen, Egebjærg, f. i E. o. 1875, til stud. theol. Johs. Martin Jensen, Fiskop, 1925).

Naar de i Snøde Sogn, Nordlangeland, kørte det sidste Læs Korn hjem, var alle Høstfolkene med paa Læsset, og det gik i Galop hjemad. De havde en Dukke (vistnok en Kludedukke), der var klædt ud som en gammel Kone (ligesom Fugleskræmslerne omtrent), og som Karlen løftede i Vejret under Hurraraab. Det kaldte

Fig. 16. Den Gamle køres ind paa Langeland o. 1900.
Efter Kopi af et Fotografi i Dansk Folkemusæum fra Søvertorp i Skrøbelev Sogn.

de at »køre den Gamle ind«. »Nu kommer vi med den Gamle!« raabte de, alt imens de løftede hende i Vejret og raabte Hurra. (Snedkerkone, Fru Petersen, Sørup, f. o. 1866 i Snøde, til stud. theol. Johs. Mart. Jensen, 1925, hun har som Lærerinde ikke haft saa meget Berøring med Landbruget). Sml. her S. 40, Humble Sogn.

I Jetsmark Sogn i Vendsyssel kaldtes det sidste Læs Stodderlæsset. Af et Par Benklæder, en Frakke og en Hat samt lidt Halm lavede Høstpigen en Stodder, som skulde age hjem paa Læsset. Tværs over Læsset lagde man en Stang, og paa denne sad Stodderen. Denne Skik er meget gammel der paa Egnen. (Overportør L. Kjeldsen, Aalborg, f. o. 1874 i J., til Lærer P. C. Knudsen, Aalborg, 1909).

Postmester Klitgaard meddeler 1909 efter egen Erfaring fra V. Brønderslev og Hune Sogne: Paa det sidste Læs anbragtes skræ-

vende over den bagerste Ende af Læssetræet en »Havrestodder« eller »Høstmand«, en udstoppet Figur, som man bag efter drev Spøg med, f. Eks. søgte at faa praktiseret ind i Pigernes Seng, naar det var blevet mørkt. (Sml. her S. 21 Grene Sogn i Ribe Amt).

I Vesløs Sogn paa Hannæs i Thy var det Skik, at naar det sidste Læs (Kvejlæsset, dvs. Kvædelæsset) kørtes hjem, havde de gærne en udstoppet Figur, forestillende en gammel Mand, som var blevet listet med ud i Marken og kørte med Læsset hjem. Han var med til Gildet om Aftenen. De unge Piger dansede med ham og holdt Løjer med ham. Det sidste Korn blev gærne bundet sammen i tre Kærve med en stor Sten inden i for at have Løjer med Folkene. Naar Kvejlæsset kørte ind i Gaarden, kom Konen gerne ud med Brændevin og Æbleskiver, da de ellers truede med at køre andetsteds hen med Læsset. (Niels Sodborg 1923, Lærer i Vesløs fra 1903, f. i Skyum i Thy $^{21}/_{6}$ 1869). Sml. her S. 57, Skikken i Snedsted Sogn.

Udenfor de nævnte Hovedomraader Sydfyn — Langeland og Vendsyssel — Hanherred, kan den udstoppede Høstfigur paa sidste Læs lejlighedsvis dukke op i Egne, hvor det sidste Neg ellers plejer at køres hjem paa det sidste Læs[1]).

Det gælder Hvilsted Sogn i Østjylland (en Straadukke som en Mand eller Dukker blev pyntede, og Folkene kom op at køre med hjem); Mørke Sogn i Østjylland (en medbragt Rughalmsbraade, udklædt i Kvindetøj, »Høstkællingen«); Fuglslev Sogn i Djursland (»Jeg mindes een Gang at have set, at der paa det sidste Læs Korn var en »Høstkælling«, det er en som Kvinde pyntet Tøjskikkelse) og Branderslev Sogn paa Vestlolland (undertiden har man en pyntet Dukke med paa sidste Læs, som holdes i Vejret under Kørselen)[2]).

---

[1]) Vi kan ogsaa have Sammenblanding af Type 1 og 3, saaledes i Skaarup ved Svendborg: »Før det sidste Læs kørtes hjem, blev der af det sidste Neg udstoppet en stor Dukke, som stilledes midt paa Læsset og kørtes med hjem under stor Jubel fra de Unges Side. (Johanne Post Hansen, Skaarup, 1929; vistnok efter Grethe Post Hansen, født o. 1846).

[2]) Meddelt af Sognefoged Kristen Jensen, født i Onsted, Hvilsted S., o. 1852, til Pastor Baden 1928; fhv. Gaardejer Aage Sørensen, Mellerup, 1937, født i Mørke 28. Febr. 1873; pens. Lærer N. Nielsen fra Fuglslev 1936; Seminarist Julius Christensen, vistnok født i Stoby, Tillitse Sogn, 12. Marts 1866, til Feilberg 1886.

UDPYNTET MENNESKE PAA SIDSTE LÆS

I Stedet for en udstoppet Figur eller Dukke paa sidste Læs kan man ganske undtagelsesvis have en udpyntet Høstpige eller Høstkarl paa det sidste Læs, fra først af sikkert i den Formening at personliggøre det sidste Neg. Vi anfører her de faa hidtil indsendte danske Vidnesbyrd og anmoder særlig om at faa nye Optegnelser om denne sjældne danske Høstskik.

Paa en Gaard paa Møn, hvor jeg tjente (snarest Keldby Sogn), kørte Manden i Almindelighed aldrig Korn ind, det gjorde som paa andre Gaarde Karlen. Derimod, naar det sidste Læs Korn skulde køres ind, skulde Manden paa Gaarden køre dette ind, og han blev pyntet med Blomster, Grønt og Korn, en Krans om Livet og paa Hatten. De fik da om Aftenen Æbleskiver og Punsch, og der var Dans om Aftenen. (Maren Kirstine Larsen, Elmelunde, f. o. 1859, til Fru Johanne Olsen 1937).

En Gaardmand i Hallund i Vendsyssel, f. 1856 i Bolle, Dronninglund Sogn, erindrer, at der hist og her blev pyntet en Daglejer med Rug eller Havre og Blomster og anbragt som Rytter over Stangen, naar man kørte sidste Læs hjem. (Anton Christoffersen, f. 1856, til Bødker Niels Pedersen 1936, Ø. Brønderslev).

9/8 1896 havde Høstfolkene paa Follerupgaard i Herslev Sogn ved Kolding, i Stedet for som Skik og Brug er paa Landet efter Mejningen af den sidste Sæd, af det sidstbundne Neg at danne en Figur, der skal forestille en Mandsperson, den saakaldte »Gammel Mand«, pyntet en »virkelig« Mand med alle fire Kornsorter, Rug, Hvede, Byg og Havre samt talrige Blomster. En Hest udstyredes paa samme Maade og stilledes til Mandens Raadighed. Med disse »kornklædte« Skikkelser i Spidsen satte hele Høstfolkeskaren sig i Bevægelse til Gaarden, hvor den midlertidige Høstfest, »Opskør«, afholdtes under Sang, Spil og Dans. (Fredericia Dagblad 11/8 1896).

Fra Søgaardsmark i Kliplev, Aabenraa Amt, var det Skik: Naar de kører det sidste Læs hjem, bliver en stillet op paa Læsset enten Karl eller Pige, mest en Pige, smukt pyntet med Blomster og smukke Klæder. Desuden en hel Flok Mennesker ovenpaa. De andre kommer paa en tom Vogn bagefter. Alle raaber de: »Fok, Fok, Hurra!« Naar de kommer til Gaarden, faar de Smaasnapse og Kager; bagefter er der stort Gilde. (Husbestyrerinde Anni Borst, f. o. 1886 i S., til Axel Olrik 1913). Sml. her S. 44.

Fra Varnæs paa Sydsiden af Aabenraa Fjord oplyses: Det sidste Læs af Høsten (Boghveden ikke medregnet) kaldes Fokken. Dette Navn gælder særlig et Neg, som pyntes med Blomster eller udklædes som en Høstpige. Undertiden udklædes ogsaa en Skoledreng eller Skolepige som Fok. Foklæsset maa kun være en Rest, og der skal

køres i Trav med det, mens alle, der er kommet med at hente det, uafbrudt raaber »Fok, Fok, Hurra!« (Seminarist Jes M. Jessen, 1913, f. i V. o. 1890).

Fra Gesten ved Tønder, desværre uden nærmere Stedfæste, oplyser W. Mannhardt: Paa det sidste Læs blev der sat en med Blomster og Korn bundet Karl. I Gaarden holdt han en Tale, og han maatte danse med alle Pigerne paa Rad, saa længe til alle Blomster og Aks var faldet af ham. (Mythologische Forschungen 1884 S. 24).

HØSTKRANS PAA DET SIDSTE LÆS

En anden Undtagelsesskik er det, at der i Stedet for det sidste Neg køres en *Høstkrans* eller *Høstkrone* hjem paa det sidste Læs. Denne Skik har dog noget større Udbredelse end den lige nævnte Skik at have en udpyntet Høstpige eller Høstkarl, forestillende det sidste Neg paa det sidste Læs, især paa de sydlige Øer Falster og Lolland og desuden Angel. I det øvrige Danmark er Høstkransen en sjælden Foreteelse og bruges vistnok nok saa ofte til Udsmykning af Gildesalen[1]) ved Høstgildet som til Hjemkørsel paa det sidste Læs. Vi anfører først et Vidnesbyrd fra Nordvestsjælland, dernæst fra Falster, Lolland og Angel.

I Kallundborg Avis den 11. September 1891 fortælles, hvorledes »Høstkrone« og »Høstkone« køres hjem paa Herregaarden Algistrup[2]) i Følleslev Sogn. Alle Høstvognene samles paa en Høj paa Marken, i Aar ved Portbjerg, hvor en tidligere Ejer af Algistrup skal ligge begravet. Vognene er udpyntede med Blomster, Hestenes

[1]) I Sangstrup, Voldby Sogn i Djursland, var den ved Høstgildet ophængte Høstkrans bundet af de forskellige Kornsorter, og der var indflettet i den forskellige Frugter som Æbler, Pærer og Blommer; i Hunseby Sogn paa Lolland blev Kornkransen bundet af alle Slags Korn samt Humle, Græs, Kløver og nogle enkelte Blomster. Var der højt til Loftet, hæftede man flere Kranse sammen til en »Krone«. Paa Ny Ørumgaard, Ørum Sogn, Nord for Vejle Fjord, blev Høstkransen bundet af Georginer, Stokroser, Hvede, Rug, Byg og Havre samt Rønnebær, den Dag, de var ved at binde sidste Neg, og ligesom i Angel sendt ud paa Høstmarken. Den blev hængt op i Mælkestuen, hvor Gaardens Høstgilde holdtes, og der blev den til næste Aars Opskør. Hos Poul Olsens Enke i Tveje Merløse ved Holbæk hængte der udfor Bordenden en stor Krans bundet af alle Slags Sæd og Frugter, Æbler, Pærer og Gulerødder og hvad Blomster, der var. (Meddelt 1921 af Gaardejer Ole Fausing, født o. 1855 i Sangstrup; af Seminarist J. P. Jensen, Hunseby, 1886, født 6. Febr. 1862 i H.; af Gaardejer Anton Olesen, Ny Ørumgaard 1934, født 1. April 1868, og af Enke Marie Sørensen, L. Grandløse, 1930, født 3. Dec. 1854, til Malerinde Andrea E. Sørensen, G.).

[2]) Om Høsten paa Algistrup sml. DFm. 24, S. 113, Møller II, S. 94.

Seletøjer ligesaa, ikke at tale om, at Folkene er i Stadsen. Karlene, som kører Vognene, have alle et nyt Smæld i Pisken. Naar saa Alt er i Orden, kører Herskabets Kusk foran, og han har fire Heste for sin Vogn, derefter Forkarlen, saa Andenkarlen osv. efter Rangfølgen. Paa Forkarlens Vogn er anbragt en »Høstkrone« og en »Høstkone«. »Høstkronen« bestaar af en Række Kranse, alle forbundne med hverandre, saaledes at den største Krans er forneden, en lidt mindre oven over og saa fremdeles, saa at der dannes en

Fig. 17. Det sidste Læs med Høstkrone, Ulriksdal, Østlolland 1867.
Efter Knud Gamborgs Tegning i Illustreret Tidende 13. Oktober 1867.

Pyramide, som holdes paa en Stang. »Høstkonen« bestaar af et Neg, som er paaklædt og udpyntet som en Kone. (Sml. S. 40). I god Fart gaar det nu med Flag paa første Vogn ned over Marken, hjem mod Gaarden, medens Musikken lader sine lystige Toner høre, sekunderet af Piskeskrald og af Karlenes, Pigernes, Husmændenes, Husmandskonernes og Børnenes glade Latter fra Vognene. Vognene kører tre Gange rundt i Gaarden og op for Hovedbygningen, hvor Folkene saa raaber rungende Hurraer, som Musikken ledsager med skingrende Fanfare. Nu stiger alle af Vognene og beværtes med Æbleskiver og Vin. Skikken skal være brugt første Gang, da Etatsraad Lemvigh 1866 købte Algistrup. Ganske vist er Skikken i Aarenes Løb undergaaet mindre Forandringer.

I Sdr. Ørslev, Idestrup Sogn, Sydfalster, blev der levnet lidt Sæd til den sidste Dag. Naar de da skulde hente det sidste Læs, saa skulde de alle køre med, saa var der kun lidt Korn i Vognen, Resten Ungdom. Saa havde Husmoderen bundet en Averskrone af Blomster og Aks, og den blev saa sat paa en Jerntyv, som det kaldes (dvs. Høtyv), og saa kørte de hjem og raabte Hurra, saa det kunde høres langt. (Fru Jensine Dyrløv Nielsen, August 1936). I N. Alslev Sogn, Nordfalster, blev der o. 1885 stillet en Høstkrone, pyntet med Markblomster, op paa de sidste Neg i Vognen, hvorpaa vi kørte en Rundtur om ad Byvejene[1]). Jeg husker, at oppe i Sundby kom en ældre Mand, der var den gamle Skik voksen, ud og gav en Omgang til Høstfolkene af Snapseflasken. (Maler Adolf Jensen 1909).

Paa Herregaarden Ulriksdal i Godsted Sogn, Østlolland, havde Pigerne alt fra den tidlige Morgenstund travlt med at binde den store Krans, som pranger ovenpaa Læsset (Fig. 17), og med at samle Baand til at pynte Hestene med . . . Endelig var det sidste Læs færdigt, Kusken havde indtaget sin Plads foran paa Læsset, og Spillemanden stod op bagved, alle Pigerne lejrede sig i Kreds om ham, og under munter Sang og Lystighed gik det nu i rask Fart til Herregaarden, mens Karlene vandrede bagefter. Gaarden kørtes tre Gange rundt under rungende Hurraer, hvorefter Piger og Koner stillede sig i Kreds omkring Trappen op til Hovedtrappen, hvor de afsang en Høstsang. (Illustr. Tidende $^{13}/_{10}$ 1867).

I Angel og Svansen er Høstkransskikken nok saa hyppig som paa de sydlige Øer.

I Tomby Sogn blev Høstkransen bundet af Gaardens Piger som en Krone af Blomster og al Slags Korn, der var indhøstet, den Dag det kunde ses, at de kunde faa det sidste Læs Korn i Hus. Kransen blev kørt i Hus paa det sidste Læs Korn. Den blev bragt ind i Pisselen (dvs. Storstuen) og blev hængt op paa et Søm, der var slaaet i en Bjælke under Loftet. Bonden gav Folkene 2, 3 eller 5 Mark for Kronen, det var »Aahrengeld« (dvs. Høstpenge). (Andr. Lorenzen efter Meddeler, f. 1859).

I Tolk og Torsted Sogne blev Høstkransen bundet i Smug af de Piger, der hjalp til hjemme, af al den Slags Korn der var høstet paa Gaarden, og den blev sendt ud paa Marken med den Vogn, der skulde hente det sidste Læs Korn hjem. Der blev sørget for, at det kun blev et lille Læs, for alle, der havde hjulpet til i Marken,

[1]) I Horbelev S., Østfalster, har de den mærkelige Skik, at Enkeneget bliver liggende paa Marken til sidste Dag, saa bliver det lagt i en Vogn, og paa det sætter sig saa en Mand med en Stage i Haanden. Paa Stagen sidder en Blomsterkrone; denne Vogn bliver saa kørt rundt om Gaardens Jord. (Stine Hare i Bønned, født o. 1845 i Vejringe, Aastrup Sogn, til Sem. Jensen Raun 1911).

skulde med paa Læsset[1]). To Forke stukket over Kors paa Vognen bar Høstkransen. Den var paa Marken blevet pyntet med kulørt Papir. Hjemme fik Husbonden Høstkransen overrakt med en lille Tale, og den blev ophængt i Forstuen, hvor den fik Lov at blive hængende, til der ikke var mere tilbage af den, eller ogsaa indtil en ny Høstkrans næste Aar blev hængt paa dens Plads. Høstfolkene blev om Aftenen trakteret med Kaffe og en Skænk. (A. Lorenzen 1935).

Paa Damp i Karby Sogn i Svans blev der ligeledes bundet en Høstkrone af Korn og Blomster som en Kongekrone. Den blev bragt i Hus med det sidste Læs Korn. Herskabet gav en Rigsdaler til Folkene for Kronen. (A. Lorenzen efter 92aarig Meddeler i N. Brarup 1936).

FLAG I STEDET FOR NEG PAA SIDSTE LÆS

Det omtales af og til i Optegnelserne, at man fører et Flag hjem paa sidste Læs. Det synes især at være kendt paa de sydlige danske Øer og i Sønderjylland. (Sml. ogsaa S. 63 Sønder-sted ved Holbæk).

I Nebbelunde Sogn paa Lolland kunde den Mand, som blev først færdig med Høsten, køre rundt med det sidste Læs med Fane oppe og Børnene med paa Læsset, syngende Høstvisen: Marken er mejet. Det sidste Læs hed »Tæven«. »Nu skal vi ud at hente Tæven«, hed det sig. (Sognefoged Jakobsen, f. o. 1844 i N. til Th. Gravlund 1914). I Majbølle Sogn, Østlolland, kommer alle Høstfolkene ud for at køre en lille Tur paa det sidste Læs Korn. De har da Flag med og raaber »Hurra«, naar de kører forbi nogen. (Seminarist Jes Lange, til Feilberg 1886, f. i Grænge $^6/_4$ 1861).

Paa Birkholm, Drejø Sogn, blandt de sydfynske Øer, plejer man at lævne lidt Korn i den yderste Mark til sidste Læs, og saa kører vi alle, som har hjulpet med Høsten, og alle de Børn, som vi mener kan være paa Læsset, ud og læsser det sidste Korn. Imens bindes Flaget paa en Fork eller Rivestage, og saa kravler alle op paa Læsset, som i Regelen kun fylder lidt over Høsthaverne, og en Mand holder det vajende Flag (Fig. 18). Der køres en Omgang rundt i Marken, og saa gaar det i Trav hjemad, mens alle synger de Viser og Sange, man kan huske udenad. Mødes andre Vogne, raabes Hurra. Der

[1]) Denne Skik overholdtes ogsaa i Kværn Sogn. Alle, der havde hjulpet til i Høstens Tid paa Ejendommen, mødte op paa Marken, naar »de Fokföder«, d. v. s. Foklæsset, skulde hjem, og naar det var læsset færdigt, kravlede alle op paa Læsset, og den fra Hjemmet den Dag medtagne Blomsterbuket, iflettet nogle Kornaks af sidste Neg, der blev læsset paa Vognen, blev holdt paa en Fork oppe paa Læsset, og saa kørte de syngende hjem med Foklæsset. (63aarig Meddeler til A. Lorenzen 1937).

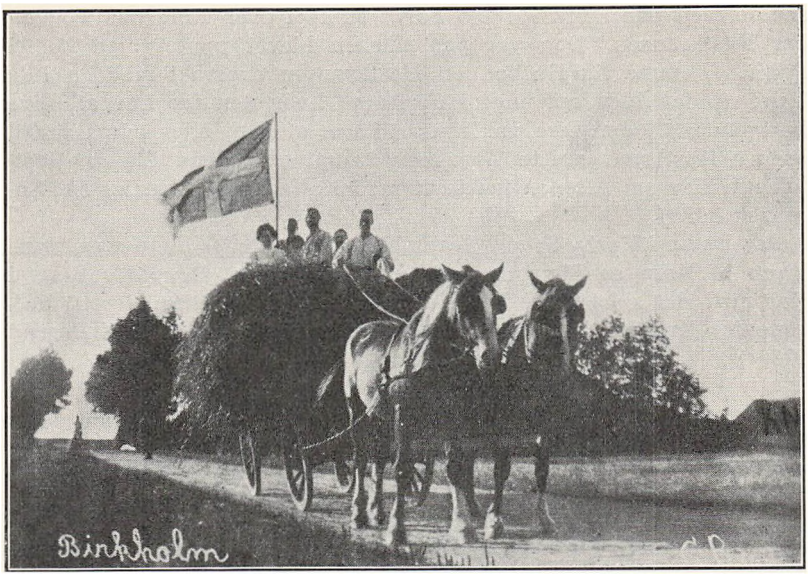

Fig. 18. Det sidste Læs køres hjem paa Birkholm, Drejø Sogn.
Efter Fotografi, ejet af nu afdøde Lærer Jørgen Prest, Sløsse.

køres saa hjem til Byen og rundt om Gadekæret. Naar Gaarden passeres, maa man i Regelen standse, for der staar Madmoderen med røde Dramme og Smaakager, og saa faar alle paa Vognen at smage. Og som Tak synges en rask Sang, naar der køres videre. (Gaardejer Hans H. Nielsen, Birkholm, 1937).

I Bregninge paa Ærø kaldes det sidste Læs Korn for »Løjtelæsset« (opfattet fejlagtigt som Lygtelæsset). Det har før været kørt vidt omkring og pyntet især med smaa Flag eller kulørte Lommetørklæder. Under Sang og Hurra er Kørselen foregaaet. Denne Skik er ikke helt forsvundet. (Lærer Magnus F. C. Petersen, Skovby Skole, 1909, Lærer i S. fra 1885).

I Bylderup Sogn i Sønderjylland lige Nord for Statsgrænsen var det Skik, naar Høsten nærmede sig sin Afslutning, at man i Marken saa et Flag, et Tegn paa, at i Dag blev der »ophøst«. Vajede saa Flaget igen paa Høstlæsset, vidste man, at Bonden fik det sidste Læs Korn i Hus. Hjemme blev dette Flag anbragt paa Havediget, ved en Dør eller et andet Sted, og den, der nu kunde snige sig hen og erobre det, uden at det mærkedes, skulde med til »æ Opskaa«. Den samme Ret havde den, som kunde komme i Besiddelse af det, naar det stod paa Marken. I Emmerlev Sogn stillede man 1859 Flaget, naar man havde det, op paa Ageren og førte det hjem under Sang i Spidsen for Toget eller paa Vognen. (Sønderjysk Maanedsskrift V S. 80, Werner Christiansen, Bylderup, og II S. 174, Degnen Johannes Hansen i Emmerlev 1859).

Fig. 19. Hans Jørgen Hammer: Det sidste Læs køres hjem 1845.
Efter Fotografi i Dansk Folkemusæum ved Sophus Bengtsson.

DET SIDSTE LÆS UDEN SIDSTE NEG
(eller Erstatninger)

Vi har nu fremlagt en lang Række Optegnelser, hvoraf det fremgaar, at det i mange Egne af Danmark har været Skik, at man paa det sidste Læs paa festlig Vis har hjembragt snart det sidst bundne Neg eller det sidst opstukne Neg (Kjærv), snart forskellige Erstatninger for det sidste Neg (udstoppet Figur, udpyntet Menneske, Høstkrans eller Flag). Men meget tit er det alene Høstfolkene, der tager Plads paa det sidste Læs og under Sang og Jubel fører det ofte blomstersmykkede sidste Læs hjem. Idet vi henviser til Fru Ellen Raaes grundlæggende Afhandling herom i »Danske Folkemaal« II (med Tillæg i III), anfører vi nogle enkelte udvalgte Vidnesbyrd fra Landets forskellige Egne. Vi begynder denne Gang med Thy og ender paa Bornholm.

Naar vi her i Snedsted Sogn om Høsten havde Kornet kørt hjem, saa nær som det sidste Læs, skulde vi altid sørge for, at det ikke skulde blive større, end at vi alle sammen kunde være oppe at age paa det. Saa sang vi just, saa det skingrede efter det, og derfor kaldtes det ogsaa »æ Kvæjlæs« (dvs. Kvædelæsset). Naar vi saa var kommet hjem med det, kørte vi hen for »æ Dar« og spurgte om

»æ Mand« var hjemme, for vi vilde gerne gøre en bette Handel med ham. Og naar han saa kom ud, spurgte vi ham, om et (ɔ: ikke) han vil købe dette her Læs Korn, for ellers kørte vi et andet Sted hen med det. Han maatte saa love os et ordentligt Høstgilde for det. Men vi skulde passe paa, at der ikke skulde krybe nogen ind under Læsset og liste sig til at spænde Skaglerne af, for saa var det »æ Mand«, der blev kaalhøgen, saa havde han ikke nødig at love os noget. (Husmand Peter Borggaard, f. o. 1838 i Snedsted Sogn, til Lærer Ditlevsen, Elsted, 1910).

I Flade Sogn paa Mors kaldtes ogsaa det sidste Læs Korn »æ Kvejlæs« (Kvædelæsset). Det skulde alle Høstfolkene op at age paa, og saa sang vi. Og saa naar vi var kommet hjem med det, lod vi, ligesom vi vilde køre hen og sælge det til en anden, men hvis Manden vilde love os et godt »Opskjyvr« (Høstgilde), fik han Lov at beholde det. Vi passede altid paa, at Læsset ikke var større, end at vi allesammen kunde komme op at age paa det. (Aftægtsmand Kristen Præst, f. o. 1834 i Flade, til Lærer S. Ditlevsen i Elsted 1915).

Denne Skik, at Folkene paa Skrømt sælger Kvædelæsset til Husbonden for at faa et godt Høstgilde, ligger til Grund for en Morsingbo-Høstvise, første Gang trykt i Thisted Amtstidende eller Den nordcimbriske Tilskuer den 12. September 1850. Den er anført i Aug. F. Schmidts Bog Morsingboer i gamle Dage I 86—87, desværre i en forvansket Skikkelse, hvorved Meningen og Sammenhængen er gaaet tabt. Vi anfører derfor det første af dens tre Vers i dets uforvanskede Skikkelse.

Nu synge vi med Lyst:
Til Ende er vor Høst!
Det er de sidste Straae,
som nu for Døren staae,
og »Qvæde-Læs er Folkenes« — det tvivler ingen paa!
Og derfor vil vi synge, saa højt vi kan i Sky,
at »Qvæde-Visen« høres skal udi den hele By!
Ja, nu skal Handlen gaae,
Det skal I høre paa!
Hurra! Hurra! Hurra!

De vestjyske Optegnelser om Kvædelæsset er alle ret ensformige uden særlig mærkelige Træk, med Undtagelse af en Optegnelse fra Aulum Nord for Herning.

En Mand, jeg har tjent, sagde, at den sidste Neg skal være saa stor, at intet Baand kan naa om den. Den skal Hestene have for at

Fig. 20. Det sidste Læs køres ind paa Christiansdal ved Odense. 1840.
Efter Fotografi i Dansk Folkemusæum af Skydeskive paa Skydebanen.

trække alle hjem paa det sidste Læs. Naar det sidste Læs var læsset færdig, skulde alle paa Vognen og synge hele Vejen hjem. Engang var vi otte paa Læsset, og alle sang af fulde Lunger. Vi skulde begynde, før Vognen kørte afsted, og den som ikke sang, skulde ikke med til Høstgildet. Vi maatte ikke holde op, før Hestene var spændt fra. Naar de, der var hjemme, hørte Sangen og Vognen, skulde de komme ud og klappe i Hænderne. Konen skulde have et tykt Stykke Brød svøbt ind i sit Forklæde til hver Hest. (Husbestyrerinde Kristiane Olesen, Herning, 1919, efter egen Oplevelse).

Vi anfører nu Vidnesbyrd fra Avernakø Syd for Fyn, fra Grandløse ved Holbæk og fra Nylarsker paa Bornholm.

Naar det sidste Læs blev kørt ind paa Avernakø, pyntede Pigerne deres River med Korn og Markblomster, og saa stod de oprejst i Vognen med Riverne løftet højt i Vejret, imens de sang saa højt,

de kunde. Og naar de kom hjem, fik de Ophøstningsgilde, det vil sige, at der blev bagt en vældig Stabel tynde Pandekager, og de blev serveret med Sirup til, og saa alt det varme Øl, de kunde drikke dertil; men Pandekagerne fik de først, efter at Aftensmaden var fortæret. (Rentier Maren Sørensen, Vejle, f. paa A. o. 1879, til Fru Tømrer Hansine Sørensen, Vejle, 1936).

Min Moder fortalte, at mens hun høstede, var der Fest og mange Skikke. De pyntede det sidste Læs med Blomster, som de pillede i Vejgrøften eller paa Marken, hvor der var nogen, Blaakorn, Valmuer og hvad der var at faa, og bandt sammen tillige med Grønt i Guirlander og hængte paa Læsset. Der kunde nu ikke være ret megen Sæd paa, for alle Høstfolkene, Husmanden og Huskonen, Konen i Gaarden samt Børnene skulde paa. Saa raabte de Hurra, og hjem gik det med det allersidste Læs. Naar Kone og Piger kom hjem, fik de travlt med at gøre noget rent og rydde til Side samt at bage Æbleskiver og lave lidt god Mad til, for den Aften stod det lille Høstgilde. Og saa kom Høstfolkene ind, vaskede og hejede. Saa var det en Forsmag paa det store Høstgilde, der stod Mikkelsdag den 29. September. (Enke Inger Marie Johansen, f. o. 1845 i Dragerup, Grandløse S. ved Holbæk, til Malerinde Andrea E. Sørensen, G., 1933).

Skriglæsset, det sidste Læs om Høsten, blev af enkelte Bønder i Nylarsker Sogn paa Bornholm kørt omkring i Sognet. Læsset var ganske lille, og alle Høstfolkene sad deri, gjorde Løjer og raabte Hurra. Hestene var undertiden pyntede med Grønt, ogsaa Læsset var »majet«. Især plejede Anders Kofoed paa St. Myregaard at holde paa Skikken, undtagen de sidste Aar han levede, og han var i Regelen ogsaa først færdig. (Avlsbruger Peder Thorsen, Pedersker, f. i Nylarsker $^{8}/_{7}$ 1872).

DET SIDSTE NEG TIL HØSTGILDE

Naar man har gjort sig den Ulejlighed at bære det sidste Neg hjem i en højtidelig Procession (nordøstlige Sønderjylland, Angel), eller man under Høstfolkenes Jubel har kørt Kællingen hjem paa det sidste Læs »raabt den Gamle ind« som det jo hedder paa Langeland og i Sydfyn, saa kræver Tingenes egen Logik, at det sidste Neg kommer med til Høstgilde, og at der paa den ene eller anden Maade vises det en særlig Ære. Det er ogsaa jævnlig Tilfældet i vor Nutidsoverlevering, og vi skal foruden de allerede anførte Vidnesbyrd fremlægge nogle udvalgte Vidnesbyrd fra Landets forskellige Egne i fast Overbevisning om, at hvis vi var i Stand til at fremlægge den

Overlevering, der levede her i Landet for hundrede Aar siden, vilde vi faa et ganske anderledes livfuldt Billede end det er muligt med de ofte meget magre Nutidsoptegnelser. Vi fremlægger især Optegnelser, der belyser Binderskens Dans med det sidste Neg ved Høstgildet, og begynder med en mere fyldig Optegnelse fra Ejby Sogn i Vestfyn.

Fig. 21. Høstgilde vistnok i Hedeboegnen.
Efter Tegning af Laur. Vilh. Pacht i Illustr. Tidende 31. Oktober 1869.
Man ser Neget paa Væggen med de korslagte Danebrogsflag.

Efter det festlige Høstgildemaaltid Mikkelsmessedag blev der stillet et stort solidt Bord op med en Stol ovenpaa, hvorpaa Spillemanden tog Plads. Saa snart han begyndte at stemme Violinen eller Harmonikaen, indfandt Piger og Koner sig som Lyn i Tordenvejr. Høstkællingen, som havde siddet til Bords ved Siden af sin Binder, blev nu taget frem paa Dansegulvet, og man spillede en sagte Vals for Hædersgæsten. Man dansede en Omgang rundt med Kællingen, hvorefter den blev sat op i et Hjørne, saa alle kunde se den. Manglede en Herre en Dame, greb han for Sjov Kællingneget og valsede rundt med, idet han skabte sig paa alle mulige Maader. Den næste Dans dansede vor Far og Mor, Storpigen og Forkarlen, og de øvrige Gæster begyndte først, naar disse to Par havde været Omgangen rundt . . . Efter Skaalen for Husbond og Madmoder og et Hurra

for dem, som »kunde høres i syv Kirkesogne«, dansede man igen, til man ud paa Morgenstunden fik Smørrebrød med Snapse og Øl og Most til. Den sidste Dans tog Binderen og hans Høstkælling. Var det en af Daglejerne, fik de Neget med hjem[1]), og var det en af Folkene paa Gaarden, bandt de Neget paa en Stang til Fuglene, eller man bandt det op og satte det om Postens Tud, naar det begyndte at fryse. (Enkefru Karen Caspersen, f. o. 1815 i Ejby, til sin Datterdatter Fru Tømrer Hansine Sørensen, Vejle, meddelt DFS. 1934).

Ingen af de øvrige Optegnelser om det sidste Neg til Høstgilde kommer op paa Højde med denne lunerige vestfynske Optegnelse, selv om heller ikke den er fejlfri: Opbinderen maa fra først af være den, som har danset ogsaa første Dans »med Kællingen«, og hun har formodentlig været den eneste, der havde Ret til at danse med det sidste Neg. At hvemsomhelst for Løjer og Grin kan gøre det, er naturligvis et Udartningstrin. De fleste jyske Optegnelser indeholder ikke andet og mere, end at Pigen var ked af at binde det sidste Neg, for hun skal danse med det til sidste Neg til Høstgilde; men vi anfører nu nogle af de mere interessante Optegnelser fra Sjælland, Østjylland, Himmerland, Vendsyssel og Sønderjylland og henviser i øvrigt til de tidligere omtalte kongerigske Vidnesbyrd om Neg til Høstgilde. (S. 16 Klakring og Vorde, S. 38 Magleby. S. 50 Vesløs, sml. S. 79 Skanderup).

Paa Tangmosegaarden i Herfølge Sogn ved Køge havde den, der bandt det sidste Neg i Høsten — i Regelen et Havreneg, da Havren blev høstet sidst, — Forpligtelse til at danse med »Bindekællingen« til Mikkelsgildet. Kællingen fik to Baand om Livet med det samme for at adskille den fra de andre Neg og for at tilkendegive dens Værdighed. Paa selve Gildesdagen blev »Bindekællingen« pyntet med røde og hvide Baand. Til Mikkelsgildet, som jeg selv overværede, dansede Husmanden Hans Mikkelsen ude paa Loen med »Bindekællingen« til Tonerne af Hyrdedrengens Harmonika. (Maler, Forfatter Frands Olsen, Vanløse, f. i Herfølge o. 1865). Sml. Fig. 22 og Fig. 7, se S. 39.

[1]) Thorkild Gravlund fortæller fra Reersø 1909: »Jeg hjalp min Nabo med at binde Rug; han narrede mig til at binde sidste Neg — gjorde mig til »Rugkælling«. Men han havde endnu et Stykke Rug, som ikke var høstet. Og nu siger min anden Nabo, Fisker Hans A. Hansen fra Sæby ved Tissø, at dette Stykke Rug er mit, fordi jeg for tidlig blev gjort til Rugkælling. Thi Rugkælling er den, som binder Ejerens sidste Rugneg. Hvad mere der er, tilhører Kællingen.

I Søndersted Sogn ved Holbæk var Skikken ogsaa kendt med den sidste Neg. Der skulde adskillige Baand om — og den skulde op at køre med det sidste Læs Sæd hjem til Gaarden, og det sidste Læs skulde pyntes med Blomster og Grønt, ja endog med Flag havde det været brugt, men mest paa de større Gaarde. Det var Forkarlens Pligt eller maaske Rettighed at danse med »Kællingen«

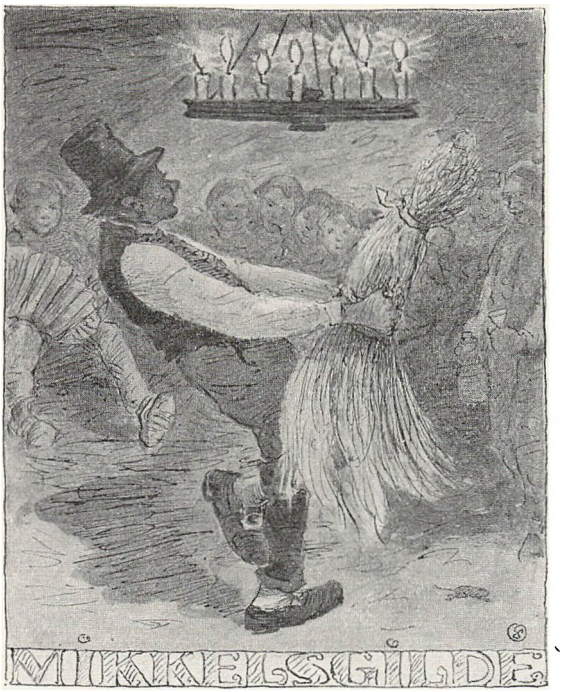

Fig. 22. Dans med »Kællingen« ved østsjællandsk Høstgilde.
Efter Originaltegning af Maler Frands Olsen, Valby.
Fra Tangmosegaard i Herfølge Sogn o. 1873.

til Mikkelsgildet[1]). Jeg har dog aldrig selv oplevet dette, men man har talt derom og ogsaa sommetider for Spøg gjort et og andet. (76aarig Kone i Sibberup til Malerinde Andrea E. Sørensen, 13/9 1933).

I Foldby Vest for Aarhus kaldtes det sidste Neg »den Gamle«, og den Pige, der bandt det op, blev ikke gift i Høstaaret. Forøvrigt

[1]) I Rislev ved Næstved skulde Rugkællingen begynde den første Dans, en Polka, Bygkællingen den anden, en Vals, og Havrekællingen den tredie, en Hopsa. De skulde alle tre byde den op, hun (eller han) kunde bedst lide. Paa Bordet til Høstgildet stod tre Vaser, en med Rug, en med Byg og en med Havre, saa vidt muligt ud for den tilsvarende Kællings Plads. (Gaardmand Lars Hansen, Rislev, 1937, født o. 1887, til A. Rønnekilde Nielsen, Slagelse).

gjorde man i Almindelighed intet videre med dette Neg, men nogle Steder f. Eks. paa større Gaarde gemte man Neget til Høstgildet, hvor det da frembares som en stor Dukke, iklædt Klæder. Man dansede med denne »Gamling« og havde Morskab med den. (Gaardejer Povl R. Povlsen, Tinning Vesterholm, 1935). Omkring 1888 var der Høstgilde i Haarup i Linaa Sogn ved Silkeborg. Ved Gildets Begyndelse kom Høstvognen kørende ind i Gaarden, hen foran Hoveddøren med et udklædt Neg — det var det sidste Neg — og den Pige, som havde bundet det. Om Aftenen dansede hun Dansesalen rundt med det pyntede Neg. (Fru Lektor Jutta Ussing, Sorø, f. i Silkeborg 1874).

I St. Arden Sogn i Himmerland kaldes det sidste Neg for Retten (udt. Red'n). Den, der har det sidste Neg, skal have det pyntet ud og have det med til Bords. Jeg kender det dog kun af de ældres løselige Omtale. (Cand. mag. N. C. Nielsen, f. i St. Arden $^{21}/_{5}$ 1883, til A. Olrik 1914). I Nørholm skal der bindes tre Baand om det sidste Neg, Ritten, for at det kan kendes fra de andre, naar det kommer hjem. Den Pige, som har bundet det, skal nemlig danse med det ved Høstgildet, ligesom hun skal give Brændevin til Høstarbejderne. (Laurits Petersen, Ranum, til Seminarielærer Kvolsgaard, R., 1911).

I Dronninglund Herred kalder man som andre Steder i Vendsyssel det sidste Rugneg og Bygneg for »Stodderen« og det sidste Havreneg »Piggen«. Men paa Dronninglund Hovedgaard træffer jeg for første Gang i Vendsyssel — »Kærlingedansen«. Det sidste Havreneg blev nemlig udstafferet som Kælling, og den, der havde taget det sidste Hug med Leen, var pligtig at opføre en Dans med hende. Efter dette dansede de alle. (Fhv. Skovarbejder Christian Thomsen, Dronninglund, f. $^{24}/_{7}$ 1842, til Bødker Niels Pedersen 1936).

I Gaverslund ved Fredericia kaldes det sidste Neg Gammelmand. Det sættes over paa Naboens Trappesten sent om Aftenen, dersom Naboen ikke har ophøstet (sml. her S. 68 ff.). Siden pyntes det med Blomster og til Tider klædes det i Tøj, og den, som har opbundet det, skal danse første Dans med det ved Høstgildet. (Inspektør P. M. Pedersen, Gørding, 1909).

Vi har allerede anført flere sønderjyske Optegnelser om det sidste Neg til Høstgilde, saaledes fra Øsby og Grarup Side 46, fra Nordborg S. 47. Vi anfører endnu et Vidnesbyrd fra Tinglev i Aabenraa Amt.

I Tinglev blev Fokken pyntet med Blomster og sommetider med Hat og Klæder, og den holdtes paa en Stang. Var Naboen ikke færdig med at køre ind, svingede man først ind i hans Gaard og op for hans Stordør. Om Aftenen, efter at der var spist, blev Fokken sat ind i Stuen og fik sig en Svingom, naar der blev danset. (Medd. til F. L. Grundtvig 1886).

I Angel har vi undertiden, især i Sognene imod Sydøst, den Skik, at Fokken, naar man efter Hjembæringen stryger for Kaalen, overgives til Husmoderen, som anbringer Fokken *inde i Huset* enten i Storstuen eller Forstuen, men det omtales kun sjældent, at Fokken er med til Høstgilde, og mig bekendt aldrig, at Høster eller Binder, saaledes som i Nørrejylland, danser med det sidste Neg. Vi anfører et af de faa angelske Vidnesbyrd om Fokken til Høstgilde.

I Bøl fik Madmoderen Fokken overrakt, og den fik saa sin Plads i den Stue, hvor der om Aftenen skulde holdes Fokfest. Alle de paa Gaarden, som havde hjulpet til med, at Kornet blev skilt fra Roden, blev indbudt til Fokfest. Alle blev trakteret med kogt Skinke med stuvede Kartofler til. Derefter fik de Skaalpuns, og det saa meget, at de allerfleste, der var med til Festen, ikke kunde se en Flue paa Væggen, naar de var rede til at gaa hver til sit. Fokken blev efter Fokfesten sat ud ved Gaarden, for at Naboerne kunde se, at de dær var færdige med at meje Korn. (Meddeler f. 1861 i Bøl Sogn, til A. Lorenzen).

DET SIDSTE NEG SOM FUGLENEG

Den mest gængse Skik i Angel er, som det antydes i de sidste Linier i forrige Afsnit, at Fokken, naar man har strøget for Kaalen, bliver anbragt enten inde i Gaarden, oftest sømmet til Gaardens Pumpe eller udenfor Gaarden i dens nærmeste Nærhed, enten ved Indgangsledet eller i Hegnet ved den Vej, der fører op til Gaarden. Skikken kendes i en Mængde ret ensartede Optegnelser især fra Vest-, Midt- og Nordangel. Oftest sker denne Anbringelse, for at Naboerne kan se, at vi her paa Gaarden er færdige med vor Høst, og at de kan beundre, hvor smuk vor Fok er, men ikke saa sjældent angives det udtrykkeligt, at Fokken er bestemt til Himlens Fugle, og at den ikke maa fjærnes af Menneskehaand. Først naar der ikke er noget som helst mere tilbage af Fokken, bliver Riven, hvortil Fokken oprindelig har været bundet, fordi den har været revet sammen med denne Rive, fjærnet, saa at ethvert Spor af Fokken nu er udslettet. Vi anfører et Par Vidnesbyrd herom.

I Langbjerg, Hanved Sogn (Syd for Flensborg—Læk-Landevejen) gik Pigen ind med Fokken for at give den til Konen eller den, der forestod Husholdningen, og sagde saa paa Højtysk: »Fru N. N.,

vi har opmejet, giv os nu et lille Glas derfor«. Kom Pigen saa ud igen, begyndte Karlene at stryge Leerne for Kaalen, men saa maatte Madmoderen ogsaa være ude hos Folkene med Brændevin og Fokken. De fik hver sin Snaps, og Fokken fik nu Plads ved Siden af Døren. Høns og Fugle fortærede nu det Korn, der var i Aksene, og Vinden spredte Halmen og Blomsterne, og før blev det Baand, Fokken havde været bundet med, heller ikke fjærnet. Om Aftenen fik man først Kaffe og Tvebakker, derefter Kaffepunscher, og det var ikke saa lidt, der blev drukket ved denne Lejlighed. (89aarig Meddeler til A. Lorenzen 1936).

I Nybøl Sogn maatte Husbond og Madmoder vise sig, naar der blev strøget for Kaalen, med en Flaske Brændevin og derpaa skænke til alle, saa Flasken blev tømt, og først til det Par, der bragte Fokken med. Var Flasken tømt, saa tog Forkarlen Fokken og overgav den til Husbonden. Nu gik alle hen til Pumpen paa Gaardspladsen, og her blev Fokken saa, mens alle saa paa det, sømmet fast til Pumpen. Fokken maatte ikke fjærnes af Menneskehaand. Kornet var Fuglenes, og Halmen og Blomsterne skulde spredes for Vinden. Den Aften fik de Boghvedegrød med Smør i. Ud over dette blev der ikke fejret nogen Fest. (Meddeler f. 1870 til A. Lorenzen).

Vi ser af disse Optegnelser, at Angel kender to Hovedanbringelser af det sidste Neg efter Høsten, nemlig enten *inde i Huset,* Forstuen eller Storstuen (især Sydøstangel) eller *udenfor Huset* i umiddelbar Nærhed af Gaarden, oftest paa Pumpen eller ved Indkørselen (især Nord- og Vestangel). Ingen af disse to Anbringelser af det sidste Neg svarer til almindelig dansk Nutidsskik, selv om der kendes Sidestykker dertil fra Horneby ved Hornbæk i Nordsjælland, fra Ejby i Vestfyn (S. 62) og fra Skrydstrup og Oksenvad[1]) i det nordlige Sønderjylland. I alle tre Tilfælde gælder det Anbringelse af det sidste Neg ude i Gaarden. (Sml. Fig. 13 Lindelse Sogn paa Langeland).

I Horneby var den, som bandt det sidste Neg af Vaarsæden, Høstkælling. Dette Neg maatte han eller hun ombinde med flere Baand, derved var de frigjorte, og Neget blev Kællingen. Det kom ikke med i Hobene, men maatte blive alene staaende paa Marken, til det sidste Læs skulde køres hjem. Saa kom hun ovenpaa Læsset tilligemed Piger og Børn. Naar de kom hjem i Gaarden, blev hun stillet op midt i Gaarden og udpyntet med Blomster, særlig Georginer. Her blev hun staaende, indtil Høns og Fugle havde plyndret hende. Skikken har ikke været kendt af de gamle i Omegnens andre Byer, og paa Gurreegnen har det aldrig været brugt. (Fhv. Gaardejer Chr. Hansen, Ørnholm, Gurre, opfødt i Horneby o. 1862).

[1]) Se Sønderjydsk Maanedsskr. XIII S. 229—30, sml. S. 215.

I almindelig dansk Høstoverlevering er det, som ikke faa Optegnelser allerede udtrykkelig har fremhævet, almindelig Skik, at ingen tager sig af det sidste Neg, naar den store Høstfest er fejret, og ofte er Interessen blegnet længe før. Men opbevares endelig det sidste Neg for at bruges som Fugleneg om Julen, sker det i Laden, men ikke inde i selve Stuen. Vi har allerede anført nogle Vidnesbyrd om det sidste Neg som Fugleneg[1]) i Julens Tid nemlig fra Store Hedinge Landsogn (S. 18), fra Ødis i de otte gamle sønderjyske Sogne (S. 43) og fra Kliplev ved Aabenraa (S. 44). I Harrislev ved Flensborg lige Syd for Statsgrænsen er Fokken et Havreneg, der lægges til Side Juleaften og gives Hestene. I Varde Landsogn bliver Neget sat for sig selv, og det bruges vistnok til Fuglene om Julen. Fra Svanninge Sogn i Sydfyn har vi en tvivlsom Overlevering om, at det sidste Neg, som er navnløst, gemmes og sættes ud Juleaften[1]). Det vil være af Betydning, at alle Overleveringer om det sidste Neg som Fugleneg, eller som i Harrislev Hesteneg i Julens Tid, bliver optegnet og indsendt til Dansk Folkemindesamling. Det samme gælder ogsaa al Viden om, at Fugleneget er en gammel nedarvet Skik og ikke en ganske nymodens, nyindført Barmhjertighedsforanstaltning som saa mange Steder i det nuværende Danmark. Det er ogsaa af Interesse, hvis der kendes den Skik, at det sidste Neg (eller det førstindkørte Neg) bruges til deraf at lave Høstkager til Gaver for Børn og Tyende. De kaldes Mikkelmessekager paa Lolland, Opskjørkager i Sydvestjylland, men de har i Regelen ikke nogen direkte Tilknytning til det sidste Neg. Vi anfører nu Vidnesbyrd fra Sædinge og Landet Sogne paa Lolland og fra Hunderup Sogn ved Ribe.

I Sædinge holdt man ogsaa Gilde efter Høsten, hvor man spiste og drak godt, men desuden blev der bagt nogle store runde Kager, der kaldes Mikmoskager. Heraf fik hver af Høstfolkene en med sig hjem, saa at man ogsaa havde lidt til Dagen efter. (Frk. Astrid Olsen, Sædinge, 1926). I Landet Sogn fik tidligere hver af Høstfolkene, ogsaa Karle og Piger, et stort Hvedebrød paa 4 til 5 Pund, som kaldtes Mikkelmoskage, samt naar de havde høstet i tyve Dage en Skæppe Hvede. (Seminarist Elise Völs, Opager, 1910, f. $^{24}/_{7}$ 1891).

[1]) Meddelt af Lærer Jens Madsen, Ellund, til Feilberg; af Gaardmandskone Karen Jessen, Gjellerup, Varde Landsogn, født o. 1841, til Fr. S. Sneum 1911 og af Akademielev Harald A. Bach, Sorø, 1908, født i Falsled, Svanninge Sogn.

Noget, som før har været Skik de fleste Steder, var, at Tjenestefolkene, første Gang der bagtes af det nye Korn, fik hver en rund Kage, som paa Jysk kaldes »Opskekaag«. Avlskarlen fik den største, Hyrdedrengen den mindste, de andre Tjenestefolk fik nogle, som, hvad Størrelse angaar, laa midt imellem. (Jørgen Lambertsen, Hunderup, o. 1885 til Feilberg).

DET SIDSTE NEG SOM HØSTHJÆLPER I NØRREJYLLAND

I nogle Egne af Landet, ganske særlig Sydøstjyllands Gammelmands-Omraade, har man i Nutiden den Skik, at man sætter det sidste Neg, udklædt som Høstmand, hen i efternølende Naboers Sæd eller ind i deres Gaard under det foregivne Paaskud, at Neget skal tjene dem som Høsthjælper, for at ogsaa de engang kan blive færdig med Høsten. Vi tager vort Udgangspunkt i en fyldig og levende Skildring af Skikken i Smidstrup Sogn o. 1898 imellem Vejle, Kolding og Fredericia.

Naar Kvældsnadveren paa Opmejningsdagen var sat til Livs, skulde saa det sidste Neg, Gammelmanden, pyntes med Efteraarets sidste Blomsterflor fra Haven, nærmest Georginer og Margueritter. Den, der havde baaret Gammelmanden hjem (S. 28), skulde ogsaa til Straf pynte den, men fik dog gerne Hjælp af de andre unge Mennesker paa Gaarden. Naar saa Gammelmanden var pyntet med Blomster og Grønt, fik han gerne en gammel aflagt Hat og en Frakke paa, saa han kunde døje Kulden, da han jo gerne skulde hjælpe andre at blive færdige med Høsten. Mangen Gang blev der ogsaa skrevet et Gammelmandsvers, som det kaldtes, og det blev fæstet i Hatten med en Knappenaal, eller ogsaa blev det lagt ned i Frakkelommen, saa det nemt kunde ses af dem, som Gammelmanden var blevet tiltænkt. Et af de Gammelmandsvers, jeg har set, lød saaledes:

Her sender vi en Gammelmand,
som Jer med Høsten hjælpe kan,
saa I kan færdig blive,
Øl, Snaps og Æg hans Livret er,
derpaa maa ej I spare.
Har I ej mere Brug for ham,
saa lader I ham fare.
Ærbødigst.....

Disse Vers blev dog altid skrevet med fordrejet Haandskrift, saa det ikke skulde ses, hvorfra han var kommet.

I Sommernattens Stilhed blev Gammelmanden flyttet til sit nye Hjem, til Efternøleren, der var blevet bagefter. Her blev den gærne anbragt i Gaarden eller foran Indgangsdøren, saa den kunde falde ind i Forstuen, naar Døren næste Morgen blev lukket op. Blev man opdaget af Gaardens Folk, maatte man til Straf bære Gammelmanden hjem igen og endda blive til Moro for Gaardens Beboere. Ikke alle Steder blev Gammelmanden lige vel modtaget, idet den enkelte Steder kunde faa et Spark, saa den røg hen ad Stenene; men de fleste Steder blev den dog modtaget fra en god Side, og man fik sig bagefter en god og sund Latter. Enkelte Mænd kunde godt blive beærede med flere af denne Slags Gammelmænd, og tit saa det helt pudsigt ud, naar der et enkelt Sted kunde staa en 4 til 5 Stykker paa Rad i Gaarden. (Gartner Th. Buch i Linnet 1924, f. i Tyvkjær o. 1877, Skikken oplevet i Smidstrup Sogn o. 1898).

Fra den modsatte Kant af Nørrejylland, fra Gudum Sogn ved Lemvig, har vi en lignende meget fyldig og morsom Skildring af det sidste Neg som Høsthjælper.

Hjemme i Gudum sørger vi altid for at have et eller to Sæt gammelt Tøj liggende parat til den Dag, vi faar ophøstet, for saa sender vi altid en Hjælper til vor Nabo, eller hvem vi ved i Sognet, som ikke har faaet ophøstet. Af den sidste eller af de to sidste Neg laver vi en Mand og Kone, og de bliver iført det Tøj, vi længe i Forvejen har lagt hen til dem, og Konen faar enten et Brev eller et lille Vers hæftet paa Brystet. For faa Aar siden skrev min Fader, Touborg Jensen, Klostermølle i Gudum, følgende Vers, som vi Unge med stor Glæde prentede med store røde Bogstaver og hæftede paa Brystet af Høstpigen.

A heijer Mett Sofi,
haar ollti gove Ti,
a vil saa gjar hjelp
Folk, der er i Kniv.
A er nem aa betaal,
blot en Kys aa æ Kaal,
o en Dans te æ Opskjær,
ret te de ka pivv.

Det var altid i Nattens Mulm og Mørke, at vi bragte de kære Hjælpere ud til Naboer og Venner. Naar en Mand saa havde et Stykke Korn uhøstet, saa tog vi en Le og høstede et halvt Skaar og bandt det op, saa nær som det sidste Neg, det satte vi Høstkonen eller Pigen til at samle. Vi giver det første Hiv med Kratten, og sætter saa Høstpigen til, saa hun staar pænt med Kratten, ligesom en af os, naar vi samler til et Neg.

Nu de sidste Aar, da Kvinderne har faaet saa meget Ret og Raadighed i Landet, saa laver vi altid baade en Høstkone og en Høst-

mand. Vi laver Konen lidt større og lidt mere vigtig end Manden, saa at enhver kan se, at det er Konen, som har Magten. Forrige Sommer (1918), nu under Krigen, lavede vi en Høstmand og Kone og bragte dem hen til Karen Ejby i Gudum, selvfølgelig om Natten. Konen satte vi paa Høstmaskinen med en vældig stor Pisk i Haanden, og et lille Stykke fra laa en Ager Havre høstet, som ikke var sat i Rad. Vi satte den halve Ager Havre i Rad og satte saa Høstmanden til Enden af det sidste Sæd, vi satte. Da Karen Ejby var færdig med at høste, sendte hun Høstmanden og Konen tilbage til Klostermølle igen. Og I kan tro, at vi var allesammen nær blevet bange for vore egne tro Høstfolk. Det var en Aften, vi alle var til Gilde og tilsammen kom hjem lidt over Midnat. Da vi kom hjem, fulgtes vi alle ad ind i Stuen, men tænk saa, vi skimter alle i Mørke, at der sidder to Folk henne i Sofaen. Da vi fik tændt Lys, saa vi, at det var fredelige Folk, som sad og hvilte sig i vor Sofa. Det var Karen Ejby, som mens vi var i Byen, havde sendt Høstmanden og Konen tilbage til Klostermølle igen og sat dem som Mand og Kone i Sofaen. Karen havde hæftet følgende Takkevers paa Konens Bryst.

Ret manne Tak for Mads og Mett' Sofii,
a glemmer et, saa trou di haar hæn i (dvs. hængt i),
di haar høst og bunden og saat i Ræk,
aal de, vor Hest i Gaang ku træk.

Det er vældigt morsomt at være den, der først sender en Høstmand og Kone ud, og vi bliver jo som Regel bedt med til deres Opskjær, der hvor vi har sendt dem trofast Hjælp om Natten, medens de sov . . . Det Aar nu under Krigen, hvor det var galt med, at vi ikke kunde faa Bindegarn til Høstmaskinerne, da sendte Enke Margrethe i Gudum ogsaa Høstmand ud; hun sendte en til Klostermølle med følgende Rim paa Brystet:

Se Leen og Kratten forlængst er væk,
fortrængt fra Høsten af Mekanikken,
hvad gavner Maskinen med Slip og Træk,
naar Fanden er faret i Strikken.

Tag fat, bette Folk, paa den gamle Manér,
hos mig, An' Margreth, kan Metoden I lære,
naar Kornet er høstet paa Gaarden her,
skal vi ordentlig Dansen skære.

Denne Høstmand, som skulde indbyde Klostermølles Karle til at lære den gamle Metode, han var ikke sat i Marken, men stod udenfor Karlekammervinduet med Næsen mod Ruden, han skulde ogsaa fortælle, at det hører til den gamle Metode at staa tidligt op. (Gunnar Touborg til Husbestyrerinde Kristiane Olesen, Herning, 1919).

Naar »Ane Margreth« af Meddeleren Gunnar Touborg bliver benævnt som Høstmand, og ikke som naturligt vilde være »Høstkone«, saa er Grunden selvfølgelig den, at man i tidligere Tid kun har haft een Høsthjælper i Gudum, en Høstmand, skabt af det sidste udklædte Neg, sat ud i kære, efternølende Naboers Sæd. »Høstkonen« i Gudum er en yngre, mere festlig Udvidelse og Fornyelse af den ældre Høstmandsskik. Omvendt maa i lidt ældre Tid Høsthjælperen »Gammelmanden« i Smidstrup være sat ud i den uhøstede Sæd ligesom i Gudum, hvad vi da ogsaa har baade trykte og utrykte Vidnesbyrd om fra Sydøstjylland. Vi anfører som Eksempel en ganske typisk Høsthjælperoptegnelse fra Viuf Sogn ved Kolding.

I Viuf Sogn var det en Tort at faa det sidste Neg, æ Gammelmand, ikke alene for Høstpigen, der sagdes at skulle giftes med Gammelmanden (sml. S. 16), men ogsaa for hendes Mejer, naar Gammelmandsneget faldt i hans Skaar. Men noget af Skammen gik dog bort, hvis man fik nogenlunde tidlig ophøstet og kunde sætte Gammelmanden, tilbørlig udklædt, baade med Trøje, Bukser og Hat, hen i et Stykke uhøstet Korn hos en af Naboerne. Saa faldt Skammen paa denne Nabo, men han kunde dog, hvis han f. Eks. næste Dag fik ophøstet, og der var en anden Nabo, der endnu ikke var færdig, da bære Gammelmanden hen paa hans Mark, og saa fremdeles, hvis der var andre, der var endnu senere paa Færde. (Sognefoged R. Christensen, Viuf, i Kolding Folkeblad $^{17}/_{8}$ 1933).

Vi anfører nu en Høsthjælperoptegnelse fra Vinkel Sogn Sydøst for Viborg i Grænseegnen mellem det østjyske Den Gamle-Omraade og det midtjyske Høstdrengs-Omraade.

I Vinkel Sogn blev det sidste Neg kaldt »Drengen«, »æ Roudræng«, »æ Bygdreng« og »e Hauerdræng«, undertiden ogsaa »den Gammel«. Det hørte med til en god Mejers Kunst at fri sin Optager fra »den Gammel« eller for at faa »en Dræng«. Hvilken Tanke man satte i Forbindelse med »den Gamle« er usikkert, men det var ikke morsomt en Morgen at se Naboens »den Gamle« staa og skræve og kigge ind over det Stykke, man var bagefter. Den Gammel blev bundet som en Dukke, først som et almindeligt Neg med et Baand, derefter delt forneden i to Ben og foroven i Arme og Hoved. (Lærer N. P. Jensen, Solderup ved Tønder, f. i Vinkel $^{20}/_{1}$ 1879).

Det synes tydeligt af denne Optegnelse, at i Vinkel kaldes det sidst bundne Neg som ellers i Midtjylland op til Limfjorden æ Dreng, men Høsthjælperen kaldes med det fremmede øst-

jyske Navn »den Gammel«. Vi har med andre Ord at gøre med en fra Østjylland fremtrængende Høstskik med det sidste Neg »den Gamle« som Høsthjælper paa gammelt Høstdrengs-Omraade.

Trænger vi nu videre ind paa Høstdrengs-Omraadet, saa finder vi ogsaa Vidnesbyrd om, at det sidste høsthjælpende Neg kaldes *Høstdreng*. Det er saaledes Tilfældet i Søndbjærg paa Thyholm.

I Søndbjærg Sogn siges, at der er Uheld ved at binde det sidste Neg Høstdrengen. Den Pige, som bandt Høstdrengen, blev enten aldrig gift (S. 22), eller ogsaa blev hun snart Enke, hvis hun blev gift. Neget blev siden bundet paa en Stage, klædt i Tøj, og saa sat ind paa Naboens Mark, hvis han ikke var færdig. Han havde saa en til at hjælpe sig med at høste. (Gaardejer Søren Jensen, Serup, f. o. 1842, til Seminarist Holger Ascanius, 1910).

Men Høsthjælperen behøver ikke ubetinget at være det sidste Neg. Et hvilket som helst Neg kan jo gøre samme Virkning som selve det sidste Neg. Det ser vi tydeligt i en Optegnelse fra Sevel Sogn, fra Mogenstrup ved Karup Aa.

I Mogenstrup fik Byens Efternølere med Høstarbejdet i Regelen sendt »en Høstdreng« af deres Naboer. Den var lavet af et Kornneg, som udstafferedes med Hoved, Arme, Ben og forsynedes med Hat, Frakke, Støvler, Stok og »Vandrebog«, hvori »Drengens« Navn, Alder og lign. var optegnet. Desuden fandtes en lang Anmodning om Arbejde, da han paa sin Rejse havde lagt Mærke til, at de trængte haardt til Hjælp. Høstdrengen blev i Regelen anbragt op imod Hovedindgangsdøren, saa den faldt i Favnen paa den, der først gik ud af Døren om Morgenen. Næste Aften blev »Drengen« baaret bort til en ligestillet Nabo og med ny Paategning i Vandrebogen; det endte ikke sjælden med, at den til sidst havnede hos den, der havde lavet den. Høstdrengen havde forøvrigt den Betydning, at ingen holdt af at blive sidst færdig med Høsten. (Gaardejer Th. Chr. Jensen i M., til Tandlæge J. P. Stenholm, Aalborg, 1909).

I Salling opdager de gode Sallingboer, at det aldeles ikke er nødvendigt at ødelægge et Rug- eller Havreneg paa den herlige Spøg at drille deres efternølende Naboer, og derved til ingen Nytte spilde Guds Gaver, naar en udstoppet Figur, kaldet »Høstdreng«, kan gøre selv samme Nytte.

I 1935 brugtes endnu i Rødding den gamle Skik at udklæde Høstdreng. Den udstoppedes af gamle Klude og Halm med en Pind til

Jeg sender dig en Mand til
Höstarbejde, da vi nu er Ferdige
med Vor, og du er Langttilbage
maaske af den grund at du er
Sparsommelig med Daglönnen
og Kosten, jeg tenker du bliver
Godtfórnöiet med ham du han
er meget sparsommelig med om
Kosten og Daglönnen kan du
selv vaadefor, og naar han har
Arbeidet hos Dig til du har faaet
Dit Höst ihuus beder du sende
ham til en anden efternöler

~~Der har~~ Denne Mand har vaeret
Sendt til mig til hjelp til
Höstarbejde men jeg kan ingen
anbefaling give ham, da han
er Dögtig doon og jeg troer derfor
han passer Dig. —

Fig. 23. Høsthjælperbrev fra Hjerm i Vestjylland.
Gengivelse af Original i DFS., indsendt af P. F. Parup, Vemb 1910.

Hals og Hoved at sætte Hatten paa, og den blev udklædt i Karleklæder, Bluse, Bukser, Sko eller Støvler. Høstdrengen sendtes til een, saa videre til andre, hvem der nu var noget sent paa Færde med Høsten, for at hjælpe dem færdige. Fortælleren fik sidste Aar en Høstdreng tilsendt. Den stod ved Døren, saa den faldt ind, da der lukkedes op, og der blev Spøg ud af det. Ingen brød sig om at faa det sidste Neg, der blev sagt, at den, der fik det, vilde faa en Dreng, inden Aaret var omme. (Brødkusk i Rødding 1936, til Fru Kirstine Nielsen, Ramsing).

Mens Optegnelserne af denne Type i Salling og tilgrænsende Egne nærmest er legio, baade i utrykt og trykt Kilde, saa er nufølgende Høstdreng-Optegnelse ganske enestaaende i Overleveringen. Dens Høstdreng minder paafaldende, men efter mit Skøn ganske tilfældigt, om en olddansk Frugtbarhedsgud fra Jærnalderens Tid. Jeg anfører denne temmelig anstødelige Optegnelse i sin Helhed, det kunde jo være, at en fremmed Forsker vilde bevise, at her stod vi overfor Høsthjælperforeteelsens Grundtype, og ikke som jeg mener, overfor Høsthjælperforestillingens sidste eller rettere næstsidste Udartning.

Jeg tjente 1862 som Karl i Lem Nygaard, og da var der hvert Aar en Høstdreng paa Farten, og det var mest P. Kr. Ledd[1]), der først sendte dem ud, da han var god til at skrive Pas til dem. Han var ogsaa noget Digter. Det Aar, jeg tjente i Nygaard, var der en Nat smidt en Høstdreng, der var lavet over et kløvtere Træ, ind i Pastor Selchaus Korn. Det var et stort Asen, hele tre Alen høj. Præsten[2]) gik i Marken, da den blev funden, og han morede sig over den og Passet, og skønt Passet var noget sjofelt, sagde Præsten dog, da han havde læst det: »Ja, saadan Spøg kan jeg godt finde mig i, det er noget, der er ingen, der kommer til Skade ved«. Drengen skulde hjem og præsenteres for Husets Damer, og Fruen bemærkede, da hun saa den: »Den har jo tre Ben«; men hun var nok klogere end som saa. Det tredie Ben var vældige Kønsdele, som Drengen var udstyret med. Fra Præstegaarden blev Drengen afleveret til Lem Nygaard, og nu gjaldt det jo om at faa den sendt derfra igen. Da Peder Eriksen i Opperby havde udtalt, at han nødig vilde se en saadan Fyr i Gaard, var det jo om at gøre at faa den dertil. Det var en Lørdag Aften, saa det ravede ikke saa meget med et Par Timers Søvn. Peder Eriksens Folk anede Uraad og holdt Vagt. Denne Vagt var fire Mand stærk, Hans Sørensen, deres Daglejer samt to Piger, hvoraf den ene var Sidsel Møller. Angriberne var Peder Gaard-

[1]) I Folketællingslisten 1860 nævnes en Peder Christian Jensen, Opperby, 22 Aar, som Søn af Jens Sørensen Ledh, f. o. 1800.

[2]) Hans Selchau Præst i Lem-Vejby 1850—1870.

sted, Peter Hedegaard, Sidsel Kagkone og en anden Pige. Det var først Klokken fire om Natten, at Vagtmandenskabet »domsede« (dvs. slappede) Vagten lidt, og Peter Hedegaard kom da ind i Gaarden og fik Spøgelset sat op mod Yderdøren, og der stod den, da P. Jerriksen kom op. Den blev senere med et versificeret Pas, der var forfattet af Hans Sørensen, transporteret op til Vester Lem. (Peter Hedegaard til Træhandler Niels Sørensen, Lem, o. 1910, DFS. 1920/2:1686).

Hvor langt end denne Type af Høsthjælpere fjerner sig fra de »Høstdrenge«, vi har gjort Bekendtskab med fra Søndbjærg paa Thyholm og fra Mogenstrup ved Karup Aa, den fastholder endnu det typiske midtjyske Benævnelse paa det sidste Neg, nemlig Høstdrengen. Men vi har Optegnelser fra Salling og andetsteds, hvor dette sidste Baand til Høsthjælperens Udspringstype, det sidste Neg, er blevet skaaret over, hvor Høsthjælperen faar andet Køn eller andet Navn end den i Egnen gængse Forestilling om det sidste Neg, Høstdrengen. Vi kan her anføre et udmærket Vidnesbyrd fra Sallinglands store Digter Jeppe Aakjær, meddelt Dansk Folkemindesamling September 1908, om denne sidste Udartningstype. Han boede dengang paa sin smukke Gaard »Jenle« i Grinderslev Sogn.

Da jeg den 17. September 1908 kom udenfor min Gaard, blev jeg opmærksom paa en Skikkelse, der sad op mod »æ Vedkaast« (dvs. Brændestakken); paa nærmere Hold viste det sig at være en legemsstor Kludedukke, der var udstoppet med Havrestraa[1]); den var i Kvindedragt, og Ansigtet var et Stykke sværtet Gaze. Det var »Høstkonen«, der i denne Egn vandrer fra Gaard til Gaard for at bringe Haan til dem, der endnu ikke har indhøstet. I den Anledning har hun gjærne et Pas med sig, der som oftest indeholder en eller anden giftig Hentydning. Da vi søgte hos hende, fandt vi under hendes Hovedklæde indstukket en Papirslap med følgende med Blyant nedskrevne Ord: »Jeg har hørt, at I mangler en Høstpige, jeg er ung og rask og vilde gjærne have Pladsen. Kosten gjør det ikke saa meget med, men gammel Øl og Brændevin det er min Kost; faar jeg ikke det, saa gaar jeg fa[a]st, og har I ingen Pig'kammer, saa kan jeg godt ligge i Karlekammeret«.

Vor Daglejer fortalte, at den Slags Fremmede havde meget travlt i denne Tid og blev smidt fra Gaard til Gaard ved Nattetider, saa de kunde naa hele Sognet rundt; han havde allerede sammenbrygget nogle Ondskaber, der skulde staa paa Passet til Nabogaarden, hvor man endnu havde langt tilbage med Indhøstningen. Nu tog jeg

[1]) Tidligere afbildet i Danmarks Folkeminder 32 S. 74. Sml. ogsaa DFm. 6, S. 14 Note.

baade Høstkonen og Passet til mig. Daglejeren fortalte, at han en Ugestid tidligere i Nabobyen Grønning en Morgenstund havde set en »Høstmand«, der sad i en »Kornraad'« i Nærheden af en Bondegaard; »Manden« var udstoppet med en mægtig Turnips i Skrovet, hvorved han pegte uhøvisk ud ad Landevejen: »A kam söen te aa grinn' aa æ, det saa endda rædle ud!«

HØSTHJÆLPEREN I SØNDERJYLLAND OG SYDJYLLAND

Vi har nu fulgt Høsthjælperforestillingens Hovedudviklingslinier i et af dens vigtigste Koloniomraader, det midtjyske Høstdrengs-Omraade, vi skal nu se, hvorledes det gaar i to andre af dens Koloniomraader, Sønderjylland og de danske Øer. Vejle Amt, ganske særlig Omraadet mellem Vejle og Kolding Fjord, regner vi for Høsthjælperforestillingens danske Hjemland, i det mindste dens danske Spredningsmidtpunkt. I Taps Sogn, et af de otte gamle sønderjyske Sogne, vi beholdt i 1864, finder vi den typiske Vejle Amts Forestilling, at Høstfolkene klæder det sidste Neg »den gamle Mand« ud som en gammel Mand og bærer det over paa Naboens Mark, hvis denne endnu ikke har ophøstet, med en Seddel i Haanden, hvorpaa der staar, at hvis han mangler Høstfolk, saa staar de til hans Tjeneste[1]). Men ellers er Hovedreglen i det nordlige Sønderjylland og det sydvestlige Nørrejylland lige til Vesterhavet, at Høsthjælperen faar sit eget, fra det sidste Neg, Fisneget, tydeligt adskilte Navn *Fissemanden*. Fissemanden er saa godt som aldrig det sidste Neg, det er en udstoppet Figur eller et udklædt Fugleskræmsel. Vi anfører som typiske for Tillavningen af Fissemænd en Optegnelse fra Skanderup Nord for Kongeaaen og fra Skodborg Sogn Syd for Kongeaaen.

Den, der bliver sidst færdig med Høsten, faar en Fissemand, der bestaar af en Sæk udfyldt med Jord eller Halm, og der medfølger et Brev, hvor der staar mangehaande Ting, om hvad han skal have i Løn, hvad han spiser, hvad han hedder osv. Det er gærne vrøvlende ironisk. (Forfatteren Aug. F. Schmidt, f. $^{4}/_{8}$ 1899, levet i Skanderup Sogn fra $^{1}/_{11}$ 1902 til 1919).

[1]) Meddelt fra Gravens i Taps Sogn af Handelslærling Gaston Fogh, Kolding 1908.

Den, der (i Skodborg Sogn) var først færdig med sin Høst, lavede en Fissemand og satte den paa den anden Mands Mark. Indvendig var han af Stænger, bundet i Kors til Arme, han fik gammelt Tøj paa og en Høle og en Rive var bundet til ham. (Arbejderkone Gertrud Marie Hansen, f. Slot, Smededatter fra Skodborg, f. o. 1843, kom til Ribe 1865, meddelt til Kammerherreinde Stemann, Ribe, 1909).

En ganske morsom Historie fortælles i Holstedegnen om den kendte Historiker, Pastor Vilhelm Bang[1]) i Føvling og »Fissimanden«.

En Dag kørte Pastor Vilh. Bang gennem Sognet, og han saa da noget ligge i Grøften. Nu var Præsten ganske vist meget nærsynet, men saa meget kunde han dog se, at det var et Menneske, der laa der. »Hold«, raabte han til Karlen, der kørte for ham, »der ligger en Mand i Grøften«. »De' er en Fissimand, Hr. Pastor«, lød Svaret. Præsten raabte endnu engang: »Hold, der ligger en Mand i Grøften«. Men Karlen svarede igen: »De' er en Fissimand, Hr. Pastor«. Da blev Præsten vred og rejste sig i Vognen, idet han udbrød: »Ja, det er nu lige meget, for Manden skal hjælpes«. (Lærer Steffen Steffensen i Nustrup Sogn i Sønderjylland efter Hustrus Familie i Holsted 1924).

Hvis de sønderjysk-sydjyske Fissemænd overhovedet har noget Særpræg overfor de sallingske Høstdrenge og Vejleegnens »Gammelmænd«, saa skulde det være det, at de satte særlig Pris paa Vellevned og god Beværtning.

I Lommen paa en Fissemand, der var indbragt til Gaarden Vraa i Nustrup Sogn, blev der fundet et Brev med følgende Regler for Pasning og Forplejning af ham:

Kl. 8 til Frokost en halv Snes spejlede Æg, 5 Stykker stegt, røget Skinke med en halv Snes Snapse Kornbrændevin. Derpaa et Par Timers Hvil.

Kl. 10 Formiddagsmad, saadan rigtig gammeldags Formiddagsmellemmad med Sirupsnaps og stegt Aal. Dagens Avis læses.

Kl. 2 Middagsmad, Suppe, Steg, Risblom osv. Et Par Timers Middagshvil.

Kl. 4 Eftermiddags-Kaffe med fint Bagværk — ovenpaa et Par fine Cigarer, mens man hviler sig paa Chaiselonguen og læser Avisen grundig.

Kl. 6 Aftensmad præcis — bestaar af varm Kødret og Fisk — dygtig med Snapse.

Nu er det Tid at gaa til Ro. Forsmaar ikke kvindelig Venlighed. (Meddelt af Hans Søgaard, Sminge, 1934).

[1]) Vilhelm Bang var Præst i Føvling og Holsted fra 1876 til 1891. Historien er ogsaa omtalt i »Vestkysten« 30. Septbr. 1926.

En Graadighed som en hel lille Thor udfolder en Høstmand »Ole Rompe« i Fedsted, Hygum Sogn, i det nordlige Sønderjylland[1]).

Til Dagløn forlanger Høstkarlen »Ole Rompe« kun ganske simpelt en 20 til 30 Kroner. »En god Davre forlanger jeg, mindst 3 til 4 stegte Lam og 15 til 20 Kaffe»kanaver«. Til Middag 1 eller 2 fede Okser, som maa være godt stegte i Smør, og Sulevarer og dertil 1 Anker Bajer og 1 Anker Brændevin. Til Aftensmad 18 til 20 Snese Æg, og en smuk og kjærlig Pige i Sengen vil jeg ogsaa have, og jeg vil gjærne skifte den en Gang om Natten, dersom det kan lade sig gjøre«. (Afskrevet af E. Tang Kristensen efter Originalen o. 1910).

Fissemandsskikken har sin største Folkeyndest i Sognene Nord og Syd for Kongeaaen, men den taber sig efterhaanden, som man kommer længere sydpaa i Sønderjylland, og den gør sig kun lidet gældende i Fisnegets Kærneomraade, Sognene Nord og Syd for Haderslev Fjord. Høsthjælperskikken kendes nok, men det ejendommelige Navn Fissemand mangler i Sogne som Vedsted og Vilstrup nær Haderslev. I det nordlige Fokomraade mellem Aabenraa og Flensborg og paa Als er Skikken ret sjælden, og den synes slet ikke at forekomme paa dansk Folkegrund Syd for Statsgrænsen i Mellemslesvig og Angel. Vi anfører et Vidnesbyrd fra Kliplev, foreløbig det sydligst kendte Høsthjælper-Vidnesbyrd, om man strengt taget kan kalde det saa.

En Gaardejer i Kliplev fik for nogle Dage siden »Fokken« hjem. I den Anledning blev der afholdt en Fest paa Gaarden for de Folk, som havde deltaget i Høsten. Ved et saadant Høstgilde er det Skik og Brug, at der drives Løjer; saaledes gik det ogsaa her. Et Kornneg blev forsynet med Hoved og Ben, en stor Hat, et Par Støvler, kort sagt, Kornneget lignede snart en Mand. Derefter tog en af Pigerne Dukken og satte den hen paa Naboens Forstue, saaledes at naar Døren blev lukket op, var Skikkelsen usynlig. Saa bankede Pigen et Par Gange paa Døren og forsvandt. Naboen bliver meget skræmt ved at se denne Figur og tror, at det er selve Fanden; »Trolden«, som han jo kaldes i Kliplev. En anden Besøgende har samme Tanke,

[1]) I Harte Sogn ved Kolding forlanger »Stoddermanden« Jens Peder Balderup, født i Skalderup, til Davre: 25 Pd. Spegesild og 2 Skæpper Kartofler; til Frokost: 17 stegte Hanekyllinger; til Middag: 1 stegt Lammelaar med brunede Kartofler og et Dusin andre Bagretter foruden et Fad Rødgrød; til Mellemmad 20 Stk. Rugbrød, godt belagt med Rullepølse. Dernæst .. og 20 Potter Brændevin daglig, samt en ekstra Flaske, naar jeg ryster. (Holbæk Amts Dagblad 27. Aug. 1905).

og først da der kom en tredie Person til, gik man løs paa Trolden. Da saa kort efter Troldmagerne kom til, endte hele Historien med et fornøjet Latterudbrud. (Heimdal $^{8}/_{10}$ 1907).

Vi ser i denne Optegnelse, hvorledes Høsthjælperopfattelsen slappes, og vi faar den Overbevisning, at Skikken ikke kan være kommet sydfra og have banet sig Vej nordpaa, men at Udviklingen maa have gaaet den modsatte Vej fra Nørrejylland til Sønderjylland. Vender vi nu tilbage til Landet Nord for Kongeaaen, har vi fra Skanderup Sogn en lidt ældre Optegnelse, hvor Fissemanden (Fismanden) imod almindelig Fissemands-Sædvane staar i tydelig Forbindelse med det sidste Neg.

Naar det sidste Neg paa Marken, Fisneget, var udpyntet, somme Tider med en Kasket i Toppen, kaldtes det Fismand. Naar der var Gilde om Aftenen, stod Fismanden i en Krog i Stuen (sml. S. 46). Siden blev det sat i en Nabos Mark, hvor der ikke var ophøstet. (Meddelt F. L. Grundtvig 1886).

Fisneget er den almindelige Benævnelse i nordøstlige Sogne af Sønderjylland, men det behøver ikke derfor at være det ældste og oprindeligste Navn paa Neget. Dette Navn er efter vor Opfattelse *Fisseneget,* bevaret i Overleveringen i de nørrejyske Sogne, Skanderup og Bække og i det gamle sønderjyske Sogn Vonsild (her Benævnelserne Fissefar og Fissemor bevaret). *Fissemand* er dannet ud fra denne ældre Benævnelse *Fisse*neget. Fisse er et folkeligt Navn for kvindelig Kønsdel, og Navnet betyder altsaa Pigeneget[1]). Omdøbningen til Fisneg er en tilstræbt Mildning af den som anstødelig og upassende følte Benævnelse Fisseneg, der er blevet bevaret i Negtypens Udkantsomraade, men forstødt i Kærneomraadet omkring Haderslev Fjord. Benævnelsen Fissemand er opstaaet i en Tid, hvor Fisseneg var det gængse Navn over hele Omraadet, men hvor man alligevel havde tabt den oprindelige og gamle For-

[1]) I Vallensved, Vest for Næstved, kaldes det sidste Hvedeneg og Bindersken af samme Hvedefitte, et i den sjællandske Overlevering forelobig ret enestaaende Navn. (Fhv. Husmand Peder Jensen, Fodby, født i Vallensved o. 1857, til Rønnekilde Nielsen 1937). De andre Neg og Bindersker kaldes her Havrenakke og Rugstodder. Maaske var det dog Rugkælling. I Aversi Sogn, Syd for Ringsted, driller Pigen en Karl, hun har narret til at binde det sidste Kløverneg, med, at han er blevet »Kløverfitte«. Det hedder ellers i det Sogn Rugkælling o. s. v. (Arbejder Anders Jensens Kone, Aversi, 1937, til samme). Sml. iøvrigt Sønderjydsk Maanedsskrift XIII S. 221 og 227.

nemmelse af, at Fisseneget var et Pigebarn, Datter af Fissefar og Fissemor. Hvad det i denne Sammenhæng kommer an paa at paavise for os, *er*, at den sønderjyske Høsthjælper Fissemanden har det sidste Neg til sin Forudsætning, selv om man som Helhed paa Fissenegsomraadet, og især i dets nordlige og vestlige Omraade, har gjort Fissemand til et fra det sidste Neg Fisseneget forskelligt Begreb ved næsten ganske undtagelsesløst at lave Fissemanden som en udstoppet Figur eller som et paaklædt Fugleskræmsel[1]).

[1]) Min Kollega Arkivar H. Grüner Nielsen har venligst gjort mig opmærksom paa et anonymt Ordsprogsarbejde fra o. 1700, indsendt gennem Biskop Anchersen i Ribe til Ordbogssamleren Mathias Moth (Gl. Kgl. Saml. 773,2 I), hvori det hedder: »Feiskomp, kalder mand den paa lands byerne, som det aar faar sidst ophøst, og bruger der hos dette ordsprog: Den, som faar feiskomp, skal gaa om veystomp ɔ: have mangel det aar for korn«. Vi har maaske her det ældste kendte danske Vidnesbyrd om Høsthjælperskikken. Til Sammenligning tjener en Optegnelse fra Branderup i det nordlige Sønderjyllands Midtland: »Det sidste Neg fra Marken kaldes nu Enkemanden. Før hedte det Fejsgumpen«. (Fhv. Møller Fausbøl 1908, født i B. 27. Juni 1838), og en tysk Optegnelse fra Goting paa Vesterland-Før, 1753, som vi her gengiver i dansk Oversættelse: I Byen Goting (maaske ogsaa i andre Landsbyer paa Øen Før) siger man om den, der i Høsten læsser og kører det sidste Læs Sæd hjem, at han har »Vessegomp'en« »den Vessegomp habt«. Jeg erindrer, at Landsbyens Ungdom tidligere var meget opmærksomme derpaa, fordi de efter fuldendt Høst den første Aftens Frembrud plejer at raabe det ud med høje og haanlige Skrig, hvem der hvergang havde faaet »Vessegomp'en«, og fortsætte et Stykke Tid dermed. Samtidig gav de Husbonden den Lære, at han det kommende Aar skulde arbejde flittigere, for at han ikke skulde faa »den Vessegomp auf seinem Romp« (d. v. s. paa sin Ryg). Saaledes lød Udtrykket. Man har ogsaa fortalt mig, at man i forrige Tider paa særlig Maade pakkede et Bundt Straa sammen, og om Natten satte det ved Husdøren til Forsmædelse for den, der var kørt sidst hjem med Sæd fra sin Ager, og at dette Straa egentlig blev kaldt en »Vessegomp«. I min Ungdom var kun Udraabningen og det blotte Navn i Brug, og maaske vil ogsaa med Tiden Udtrykket Vessegomp tabe sig, da man, som jeg hører, paa rosværdig Vis bestræber sig for at forhindre den kaade Udskrigning (»Schleswig-Holsteinische Anzeigen« 1753, S. 138 f., sml. Jahrb. f. die Landeskunde IX, S. 118). Da Otto Mensings Schlesw.-Holst. Wörterbuch V 452 kun kender dette ene Eksempel fra Vesterland-Før, og ingen Sidestykker fra Frisland, Holsten eller Sydslesvig, synes det at være muligt, at vi har dansk Skik og dansk Navn paa Høsthjælperen »Fissegumpen« laant til Vesterland-Før, der laa under Ribe Bispestol og var stærkt besøgt af danske Høstfolk fra det sydlige Nørrejylland. Fejsgump i Branderup og Feiskomp o. 1700 er da snarest Omdannelse af ældre Fissegump, hvis vor Opfattelse er rigtig. Vi har ogsaa 1886 i Gudum i Himmerland »Endegump« som Navn paa det sidste Læs.

HØSTHJÆLPEREN PAA DE DANSKE ØER

Gaar vi nu fra Vejle Amt over til de danske Øer, saa gør man den Iagttagelse, at Høsthjælperskikken er meget sjælden, om end ikke saa fuldkommen ukendt som i Angel. Hvad jeg her anfører, er snart sagt Hovedparten af, hvad der kendes i utrykte Kilder om Skikken. Vi genfinder de to Hovedtyper, at Høsthjælperen er lig med det sidste Neg (Vestfyn, Langeland, Nordsjælland), og at Høsthjælperen er en udstoppet Figur, der tilsyneladende intet har med det sidste Neg at gøre. Vi anfører først Vidnesbyrdene om, at Høsthjælperen er lig det sidste Neg, saaledes som i Vejle Amt og Østjylland.

I ældre Tider brugte man i Ejby i Vestfyn ikke Neget til Mikkelsdagsaften (sml. Side 61), da bandt man det paa en Stavre (dvs. Pæl) og gav det et Skørt paa, idet man skrev i et Brev, man bandt fast ved den ene Arm: »Kære Ven, bliv ikke vred, vi blev alligevel færdige før Dig«. Eller man brugte andre Ord, som man satte sammen, bare for at smaadrille hverandre. Efter Midnat den Dag, man havde høstet op, sneg man sig lige saa stille hen til sin gode Nabo, som ikke var blevet færdig med Høsten, med »Kællingen«, og stillede den op foran Sovekammervinduet eller Bryggersdøren, saa hun stod og gloede ind ad Vinduet eller faldt ind ad Bryggersdøren i Hovedet paa Pigen, naar hun om Morgenen lukkede Døren op. Ingen vidste, hvorfra Neget kom. Det var den dybeste Hemmelighed, og hvis det blev opdaget, maatte det betales med syv smaa sorte (dvs. Kaffepunsche). (Fru Hansine Sørensen, Vejle, efter sin Mormor Karen Caspersen, f. o. 1815 i Ejby).

I Skrøbelev eller Lindelse Sogne paa Langeland klædte man et Neg eller en Langhalmskærv ud som en gammel Kone, »den Gamle«. Paa det sidste Læs var den Gamle og alle Høstfolkene med, og før man kørte hjem med Kornet, kørte man rundt til Nabogaardene og raabte: »Hurra for den Gamle« (sml. her S. 40). Hvis Høsten paa en Nabogaard ikke var tilendebragt, kastede man den Gamle af i Gaarden, og naar Folkene dær var færdige med Høsten, bragte de paa samme Maade den Gamle til en anden Gaard. (Gaardejer Chr. Larsen, Lindholm, V. Skjerninge, f. i Skrøbelev Sogn $^{25}/_{10}$ 1879 og hans Hustru Hedvig L., f. i Klæsø $^{25}/_{10}$ 1886, til Seminarist Svend Klæsø 1929).

I Helsinge Sogn i Nordsjælland blev det sidste Neg pyntet paa Marken og anbragt paa sidste Læs. Det blev sat ind paa den Mands Mark, der endnu ikke var færdig med Høsten. (Fru Amalie Hansen, Haagerup, f. $^{20}/_{9}$ 1848 i Helsinge og levet der til o. 1870, meddelt til Jærnbaneassistent P. F. Parup i Vemb 1909).

Ser vi bort fra den ubestridelige Kendsgerning, at vi i de to sidste Optegnelser har temmelig tarvelige »Høsthjælpere«, og kan vi gaa ud fra, at det sidste Neg i Helsinge som alle andre Steder paa Sjælland har heddet Kælling, saa har disse ødanske Høsthjælpere et Fællestræk overfor Hovedmassen af de nørre- og sønderjyske Høsthjælpere, de er *kvindelige,* ikke mandlige. Forklaringen herpaa er, at de ødanske Hjælpere ganske simpelt har bevaret Negets oprindelige Kvindekøn som Kælling eller »den Gamle«, og ikke som Fissemanden har skiftet Køn fra kvindelig til mandlig ved at laane Skikken fra en Egn (Vejle Amt), hvor Neget i Forvejen var mandligt og kaldtes »Gammelmand«.

Det betyder ikke, at man ikke kender »Høstmænd« paa Sjælland. I. S. Møller har allerede anført et enkeltstaaende Vidnesbyrd om en høsthjælpende »Stodder« i Mørkøv Sogn (Møller II S. 90), men hverken denne Stodder eller »Pernittengryn« fra Roskildeegnen har noget direkte med det sidste Neg »Kællingen« at gøre. Laanet er sket fra Egne i Jylland, hvor Forbindelse mellem sidste Neg og Høsthjælper er blevet afbrudt, snarest vel en Egn som Vendsyssel. Roskildeegnens »Høstmand« er, som vi straks skal se, noget helt for sig selv, i Udartning af den oprindelige Høsthjælpertype.

En yndet Fornøjelse var det for de enkelte Gaardes Høstfolk at kappes om Arbejdet. Var der et Sted, man ikke rigtig kunde følge med, kunde man risikere at faa en »Høstmand«. Saadan en Svend fremstillede man om Søndagen af Halm og aflagte Klæder. Han blev døbt »Pernittengryn«, og han fik en Anbefaling »i Lommen«, der bl. a. gik ud paa, at den nye Høstmand var dygtig til at spise, drikke og sove, hvis andre ikke fik Tid dertil. Saa blev »Pernittengryn« sat hen ved Porten, saadan at han meldte sin Ankomst paa en højst komisk Maade, naar Gaardens Folk gik i Marken. (Holbæk Amts Dagblad d. $^{24}/_{8}$ 1910 efter Roskilde Dagblad).

Paa de sydfynske Øer Strynø og Drejø hedder Høsthjælpersken Tæve ligesom det sidste Neg og det sidste Læs, men hun er uden direkte Forbindelse med det sidste Neg.

Paa Strynø var det Skik, at den, der blev sidst færdig i Høsten, fik »Tæven«. Det var en Dukke lavet af gammelt Tøj over et korsstillet Træskelet, som man om Aftenen luskede sig til at opstille paa Gaardspladsen hos efternølende Naboer. Paa Brystet af en saadan fremstillet »Tæve« (nu i Dansk Folkemusæum) var der hæftet

en hvid Papirsstump med Ordene: »Skynd Jer, I naar det nok, venlig Hilsen« og desuden med Blyant Givernes Navne.

Paa Drejø levede 1884 en Tævevise, en Nidvise, digtet for over hundrede Aar siden om en Mand midt i Byen, der ved at komme sidst med Markarbejdet fik den slemme Tæve[1]) og blev tredet (dvs. drillet) dermed. Der blev smykket en Skikkelse som en Kone og sat op i en Ask udenfor Gaarden. Manden væltede Asken med »Tæven« ned i Møddingpølen. Men de unge satte den op igen paa en Pæl ude ved Hestema, østligt paa Drejø. Der sad den længe til Adgab (som Skamstøtte). Nidvisen er skrevet som delvis Protest mod en Beskyldning fra den forfulgte Mands Side, at Tøjet til »Tæven« skulde være tyvstjaalet. (Husmand Niels Henriksen, f. o. 1815 paa Birkholm, og Anne Prest, f. o. 1815, til Lærer Jørgen Prest, Sløsse, f. paa B. $^{11}/_{7}$ 1861).

Her paa Drejø staar vi nok over for den yderste Udløber af hele Høsthjælperskikken, hvor godmodigt Drilleri til sidst slaar over i utiltalende personlig Forfølgelse.

HØSTHJÆLPERSKIKKENS ALDER

Selv om min Opfattelse bliver godkendt, at »Høsthjælperen« fra først af er det udklædte sidste Neg, og først i senere Tid i Midtjylland og Kongeaalandet især, er blevet afløst af et tilfældigt Neg, af en udstoppet Figur eller et udklædt Fugleskræmsel — ganske som Høstdukken paa sidste Læs (S. 48 f.) utvivlsomt har afløst et tidligere udpyntet eller udklædt sidste Neg —, saa er det saa langt fra min Mening, at det høsthjælpende sidste Neg hører til nedarvet *ældgammel* Skik. Tværtimod, det skulde forbavse mig meget, hvis der skulde dukke litterære Vidnesbyrd op, der viser, at Skikken mindst maatte være 300 Aar gammel. Hvis det høsthjælpende sidste Neg var ældgammel Skik, saaledes som Skikken at bære sidste Neg hjem og vise dets *Binderske* særlig Ære ved Høstgildet formentlig er det, maatte vi vente en saadan dansk Skik fortrinsvis rodfæstet i de Egne, hvor vi har en særlig gammel Høstkultur bevaret, altsaa i første Række Sjælland og Angel. Men denne Skik glimrer med sin Fraværelse i Angel og har kun en ganske tilfældig Udløberfore-

[1]) Navnet opfattes som »Tøven«; den der blev næstsidst, fik »Bien« (det at tøve eller det at bie).

komst i Sjælland. Vi regner derfor denne Høsthjælperskik for en ung, temmelig nymodens Skik, opstaaet omkring 1700 hos de forholdsvis velstillede sydøstjyske Bønder i Egnen mellem Kolding- og Vejle-Fjord og udbredende sig derfra især imod Nordvest til Salling, Mors og Thyholm, og imod Sydvest til Kongeaalandets nørre- og sønderjyske Bønder. Sine egentlige Udviklingsmuligheder har Høsthjælperskikken først faaet efter 1800, da Selvejerkulturen efter de store Udskiftninger til Særejendom begynder at afløse den nedarvede gamle Fællesskabs- og Fællesarbejdskultur. I Modsætning til før arbejder hver enkelt Gaardmand med sine Høstfolk for sig selv og kappes derfor af Hjærtens Lyst med ligesindede Naboer om at være den første og skyr at være den, der bliver den sidste baade i Saatid og Høst. I Modsætning til den nymodens nørrejyske Fremskridtsbonde, der higer efter at komme først og morer sig med at lave Høsthjælpere til efternølende Naboer, stiller vi den gammeldags sjællandske Bonde, som ud fra nedarvet, primitiv Tænkemaade skyede at komme først og lagde afgørende Vægt paa at *komme sidst,* naar det gjaldt Høst og Tærskning.

En gammeldags nordvestsjællandsk Bonde, Jørgen Pedersen i Følleslev, der levede o. 1850, vilde være *sidst* inde med sin Sæd. Folk i Byen troede, at han var i Stand til at formere sin Sæd paa andres Bekostning. Selv om han ellers havde indhøstet før somme andre der i Byen, lod han altid et halvt Travesæt eller lignende staa paa Marken, til alle andres Marker var tomme, saa først hentede han den sidste lille Hjat hjem[1]). Paa samme Maade var det med hans Tærskning. Han havde altid en halv Stak staaende udenfor Gaarden, til han var sikker paa, at alle andre i Byen havde optærsket, først da blev det sidste af Stakken taget ind og tærsket. (Huskone Marie Winther, f. i F. 1848, til Malerinde Andrea E. Sørensen, L. Grandløse, 1927).

Naar Almuen endnu har bevaret primitivt Tankesæt, saaledes som denne sjællandske Bonde, der ganske sikkert har regnet med, at hans Sæd og hans Mel vilde besidde en langt større Drøjsel end hans mere fremfusende Naboers Sæd og Mel,

[1]) Uklar er følgende Optegnelse fra Alslev Sogn, nær Varde. »Det sidste Neg blev staaende paa Marken i 14 til 21 Dage, saa blev det hentet hjem af Manden og brugt som Strøelse mellem Svin. For at Neget ikke skulde falde for hurtigt om, blev det udvidet forneden. Hvorfor de lod det staa, vidste hun ikke, det var jo en gammel Skik. (Pedergine Sørensen, født o. 1841 i A., til Leo Novrup 1927).

vil Almuen vogte sig vel for at lade Høstens Kraft, opsamlet i det sidste kraftfyldte Neg, slippe sig af Hænde, ved paa spøgefuld Vis at lade Neget gaa videre til en tilfældig efternølende Nabo, nej han vil *gemme* Neget og vare det vel, saaledes som den gamle sønderjyske Røgter fra Kliplev gjorde det (S. 44). Han gemte Fokken vel og anvendte dens Straa som et sikkert Lægemiddel mod Sygdomme hos Staldens Dyr. Han vil gemme den gamle Fok, som det undertiden hedder i Angel, til en ny Fok af den nye Sæd afløser den gamle, han vil, som det udtrykkelig fremhæves i en nordsjællandsk Optegnelse fra Søllerød[1]), sørge for, at det sidste Neg bliver *tærsket sidst* af al Sæd, men han vil ikke spille Hejgut med det sidste Neg, som det i saa stor Udstrækning sker i den nørrejyske Høstoverlevering af i Dag[2]). Hvis en Mand af mere primitiv Tænkemaade end Flertallet af de nørrejyske Bønder fra vor Tid i det hele taget giver det sidste Neg fra sig, Neget der i sig indeslutter Høstens stærkeste og virkningsfuldeste Kraft, skulde det alene være som Offer til de jordiske eller himmelske Magter, som raader for den kommende Høst. Det er sikkert i Virkeligheden det, der er Meningen med eller rettere den oprindelige Mening med, at man anvender det sidste Neg som Fugleneg i Julens Tid, eller som et af Menneskehaand urørligt Neg, som det ikke sjælden fremhæves i den angelske Overlevering (S. 66), selv om naturligvis ogsaa her i de fleste Tilfælde den oprindelige Mening er glemt, og man bl. a. opfatter det udsatte sidste Neg, eller i mange Tilfælde det blomsterfyldte Erstatningsneg, som et Vartegn til interesserede Naboer om, at nu er *vor* Høst til Ende, se, hvor køn vor Fok er.

[1]) Enke Sofie Jensen, Øverød, født o. 1831, til Axel Olrik 1914, sml. A. Olrik: Folkelige Afh. 1920, S. 193.

[2]) Enestaaende er en Optegnelse fra Torning Sogn, Syd for Viborg: »Det har tidt forhen været brugt og bliver det paa sine Steder endnu, naar man har ophøstet, og Naboen har endnu et Stykke tilbage, da at sende ham en »Høstmand«, nemlig en Mand af Straa med Frakke og Hat, der bliver sat hen ved Aftenstid i det Stykke Korn, som er uhøstet, og saadan en Mand kan saa undertiden komme til at vandre vidt omkring, idet enhver sørger for at befordre ham videre, hvor der endnu er noget uhøstet, da det hedder sig, at den, der beholder ham tilsidst, skal føde ham Vinteren over. (Jens Vinderslev, Knudstrup, til Feilberg 27. Marts 1882). Sml. Møller II, S. 249 med Kritik af Dr. Hilding Celanders Opfattelse, der i høj Grad kunde støtte sig paa en saadan Optegnelse til at forklare Høsthjælperskikkens efter hans Mening primitive og ældgamle Udspring.

DET SIDSTE NEG SOM OFFERGAVE

Vi har tilbage en Række Optegnelser om det sidste Neg eller de sidste Straa, hvor det *personlige* Moment, altsaa Neget opfattet som gammel Kvinde, gammel Mand eller spædt Barn, ingen Roller spiller, hvor Neget opfattes som *Offergave* til jordiske eller himmelske Magter eller som en urørlig Kraftting. Jeg har allerede anført de vigtigste Vidnesbyrd om Ofring af det sidste Neg til et overnaturligt Væsen, der paa Lolland og Falster kaldes Goen, paa Møen Jøing Opsal (dvs. Goen fra Højsalen = Møns Klint), i Skaane Noen, i Blekinge og Smaaland Oden, paa Bornholm Ellekongen eller Underjordskongen, i mine tidligere Afhandlinger[1]) »Lollands mytiske Folkesagn«, Goen og Horsejageren i falstersk Overlevering, »Odinsjægeren paa Møn« og »Bornholmske Landvættesagn«, saa der bliver kun en mindre Rest af hidtil utrykte herhenhørende Optegnelser tilbage, især fra Møn. Jeg anfører først et trykt mønsk-bornholmsk Vidnesbyrd, som jeg desværre har overset i mine tidligere Fremstillinger.

For henved et Par Menneskealdre siden var det Skik paa Bornholm at lade den sidste Neg eller Favnfuld blive liggende paa Marken til »Landkongens Hest«, og paa Møn lod man lige saadan noget blive til »Jö'n Upsals Hest«. (Skattegraveren 1885 III S. 26, meddelt af den i Rønne fødte Andenlærer N. E. Hansen i Borre paa Møn).

En almindelig Oversigt over mønsk Skik giver Skrædder N. K. Pedersen i Borre: »Man brugte i gamle Dage at lade Havreneg ligge paa Marken til »Jøing Opsals Hest«. Nogle Steder brugte man at lade Neg ligge af hver Slags Korn. Naar man var færdig med at nege op, red man overskrævs paa Rivestagen hen over Ageren, idet man gentog: »Det er til Jøing Opsals Hest, det er til Jøing Opsals Hest«. Hvad man fik revet sammen paa denne Maade, lod man ligge. Disse gamle Ofringer til Jøing Opsal er i Hovedsagen ophørt i første Halvdel af det 19de Aarhundrede; men det siges dog om en nu afdød Sønderby-Bonde, som for Alderens Skyld godt kunde have levet endnu, at han altid lod et lille Neg ligge paa Marken til Jøing Opsals Hest. (Meddelelser fra Husmand Peder Larsen, Borre, f. 1843 i Aalebæk, og flere østmønske Meddelere). Enestaaende er en Optegnelse fra Gammelgaard i Sønderby, Borre Sogn. Gamle Hans Jørgensen, f. i Raabylille 1791, plejede o. 1870 at sige til sin Datter-

[1]) Trykt i Lolland-Falsters historiske Aarbog 1927 og 1936, i Studier tillägnade C. W. v. Sydow 1928 og Bornholmske Samlinger XIX.

søn af samme Navn (f. o. 1859), naar de var ude i Marken for at neje op, og de var ved at være færdig med en Mark: »Jör növ ing Åbsa·l, Dræij«, og saa viste han ham at »gøre en Opsal« ved at rive noget Straa sammen paa *en bestemt Maade*. Den lille Bunke blev klappet lidt til for ikke at blæse bort. Den laa der da ogsaa, naar der skulde pløjes, og den blev pløjet ned med. — Det var i alle Markerne, man bar sig saaledes ad, men den bestemte Maade at rive paa, er glemt. (Husmand Hans Jørgensen, Hjærtebjerg, f. 1859, til Skrædder N. K. Pedersen 1935). Den udmærkede mønske Folkemindesamler tilføjer: »Efter dette bliver altsaa det samlede Straa kaldt en Opsal, det er jeg ikke stødt paa før«. Navnet er fejlagtigt overført fra Offermodtageren, Jøing fra Opsal, dvs. Møns Klint, til selve Offerneget[1]).

I Kettinge Sogn paa Østlolland blev der Juleaften, og naar der var indhøstet, lagt et Neg ud til Fuglene; vi sagde, at det var til »Goen«. Hvem Goen var, kan Husmandskone Ane Knudsen, Kraghave, f. i Tokkerup o. 1841, ikke gøre Rede for. (Kai C. Uldall 1914).

Paa Bornholm blev der gerne et Neg liggende paa Marken, først til de Underjordiske og senere til Fuglene. (Rentier J. P. Riis 1927, f. i Klemensker S. o. 1852).

Jeg har i mit Arbejde: Axel Olrik og Hans Ellekilde: Nordens Gudeverden I S. 467 fremhævet, at Odin *(Goden* som han har været kaldt paa Lolland, Falster og ogsaa paa Møn, idet Jøing, ældre »Jøden«, er lig Goden), lige saa lidt som Ellekongen paa Bornholm, er den oprindelige Offermodtager af det sidste Neg, det er *de Underjordiske,* de i selve Ageren boende, høstfrembringende Vætter. Vi har spredte Vidnesbyrd om denne ældgamle Offerskik fra forskellige Egne af Danmark, i Regelen med den unge, uoprindelige Begrundelse, at det skulde være »til Musene«, for at Musene ikke skulde skade den nyindkørte Sæd i Laden. Vi anfører de faa herhenhørende utrykte Vidnesbyrd[2]) og haaber paa yderligere Meddelelser fra Læsernes Side.

[1]) Paa gaadefuld Vis dukker Jøden Opsals Hest op i en østsjællandsk Optegnelse langt fra Møn: »En gammel Kone, der var født 1816 i Dalby-Taagerup, og som i sin Ungdom, da hun tjente paa en Gaard i Børsted, Tureby Sogn, havde været med til at udføre Hovarbejde paa Turebyholm, har for mange Aar siden fortalt mig, at det dengang var Skik at lade det sidste Havreneg ligge paa Marken til »Jøden Opsals Hest«. Om denne mystiske Hest vidste hun dog intet nærmere. (Vicepolitiassistent Niels Boesen, født 16. Maj 1871 i Tureby, i »Østsjællands Folkeblad« $^{2}/_{8}$ 1930. Vil nogen vedkende sig lignende Skik eller Benævnelse fra Øst- eller Sydsjælland?

[2]) Sml. DFm. 41, S. 265, fra Bjerreby S., Taasinge, hvor man efterlod Straa med Aks i et Hjørne af Marken »til Tyren«. Ogsaa i Kølstrup Sogn ved Kerteminde var det godt, at lade nogle Straa blive staaende paa Marken »til Tyren«.

En Optegner fra Aars i Himmerland oplyser 1924: Jeg mindes en ældre Kone, da hun rev de sidste Straa sammen om Høsten, tog en Haandfuld Straa (Rivelse), sparkede med Foden et Hul i Marken og begravede Straaet, det skulde være til Musene. (Huskone Maren Kirstine Jensen, Tolstrup, f. 1842 i Gundestrup, død 1904, til Rentier J. Kr. Nielsen, Aars, f. i Tolstrup 1865).

Fra Kastbjærg Nord fra Randers meddeles: Naar min Mormoder (Murer Søren Ibsens Enke) havde læsset det sidste Læs Rivning paa Vognen, lod hun altid lidt af den sidste Dynge ligge »til Musene«. (Frk. Karen Marie Rasmussen, Linde, o. 1885, f. i K. 1852).

Fra Ørslev i Sydsjælland meddeles: Naar det sidste Læs kørtes ind, kastede Fader en stor Visk Sæd ud paa Marken, det skulde være, for at Rotter og Mus ikke skulde skade Sæden i Laden. (Gaardejer Jens Nielsen 1926, f. i Ørslev Stensved $^{13}/_{12}$ 1855). Faderen, Niels Andersen, er født i Ørslev $^{13}/_{5}$ 1826.

Fra Dronninglund Sogn i Vendsyssel oplyses: »Naar Kornet var hjemkørt, blev de paa Vejen tabte Straa revet sammen, altid fra Gaarden ud ad Marken til, og disse Straa blev saa bundet i et lille Neg, der kaldtes Musenes Neg. Dette Neg blev saa puttet — egentlig ikke gravet — ned ved et Gærde eller en Grøft eller lignende Steder. Hensigten var at holde Musene af Laden om Vinteren. Skikken vides ikke at være kendt andre Steder; den er nu uddød. (Gaardejer Mads Chr. Hansen, Lille Kokkenborg, D., f. o. 1852, til Seminarist Jakob M. Hansen 1910).

Fra Hals Sogn ogsaa i Vendsyssel meddeles 1927: For et Par Dage siden spurgte jeg min Nabo, hvorfor han i Sommer havde ladet et Neg ligge et Stykke Tid paa Marken, efter at alle de andre var kørt ind; ja, det laa der endog, efter at Marken var pløjet. Han kunde, da jeg mindede ham derom, godt huske det; men det var kun ladet tilbage, fordi det var drivende vaadt, og det havde da faaet Lov til at ligge til ved Lejlighed. Hans Svigerfader, en gammel Mand paa o. 80 Aar, stod ved Siden af, og han fortalte, at det var ellers en gammel Skik, at man lod *et Neg* blive liggende til Musene. Jeg spurgte hvorfor og fik til Svar, at saa vilde Musene ikke gnave i Kornet i Laden. (Landpostbud Pallesgaards Svigerfader, f. o. 1847 i Horsens Sogn i Vendsyssel, til Lærer N. K. Poulsen, Hals, 1927).

Jeg synes, jeg kan huske noget om, at vores Karl i Havrebjærg Præstegaard ved Slagelse gerne vilde have, at det sidste Neg skulde blive liggende paa Marken. Karlen var meget overtroisk; han var fra Assentorp, Stenmagle Sogn i Midtsjælland. Jeg har senere altid

(Enke Mette Madsen, født i Hundslev o. 1830, til Datteren, Fru Petrine Andersen, Kølstrup Præstegaard 1912). Fra Egense Sogn ved Svendborg hedder det: »Hvis nogle Straa stod saaledes, at man ikke kunde komme til dem med Leen, eller de paa en eller anden Maade blev staaende, sagde man: »Aa lad det staa til Tyren«. Den stod inde næsten hele Sommeren, men fik efter Høst Lov til at løbe ud med Aag paa. (Fisker Niels S. Jensen, Fiskop, født o. 1862, til Sønnen, Pastor Johs. M. Jensen 1924).

tænkt mig, at Neget skulde blive liggende til de Fattige. Naar Høsten var forbi, gik nemlig mange Fattige rundt og samlede op af det levnede paa Marken. (Frk. Asta Thorlacius, Havrebjærg Præstegaard 1870—1875, til H. Grüner-Nielsen 1910).

Musene har deres egne Offerneg i dansk Overlevering, de *første* Neg, der køres ind af den nye Høst. De hensættes til Musene i Ladens Hjørner, jævnlig med kraftige Udtalelser om, at de maa nøjes med selve disse første Neg, alle de andre skal være urørlige for dem (S. 93). Men Ofringen af det sidste Neg eller de sidste Straa har primitivt set en helt anden Opgave. Den skal sikre ny Høst næste Aar. Det fremgaar af følgende tre Optegnelser fra Lyby i Salling, Ejby i Vestfyn og Farstrup i Himmerland.

Fra Lyby oplyses, at den sidste Dynge Rivning ikke maatte samles for nøje op, da Avlen saa blev daarlig næste Aar. (J. Kr. Rasmussen, Lyby, til Seminarist Kr. Dalgaard 1911).

Fra Ejby kendes den Skik: Efter Høsten gik Husbonden ene ud paa Marken med en Rive, gjorde visse Tegn paa Jorden med Riven, sagde ligeledes noget — som Tak for Høsten, og der maatte ikke være revet for tæt op, for at der kunde være noget til de Usynlige. (Gaardejer Niels Kr. Andersen, f. o. 1864 i Ejby Langholm, til Marie Demant 1914). Sml. S. 91.

I Farstrup tog man en Børren (dvs. en Favnfuld) Hø, naar Høet blev kørt hjem, og strøede det ud over Marken. Heraf skulde Fuglene bygge Rede, og saa vilde Vorherre skaffe en god Høst til næste Aar. (Forvalter Niels Buus, Louns, f. i F. o. 1898, til Højskoleforstander F. Elle Jensen, Skals, 1925).

Vi har ogsaa enkelte spredte Vidnesbyrd om den vistnok ældste og primitiveste Forestilling af alle vedrørende det sidste Neg eller de sidste Straa, at de *ikke maa høstes,* for ellers bliver der daarlig Avl næste Aar. Optegnelserne er desværre meget vage og udviskede, men de fremsættes i Haab om gennem dem at faa bedre Oplysninger fra Landets forskellige Egne.

Fra Øster Marie Sogn paa Bornholm oplyses: Naar man mejede, skulde man ikke tage det sidste Hug med »Saksen« (dvs. Leen), men hvorfor det skulde blive staaende, mindes jeg ikke. (Fotograf J. G. Elleby, f. o. 1865 i Ø., til Mag. art. Aage Rohmann 1925).

I Gjellerup, Varde Landsogn, skulde noget staa uhøstet til Fuglene og Dyrene (og til Nisserne) . . . E Unsjæger kommer, naar Kornet er høstet. (Gaardmandskone Karen Jessen, f. o. 1841, til Fr. Sneum, G., 1911). Sml. S. 67.

I Vorde Sogn, Nordvest for Viborg, blev lidt Korn staaende — til Fuglene. (Aftægtsmand Ole Christiansen, f. o. 1847 i V., til F. Elle Jensen, Skals). Det samme var vistnok ogsaa Tilfældet i Skals Sogn Nord for Viborg og i Gaverslund Sogn ved Fredericia.

I Give Sogn Vest for Vejle lod nogle Folk de sidste Straa staa umejede, men der gives ikke nogen Begrundelse derfor. (Gaardejer Chr. H. Møller, Hedeby, til Sønnen Kredslæge J. S. Møller, Kallundborg, 1910).

DET FØRSTE NEG SOM LYKKENEG

Vi har nu fremlagt et Udvalg af Optegnelser om det sidste Neg baade som Personlighedsneg og som Offergenstand til overnaturlige Væsener af den ene og den anden Art, og det i saa stort Omfang, at man kunde fristes til at spørge: Spiller da det *første* Neg ikke nogen Rolle i dansk Folkeoverlevering? Ser vi bort fra »Musenes Neg« (S. 92 f.), saa har vi kun ganske faa Vidnesbyrd, der omtaler religiøs eller magisk Tro knyttet til det *først* hugne og eller det *først* bundne Neg, men det kan jo være, at Offentliggørelsen af de faa herhenhørende Vidnesbyrd kan fremkalde nye Vidnesbyrd, maaske især fra Fyn, hvor den første Høstdag spiller en særlig Rolle i Folkeoverleveringen. Overleveringerne stammer fra Odenses nærmeste Omegn og fra Skaarup ved Svendborg.

Hvem skulde nu (paa Rullekroen i Næsbyhoved?) meje det første Neg? Der blev trukket Lod. Bonden, Forkarlen og en Daglejer skulde trække Lod, en Pige ordnede en halv Snes Aksstraa. Den af dem, der fik det længste, var Lykkebonden, som det blev kaldt. Lykkebonden maatte nu vise, hvad Leen duede til i det første Skaar. Manden selv skulde rive det første Neg sammen. Det blev bundet med et Holovsreb (dvs. Hovedlavsreb), og dette Lykkebondeneg blev hængt op i det højeste Træ med Aksene mod Himmelen. Træet blev valgt ved Markstentens Indgang. (Ane Marie Nielsen, f. $^{8}/_{2}$ 1845, tjent i Rullekroen, Næsbyhoved-Broby Sogn, o. 1865, til Datteren Fru Mary Petersen, Søborg, indsendt 1933).

Dette fynske Lykkebondeneg er tydeligt nok et Offerneg til de Magter, der raader for Høstens Lykke og Velfærd. Vi giver dette allerførste Neg, siger man til de overnaturlige Magter, giv I saa god Lykke til den paabegyndte Høst. Men der er tillige knyttet en viss Personliggørelse til dette Offerneg. Neget selv,

lige saa vel som den der hugger det, er egentlig Lykkebonden, den som indvarsler Høstens Lykke. Lykkebondeneget minder i saa Henseende om det sønderjyske Kliplevneg, der baade er Personlighedsneg som udklædt Høstpige paa det sidste Læs og tillige Kraft- og Lykkeneg, som det der giver Helbredelse til sygt Kvæg og Offerneg, idet det om Julen bliver anvendt som Fugleneg. (Sml. her S. 44).

I Skaarupoptegnelsen binder Husbonden ogsaa selv det første Neg, men der kendes ikke noget tilsvarende til Lykkebondenegets Ofring.

Min Fader, der var Gaardmand i Skaarup ved Svendborg, bandt selv det første Neg. Han holdt det i Toppen og satte det ned paa Jorden, og imedens sagde han noget; men hvad det var, ved jeg ikke. (Lærer Lars Larsen i Stavrby, f. $^{22}/_{8}$ 1866 i Sk., til Thomas Bang 1914).

Vi kan i denne Sammenhæng anføre en ganske mærkelig og foreløbig enestaaende Optegnelse fra Ejby i Vestfyn om Indvielsen af den nye Høst.

Gaardejer Niels Kr. Andersen, Ejby Langholm, f. o. 1864, meddeler, at han af sin Fader havde hørt, at Husbonden, Natten før de begyndte at høste, gik ene ud i Marken, lod Hænderne gaa gennem Kornet og sagde en Formular — for at faa en god Høst. Formularen har han aldrig kunnet faa opspurgt. (Frk. Marie Demant, Kauslunde, 1914). Sml. S. 89.

Mere almindeligt er det rimeligvis, skønt altfor lidt optegnet, at Husbonden selv tager de første tre indviende Hugg, før han overlader Forkarlen Føringen! — Jeg anfører et Vidnesbyrd fra Ørum Sogn Nord for Vejlefjord.

Den første Dag, naar vi skulde begynde at høste, blev Leerne slebet om Morgenen tidlig, og min Fader (f. 1819) vilde helst selv prøve en af dem og tage de tre første Hug med Leen; det har jeg saa vidt mulig ogsaa holdt mig efterrettelig. (Gaardejer Anton Olesen, Ny Ørumgaard, f. $^{1}/_{4}$ 1868, til DFS. 1936).

DE FØRST INDKØRTE NEG, »MUSENES NEG«

Det gælder som en udbredt Regel i dansk Høstoverlevering, at de første Neg sættes hen til Musene i den udtrykkelige Forudsætning, at de skal skaane den øvrige Sæd. Snart sker denne

Hensættelse af Negene i fuldstændig Tavshed, snart sker den med kraftige Trylleformler. Vi anfører her fra det utrykte Stof nogle udvalgte Prøver af begge Typer og ønsker at faa alt herhenhørende Stof optegnet, ikke mindst de ledsagende Trylleformler. (Sml. Ohrt Danm. Trylleformler I 314 f.).

Naar de i Aarslev, Midtfyn, kom ind med det første Læs Korn, tog de tre Neg paa en Gang og satte dem stiltiende hen i en Krog. Det gjorde de, for at Rotter og Mus skulde gnave af det og ikke af det andet. (Edith Møller, Aarslev Friskole o. 1930, til Forfatter Anders Uhrskov).

En nu afdød Sognefoged her i Roum Sogn ved Viborg brugte at sætte en Havretvilling og Rugtvilling (altsaa 4 Neg i alt) hen i en Krog til Musene, naar Kornet blev kørt ind, saa maatte de ikke røre det øvrige. (Gl. unævnt Mand til Fru Inger Lausten, Møldruplund, meddelt DFS. $^{30}/_{10}$ 1935).

I Kjettrup Sogn i V. Hanherred anvendtes mod Mus og Rotter »en Kærre« (dvs. 3 og 3 Neg bundet sammen, et Rug-, Hvede- og Bygneg) og stillet i hvert sit Hjørne af Laden i den treenige Guds Navn. Musene blev snart syge: de skreg og de peb, og Kærrenegene var som skaaret i Smul, men de andre Neg blev ikke rørt. Dog dette Middel ansaas for stygt. (Fru Mariane Kronborg, V. Kjeldgaard, f. o. 1858, til Forf. Johan Miskow 1908).

Peter Madsen, der ejede Vestergaard i Bramdrup, Moltrup Sogn ved Haderslev, kunde mere end sit Fadervor. Hans Svigersøn i Bramdrup, Jørgen Jensen, fortalte: Vi kørte Korn ind. Jeg stod paa Læsset og skulde række Negene ind til Peter Madsen i Laden. Paa Læsset var baade Kornneg og »Kjerre«, det er flere Neg sammenbundet til et Bundt. Jeg begyndte med at række Kærvene ind, men Peter Madsen smed dem lige saa hurtigt ud igen. Jeg tog derefter Negene og rakte disse ind i Laden. »Du kunde da nok tænke, at jeg skulde have Negene først«, sagde han. Jeg grundede meget over denne Ordning, og det randt mig igen i Hu, da jeg hen paa Vinteren skulde skære Kornet til Hakkelse. Alle Kjærve var blevet urørt af Musene, medens alle Neg var fuldstændig gennemgnavet og gennemskaaret. (Rentier Thomas Sørensen i Tyrstrup, f. o. 1856 i Bramdrup, til Købmand Theodor Hansen, Christiansfeld, 1926).

Det synes, som om Kvinderne undertiden har haft til Opgave at sætte de første Neg til Musene, for at de ikke skal ødelægge Sæden.

Naar det første Læs Korn blev kørt ind paa Loen i mit Hjem i Græshave Sogn, Vestlolland, skulde min Moder altid sætte de første Neg i Laden, for at Rotter og Mus i Vinterens Løb ikke skulde æde for meget af det. (Proprietær Alfred Due, Krogsgaard, 1933).

I Jens Lyhnes Gaard i Dybvadsgaard, Lunde Sogn ved Varde, var der en gammel Kone — fortalte de i min Drengetid — hun satte de første Neg, naar Kornet kom ind, saa kunde Musene ikke gaa i det. (Kristen Mikkelsen, Ø. Debel Hede, paa Folkemaal, til Lærer H. K. Kristensen, Frøstrup, 1923).

Bruger man Trylleformler, naar Musenes Neg sættes paa Plads, kan disse Formler være hemmelige, saa de ikke kendes af alle og enhver.

For at værne Sæden mod Rotter og Mus kunde man i Egense Sogn ved Svendborg enten sætte en Kongelysplante i et Hjørne, eller ogsaa bar man sig ad paa følgende Maade: Naar man kom med det første Læs til en Lade (hver Kornsort er jo for det meste i *sin* Lade), kastede man tre Neg af. Den, der »satte«, mumlede noget, medens han satte de tre Neg i et Hjørne af Laden med Toppen nedad. Derefter gav han et Vink, og nu begyndte man at sætte Korn rigtig. Under hele første Læs tav man stille. Saaledes gjorde man ved hver Lade. (Fisker, Husmand Niels S. Jensen, f. 1862, til Sønnen, nuv. Pastor Johs. Mart. Jensen, V. Vedsted, 1924).

Men hyppig er de anvendte Formler ganske aabenbare, og vi anfører nu nogle Vidnesbyrd om Trylleformler, idet vi begynder med de ganske simple Udsagn, og derefter gaar til mere indviklede Formler.

I Onsted, Hvilsted Sogn ved Odder, brugte Meddelerens Fader, naar de skulde køre Korn ind i et »Gulv«, at sætte først et Neg i hvert af de fire Hjørner og sige »Til Jer«, dvs. til Musene, saa lod de det øvrige Korn være. (Sognefoged Kristen Jensen, Onsted, f. o. 1852 i O., til Pastor Baden, Hvilsted, 1928).

I Faaborg Sogn ved Varde var det godt at sige, naar de første Neg sattes i Laden: »Lille Mus, her har du dit, lad saa mig beholde mit«. Dette Neg bliver saa ynkelig skaaret af Mus, at enkelte gamle paastaar, at det er Synd at bruge Ordene, thi Musene kommer i Nød og er ikke i Stand til at røve andet Korn i Laden. (Lærer Torben Klinting, Slebsager Skole, 1909).

I Hals i Vendsyssel plejer somme gamle at sætte det første Neg, som kommer i Gulvet, fra til Musene, og saa vidt jeg har kunnet skønne, siges der tre Gange paa Folkemaal: »Det var det første, det skal Musene have«, og saa holder Musene sig kønt dertil og lader de andre Neg i Fred. (Niels Kr. Nielsen Fjeldgaard, Hov, til Feilberg o. 1885).

I Ejby Sogn i Vestfyn har mangen Gaardmand i ældre Tider, før der blev kastet Korn ind, naar de første tre Neg blev kastet ned, blottet Hovedet og i Andagt mumlet: »Her stejler jeg tre Kærver ned og forbyder Rotter og Mus hermed at gøre Kornet ingen Men, end

som de gør en jordbunden Sten, i Navnet Faders, Søns og Helligaands. (Enke Karen Caspersen, f. i E. o. 1815, til Datterdatteren, Fru Tømrer Hansine Sørensen, Vejle, 1934).

Endelig kan vi anføre til sidst en Trylleformel fra Salling.

I Lyby i Salling skulde man for at holde Musene borte fra Laden, naar det første Neg lagdes i hvert Gulv, sige: »Hør, du lille Musen graa, under Jorden skal du bo, Grus og Sten skal du fortære, Korn og Kærne skal du lade være«. (J. K. Rasmussen, L., f. o. 1844, til Seminarist Kr. Dalgaard 1911). Digteren Jeppe Aakjær kender 1908, vistnok fra Fly, ganske den samme Formel og Fremgangsmaade i kun lidt afvigende, folkemaalspræget Skikkelse.

Vi kan som Afslutning paa dette Afsnit om Musenes Neg anføre en ganske ejendommelig vestmønsk Optegnelse, som vi kunde ønske Sidestykker til.

Husbonden maatte ikke se det *første Neg*, der blev høstet, for saa aad Rotter og Mus alt Kornet. (Enke Pernille Hansen, Sprove, f. i Damme, Fanefjord S. o. 1856, til Lærer Theodor Jensen 1914).

TILBAGEBLIK OG RESULTATER

Vi har nu fremlagt et ret omfattende Udvalg af Optegnelser vedrørende det sidste Neg som Personlighedsneg, og baade det sidste og det eller de første Neg som Offerneg, og det er paa Tide at danne os en Mening om, hvilken af de to Opfattelsestyper, der er den ældste, og hvorledes de indbyrdes forholder sig.

Jeg vil antage, at de to Typer er temmelig sideordnede Udviklingstrin af en fælles ældre og oprindelig Forestilling, det sidste Neg som *Kraftneg* (S. 85), det Neg, der i ganske særlig Grad indeslutter Høstens menneskenærende, livsbevarende Kraft. Vi kan som et Sidestykke til Kraftneget anføre Folketroen om den sidste Bid, Maktbiten, som den kaldes i svensk, Trivelsesbidden, som den kaldes i nordsjællandsk Folketro[1]). Jeg husker saa levende fra min Barndom i Hellebæk ved Helsingør o. 1900 min Moder sige til min lille Søster, naar det kneb at faa den sidste Bid Brød ned: »Nu skal du spise Trivsbidden med, ellers

[1]) Sml. Skattegr. VII, Nr. 410, vistnok fra Fyn: »Naar vi giver en Hund vor sidste Mundfuld Mad, bliver Hunden vor Død«.

bliver du ikke stor«. Paa samme Maade har man i ældgammel Tid troet, at det sidste Neg i sig indesluttede Høstens egentlige Kraft. Jeg antager, at man har ræsonneret som saa: Jorden skal *beholde denne Kraft,* ellers kan den ikke næste Aar give Grøde, og man afholder sig derfor klogeligt fra at skære de sidste Straa eller det sidste Neg. Dette Ræsonnement er bevaret, naar man endnu i vor egen Tid skyr at plukke Æbletræet eller Frugtbusken helt rent, man berøver derved Træet dets Frembringelseskraft.

I Magleby Sogn ved Skelskør paabød Gaardejer Niels Petersen paa Bjerget (f. 1828) altid, naar der blev plukket Frugt ned, at der skulde blive siddende mindst et Æble, en Pære, et Stikkelsbær osv. paa Træet eller Busken, ellers vilde Træet, Busken, ikke bære Frugt af Betydning næste Aar. Jeg husker, at han var saa vred, en Dag han kom og saa, at det sidste Æble, der var blevet efterladt ved Nedplukningen, var væk. Han skældte ud over Vedkommende, som han mente havde taget det, og han sagde, at nu bliver der ikke nogen Frugt paa Træet til næste Aar. (Arbejdsmand Axel Rønnekilde Nielsen, Slagelse, 1933).

Paa et mere udviklet religiøst Trin betragter man de sidste Straa eller det sidste Neg man lader staa, som *Offer til Jordens underjordiske Vætter,* og man kommer derved bort fra at lade de sidste Straa urørte; man skærer ogsaa disse Straa og danner det til et Neg og ofrer under visse Ceremonier dette sidste Neg til de Underjordiske. Med den religiøse Udvikling fra underjordiske og jordiske til himmelske Guder bestaar det gamle Offer af det sidste Neg, men det opfattes nu som Offer til en i Himlen boende Guddom. Paa de syddanske Øer (Lolland, Falster og Møn), i de gammeldanske Lande Skaane og Bleking samt i det gammelsvenske Smaaland bliver i Tidens Løb selve Stormguden Odin Offermodtageren af det sidste Neg. Blegner end siden de hedenske Valhalsguders Glans, saa bestaar Offerskikken, det mod Himlen hævede ypperste Neg, bestandig, men det forklares nu som Offer til Himlens sultne Fugle i Julens Tid, baade i hedensk og kristen Tid, Nordboernes største Fest.

Det var den ene Hovedudviklingslinie fra Kraftneg gennem Offerneg til Fugleneg i Julens Tid. Nu kommer den anden Hovedudviklingslinie, fra Kraftneg til Personlighedsneg. Denne Udvikling maa efter min Opfattelse forklares omtrent saaledes.

Primitive Mennesker har ikke vor Tids Ævne til at forestille sig *upersonlig* Kraft, for ham er Kraft *personlig* i en ganske

anden Grad end for os. Han føler det sidste kraftfyldte Neg som en Art personlig Guddom med Magt over den indhøstede Sæds Drøjsel, om denne Guddom blev behandlet med den skyldige Ærbødighed. Derfor bæres det sidste guddommelige Neg hjem i højtidelig Procession af de Kvinder, der har skaaret Sæden med deres Segle. Denne Guddom faar efter vor Opfattelse af sine Dyrkere de seglhøstende Kvinder det primitive Guddomsnavn den Gamle[1]), og det baade i og udenfor Danmark. »Den Gamle« opfattes utvivlsomt fra først af som en gammel Kvinde, saaledes som det hovedsagelig er Tilfældet i de Egne af Landet, hvor det sidste Neg endnu har bevaret sit oprindelige Guddomsnavn. Det gælder paa Østjylland, Fyn og Langeland. En gammel Kvinde er en »Kælling«, og dette yngre Navn har paa Sjælland fuldstændig fortrængt det ældre typiske, men vage og tvetydige Guddomsnavn den Gamle. I Vendsyssel, Hanherred og Sydøstjylland har man i Tidens Løb opfattet »den Gamle« som en gammel Mand, og man har, da det sidste Neg har faaet afstrøget sin gamle Guddomsmagt ligesom paa Sjælland, følt Trang til tydeligt betegnende Navne, altsaa Gammelmanden i Sydøstjylland og Hanherred, men Stodderen i Vendsyssel.

Denne Kønsovergang fra gammel Kvinde til gammel Mand kan maaske være sket paa følgende Maade:

Den Kvinde, der skærer og binder det sidste Neg med sin Segl og binder det, bærer fra først af Neggudinden hjem i sin Favn i Spidsen for de øvrige seglhøstende Kvinder, og hun kommer til at staa i et ganske anderledes nært Forhold til Neggudinden end de andre Kvinder. Naar det regner paa Præsten, drypper det paa Degnen, og hun faar da sin Del af de Æresbevisninger, som bliver Neggudinden til Del. I Tidens Løb, efterhaanden som Neggudinden afføres sin gamle Gud-

[1]) Den Gamle anvendes endnu i vore Dage af Mennesker paa mere primitivt religiøst Stade som Navn paa Vorherre. Denne Benævnelse forekommer saaledes meget hyppigt i den fra Drachmanns Sømandsfortællinger velkendte Hornbækfisker »Store Bjørn«s Dagbog. Bliver han f. Eks. reddet i en vanskelig Situation paa Havet, er det »den Gamle«, han takker derfor, ikke »Vorherre«. Jeg husker et ganske morsomt lille Optrin fra min Soldatertid 1917: Vi havde haft Øvelse i stram March og havde efter vor egen Formening klaret os meget pænt. Det mente vor Sergeant B. tilsyneladende ikke. Han raabte til os: »Ja, I tror, I kan marchere. Nej, I skal marchere saaledes, at den Gamle deroppe stikker Hovedet ud og raaber: »Godt gaaet, Satan gale mig, fjerde Kompagni«. Se det kalder jeg at marchere«.

domskraft i Folkets Bevidsthed, erstatter den sidste Binderske saa at sige selve det guddommelige Neg og faar, især paa Sjælland, dets Navn »Kælling«. Mens det oprindelig maa være det sidste Neg, der sad til Højbords ved det store Høstgilde, saaledes som det i Mands Minde var Tilfældet i Bjernede ved Sorø (S. 17), indtager siden »Bindekællingen« det sidste Negs Plads. Vi regner det for sandsynligt, at det først er Havrekællingen, der har haft denne Plads, men hun er i Nutidsoverleveringen næsten fuldstændig fortrængt af Rugkællingen, der oven i Købet kan nedværdige »Havrekællingen« til at maatte nøjes med Vanærespladsen paa Dørtærskelen, endda med Karkluden om Halsen (S. 19).

Men efterhaanden som selve Bindersken nu trænger det sidste Neg i Baggrunden ved at erstatte og repræsentere det, kan det sidste Neg foruden at miste sin tidligere Guddomskraft ogsaa afføres sin iboende Kvindepersonlighed, og det medfører, at det sidste Neg kan faa *ny Personlighed ud fra Binderskens Standpunkt.* Det vil sige, at Neget enten kan opfattes som *hendes Mand,* eller det kan opfattes som *hendes Barn.* Bevares Negnavnet den Gamle, har Opfattelsen af Neget som hendes gamle Husbond større Magt end Opfattelsen af Neget som hendes lille Barn. (Sml. S. 15 Klakring). Men i andre Egne, hvor det vage Negnavn den Gamle var gaaet tabt, især i Midtjylland og Sønderjylland, var Banen aaben for en ny Udvikling, det sidste Neg opfattet som *Binderskens Barn.* Neget faar da i de enkelte Egne, hvor denne Opfattelse bliver den herskende, nye Navne, der betegner Neget som Binderskens Barn. Vi har tre helt forskellige Navne: Høstdreng i Midtjylland, Fisneg i det nordøstlige Sønderjylland og Fok i det sydøstlige Sønderjylland. Høstdreng er et ganske ungt og nymodens Navn, der maaske har fortrængt et ældre uforstaaeligt Navn i Stil med det ugennemsigtige himmerlandske Rette eller Ritte. Det er dog ældre end Høsthjælperforestillingens Indtrængen i Midtjylland fra Sydøstjylland, fordi »Høstdreng« fra det som spædt Barn opfattede sidste Neg, der svøbes og døbes som spædt Barn og giver Moderen »Barselmad«, overføres paa den tydeligt som voksen opfattede Høsthjælper som dennes gængse Navn (»Høstmand« kendes, men er forholdsvis sjældent). Fisneg er efter vor Opfattelse en Omændring og Forfinelse af det ældre »Fisseneg«, kendt i

Overleveringen fra Bække og Skanderup Nord for Kongeaaen og Vonsild i de gamle otte sønderjyske Sogne. I Vorde har man i Nutiden haft Negbarnet udstyret med Efterligning af mandlig Kønsdel (S. 16), og det samme har formodentlig været Tilfældet i det sydøstlige Sønderjylland, hvis Hilding Celander har Ret i sin efter mit Skøn meget sandsynlige Forklaring, at Fok engang maa have betydet mandlig Kønsdel[1]). I Mellemomraadet fra Kolding til Aabenraa Fjord har man da opfattet Negbarnet som Pigebarn og sagtens før i Tiden forsynet det med Efterligning af kvindelig Kønsdel.

Denne mærkelige Spaltning i det danske Overleveringsstof mellem Omraader, hvor man har opfattet Neget som Barn (Sønderjylland, Midtjylland), og Omraader, hvor man har opfattet Neget som »Gammel« (Øerne, Østjylland og Vestjylland; Himmerlands Stilling er endnu uklar), som vi her har søgt at forklare som Spaltning af en oprindelig Helhed (Neget fra først af over hele Danmark kaldt den Gamle og opfattet som gammel Kvinde), kan muligvis forklares paa en hel anden Maade, som jeg her peger paa, om nogen Forsker vil føre Undersøgelsen videre i denne Retning med Inddragelse af det vældige udenlandske Parallelstof om Neget som gammelt Menneske og om Neget som Barn.

Danmark er i yngre Stenalder befolket af to forskellige Folkestammer med hver sin Kultur, Jættestuefolket paa Øerne og det østlige Jylland, Enkeltgravsfolket i Sønderjylland og det indre Jylland. Fordelingen af Opfattelsen af det sidste Neg som Gammel og som spædt Barn svarer i Hovedsagen til denne ældgamle Fordeling, saaledes at der er Mulighed for, at Jættestuefolket har haft en Opfattelse af Neget som gammel Kvinde, men Enkeltgravsfolket af Neget som spædt Barn, Binderskens lille Søn eller Binderskens lille Datter. Om denne Overensstemmelse indeholder en gammel bevaret Livsvirkelighed, eller det er en ren Tilfældighed, maa det være Fremtidens Sag at afgøre. Min Undersøgelse har jo, som jeg har understreget fra først af, været af indledende Karakter og udelukkende viet det hidtil ukendte danske Folkemindestof.

Om denne Spaltning af det danske Høstskikstof er af ældgammel Oprindelse fra yngre Stenalder, eller det først er op-

[1]) »Orden fock, focka och deras släktingar« i »Minnesskrift utg. av Filologiska Samfundet i Göteborg« 1925 S. 112—117.

staaet langt, langt senere, hvor de oprindelig forskellige Folkestammer var smeltet sammen til et nordisk Folk, der baade øst og vest for Lillebælt med Stolthed kaldte sig »Daner«, saa er Spaltningen sandsynligvis til Stede i yngre Seglkulturtid omkring Aar 1000 efter Kristus. Den nye Lekultur, der underlægger sig Danmark og erobrer Landet med samme Selvfølgelighed som Mejemaskinkulturen i vor egen Livstid, medbringer udefra en Skik, der bliver overordentlig folkeyndet over hele Danmark, Skikken »at stryge for Kaalen«. Denne Skik er meget ensartet i Landets forskellige Egne, ganske uanset strid Forskel i Negopfattelse. Mejeren kommer nu til at spille en Rolle ved Siden af Bindersken af det sidste Neg, men denne Rolle bliver ikke ensartet, den bliver bestemt af den gamle Negopfattelse. I »Negbarnsomraadet« bliver Mejeren af sidste Neg ganske naturligt Negbarnets »Fader«, Fokfader i Angel, Fissefader (siden Fisfar) i det nordlige Sønderjylland. I Midtjylland faar Bindersken »Drengen« med sin Høstkarl, og hun er glad til, om det er en gæv og rask Ungersvend, men ilde til Mode om hendes »Drengs« Far er en gammel, udslidt Daglejer (S. 16). I Gammelnegsomraadet gør Mejeren sig næsten ikke gældende, hverken i Festskikken eller i Folketroen. Han fortrænger ikke »Rugkællingen« fra hendes Æresplads ved Husbondens Side og har kun sjælden at frygte for, at han skal blive viet til en gammel Kælling eller en udlevet Enkekone. Først i den seneste Folkeoverlevering begynder sidste Høstkarl saa smaat at røre paa sig. Han faar saaledes i Susaabyerne Lov til at kysse hvem af de fire »Høstkællinger«, han vil, naar han har foretaget Aarets uigenkaldelig sidste Lehugg (S. 23), og han maa i Østjylland saa smaat belave sig paa at ægte en gammel Pige (S. 22).

Men fastholder man end paa Sjælland god gammel Seglkultur lige til Lekulturens sidste Dage, at det er Bindersken, det kommer an paa, Mejeren kan det være det samme med, saa trænger ogsaa her ny Skik sejrende ind. Man ophører med at *bære* det sidste Neg hjem, naar man vil stryge for Kaal, man *kører* det i Stedet *hjem* paa det sidste Læs. Man har bundet flere Baand om det sidste Neg og stillet det højt til Vejrs i den sidste Hov. Lignende Skikke genfindes paa Fyn og Østjylland, i visse Egne erstattet af Høstdukke (Sydfyn, Thy, Vendsyssel) eller Høstkrans (især Falster, Lolland og Angel). I Sønderjylland sker der en Spaltning i Skikken væsentlig sammenfaldende med

tysksindet og dansksindet Omraade, idet Angel fastholder den gamle Hjembæring af det sidste Neg, mens man baade i Fokomraadet mellem Flensborg og Aabenraa Fjord og i Fisnegomraadet mellem Aabenraa og Kolding Fjord kører det sidste opstukne Neg hjem, oftest i Skikkelse af en hvidklædt Høstpige paa det sidste Læs. En anden Spaltning sker derved, at Fisnegomraadet er modtagelig for Høsthjælperskikken nordfra, Fokomraaderne saa godt som ikke. Høsthjælperskikken faar en stærk Folkeyndest i Midtjylland, mens de danske Øer, især Sjælland, er lidet modtagelige for denne vistnok fra Sydøstjylland udgaaende Skik.

Det er Hovedudviklingen indenfor den danske Høstskik om det sidste Neg, saaledes som jeg opfatter Udviklingens Gang. Denne Udvikling kan opfattes paa anden Maade, maaske fra *to forskellige Udgangspunkter,* og ikke som jeg har forsøgt det fra *et fælles dansk Udgangspunkt:* det sidste Neg kaldt den Gamle og opfattet som gl. Kvinde. Udviklingen vil sikkert ogsaa blive opfattet afvigende, naar det nye, endnu uoptegnede Stof er kommet ind og sammen med det gamle endnu langt fra udforskede Stof er blevet gennemforsket i alle Enkeltheder i udtømmende Undersøgelser, først fra de enkelte Egne, ikke mindst Himmerland, og naar derefter det sideløbende Stof i Norden og ude fra Europa, først og fremmest Tyskland, er blevet undersøgt i Sammenhæng med det omfattende danske Stof. Jeg har jo allerede i min Indledning fremhævet, at min Fremstilling maa nødvendigvis være af indledende, problemstillende, men ikke af afsluttende Karakter. Jeg kan kun endnu en Gang opfordre Foreningen Danmarks Folkeminders Medlemmer til at give alle de Oplysninger, de kan, selv ganske ubetydelige og tilsyneladende lidet mærkelige Oplysninger fra deres Fødesogn eller senere Hjemsogn, ikke blot om det sidste Neg, men om alle Enkeltheder vedrørende Høstens Arbejde i Lekulturens sidste Dage, og om alle Høstens forskellige Fester med nøje Angivelse af Tidspunkt, Indhold og Udformning, og om Skikke som vi ikke her har kunnet gaa nærmere ind paa som Opmejnings- eller Indkørselsgrød, som Mikkelsmesse- eller Opskørkage til Tyendet, for at Fremtidens danske Folkemindeforskning kan have Mulighed for at skabe den store grundlæggende, desværre endnu uskrevne, Bog om vor gamle danske Høst.

SJÆLDNE OPSKRIFTER

Ved *Hans Ellekilde.*

Mens de efterfølgende Optegnelser fra Angel som Helhed kan betragtes som *almindelige* eller *sædvanemæssige* Opskrifter, der forekommer i ret stort Tal baade i og udenfor Angel, saa er de nufølgende Optegnelser at betegne som »*sjældne* Optegnelser«, dvs. Optegnelser, hvoraf der kun findes faa af samme Art i trykt og utrykt Kilde indenfor *dansk* Overlevering.

De anførte Optegnelser kan være *almindelige* i vore Nabolande, Norge, Sverrig eller Tyskland, men *sjældne* i den kendte danske Overlevering. Det gælder saaledes Juleoffer til Gaardens Træ eller Gravhøj, der er almindeligt i norsk Overlevering, og Gaverne til Kink, der er laant fra tysk Overlevering, og er almindelige i angelsk og mellemslesvigsk Overlevering, men saa at sige ukendte i kongerigsk Overlevering. Eller det gælder Skikkene at sove i Julehalmen, om Skuebrødene paa Julebordet eller Julebrødet anvendt som »Saakage«, der er saare almindelige i svensk Overlevering, men sjældne i dansk Overlevering.

Atter andre Optegnelser kan være almindelige i en enkelt Egn af Landet, men ukendte i andre Egne af Landet. Det gælder saaledes Mand og Hustrus, Karl og Piges Gilder henholdsvis for Rug og Byg, Havre og Boghvede, der er ret almindelige i Sydvestjylland, men sjældne i det øvrige Danmark. Andre Optegnelser maa vist regnes for tilfældigt »sjældne«, dvs. de er ikke blevet optegnet i samme Udstrækning, som de antagelig kendes i Virkeligheden. Det gælder saaledes rimeligvis Skikken, at Fremmede, der kommer ind paa Høstmarken, bindes og løskøbes. Det samme gælder formodentlig Skikkene om Efterbyrdens Behandling, hvor Blufærdighedshensyn har gjort sig stærkt gældende hos de danske Meddelere og Optegnere, men ikke i

samme Grad hos de svenske, hvor Skikkene om Efterbyrden derfor er ganske anderledes velkendte, end de er i Danmark.

Nogle Optegnelser er strengt taget ikke »sjældne« i Ordets egentlige Forstand, men de udtaler paa en usædvanlig klar Maade Overleveringens ledende Principper. Saaledes behandler Grarupoptegnelsen at »danse Bruden op« Overgangen fra Brudens Slægt til Brudgommens, og Gravlunds Optegnelse om »at løbe af Lavet« i Stevns, Overgangen fra de Ugiftes til de Giftes Lav. Den første af de meddelte Bryllupsoptegnelser fra Torsted viser ganske smukke og usædvanlige Nydannelser indenfor Forriderskikken. Nogle Optegnelser vidner om tilbageblevne og gammeldags Kulturforhold, saaledes den Aalsgaardeoptegnelse fra min Hjemegn Nordvest for Helsingør, hvormed Udvalget slutter.

For alle Optegnelser som Helhed gælder det, at de er *Spørgsmaal:* kender Du i Din egen Hjemegn tilsvarende sjældne Kulturforhold? og gør Du ikke det, saa skal Du ikke lade Dig afholde fra at optegne om beslægtede, men mere almindelige Kulturforhold. De her medtagne »sjældne Opskrifter« er valgt inden for den danske Festskikoverlevering. Vi følger Aarets Gang fra Jul til Efteraar, og Livets Fester med Bryllup, Barsel og Begravelse. Det gælder som Hovedregel, at Optegnelserne vedrørende Festskik og Festtro ikke dækker Landet i tilstrækkelig Grad, og der vil derfor sikkert endnu være Lejlighed til at gøre Fund paa dette Omraade, lidet kendte »sjældne« Opskrifter, som Dansk Folkemindesamling vil modtage med Taknemmelighed og opbevare til Efterslægten.

1. Juleoffer til Gaardens Træ.

I de gamle lukkede samsøske Bøndergaarde fandtes der ofte en Række Træer, undertiden Frugttræer, eller maaske kun et enkelt Træ, foran Stuehuset.

I en Gaard i Pillemark stod der et saadant Træ, vistnok en Lind. Den gamle Kone i Gaarden hægede om det. Naar de havde brygget til Jul, tog hun noget af det nybryggede Øl i en Skaal og hældte det omkring Træets Rødder. Det gjorde hun om Aftenen, naar hun mente, ingen saa det. Hun stænkede ligeledes Arnen i Køkkenet med det nybryggede Juleøl. En

Gang kom Pigen ud og saa hende gøre det, men da blev den Gamle vred og skældte Pigen ud.

Træet i Gaarden var gammelt. Nogle af Grenene gik ud. Nu og da blæste en saadan Gren ned. Den gamle Kone samlede da disse Grene op. De maatte ikke blive brændt. Hun bar dem om i Stakhaven og lagde dem ved et Hegn der.

Omsider gik Træet helt ud. Den unge Mand i Gaarden, den gamle Kones Søn, vilde have Træet ryddet og skaffet af Vejen, men det satte Moderen sig imod. Træet skulde blive staaende. Saa fik det Lov at staa i nogle Aar, men omsider blev det saa raaddent, at det blæste om i en Storm. Den gamle Kone syntes at betragte dette som en Ulykke og tog sig det meget nær. Hun kom ud og betragtede det omstyrtede Træ, der nu viste sig at være hult inden i. Kun en ydre Skal havde holdt det oppe. Da hun saa op i Hulningen, mumlede hun ved sig selv: »Saa det var der, de holdt til!« De unge Folk vidste ikke, hvad hun mente med det. Nu vilde den unge Mand have Træet hugget op til Brændsel, thi saadant var det sparsomt med paa Samsø, men dette satte den gamle Kone sig bestemt imod. Træet maatte ikke blive brændt, og ingen Økse hugge i det. Saa, for at føje Moderen, blev et Par Heste spændt for Træet, som det var, og det blev slæbt om i Stakhaven. (Jens Øster, Brundby, til Redaktør Mikkel Sørensen, Cedar Rapids, o. 1885, indk. i DFS. 1935).

Juleoffer til Gaardens Træ er meget almindelig kendt i norsk Overlevering, især fra Telemarken og Sætesdalen (se f. Eks. Nordens Gudeverden I 231), men det er meget sjældent i dansk Overlevering, ogsaa hvis Gaardens Træ er en Hyld (Nord. Gudev. I, S. 237), og Sidestykker til denne samsøske Overlevering er derfor i høj Grad ønskelige fra andre Egne af Landet.

2. Juleoffer til Gaardens Dysse.

I Begyndelsen af det nittende Aarhundrede boede paa Ølandsgaarden i Kirke Stillinge ved Slagelse en Mand, der hed Knud Rasmussen (eller mulig Knud Nielsen). Han brugte Juleaftensdag at sætte Grød og andre Spisevarer ud paa Breddysse, der ligger paa Ølandsgaardens Mark. Det er et Dyssekammer, hvor de omliggende Sten er fjærnet.

Han kom ridende, naar han bragte Maden ud, og han red nogle Gange om Dyssen, før han satte Maden til Højfolkene.

Det var en bestemt Hest, han red paa, ikke en tilfældig af Gaardens Heste. Knud kaldtes gamle Knud, og huskes nu kun under dette Navn. Det er ganske sikkert denne Mand, der er nævnt i Jens Kamps ustedfæstede og ikke personfæstede vestsjællandske Optegnelse i »Danske Folkeminder« 1877, S. 403, Nr. 1331. (Thorvald Christensen 1933, Sorø).

I Sorø Amtstidende $^{22}/_{1}$ 1936 meddeler Gaardejer Vilh. Knudsen i Mullerup, at hans Bedstefader altid i hans Barndom bragte Mad ud til Højfolkene, altid ridende paa en særlig Hest, og han red tre Gange omkring Højen, før han satte Maden fra sig. Juleoffer til Gaardens Dysse eller Gravhøj er knap saa sjældent i dansk Overlevering (se Nordens Gudeverden I, S. 246), som Juleofferet til Gaardens Træ, men Sidestykker hertil er alligevel i høj Grad ønskelige.

3. At sætte Grød for Kink.

En Dreng fortalte for en Del Aar siden i Keldby Skole paa Møn, da der var Tale om at sætte Grød for Nissen, at hans Moder talte om »at sætte Grød for Kink«. Saadan sagde man i hendes Barndom i Kallehave Sogn ved Vordingborg. (Lærer J. Jørgensen, Keldby, født $^{1}/_{4}$ 1864, til Sønnen Lærer Sv. Jørgensen i Taareby Skole, Lolland, 1928).

»Kink« maa være Forvanskning af tysk Kindchen, og det drejer sig sikkert om tysk Laan. Oplysninger om Kink andetsteds fra end Sydsjælland, især det nordlige Sønderjylland, modtages med Tak. Sml. ogsaa her S. 136, Feilberg Jul II, 191 og Martin P:n. Nilsson: »Kindchen Jesus, ett bidrag till julklappens historia« (i Relig. hist. Studier till E. Lehmann 1927, S. 165—177). Sml. ogsaa Thyras Vold Julenummeret 1937.

4. Linned til Jomfru Marie.

I J. Jørgensens Gaard i Kirke Helsinge Nord for Slagelse blev der Juleaftensdag hængt et fint, hvidt Stykke Linned ud til Jomfru Marie. Konen hængte det selv ud i Haven. Julemorgen blev det taget ind igen. Linnedstykket var lidt større end en Ble. (Daglejerenke Maren Kirstine Mortensen, Reersø, f. o. 1851 paa Gørlev Mark, til Stud. mag. Holger Rasmussen 1933).

Sidestykker synes ikke at forekomme i Feilbergs Jul I—II.

5. Den usynlige Gæst Juleaften.

I Tousig i Østerild Sogn i Thy var der en Høj, hvori der boede Højfolk. Hver Juleaften blev Bordet dækket til een mere, end der var Folk i Gaarden. Man mente, at Højkonen usynlig var tilstede og forsynede sig. (Gaardmandsenke Trine Vadmann, Gjøttrup, f. o. 1856, til Lærer S. Ditlevsen, Elsted, 1916).

Mens jeg var en bitte Dreng, skulde der altid, naar vi skulde have vor Juleaftensnadver, være en Tallerken mere paa Bordet, end vi var Folk. Det var nok, saadan sagde min Moder da, til vor Frelser, der kom og spiste med, om vi heller ikke kunde se ham. (Husmand Peter Borggaard i Snedsted, 72 Aar, til Lærer S. Ditlevsen, Snedsted, o. 1910).

Fru Larsen kom engang som lille Pige i Besøg hos sin Bedstemoder i Marstal Juleaften. Hun saa da, at der stod en Plads ledig ved Bordet og spurgte: »Bedstemor, hvem skal sidde der?« — »Det er Bedstefaders Plads«. Bedstefaderen var forlist for mange Aar tilbage, det vil sige, man havde aldrig senere hørt noget til Skibet. Paa Bordet stod Lys, men der var ogsaa sat et Lys hen i Vinduet. (Fru Skolelærer Larsen, født i Marstal, til Frk. Asta Thorlacius. Optegnet af H. Grüner Nielsen 1910).

Vi ser af disse tre Optegnelser, at Skikken den tomme Plads ved Julebordet kendes i forskellige Egne af Danmark, men den forklares forskelligt: 1) som bestemt til Højkonen fra den nære Høj (Østerild i Thy), 2) til Nissen (Helsinge i Nordsjælland), 3) til Frelseren (Snedsted i Thy), eller 4) til en afdød Slægtning (Marstal paa Ærø). Alle Oplysninger om denne mærkelige Skik og dens Forklaring er derfor ønskelige. Kendes der Sidestykker til følgende Tro: En Pige staar hen imod Jul i Bryggerset paa en Gaard i Vejby i Nordsjælland og vasker. Hun ser da Kælderlemmen blive aabnet tre Gange, uden at noget Menneske rørte den. Hendes Madmoder forklarer, at det var hendes afdøde Søster, som hvert Aar henimod Julehøjtiden gæstede sit gamle Barndomshjem, saa hende skulde man lade gaa med Fred. (Enke Signe Nielsen, f. 1855 i Græsted til Maler Arnold Olsen, Esrom, 1932). Alle tilsvarende Oplysninger om de afdødes Besøg i Barndomshjemmet om Julen bedes meddelt DFS. I Præsten Jørgen Sorterups latinske Manuskript fra o. 1700 Prodromus Calendarii arctoæ p. 42 (Ny kgl. Saml. 809, 4, sml. Ann. f. nord. Oldkyndighed 1853, 184) hedder det, naturligvis paa Latin: »Det bør ikke forbigaas i Tavshed, at Bønderne nærer den indgroede Opfattelse, at de tror, at Genfærdene gaar omkring, naar

Nætterne længes før og omkring Juletid »*at det spøger imod Julen*«, og at disse Genfærd maa forsones med Udgydningsofre og Smaagaver, for at de ikke skal gøre Skade«.

6. Opdækning af Julebrød paa Bornholm.

Naar Julebordet o. 1830 blev dækket Juleaften, blev paa Bordets øverste Ende lagt en »Juleleve«, der var et stort Rugbrød, hvorpaa der, førend det sattes i Ovnen, gjordes en lille Fordybning tværs over, to til tre Tommer fra hver Ende. Ovenpaa dette lagdes en stor Ost og flere Fødemidler. Denne »Julegalt« skulde ligge urørt hele Julen, og naar Bordet ikke brugtes ved Spisning, opsamledes Dugen fra Bordets anden Ende og lagdes over Julegalten. (Nationaltidende $^{1}/_{1}$ 1888, Juleskikke paa Bornholm for 60 Aar siden, meddelt af Førstelærer Hans Chr. Siersted, Hasle, født $^{30}/_{7}$ 1815 i et Lærerhjem i Pedersker).

Skuebrød af denne »svenske« Art kendes ogsaa i Radbjærg paa Sydfalster. Her laa det først udtagne Brød, »Julebrødet«, paa den nederste Bordende hele Julen. Der var ogsaa en kunstig opsat Kage, »Julegris«, der stod til Stads paa Julebordet om Julen. (Skomager P. H. Adrian og hans Søster, til fhv. Gaardejer Rasmus Toxsværd 1908). Alle Oplysninger om Julebrød af særskilt Form og Navn (Dyreskikkelse, Hagekorsform, Solhjulform o. s. v.), ligesom ogsaa Fotografier (se Møller II, 267, 271) af dem er meget velkomne som Sidestykker til den mærkelige svenske Julekageoverlevering. Sml. ogsaa J. C. S. Espersen Bornholmsk Ordbog S. 156.

7. Julebrødets Kraft.

I Keldby Sogn paa Møn var det Skik, at det første Stykke Hvedekage, der blev skaaret af Juleaften, blev lagt op paa en Hylde. Det skulde gemmes til Foraaret, naar de skulde begynde at pløje. Saa blev Kagen stødt fin, og der blev givet lidt til hver Hest. (Graver og Klokker Jens Bruun 1908, født 1839 i Keldbymagle).

Paa Bogø var det Skik, at man Juleaften lod Endeskiven af alt det Brød, der blev skaaret Hul paa, ligge paa Bordet Natten over. Derefter blev det baaret paa Loftet, hvor det laa til Plovtiden kom. Saa fik Hestene det. Og mærkværdigvis var det lige saa friskt til den Tid. (Peder Frederiksen, Budsemark, født o. 1837, til Skrædder N. K. Pedersen, Borre, 1921. F. har i sine unge Dage tjent paa Bogø).

I Alsted Sogn ved Sorø bagtes der en stor Kage til Juleaften. Naar man var færdig med at spise, maatte denne Kage ikke tages af Bordet som den øvrige Mad. Dugen blev da foldet sammen over Kagen, der stod midt paa Bordet. Der skulde den staa til næste Morgen, for at de ikke skulde mangle Brød i Huset det kommende Aar. (Ane Rasmussen, Sorø, f. o. 1836, boet i Alsted i 50 Aar, til Oluf P. Olsen, Sorø, 1910).

I Børglum i Vendsyssel blev der til Julehøjtiden bagt »fint Brød« i Hjemmet, hvilket ellers ikke var meget almindeligt. Overalt bagtes der rigeligt, og man gemte et Brød hen. Det blev opbevaret til »Kjørmesaften«, og enhver af Stedets Beboere skulde smage det, da man troede, det beskyttede Menneskene mod Sorg og Sygdom i Aarets Løb. (Asta Thomsen, Vittrup, 1926).

Troen paa »Julebrødets« Kraft er særlig fremtrædende i svensk Overlevering, men det er aabenbart, at vi har haft samme Tro i Danmark, i hvor stor Udstrækning, vil Fremtiden vise.

8. Sove i Julehalmen, Bornholm.

Skomager Magnus Lund i Nyker, f. o. 1845, beretter, at i hans Hjem, et Husmandssted i Aaker Sogn, Bornholm, plejede Børnene at tilbringe Julenat i Julehalm, som var strøet i Stuen Juleaften, men Moderen havde somme Tider taget nogle Dyner ind til Hjælp, naar det var for koldt. (Opt. af Lærer Karl M. Kofoed, Rønne, 1920).

Skikken at sove i Julehalm, der ogsaa kendes i H. C. Siersteds Optegnelse i Nationaltidende $^{1}/_{1}$ 1888, sml. her S. 106, er velkendt i svensk Overlevering, men meget sjælden i dansk Overlevering udenfor Bornholm. Sml. ogsaa J. C. S. Espersen Bornholmsk Ordbog S. 156.

9. Halmmanden i Vinten.

»Baade i mit Fødesogn Hvirring og i Tamdrup Sogn i Østjylland nær Horsens brugte Karlene i ældre Tider at lave en Mandsskikkelse af Halm, pyntet med Baand og lignende, og den holdt de i Ære Julen igennem. Man dansede dengang tiest i Loen, og Halmmanden stod da gerne henne i en Krog. Især Børnene var rædde for ham, og det var en almindelig Tro, at ham skulde man ikke spøge med.

I Vinten i Tamdrup Sogn var der engang en Pige, der var mere fremtalende og kaad end de fleste. En Aften, da der blev danset i Loen, vilde hun vise, at hun ikke var ræd for Halmmanden. Hun greb fat i ham, og raabte: »Halmmand, kom nu og dans med mig!« Men det skulde hun ikke have gjort, for Halmmanden slog sine Arme om hende og sagde: »Du skal fornemme, a har danset med dig«. Og saa tumlede han sig med hende op ad Væggene og hen ad Lobalkerne, saa hun blev splittet og skilt ad. Stumperne af hende blev begravet ude paa Marken, og op fra det Sted, hvor hun blev begravet, groede der et Pæretræ, der hvert Aar bar Pærer, der helt igennem var som levret Blod«. (Forfatteren Sigurd Elkjær, Hillerød, fortalt ham i 1890'erne).

Der er tidligere trykt en Række Opskrifter af samme Sagn, aabenbart alle med oprindelig samme Stedfæste Vinten (Skattegraveren V, 1886, S. 111, Jysk Almueliv IV, Nr. 28, 358—359, Danske Sagn 2den Række VI, Nr. 68 og 146, sml. Sprog og Kultur II, 35 f.), men der kendes ikke endnu Optegnelser, der med Sikkerhed tolker den tilgrundliggende Skik. Maaske er det en af Halm lavet »Julegubbe« som de kendes især fra svensk-finsk Juleskik. Sammenhæng med det som Gammelmand bevarede sidste Neg er formentlig heller ikke udelukket. Er Sammenhængen mon den, at Halmmanden fra først af *er* det sidste Neg (sml. her S. 15), som Pigen fra Vinten har bundet, og som er blevet opfattet som hendes »gamle Mand«, hvem hun tilhører? Sml. Danske Studier 1907, S. 175, og John Meier: Deutsche Volkslieder 1937 II, Nr. 39.

10. Julebukken i Gimlinge.

I Gimlinge Sogn Syd for Slagelse blev der efter de Gamles Fortælling i min Barndom leget Julebuk, hvor flere var samlet til Lystighed. En saadan Buk skulde laves i Fandens Navn, men hvorledes den var indrettet, ved jeg intet bestemt om. Men naar en Mand satte sig paa den, varede det ikke længe, førend Bukken uden Mandens Hjælp kunde hoppe rundt i Stuen. Men man opdagede saa, at Fanden i Skikkelse af en sort Ravn gjorde akkurat de samme Hop oppe paa Tagryggen, som Bukken gjorde inde i Stuen, kun at Ravnen hoppede den modsatte Vej, og saa turde ingen mere her paa Egnen give sig af med saadan Bukkeleg. (fhv. Lærer Jørgen Jørgensen, Gimlinge, født i G. o. 1837, til DFS. 1911).

Julebukskikken, der er saa almindelig i svensk Overlevering, er temmelig sjælden i nydansk Overlevering (sml. Sprog og Kultur II, 37 f.), og alle nye Oplysninger er derfor af Værdi.

11. Spise Nytaarsgrød for et godt Aar.

I Lundby, Tjæreby Sogn i Sydvestsjælland skulde man have Grød Nytaarsaften. Den første Skefuld skulde tages saa stor som mulig for Grøden. Rollerne blev fordelt i Forvejen. Først sagde Bonden, idet han tog en vældig Skefuld: »Jeg tar for Hveden«. Konen fortsatte: »Jeg tar for Hørren, at den skal blive lang med goe Knævl (Frø) og goe Tavver«. Saadan gik det hele Raden igennem. Tilsidst kom Raden til Hyrdedrengen, der passede Gæs og Lam. Han sagde: »Jeg tar for godt Græs til Lam og Gæs«. (Peder Christensen, tidligere Hyrdedreng i Lundby, til F. L. Grundtvig 1890).

Denne Skik er ikke helt ualmindelig paa Sjælland (se Møller II, 393 og Uhrskov Nordens Folkeminder IV, 37 f., sml. Celander Nord. Jul I, 186), men den er saa interessant og vigtig for Forstaaelsen af gammelnordisk Jul, at alle Oplysninger om tilsvarende Skik, ikke mindst udenfor Sjælland, bør optegnes og bevares til Efterverdenen. Skikken er nok oftest knyttet til Juleaften, sjældnere som her til Nytaarsaften.

12. Tidsregning.

Poulsdags-Ny (25. Jan.) maa ikke være yngre end 3 og ældre end 7 Dage at gaa i Faste med (1ste Søndag i Fasten). Den Nymaane, der er umiddelbart foran Pouldags-Ny, kaldes Nytaarsny, selv om der er en Nymaane foran den i det nye Aar. Dette (sidste) sker kun, naar Paasken falder sent. (Gaardejer Jakobsen, født 1/12 1846, boende i Gjørding Præstegaard i Ringkøbing Amt, til Jernbaneassistent P. F. Parup, Vemb, 1910).

Naar det var den ottende Fuldmaane efter Nytaar, behøvede man i Skals, Nord for Viborg, ikke at føle efter, om det var Høsttid, saa sikker var da Sagen. (Gaardmand P. Kristiansen, f. o. 1876 i Skals, til Højskoleforstander F. Elle Jensen i Skals 1926).

Det er kun faa Lævn, vi har i Danmark af Tidsregning efter det saakaldte Maaneaar. Her gaar Norge langt forud for os. Alle Oplysninger vil derfor have deres Værdi. Hvad regner man i de enkelte Egne for *Nytaarsny?* Regner man den første Nymaane efter

Nytaar for Nytaarsny? eller regner man først den første Maane efter Helligtrekonger for Nytaarsny? Al Tro og Skik knyttet til Nytaarsny er særlig velkommen.

13. Dødemaaned.

Januar blev i gammel Tid kaldet Dødemaaned, fordi i den Maaned *skulde* alt hvile. Ingen maatte pløje eller gøre Markarbejde i Januar og Februar, selv om Vejr og Jord var til det, om han ikke var blevet færdig om Efteraaret, for saa vilde Hestene afmagres i det kommende Aar, hvor meget der saa end blev fodret paa dem. (Husmandskone Karen Andersen, Kauslunde, født Asperup Mark i Nordvestfyn, optegnet vistnok af Marie Demant 1911).

Feilbergs Jyske Ordbog I, S. 228, kender fra Darum ved Ribe Benævnelsen »Døde Maaneder« om December og Januar, men nævner ikke noget om herhenhørende Folketro.

14. Kyndelmisse i Sydlolland.

Gaardejer Hans Jørgen Jørgensen i Bjærnæs, Olstrup Sogn, Sydlolland, hængte hvert Aar ved Kyndelmisse et Plovhjul af en gammel Træplov ud paa Havegærdet ved Indkørselen til Gaarden. Det blev hængt ud ved Kyndelmissetid ved Nymaane, og Hjulet blev taget ind igen ved Mikkelsdagstid. Jeg kan ikke huske, om det skulde beskytte Smørret eller værne mod Sygdomme hos Kvæget eller forhindre Heksene i at ødelægge Smørkærningen. (Fhv. Proprietær K. Munk i Rødby, født 1867 i Bjærnæs, til Købmand Ole Svendsen, Rødby, 1935).

Kyndelmisse (= 2. Febr.) har rimeligvis draget til sig af Skikke og Forestillinger, oprindelig knyttet til den gamle hedenske Midvinter eller til Aarets anden Nymaane efter Nytaarsny, og alle Oplysninger om Kyndelmisse er derfor velkomne, ganske særlig, naar det drejer sig om den meget sjældne Skik at hænge Hjul ud ved Kyndelmisses Nymaane, der sikkert maa tolkes anderledes end Meddeleren gør det, nemlig som en Solmagi til at sikre det kommende Vækstaar Solens livgivende Kraft. Oplysninger er ogsaa ønskelige om den mærkelige Pløjning Kyndelmissedag, der omtales fra Havrebjerg i Vestsjælland (se Møller II, S. 43, eller Sprog og Kultur II, S. 43). I Højby Sogn i Midtfyn var Kyndelmisse den største Pandekagedag i hele Aaret, og Pandekage skulde man have, da man ellers ikke avlede Byg det Aar. (Husmand Peder Nielsen, Højby, født o. 1835, til Frede Nielsen, Højby, 1909). Denne Skik kendes ogsaa i Lyndby i Horns Herred. »Saa vilde Rugen folde godt«.

15. At skyde Hjorten.

At skyde Hjorten foregik ved Fastelavn i Knudsby i Vordingborg Landsogn og i Oreby i Kastrup Sogn. Disse to Byer i hvert sit Sogn danner een By og eet Bylav med fælles Hoveri i ældre Tid. Der findes 14 Gaardsteder. Den sidste Hjorteskydning fandt Sted o. 1840. Hjorten hed Bruus, lille Bruus. Han tjente hos Pæ Lauesen i Knudsby paa Knudshoved. Bruus var Røgter, en Original, der gik lidt paa Naade, han kunde godt lide en Snaps. Naar han skulde være Hjort, blev han udklædt i en Pelstrøje af sortbrogede Faar. Paa Hovedet bar han et Gevir, et gammelt mosefundet Hjortehorn eller Pandeskal med Kohorn. Han fik godt med Snapse og rendte saa rundt paa Pløjemarken, hvor de skød. Han faldt, rejste sig igen og løb videre. Af Jægerne var der en fra hver Gaard, 14 i alt. Ogsaa disse var i særlig Dragt med fjerpyntede Hatte og lignende. Jagten begyndte ved Statenehusene, gik over Oreby Marker, og Hjorten fik Naadestødet ved Troldbanken ved Knudsbyskellet op til Stubhøj. Hjorten blev nu anbragt paa en Stenslæde eller Tørvesluffe, og Hjorteskydningsgildet blev afholdt hos Hans Christensens Enke i Oreby. Bruus blev drillet med, at han havde været Hjort. (Chr. Rasmussen Krogh, Ørnstrup, født o. 1862, og Andreas Krogh, Sorø, født o. 1866, ligeledes i Knudsby, til Kursusleder Fr. Knudsen 1928).

Denne Skik »at skyde Hjorten« synes kun at være kendt i Vordingborgegnen (sml. Sprog og Kultur II, 44, Danm.'s Folkeminder 12, S. 40). En beslægtet Skik »at skyde Ræven« kendes i Slagelseegnen, ikke blot i Landsgrav og Stillinge (se Sprog og Kultur II, 44), men ogsaa i Flakkebjærg (Vestsj. Socialdemokrat $^{23}/_{2}$ 1934), i Egeslevmagle og Sørbymagle. Udførligst er Skildringen i Zakarias Nielsens Udvalgte Fortæll. 1928, S. 151—160 fra Fødebyen Øster Stillinge. Da Skikken »at skyde Hjorten« har spillet en vis Rolle i den videnskabelige Diskussion, knyttet til G. Schüttes Hjemligt Hedenskab 1918, er nye Optegnelser om disse Skikke meget ønskelige.

16. Ornegilde i Vrangstrup.

Bønderne i Vrangstrup ved Susaaen skiftedes til at holde Byornen i deres Gaarde et Aar ad Gangen, og de skulde aflevere den i god Foderstand. Den Mand, der skulde af med Ornen,

maatte ved denne Lejlighed holde et Ornegilde for de andre Mænd i Lavet og deres Kvinder med Spise og Drikke og Kortspil. Midt om Natten blev Ornen trukket ind i Stuen til stor Fornøjelse for alle. Vi Piger hviskede og tiskede sammen og ønskede, grinende højt: »Vilde han nu bare ofre« (dvs. lade en Taar løbe eller tabe en Klat). Jeg synes bestemt, at Ornegildet var midt om Vinteren, kanske var det i Fastelavnen, jeg husker ikke rigtigt Tidspunktet. (Bryggeriarbejderenke Marie Hansen, Slagelse, født 1857 i Broby ved Sorø, tjent o. 1878 hos Conrad Petersen i Vrangstrup. Opt. 1936 af A. Rønnekilde Nielsen i Slagelse).

I Kværkeby ved Ringsted maatte alle Bønderne i Ornelavet levere sit visse af Smør, Æg osv. til Ornegildet i Fastelavnen. (Pens. Baneformand Sørensen, Slagelse, født i K. 1857, til samme 1936). I Allerslev ved Præstø holdtes Ornegildet i Efteraarstiden. En Gang om Natten tog de Ornen ind i Stuen ved Siden af Gildestuen, der blev drevet Løjer med Ornen, men det var ikke muligt at faa Meddelersken, en Kone i Kalkerup, Fensmark Sogn, til at rykke ud med, hvori Løjerne bestod. »Man kan ikke være bekendt at sige det«, sagde hun. (Samme 1937). Kendes der andre Steder fra Vidnesbyrd om, at Ornen har været *taget ind i Gildesstuen* ved Ornegildet? Er der mulig her en Sammenhæng med den berømte Skildring fra Hervør og Heidreks Saga om Offergalten i Kong Heidreks Hal ved Februargildet? Eller er Ligheden ganske tilfældig og intetsigende?

17. Langfredagsris.

I Hunseby Sogn ved Maribo var det almindelig Skik, at den, der først vaagnede Langfredagsmorgen, tog et Ris og gik omkring til alle de andre og gav dem »Langfredagskviste«, som de saa skulde tilbagebetale Paaskemorgen. Tillige skulde de give et »Paaskeæg«, det vil sige et Æg, som var pyntet med smalle Strimler Papir af forskellige brogede Farver. Det var ogsaa Skik, at man saa hurtig man kom op Paaskemorgen, skulde ud for at se »Lammet lege i Solen«. (Seminarist J. P. Jensen, født i Hunseby $^{6}/_{2}$ 1862, til Feilberg $^{15}/_{11}$ 1885).

Om Langfredagsris se Møller II, 53, 223. »Paaskelammets Leg« kendes ogsaa fra Vedbysønder, Ottestrup Sogn ved Slagelse. Det er almindelig Tro her, at Solen løber rundt som et Rokkehjul Paaskemorgen. (Seminarist A. Søgaard Andersen, f. $^{23}/_{5}$ 1866, til Feilberg 1885). Oplysninger om Solens Dans Paaskemorgen (sml. S.140) er meget ønskelige.

18. Boldspil ved Langdysse anden Paaskedag.

I mine Forældres unge Dage, altsaa o. 1840, var det almindelig Skik, at Tisted Bys Borgerskab samledes ved Langdyssen i Tisted Landsogn anden Paaskedag og spillede Bold.

Ovenpaa Langdyssen var der en rundagtig Fordybning, hvori hver, der kom den Dag, skulde kaste en Knappenaal, formodentlig et Offer. Hvem Ofret gjaldt, vidste de ikke.

Der blev sagt, at der altid var Vand i Hullet. Det var dog kun et Sagn. Men anden Paaskedag var der altid Vand deri. Det var nok en gammel Ungkarl Skaarup, der boede i Skaarups Mølle, den lange Møller kaldte de ham, der besørgede Vand i Hullet. Hver anden Paaskedagsmorgen, naar de var færdige med Boldspillet, blev de næsten alle sammen beværtede med Spise og Drikke gratis af Mølleren, han var velstillet. Hans Mølle laa ikke langt fra Langdyssen, nærmere ned mod Tisted ved Møllevej. Den nedbrændte først i Firserne. (Smedemester Anton Larsen, f. o. 1849 i Tisted, til Konduktør A. C. Svalgaard 1924).

En tilsvarende, mere udførlig Optegnelse ved Konsul J. L. Griishauge i Tisted 1858 er trykt i Grundtvig Gl. danske Minder III, Nr. 142; en mere kortfattet ved Nicolaj Christensen i Danske Sagn III, Nr. 76; sml. Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1925, 66, og Danske Sagn I, Nr. 928. Kendes lignende Ofre til Stendysser ved Paasketid andetsteds fra? Kendes det som i Ellekilde i min Barndom, at 2den Paaskedag var den udprægede Boldspildag, hvor selv voksne Mænd gav sig til at spille Bold?

19. Harvegrød og Plovgrød.

»Haregrød, Haregrød!« (= Harvegrød). Saaledes raabtes der o. 1825 af Mandfolkene i Stege Landsogn, naar de kom fra »Plogs« og var færdige med at saa, og de havde da Hævd paa at faa ekstragod Grød Dagen efter. Men hvis en af Kvindfolkene kunde narre dem ved at gemme sig under et Havreskur og faa raabt det først, da var der sat en Stopper herfor. »Fra Plogs«, »til Plogs« siges endnu ogsaa ved Harvning, Tromling og lignende. (Gaardejer Jens Jensen 1913, f. o. 1854 i Tostrup ved Stege, efter sin Moder, f. 1811 i Stege Landsogn. Jens Jensen har aldrig selv hørt Udtrykket Harvegrød brugt).

Naar Markerne i Alsted ved Sorø var tilsaaede, løb alle hjem, saa hurtigt som de kunde, og den, der kom først hjem, raabte til Husmoderen: »Plovgrød med Smør, saa det flyder over hele Sjælland«. Plovgrøden fik man Pinsedag, den bestod af Risengrød og Klipfisk. (Ane Rasmussen til Oluf P. Olsen 1909. Sml. her S. 147).

Alle Oplysninger om Havregrød, Plovgrød og den noget mere almindelige Bindegrød om Høsten er ønskelige.

20. Brændende Halmhjul St. Hans Aften.

I min Fader Hans Peter Nielsens Barndom, han var født 1823 i Aagerup Sogn ved Holbæk, var det Skik, at man St. Hans Aften lavede Halmhjul og antændte og lod dem løbe ned ad en Bakke. Man maatte jo passe paa, at der enten var Brakjord eller aftøjret Græsjord, slet ikke Sæd, at Ilden ikke skulde fænge og derved anrette Ildsvaade. Et saadant Hjul blev lavet ved, at man først skar eller huggede en Vidiekvist, der var ung og bøjelig, og bandt begge Ender sammen, og saa viklede det om med Halm. Saa satte man Ild til Halmen og satte det saaledes i Gang, at det trillede brændende afsted, helst paa et Sted, hvor der var fri Bane og langt at løbe. Man kunde lave Hjul, der var tredobbelte, det ene inden i det andet. Man fik saa fat i en meget lang Vidie og bandt den sammen, saa udsøgte og tilpassede man en anden Vidie, som var lidt kortere, og bandt den sammen og satte den inden i det større Hjul. Man hæftede dem saa sammen paa nogle Steder, saaledes at det passede. Et tredie og mindre Hjul blev lavet til Slut og sat ind og fæstet inderst inde. (Jernbanearbejder Niels Hansen, L. Grandløse, f. i Tranebjerghuset, Aagerup, o. 1860, til Malerinde Andrea E. Sørensen, L. Grandløse, 1933).

Sidestykker til denne Skik, der herhjemme er meget sjælden, er meget ønskelige og ligesaa Varianter af Skæmtefortællingen om de farende Kræmmere, der bliver skræmt fra deres Nattelejr paa Marken, ved at der trilles et brændende Hjul ned paa dem. En anden meget sjælden Midsommerskik omtales af Forstander Joh. Plesner ved Blindeinstitutet 1909. Han havde St. Hans Aften 1905 fra Toget mellem Hillerød og Frederiksværk, mens det holdt paa Marken, set een Mand gaa langsomt med en Fakkel i Haanden paa sit Markskel. Kendes der Sidestykker hertil?

21. Midsommergilde i Østfyn.

Midsommergildet var en stor Lystighed. Der blev omkring 1800 holdt Midsommeraften tre Dage før St. Hansdag. Søndagen forud samlede Pigerne i Gudme sig og delte »Midsommerlam«, Det var egentlig ikke andet, end at de enedes om, hvilken Karl hver af dem skulde binde Kransen til og smykke Gildesaftenen, og han bar da hele Sommeren Navn af hendes Midsommerlam. Denne Sag skulde holdes ganske hemmeligt lige til det Øjeblik, Pigerne traadte frem og satte Kransen paa Karlen. Kunde en og anden ikke holde tæt Mund, blev hun kaldt en »Sladre« og »Rendekælling« og maatte døje megen Haan for sin Færd. Denne Uddelen Lam havde heller ikke noget Hensyn til Kæresteri eller lignende. Vidste Pigerne, noget saadant var i Gærde, blev det med Flid undgaaet, at den Pige fik den Karl til sit Lam, kun for det vilde fordærve Lystigheden.

Naar Dagen kom, støvede Pigerne om i Skov og Eng efter Grønt at smykke med og »Blommer« til Kranse. Karlene gik Byen rundt og samlede Mælk, Boghvede, Gryn og Æg. I den dertil bestemte Gaard blev Porten helt smykket ud, som var det den kønneste Løvhytte. Og mens nogen af Pigerne færdedes med det, kogte andre Grøden og Æggeøllet. Bordene blev da sat frem og Dugen bredt. Og naar saa alt var lavet til, ret før Solbjergslag, kom Karlene, og de satte dem til Bords imellem hverandre. De nød saa det rigelige Maaltid »Sødgrød og Æggeøl«, holdt ordentlig Bordbøn, eller læste til og fra Bords og sang Salmen: »Uden Herren opholder vort Hus og Gaard, og giver os, hvad der er inde«.

Men naar dette var endt, tog Lystigheden sin Begyndelse. Først traadte Pigerne frem og satte Kransene paa Karlenes Hoveder, som det forud var bestemt, hver gav sin. Dernæst dansede de Gaarden rundt i den Gaard, hvor de havde spist, stadig i Kæde, saa ud af Porten, idet de sang:

Der er kommet et underligt Dyr
i Vorherres Have.
Det har gaaet den ganske Nat
og gjort saa megen Skade.
Det maa jages bort før Dag
fra Vorherres Have.
Det en Skam var for vort Lav,
lod vi det tilbage.

Som om det virkelig gjaldt at faa Dyret opsøgt og jaget bort, dansede de nu ud paa Gaden og ind i den næste Gaard, og saaledes videre fort. Dyret fandtes ikke, og snart blev der sunget andre Viser eller Stumper af Viser baade lystige og liderlige.... Saa legede de iblandt adskillige Sanglege .... Først sent hen efter Midnat skiltes Folk ad og trak da til de forskellige Sider i Byen, mens de sang:

»Snart Solen skinner, og Vejret blæs,
og Duggen driver i Engen,
og hvem der har en Kæreste,
han følger hende til Sengen!«

Det var da Skik, at hver Karl fulgte den Pige, som havde kranset ham, til Porten af den Gaard, hvor hun tjente. (Friskolelærer Rasmus Hansen o. 1882 i det utrykte Manuskript i DFS. 1922/138, Gamle Minder III, Side 141—42. Han beskriver det sidste Midsommergilde af denne Art, der blev holdt i Gudme, vistnok 1804).

Det ejendommelige og sjældne ved denne Skildring er, at *Pigerne* samler sig og indbyrdes bestemmer, hvem af Karlene de enkelte Piger skal have til »Lam«. Det almindelige i Østjylland er, at Karlene sørger for at fordele Pigerne »Gadelammene« mellem sig ved Hjælp af udvalgte Repræsentanter. Det kendes ogsaa paa Fyn. Fra Rorslev i Nordvestfyn hedder det: »St. Hansaften skulde Drengene udvælge Gadelammene. Hver Pige skulde give den Karl, som var udvalgt til hende, en Buket. I Regelen Dagen efter eller et Par Dage efter var der Slaagilde, og saa skulde hver Karl holde sig til sit Gadelam og maatte hverken tale med eller danse med andre«. (Ida Rasmussen, f. o. 1860 i Baaring til Th. Bang 1916). Alle Oplysninger om Gadelam, Gadebasser og Uddeling af »Nytaarsgaver« eller »Gæs« (Falster) bør optegnes til Dansk Folkemindesamling. Et Arbejde herom er under Forberedelse ved Aug. F. Schmidt.

22. Fremmede paa Høstmarken.

I Humlum Sogn ved Lemvig var det Skik, at Husbond, Madmoder eller andre, som ikke tager Del i Høstarbejdet, naar de kommer ind paa Marken, hvor der høstes, risikerer at blive bundne. Det foregaar paa den Maade, at en af Høstfolkene springer frem, knytter et Kornbaand og lægger det foran Vedkommendes Fødder. Denne maa da løse sig ved at give en Gave til Høstfolkene til at købe en Nydelse for eller maaske love

siden at give dem noget godt af en eller anden Slags. Hvis man vil *undgaa at bindes,* maa man skynde sig at gøre noget Høstarbejde, naar man kommer ind paa Marken, binde nogle Neg, sætte lidt til Rade osv. I saa Fald kan man ikke bindes. (Provst Th. Møller, Grundfør, f. $^{22}/_{4}$ 1858 paa Vejbjerggaard i Humlum).

Denne Høstskik er rimeligvis langt mere almindelig, end den er optegnet. I Grarup paa Haderslev Næs træder Høstfolkene ud af deres Skaar, hænger Hatten paa Leknagen, banker tre Gange med Strygen paa Leen og stryger den. Den »indfangede« Fremmede maa give Løsepenge. En Herredsfoged har engang maattet løskøbe sig med en prøjsisk Daler. (H. N. Rudbeck i Hejls 1930, født i Grarup $^{7}/_{1}$ 1871).

23. Mand, Kone, Karl og Piges Høstgilde.

Naar Rugen var høstet, maatte Manden give Kaffe med Æbleskiver. Konen gav ligeledes Kaffe med Æbleskiver, naar Byggen var inde. Karlen gav, naar Havren var inde, Mjød og dertil hollandske Kringler med Kommen i, og Pigen maatte give det samme, naar Boghveden var kommet ind. Hvis de, som skulde give Gilde, naar der var ophøstet, ikke vilde give Gilde, blev de bundet i Strimler af den Sæd, de nu var færdige med at høste, til de lovede at gøre Gilde. (Enke Petronelle Knudsen, Toftnæs i Alslev Sogn, født i Janderup o. 1845, til Leo Novrup 1927).

Tilsvarende Skik er kendt forskellige Steder i Ribe Amt, saaledes i Hodde Sogn, hvor Husbond, Karl og Pige fanges paa Høstmarken for Rug, Havre eller Boghvede, medens Konen bliver fanget hjemme for Byggen, naar der stryges for Kaalen (Poul Bjerge, Askov 1909), men kendes tilsvarende Skik andetsteds i Jylland eller paa Øerne?

24. Kvæg paa Stald om Efteraaret.

I Vallensved i Sydvestsjælland var det Skik, at naar Køerne kom paa Stald om Efteraaret, kom Kvægtrækkerne løbende ind, naar de kom hjem med Køerne, og udbrød: »Uh, der er da vel ikke noget paa Ildstedet?« Der *maatte* ikke staa Gryde, Kedel eller lign. paa Ilden, naar Kvæget om Efteraaret blev trukket paa Stald, for da vilde Køerne faa Lus. (Husmand J. P. Pedersens Kone i Bavelse, f. o. 1872 i Skelby Sogn, tjent i V., til Axel Rønnekilde Nielsen 1937).

Folkeskikken har meget travlt med Kvægets første Udbinding om Foraaret, men der kendes meget mindre til, som her, deres første Hjembinding om Efteraaret.

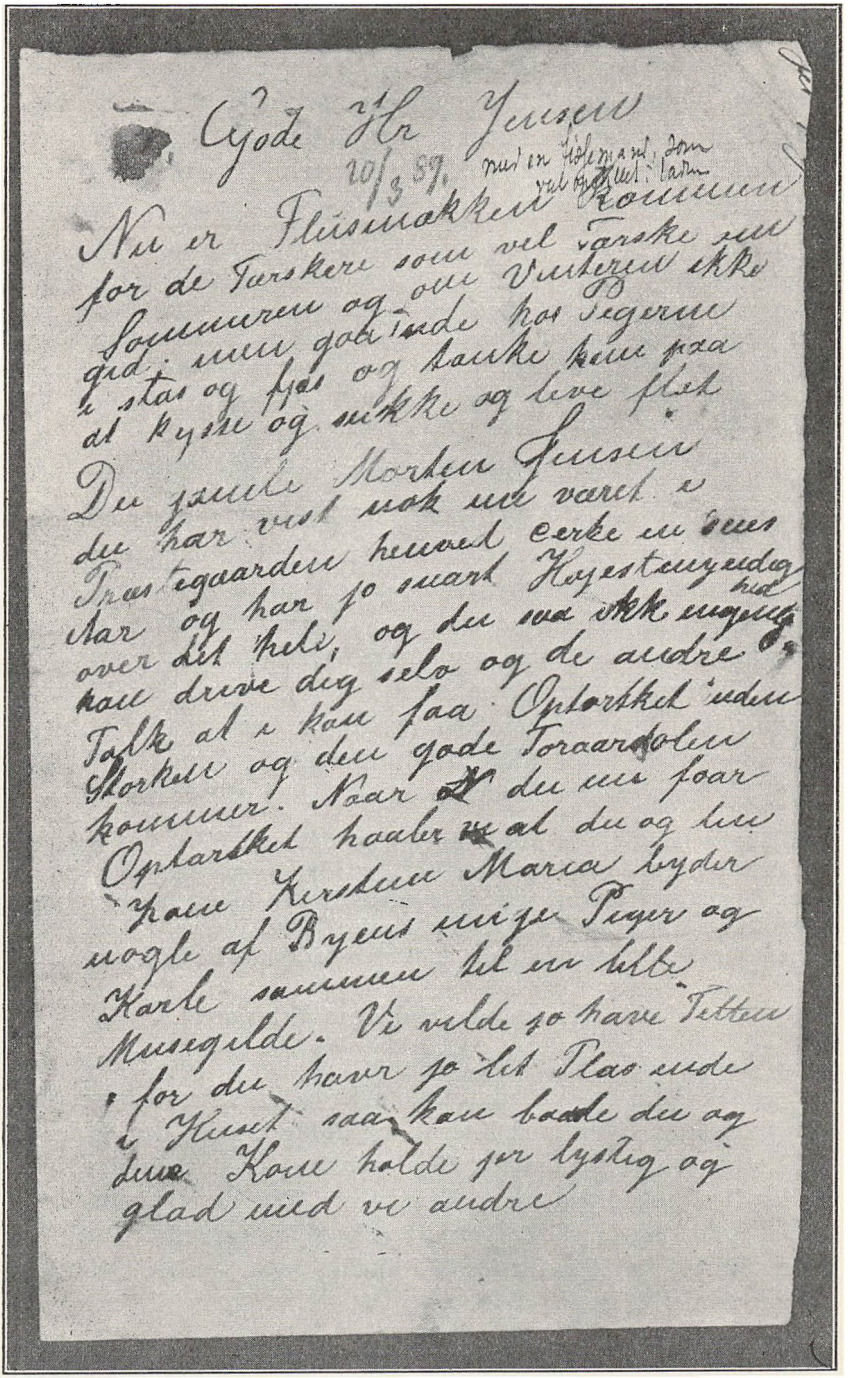

Fig. 1. Et »Fluesmækkebrev« fra Darum Præstegaard 1889.
Paa denne Side findes Paaskrift med Feilbergs Haand.
Efter Original i Dansk Folkemindessamling.

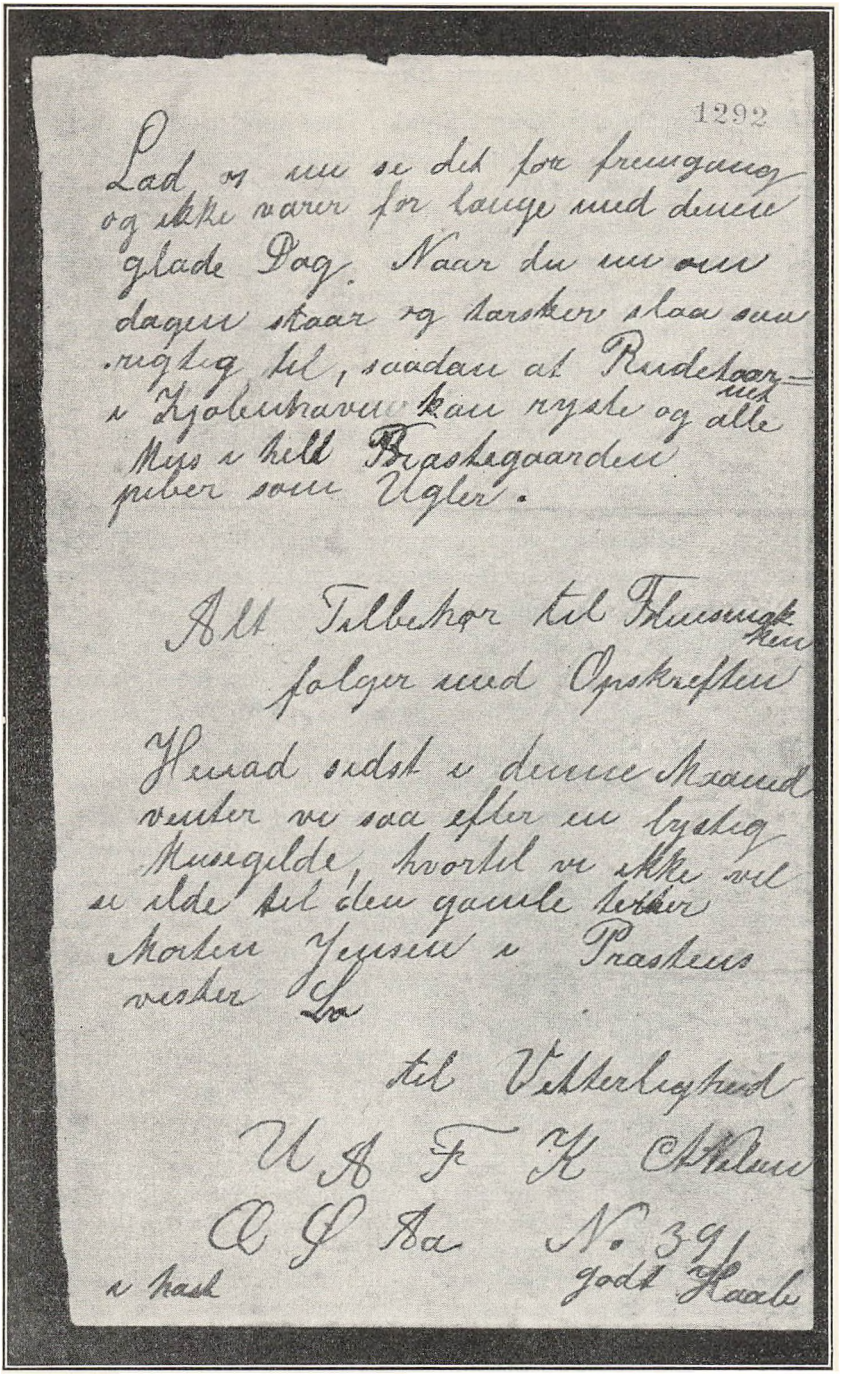

1292

Lad os nu se det for fremgang
og ikke varer for lange med denne
glade Dag. Naar du nu om
dagen staar og tarsker slaa saa
rigtig til, saadan at Rudetaarnet
i Kjøbenhavn kan ryste og alle
Mus i hele Præstegaarden
piber som Ugler.

Alt Tilbehør til Fluesmækken
følger med Opskriften

Hvad sidst i denne Maaned
venter vi saa efter en lystig
Musegilde, hvortil vi ikke vil
se ilde til den gamle tekker
Morten Jensen i Præstens
vester Lo

til Vetterlighed

U A F K Nielsen

Ø S Aa N. 39

i hast godt Haab

Fig. 2. Et »Fluesmækkebrev« fra Darum Præstegaard 1889.
Paa denne Side nævnes Feilbergs gamle Karl Morten Jensen.
Efter Original i Dansk Folkemindessamling.

25. »At gaa med Fluesmækken« i Brøns, Vestslesvig.

En Fluesmække er et kort Stykke Træ, hvortil der er bundet et firkantet Stykke Læder. Denne bruges somme Steder om Sommeren til at jage Fluer bort med, men om Vinteren gør man ogsaa Brug af den paa følgende Maade. Den i Byen, som først faar aftærsket, tager en Fluesmække, hvortil han binder en død Mus, et Stykke Flæsk og en gammel Skraa. Desuden er der bundet en Seddel til, hvorpaa der kan staa opskrevet adskillige Ting, blandt andet følgende:

»Stønner, puster, tærsker, sveder,
efter Mus i »Stejlen« (det nederste Lag Sæd) leder,
vogt dig vel for Fluer især,
Fluesmækken har du her.«

Denne Fluesmække gaar man saa hen med til en af Nabogaardene og søger paa en eller anden snedig Maade at faa afleveret. Her anvendes al mulig List for at komme af med den, uden at det opdages, saa det endog er hændet, at man har bundet den under Halen paa en Hest, som skulde leveres i Gaarden. Kommer man godt fra det, er det en Skam for Vedkommende at have faaet Fluesmækken, en Skam, som man saa søger at hævne ved anden given Lejlighed. Opdages det derimod, at en kommer med Fluesmækken, sørger man for at faa ham grebet, og hans Straf bliver da i Reglen den, at han først kommer paa Hovedet i Vandtruget. Dernæst faar han, dyngvaad, Hænderne bundne paa Ryggen og Fluesmækken sat op i Nakken, og paa den Maade bliver han saa sendt hjem til Spot og Spe for alle, som ser ham. Løjerne hermed kunde særlig tidligere drives meget vidt, saa det udartede til Grovheder, og der opstod ofte Splid mellem Karlene derover. (Laurids Schmidt, Brøns, til Feilberg o. 1885, benyttet i Dansk Bondeliv med andre beslægtede Optegnelser i Udgaven 1889 I, S. 345).

At gaa med Fluesmækken ved Tærskningens Afslutning hører til de Skikke, der er meget almindelige i sin Hjemegn, Vestslesvig og Ribeegnen, men saa at sige ikke kendes udenfor denne. Da det kan have sin store Interesse at kunne afgrænse en saadan Skik, bedes alle, der kender Skikken, venligst underrette Dansk Folkemindesamling om, hvorfra Skikken kendes, og »Fluesmækkebreve« som omstaaende fra Darum, Feilbergs egen Præstegaard, vil vi meget gerne opbevare i Dansk Folkemindesamling.

26. Forridere og Brudepar.

I Torsted ved Horsens blev Brudgommen fulgt af 12 Brudesvende og Bruden af det samme Antal Brudepiger, saa alle disse unge dannede ligesom en Æresvagt. Paa Vejen til Kirken red fire smukt udklædte Forridere foran Vognen. Den ene holdt i sin venstre Haand et lille Flag, den anden en Kringle i en Snor, den tredie en Flaske og den fjerde et Glas. Disse fire Rytteres Leg begyndte, naar Brudgommen havde hentet Bruden. Først

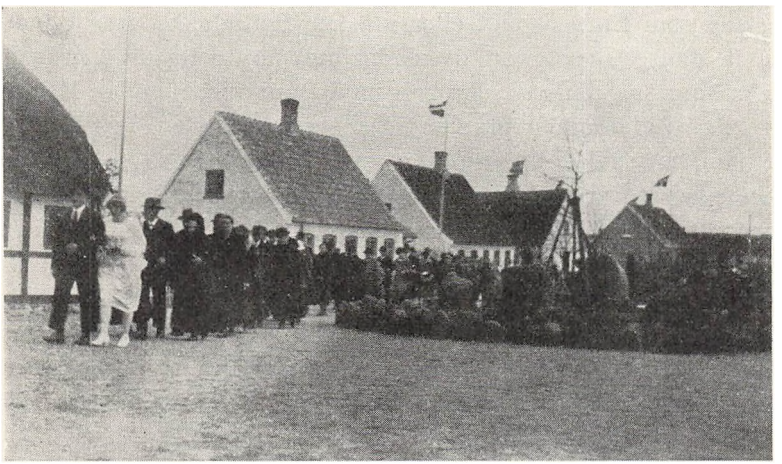

Fig. 3. Gaaende Brudetog, Strynø, 1927. Paa Vej til Kirken.
Efter Fotografi i Dansk Folkemusæum.

kom den Rytter, der bar Kringelen i sin Haand. Idet han lod den kredse om Brudens Hoved, frembar han hermed Ønsket om, at hun altid maatte have det daglige Brød. Den næste med Flasken ønskede hende fyldte Tønder og Kar. Og Glasset skulde minde hende om Gæstfrihedens Bud og Gavmildhedens Glæde, saa hun aldrig skulde behøve at nægte sine Venner en Skænk eller den fattige en læskende Drik. Til sidst kom Forrideren med Korsflaget for at tilønske hende festlige Stunder og Guds Velsignelse over al hendes Færd. Efterhaanden som hver enkelt Forridder saaledes havde røgtet sit Kald, sprængte han afsted mod Kirken, for atter at vende tilbage og gentage Ceremonien. (Højskoleelev Anna Hansen, Torsted, o. 1930).

Se Side 102.

27. Danse Bruden op.

Det som ved Brylluppet i Grarup paa Haderslev Næs ubetinget var det højtideligste trods Kirkefærd og mere var, naar Bruden blev danset op. Ingen, som kunde overkomme det, forsømte at være til Stede. Særlig gjaldt det for alle Brudens Paarørende, selv de Ældste, at overvære, at Bruden blev danset op. Al anden Larm og Lystighed standsede, og den, som ikke kom med til, at Bruden blev danset op, havde ogsaa kun halvt faaet Del i Festlighederne. At danse Bruden op tilfaldt Degnen, ret og slet som Embedspligt eller maaske Rettighed. Naar Degnen havde danset Bruden op, overlodes hun højtideligt til Brudgommen, som saa dansede den følgende Dans med hende. Hændte det, at Brudgommen ikke var Danser, overtoges Dansen af en af hans nærmeste Paarørende, en Broder eller Svoger. Naar Brudeparret havde danset, overlod Brudgommen Bruden til den fornemste af Brudgomsførerne, som Regel af hans Slægt, mens han selv dansede med den fornemste af Brudeførerne, som Regel af Brudens Slægt. Paa denne Maade fortsattes, indtil alle Bestillingsfolk, Brudepiger og Ridesvende gensidig havde danset med hinanden. Til Brudedansene brugtes kun Valse. Af de Danse, som var i Brug i den Tid jeg erindrer, var Valsens Toner og Rytmer de højtideligste. Efter Brudedansen kunde Degnen efter eget Tykke træde ud af Dansen eller fortsætte med en af Brudeførerne. (H. N. Rudbeck, Hejls, 1922, f. i Grarup 7/1 1871).

Rudbeck mener, at denne Skik, at Degnen dansede Bruden op, var kendt baade Syd og Nord for Grarup, og at det kunde have Interesse at erfare, hvor langt denne Skik var kendt. Alle Ceremonier ved denne Brudedans, hvis Formaal er at føre Bruden fra sin egen Slægt over i Brudgommens Slægt, bør optegnes saa udførligt, som det overhovedet er muligt.

28. Løbe Brudefolkene af Lavet.

Ved Bryllupper i Lund, Lyderslev Sogn i Stevns, var det Skik »at rende af Lavet«. To Musikanter løber forrest og spiller Violin. I Rækker kommer derefter Karlene med Brudgommen og Pigerne med Bruden. Karlene løber forrest. De løber ind i hver Gaard, og de Gamle (dvs. de Gifte) staar her rede for at gribe

Brudeparret, Mændene Brudgommen og Konerne Bruden. Naar de fanges, danser Mændene med Brudgommen og Konerne med Bruden. Rækkerne tumler gennem Gaardenes Stuer op i Øverstestuen, hvor der skal danses, og ud igen, kæmpende for at faa Brudeparret med sig. De Gamle, som skulde fange Brudeparret, løb ikke med i Rækkerne, men gik foran ind i Gaarden, og her gjaldt det om at tage Brudeparret i Løbet gennem Stuerne. Naar det var Slut, blev der danset. »Før havde de itte Ret til det«. De Unge derimod dansede hvert Sted.

Engang var Mænd og Karle nær kommen op at slaas om Brudgommen. En Karl holdt ham fast, da Mændene vilde ta ham. »Gir I Brændevin for ham, saa skal I faa ham!« sagde Karlene. Og saa maatte de Gamle give Brændevin. De skulde ha ham. Ved en Husmands Bryllup dansede de den halve Nat, hvor han var fanget, og de var nær aldrig kommet tilbage til Gildesgaarden.

Naar de var rendt af Lavet, skulde Brudgommen give Bruden den sorte Hue paa. »Saa var hun itte Pige længere«. Alle Pigerne bar før i Tiden flettet Nakketøj ved Bryllupsgildet.

Da Gaardene udflyttedes, og man ikke kunde rende af Lavet paa den gamle Maade rundt i alle Gaarde, opførtes der paa Stedet en Leg, der minder noget om den kendte Børneleg »Kat og Mus«. (Kristen Spillemand, Lund, f. o. 1831, og Poul Nielsen, Karlshøj, til Forfatteren Thorkild Gravlund 1919).

29. Salt i nygift Hjem.

Det hedder sig, at der skal altid være Salt i Huset, før de Nygifte flytter ind, for at de ikke skal komme til at mangle Brød. Men det er vist lige saa meget, for at de ikke skal blive barnløse.

Den der ønsker at faa Børn, skal spise tre Saltkærner, naar Nymaanen tændes, og det skal nøje overholdes de tre første Nymaaner, der bliver tændt efter Bryllupsdagen. Men hemmeligt skal det være. Betror den unge Hustru sin Mand, at hun spiser eller har spist Saltkærner, saa er deres Lykke forbi. (Væverske Stine Danielsen i Aulum ved Herning, f. o. 1855, til Husbestyrerinde Kristiane Olesen, Herning, 1925).

30. Overføre Barselsveer paa andre.

Der var en Kone ovre paa Thyholm, der kunde overføre Smerten paa en Mandsperson, naar hun skulde føde et Barn. I Almindelighed var det nok hendes Mand. Engang hun skulde føde, bad hun Karlen lægge et af Børnene i Sengen til hende. Han skulde række Barnet over hende og lægge det paa den anden Side af hende. Karlen fik saa Smerterne den Gang. De skulde række over hende, for at Hekseriet skulde kunne virke. Derfor var det, at hun vilde have dem til at række Barnet over. Man sagde ovre paa Thyholm om den Kone: At føde Børn var noget, hun kom let om ved. (Skrædder J. Thagaard og Hustru, Thyholm, f. o. 1872, til Maler Chr. Gade i Humlum 1922).

31. Efterbyrdens Behandling.

Jeg er vis paa, at der ikke findes en Gaard eller et Hus i Aulum Sogn ved Herning, hvor Efterbyrden fra Barselsengen ikke bliver gravet ned i Haven. Efterbyrden skal graves ned et Sted i Haven, hvor der aldrig bliver gravet senere, eller under en ægte Rosenbusk. Afdøde Jordemoder Johanne Frøsig, der havde taget mod en Mængde Børn, overleverede altid Manden Efterbyrden med de Ord: »Nu er du vel klar over, at den Skat skal gemmes bestemte Steder i din Kaalgaard, for ellers kommer der jo Ulykker i dit Hus«. Det har stor Betydning for Ægteparrets Lykke, hvor Efterbyrden bliver gemt, og man siger, at der ikke findes saa ligegyldig en Moder, at hun ikke alvorligt har indprentet sin Søn, at Efterbyrden er noget helligt, thi deri laa Barnet skærmet, endda meget bedre end siden i sin Vugge. Man siger og tror, at Kærligheden dør mellem Ægtefolkene, hvis Efterbyrden ikke omhyggeligt bliver gravet ned og det paa rette Sted. Og Manden skal selv grave det ned, om han saa er saa syg, at han skal kravle ud af Døren. Ingen maa se, at han graver Efterbyrden ned. Man siger, at Manden slaar Kors over Efterbyrden, og det er sikkert rigtigt. (Fru Karoline Jensen, Aulum, f. o. 1846, til Husbestyrerinde Kristiane Olesen, Herning, 1924).

Sml. D. Fm. 28, S. 103 med Oplysninger.

Fig. 4. Anna Ancher: Jysk Barselstue.
Efter Fotografi af Maleriet i Dansk Folkemusæum.

32. Have Ligsærk liggende fra sin Ungdom.

Min Moder Edle Kristiansen i Aulum ved Herning syede sin Ligsærk, før hun købte sin Brudesærk. Det er først nu i Sommer 1909, at jeg har set den. Jeg maatte ikke have set den, men jeg var ved at ordne Skufferne i Moders Dragkiste, og da fandt jeg en Pakke, som var gemt bedst og inderst i den tredie Skuffe. Den var indpakket i hvidt Silkepapir, og i Stedet for Snor var der bundet om Pakken med sort Silkebaand, saadan at det saa ud som et Kors paa det hvide Papir. Jeg var jo nysgerrig og løste de fine sorte Baand op, og forundret blev jeg, da jeg saa en skinnende hvid Særk, hvorpaa Moders Pigenavn Edle Kristiansen var broderet med sort Silke. Jeg var ikke engang saa klog, at jeg vidste, at det var en Ligsærk. Men i det samme kom Moder og rev den ud af min Haand og sagde: »Du har gjort mig Sorg nu, Kirstine, du har pakket min Ligsærk ud. Ingen maatte have set den, før jeg var død. Og den, som pakker en Ligsærk ud, naar der ingen Lig er, som skal have den paa, ja jeg er næsten ked af at sige dig det, men den skal selv dø først. Nu ved jeg, at du ikke bliver ret gammel«. — »Du skal da ikke bilde mig ind, at jeg dør, fordi jeg har set din

Ligsærk«, svarede Kirstine. »Den Slags passer altid, hvad vi gamle Folk tror, det er og bliver Alvor. Nu bliver det mig, som skal græde ved din Kiste. Det forundrer dig, at jeg har haft min Ligsærk, siden jeg var ung, men hvis jeg maatte for vor Fader, saa vilde jeg ogsaa selv købe min Kiste«. — »Det er da godt, at du ikke maa det, for hvem kan lide at være i et Hus, hvor der er en Ligkiste«, — udbrød Datteren.

Det gik, som Edle Kristiansen sagde til Datteren Kirstine. Kirstine døde 1910, og hendes Moder døde 1912. (Husbestyrerinde Kristiane Olesen, Brændgaard, Herning, 1921).

Ogsaa denne Skik, at have sin Ligsærk liggende fra Ungdommen af, er sikkert mere almindelig, end den er optegnet.

33. Gravgods fra Nutiden.

En Gang skulde der graves en Grav paa Sandby Kirkegaard ved Susaaen. Her var en Mand begravet for mange Aar siden. De naaede ned til Kisten, som var faldet sammen. Inde i Stumperne af Kisten laa et Skelet med Nathue paa Hovedet. En Pibe og en Tobakspung med Tobak i laa ved den ene Arm og en Halvandenpæglsflaske ved den anden. Graver Anders Olsen tog Proppen af Flasken, og lugtede til den, der var Brændevin i den. I en anden Grav fandt de ogsaa en Flaske Brændevin, og et Sted var en Kvinde begravet med sin fine Hue paa. (Parcellist Ole Jensen, Sandby Dade, f. o. 1875, d. 1/10 1936, til Gaardejer Emil Rasmussen i Sandby 1934).

34. Den hoppende Genganger.

En Mand fra Aalsgaarde ved Helsingør levede et daarligt Liv med sin Kone, hvem han pryglede og behandlede slet. Omsider døde Manden, og Konen var glad over at være sluppet fri for en levende Plageaand, men paa den anden Side frygtede hun for, at han skulde fortsætte sit gamle Liv efter Døden og snarere plage hende meget værre, end han havde gjort i levende Live. En Nabo raadede hende til at lægge en Flaske med Øl paa den ene Side, en Flaske med Brændevin paa den anden Side af ham i Kisten og binde begge hans store Tæer sammen, for at han ikke skulde kunne gaa igen. De tre første Dage efter Begravel-

sen ligger et Lig altid roligt i Jorden, men den tredie Nat hørte man ham hoppe gennem Aalsgaarde med sammenbundne Ben, og næste Morgen kunde man se Sporene af hans Ben paa Vejen i Sandet, de to Spor lige ved Siden af hinanden. (Fisker Wiedemann, Ellekilde, f. o. 1830, til Hans Ellekilde 1908).

Sml. Sprog og Kultur I, S. 84—86, hvor Konservator H. P. Hansen, Herning, vil hævde, at Sammenbindingen af Ligets Stortæer fra først af havde en praktisk Betydning (for at holde Liget i Hvilestilling i Kisten), men ikke som her og ellers en magisk Betydning (for at hindre befrygtet Gengangeri). Iagttagelser, der gaar i den af H. P. Hansen antydede Retning, vil derfor være af stor Interesse.

35. Ligfølgets Vej.

I Vordingborg fører to Stræder, Torvestræde og Kirkestræde, fra Hovedgaden om til Kirketorvet, hvor Kirken har sin Plads.

Syvende Juli 1907 var jeg til en Begravelse, og Ligtoget bøjede da naturligt nok om ad Torvestræde, der er den korteste Vej, naar man kommer fra Byens vestlige Del. Men nogle Folk i Følget fandt det slet ikke naturligt, og een af dem siger til mig: »Nu har jeg aldrig kendt Mage; gaar man ad *den* Gade med et Lig«. Jeg fik da at vide, at al Færdsel for kirkelige Handlingers Skyld: Daab, Bryllup og Begravelse kun foregik ad Kirkestræde. Forklaringen fik jeg ogsaa. Torvestræde er nemlig et temmelig nyt Navn. Tidligere hed det Rakkerstræde, og her laa Mestermandens Hus. Nu sker den kirkelige Færdsel ad begge Veje, som det er bekvemmest. Men altsaa saa sent som 1907 vedligeholdtes en Tradition, maaske mer end 100 Aar, efter at dens Aarsag er fjærnet. (Seminarieforstander Th. Halse, Vordingborg 1923).

Kendes tilsvarende Skik i andre danske Købstæder, at Ligfølger ovs. *ikke* bør færdes ad bestemte, bekvemtliggende Gader? I Hjadstrup Sogn i Nordfyn gaar der to Veje fra Bladstrup til Hjadstrup Kirke. Den ene, den længste, kaldes Dødevejen, den anden Klokkegyden. Ethvert Lig fra Bladstrup skal føres til Hjadstrup ad Dødevejen, der ellers kun bruges lidt. Sogneraadet lægger saaledes aldrig Sten paa den. (Gaardejer Jens Frederiksen i H., født o. 1853 i Aasum, til Brodersønnen, Gaardejer Svend Frederiksen, Aasum, 1923). Alle Oplysninger om særskilte »Dødeveje« i de forskellige danske Sogne bedes meddelt DFS. Det samme gælder ogsaa Vejstykker, ad hvilke det var gammel Skik, at Kisten skulde *bæres*. I Høedgyde, Flemløse

Sogn ved Assens, var det gammel Skik, at Liget skulde bæres fra Høedgyde over en bestemt Bro, og først derfra køres paa Vogn til Kirken. En fattig Husmandskone modsatte sig paa det bestemteste, at Følget vilde køre Liget af hendes Mand den ret lange Vej fra Hjemmet *over* Broen, men ikke bære det til Broen. »Rigtignok er han kun en Stodder«, sagde hun, »men han skal dog have den Ære, der kan tilkomme ham«. (Lærer Anders Jensen, Snave, o. 1897, f. $^{25}/_{5}$ 1837). Endnu mere almindeligt er det, at Kisten køres fra Hjembyen, men bæres det sidste Stykke Vej op til Kirken. Hvor standser i saa Fald Ligtoget, for at bære Kisten til Kirken?

36. Bære Liget tre Fjerdingvej.

I gamle Dage bar de Liget fra Aalsgaarde til Hornbæk, det var en Strækning ikke mindre end tre Fjerdingvej. Fiskerne i Aalsgaarde havde jo ikke Vogne, som de kunde køre Liget paa. Hvert Sted de kom forbi med Kisten i Boderne og Ellekilde, var de inde at faa et Glas Øl og en Snaps Brændevin til Hjærtestyrkning. I senere Tider gik de de Steder forbi, hvor der ikke var strøet Gran over Vejen. Naar de saa endelig var naaet til Hornbæk og havde faaet Liget begravet, holdt de altid et vældigt Drikkegilde paa Hornbæk Kro. De første, der gik hjem til Aalsgaarde, tog Staverne, hvorpaa de havde baaret Kisten den lange Vej, og smed dem nede i Begyndelsen af Hornbæk Skov, de næste, der gik, tog Staverne med og smed dem i Skoven lige ved Ellekilde, de sidste, der gik hjem, tog Staverne med tilbage til Aalsgaarde. Paa den Maade kom Staverne tilbage til Aalsgaarde. — Hvis de ikke var fulde, naar de kom fra Begravelse, da var det »ikke rigtigt«. (Fisker Laurits Svendsen, Aalsgaarde, f. $^{30}/_{11}$ 1845, død $^{28}/_{2}$ 1920, til Hans Ellekilde 1908).

Sml. S. 160. Stenbjærg i Angel.

AARETS FESTER OG LIVETS HØJTIDER I ANGEL

Det efterfølgende Udvalg af Festskikke fra Angel er i sin Helhed optegnet af en enkelt Mand, den ivrigt dansksindede Arbejdsmand *Andreas Lorenzen* boende i Damholm, Havetoft Sogn, Vestangel, omtrent midtvejs imellem Flensborg og Slesvig.

Andreas Lorenzen er ikke Angelbo af Fødsel, han er Mellemslesviger, Smedesøn fra Ellund i Hanved Sogn, lige Syd for den dansk-tyske Statsgrænse. Han er nok født i Nordslesvig den 20de Oktober 1877 i Rinkenæs Sogn, men han føler sig i et og alt som Mellemslesviger. Han voksede op i et udpræget dansksindet Hjem. Hans Fader, Smedemester Chr. Lorenzen, født den 20de Januar 1849 i Kidsklund i Bov Sogn i det sydligste Nordslesvig, kunde blot det Tysk, han havde lært som Soldat i Aarene 1870—71. Hans Moder, Agathe Marie Jakobsen, født i Frestrup i Burkal Sogn i Nordslesvig den 29de September 1843, kunde ikke et Ord Tysk. I en Optegnelse om sin Skoletid i Ellund fortæller Andreas Lorenzen, hvorledes Børnene i Ellund omdigtede den paatvungne, for dem ganske unaturlige Sang: »Ich bin ein Preusse, kennt Ihr meine Farben, die Fahne schwebt mir weiss und schwarz voran«, saa den kom til at lyde: »Ich bin *kein* Preusse, kennt Ihr meine Farben, die Fahne schwebt mir *rot und weiss* voran«.

Andreas Lorenzen fortæller endvidere, at Børnene ofte ved Skoletidens Slutning bad om de maatte synge Prøjsersangen, og hvorledes den gamle Lærer, i Hjærtet dansksindet, bakkende paa sin Pibe med et Smil hørte paa Børnenes omdigtede Sang, Ellundbørnenes Yndlingssang. Det første Folkeminde, Andreas Lorenzen nogensinde optegnede, efter at han havde hørt Evald Tang Kristensen tale om Folkeminder ved et Møde paa Høng

Højskole i Vinteren 1900—1901, var en Tildragelse fra 1864. En Desertør fra den danske Hær samlede Penge ind til at købe et blaat-hvid-rødt slesvigholstensk Flag for efter den danske Præsts Fordrivelse at hænge det ud fra Hanved Kirketaarn. To Gange blæste Flaget ned, men tredie Gang kronedes hans Bestræbelser med Held, Flaget blev hængende og smældede lystig for den nordlige Vind. Netop som Soldatens Fader kommer ud for at glæde sig over Synet af Flaget, flyver der noget for Vinden henover Kirkegaarden. Det var selve den blaa Strimmel af Flaget. Nu hang Resten af Flaget — det røde og hvide — Danmarks Farver, og smældede for Vinden, som om ingen Ting var sket. Denne Optegnelse blev trykt i Sprogforeningens Almanak for 1906 Side 95—96.

Som det var at vente af en saa trofast dansksindet Mand, deltog Andreas Lorenzen med den største Iver og Kraft i Afstemningskampen i Mellemslesvig og Angel i Aarene 1918—1920, og det var ham en voldsom personlig Skuffelse, at det dansktalende Mellemslesvig ikke kom hjem den 14de Marts 1920, end ikke Hjembyen Ellund gav dansk Flertal, men afgav 34 danske, 97 tyske Stemmer. Han giftede sig med en Pige fra Flensborg, Dorthea Wedel, der i sin Ungdom havde tjent i Angel. De bosatte sig i Damholm i Angel, og de fik ni Børn, der voksede op i stor Fattigdom. De gaar nu i dansk Skole i Slesvig By, og det er Andreas Lorenzens Ønske og Maal, at den ældste Kirstine, der er konfirmeret af Biskop Noack, kunde faa Uddannelse som Lærerinde i Dansk.

Andreas Lorenzen kom i Forbindelse med Dansk Folkemindesamling ved et personligt Besøg paa Samlingen den 18de November 1930. Han kom langsomt og tøvende i Gang med at optegne Folkeminder fra sit Hjemsogn Hanved i Mellemslesvig og fra sit Opholdssogn, Havetoft Sogn i Angel, men efterhaanden optegnede han Folkeoverlevering i meget stort Omfang fra begge Sogne, og først og fremmest naturligvis sine egne Oplevelser og Indtryk og Forældrenes Fortællinger. Efterhaanden som han kom paa Gled med at optegne Folkeminder efter andres Fortælling i Havetoft Sogn, udvidede han sit Omraade til Nabosognene Ølsby og N. Farensted, og han opdagede mere og mere, at han havde Evner til at faa jævne plattysktalende Folk til at meddele, hvad de sad inde med af Minder om Angels ældre danske Kultur.

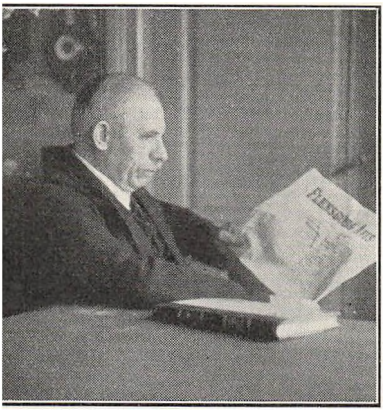

Fig. 1. Andreas Lorenzen i sit Hjem.

Fig. 2. Andreas Lorenzen og en Meddeler ved Solstenen i Bøl Sogn.

Først samlede han Folkeminder i Sognene imod Syd, hvor der selv i Svend Grundtvigs Tid før 1864 saa godt som intet var optegnet fra dansk Side, og han fik især meget smukke Resultater fra Sogne som Tolk og Nybøl, Ulsnæs og Brodersby. Først derefter gav han sig rigtig i Lag med Sognene i Midtangel, hvor især Bøl og N. Brarup har givet gode Resultater, og i Nordangel, hvor de bedste Sogne har været Kværn og Munkbrarup, Stenbjærg og Nykirke. Ogsaa i Mellemslesvig har Lorenzen samlet, men foreløbig, bortset fra Hanved Sogn, i mindre Omfang. I selve Angel er der ikke et Sogn, hvorfra vi ikke nu har Optegnelser fra Andreas Lorenzens Haand. En Skildring af Livet i Skipperbyen Arnæs ved Slien, hvor Danskertiden før 1864 var Byens Velstandstid og tabte Paradis, fremkom saaledes i Sønderjysk Maanedsskrift Nov. 1937. Hans historiske Folkesagn fra Angel udgives for Tiden i Maanedsskriftet »Thyras Vold«, og Styrelsen har besluttet, at de skal samles til en lille Bog.

Andreas Lorenzen har bevist, hvad Stormænd som Feilberg, Tang Kristensen og Axel Olrik næsten betragtede som en Umulighed, at der kan optegnes Folkeminder fra dansk Side hos Angels plattysktalende, i Hovedsagen tysksindede Befolkning af nedarvet dansk Blod. Spørgsmaalet er nu, hvorledes det af Andreas Lorenzen indsamlede angelske Folkemindestof stiller sig folkelig set. Tilhører det dansk eller tysk Folkeoverlevering? Det er aabenbart og uimodsigeligt, at det angelske Folkemindestof

er ganske anderledes direkte paavirket af nytysk Folkemindestof end f. Eks. Nordsjællands og Vendsyssels Folkeoverlevering. Det er dog kun, hvad man paa Forhaand maa vente af et Landskab, som i Løbet af de sidste 200 Aar desværre har ombyttet sit gode gamle danske Folkemaal med et af Dansk fordærvet Plattysk. Jeg har ønsket, at mit Udvalg netop skulde give danske Læsere Indtryk af Tingene som *de virkelig er,* og jeg har derfor i mit Udvalg medtaget Ting, der afgiver Vidnesbyrd om ganske aabenbar tysk Indflydelse paa den angelske Folkeoverlevering, altsaa Ting som Barn Jesus (Kinken = Kindchen, det lille Barn), der bringer Børnene Julegaver, som Rumlepotvisen Nytaarsaften, som Paaskeharen, der lægger Paaskeæg, som Polteraften før Bryllupsfesten, for blot at nævne de mest aabenbare Ting. Børnegildet om Sommeren og Svinekigningen om Efteraaret har rimeligvis ogsaa deres Rod i tysk Folkekultur. Som Helhed vil dog rimeligvis Optegnelserne gøre et hjemligt Indtryk paa Danmarks Folkeminders Læsere, man kender det igen fra saa mange andre af Foreningens danske Folkelivsskildringer. Der er hist og her nogen fremmed Islæt, men i Hovedsagen føler vi os hjemme i Angels Folkekultur og føler den som dansk. Om dette Førsteindtryk er til at stole paa, maa kommende indgaaende Undersøgelser af det samlede angelske Folkekulturmateriale enten bekræfte, læmpe eller afkræfte.

Jeg har saa vidt muligt lagt Andreas Lorenzens tidligere Havetoftoptegnelser til Grund for Udvalget, der jo omfatter Aarets Gang fra Jul til Jul og Livets Løb fra Bryllup og Barsel til Begravelse. Dernæst har jeg anført Hovedoptegnelser fra andre Egne af Angel, naar de indeholder interessante Momenter, der ikke forekom i Havetoftoptegnelserne. I Juleoptegnelsen Nr. 2 fra Løjt Sogn forekommer saaledes to Ting, der ikke møder i Havetoftoptegnelsen, nemlig Børnene der giver Jesus Æsel Vand og Hø, og det om dansk Kultur vidnende plattyske Udtryk Julstuten, om det Julebrød, der blev lavet til de fattige om Julen. I Noterne til disse Hovedoptegnelser har jeg af og til anført lidt af Lorenzens Optegnelser rundt omkring fra Angel, hvad der kunde være af særlig Interesse til Kommentar af Hovedteksten. Jeg har derimod ikke optaget Vidnesbyrd fra det sideløbende Stof i Lorenzens Samlinger af Midtlandets Optegnelser, det vilde føre altfor vidt. Det samme gælder ogsaa

Henvisningerne til den trykte Litteratur om Angels Folkeliv. Her henviser jeg i Almindelighed til de angelske Præster Martensens og Henningsens Nyudgave af Pastor Jensens i Geltings berømte gamle Angelbeskrivelse fra 1844, især Side 400—416, og til det spredte Folkemindestof fra Angel i det slesvigholstenske Tidsskrift Die Heimat og det ældre Tidsskrift Jahrbücher für die Landeskunde I—X.

1. Julen i Havetoft Sogn.

I Tiden imellem 1850 og 1870 var det Skik i Havetoft Sogn[1]), at Julen blev fejret paa følgende Maade:

I Ugen før Jul begyndte man med Forberedelserne til Julen. Der blev bagt Rugbrød og Sigtebrød. Alle Brød blev nøjagtigt efterset, naar de toges ud af Ovnen, for var der ligesom et Kors paa et af Brødene, varslede det ilde for det kommende Aar. Var Bagningen vel overstaaet, saa blev Beboelseshuset efterset fra Ende til anden. Hvor man havde Teglstensgulve — mange Steder havde man Kampestensgulve — lagde man et stort Arbejde i at faa dem tiplede saa godt som muligt. Alle Kobber- og Messingsager blev skurede og pudsede, saa alle Hænder havde fuldt op at bestille. Ogsaa i Stald og Udhuse var der mere Travlhed end ellers, alt Spindelvæv blev fjærnet, Vinduerne blev renset, og Riskosten kom rigtig til sin Ret baade ude og inde.

Inden Juleaften maatte meget Arbejde, som ellers blev gjort dagligt, være udrettet for alle de kommende 14 Dage, for i Tiden fra Juleaften til Helligtrekongersdag var der meget, der ikke maatte gøres. Der maatte ikke skæres Hakkelse, ikke renses Korn, ikke spindes paa Rok, ikke vindes Garn af Garnvinder, og heller ikke maatte der kartes Uld. Redskaber fra Marken kom alle i Hus. Ploven blev hentet ind, for at Jerusalems Skomager ikke skulde sætte sig til Hvile paa den[2]).

Naar saa Juleaftensdag oprandt, blev der i Stuerne og Framgulvet og ogsaa i Stalden strøet hvidt Sand. Stenbroen foran Huset blev fejet, og alt udenfor blev gjort i Stand. Der var den Dag mange forskellige Ting, som Husbond og Madmoder maatte sørge for, saasom at alt, hvad der kunde bevæge sig rundt, blev hensat under sikkert Lukke, og hvad der ikke kunde henstilles et saadant Sted, blev forsvarligt bundet med Reb eller

Kæde. Om Middagen Juleaftensdag blev alt Affaldskorn fra Kornrensningen fra før Jul strøet ud i Læ ved Huset til Fuglene, og ud paa Marken blev der bragt Kornneg til Fuglene.

Naar det saa begyndte at mørkne, da fik Køerne (der nævnes kun Køer) et ekstra Kornneg, og det vigtigste af alt var, at Nis Puk ikke blev glemt. Der blev sat Grød og Mælk op paa Loftet til ham, og var det saa fortæret Juledags Morgen, da havde man et godt Aar i Vente, thi Nis Puk var Beskytter af Hus og Hjem[3]).

Klokken seks var alt Arbejdet udrettet, og man bænkede sig i Stuen. Bordet var dækket med hvid Dug, to Tællelys brændte paa Bordet, og i Olie- eller Tranlampen, der var ophængt under en Bjælke, var der lagt nogle flere Væger af Siv, i Reglen for denne Aften fem. Efter at Bordbønnen var fremsagt, blev der spist Langkaal og røget Svinehoved. For at de ikke skulde faa ondt i Maven af Kaalen, kom Brændevinsflasken frem. Den havde under denne Del af Julemaaltidet haft Plads paa Gulvet ved Siden af Husbonden, men nu fik baade Store og Smaa en Dram eller to[4]). Derefter kom Risengrøden paa Bordet, og til den blev der søbet sødt Øl. Efter Maaltidet blev der sunget nogle Salmer, og Juleevangeliet blev læst. Senere kom Kortspillet til sin Ret, men den Aften blev der kun spillet om Æbler og nogle ganske smaa Kager. Juleaften blev alle hjemme.

Juledagsmorgen gik de Ældre i Kirke. Efter endt Kirketid besøgte Naboerne hinanden for at ønske en glædelig Jul. Saa vankede der en Drik, og det var ikke nogen Sjældenhed, at der blev budt paa saa meget, at de blev berusede. Saadan gik Tiden til efter Nytaar, for man gik saa langt ud i Omegnen paa Besøg, som man kunde naa i Højtiden. Ingen Fremmed, der kom indendørs i denne Tid, maatte gaa bort, uden at han havde nydt noget. Julefreden gik ud med den Fremmede, naar der ikke var blevet budt ham noget[5]).

Nytaarsaften og Nytaarsdag var særlig Børnenes og de Unges Dag. Nytaarsaften gik Børnene med Rumlepotte fra Dør til Dør. Det har holdt sig til den Dag i Dag. De Unge slog Potte for Dørene, og det blev drevet hele Natten igennem til Nytaarsmorgen. Ve den, der havde glemt at faa sine Redskaber i Hus, for han kunde siden søge længe efter dem. Der fortælles endnu, at en Mand, der havde en Vogn staaende ude Nytaarsaften, Nyt-

aarsmorgen fandt den læsset med Gødning oppe paa Huset. Nytaarsdag var igen Børnenes. Da kom de uden Rumlepotte, men til Gengæld ønskede de et godt Nytaar, og de bad saa om en Nytaarsgave. Den bestod af Æbler og nogle smaa Kager, eller naar det var rigtigt fint, nogle Melkringler. Juletræ og Julegaver var ukendt. Det fik først Indpas i Havetoft Sogn omkring ved Firserne. Fra Juleaftensdag og til Helligtrekongersdag blev der ikke udført andet Arbejde, end at røgte Heste og Kreaturer, og denne Skik har holdt sig delvis her i Sognet indtil i Firserne. (Opt. af L. 10. Februar 1931).

[1]) Jeg henviser ogsaa Læseren til de udførlige Skildringer af Julen i Angel (Tolk, Ulsnæs og N. Farensted Sogne) efter Lorenzens Optegnelser, som jeg har udgivet i »Thyras Vold«, Julenummeret 1936. [2]) Den typiske danske Folketro om Jerusalems Skomager kendes bl. a. fra Rylskov, Munkbrarup og Nykirke Sogne. Derimod siges i Sterup Sogn: Hvis der var nogen, der havde en Plov siddende fast i Jorden i Juletiden, saa kom Ræven og gjorde sit Behov paa den, og saa var Ploven ikke til at bruge mer. I Nykirke siges ogsaa om Redskaber, der ikke blev taget ind, at »de Dywel« havde gjort ondt ved dem, og paa en Mark, hvor der laa Redskaber i Juletiden, vilde der kun gro Ugræs. [3]) Tilsvarende Offer af Grød til Husets Nisse som i dansk Overlevering kendes fra bl. a. Munkbrarup, N. Farensted og Ulsnæs Sogne. [4]) Svinehoved og Grønlangkaal er gennemgaaende Juleretten i Angels Landsbyer, og Julegrød nævnes ogsaa meget hyppigt. Undtagelsesvis nævnes fra Torsted: »Der var ogsaa de Steder, hvor de i Stedet for Langkaal med Grisehoved spiste Budding, som de dyppede i Sirup, hvori der var stegte Flæsketærninger«. Det maa være tysk Madtradition, som her gør sig gældende. [5]) Denne Forestilling, der jo er typisk for dansk Juleskik, er meget almindelig i Angel. Det hedder saaledes i Ravnkjær i Sydøstangel: Ingen fremmed maatte gaa bort igen, uden at have nydt enten det ene eller det andet. Dette blev overholdt paa det nøjagtigste, for ellers vilde det bringe Uheld, Sygdom og Dødsfald for dem, der undlod at overholde de gamle Skikke.

2. Jul i Løjt Sogn.

Vi havde ikke Juletræ i mit Hjem i Løjt Sogn, da jeg var Barn. 1876 var Juletræ endnu ikke almindelig kendt. Der blev dengang talt om, at de paa Løjtgaard havde Juletræ. Vi nøjedes med at sætte en Tallerken paa Bordet, og heri blev saa Julegaverne lagt, det var Æbler, Nødder og Pebernødder. Vi lagde et Knippe Hø og satte en Spand Vand ud ved Huset til

Jesu Æsel, for at det skulde blive staaende roligt udenfor, mens Jesus var indenfor med Gaver til Børnene[1]). Heller ikke de Fattige blev glemte til Jul. Der blev paa hver Gaard bagt nogle smaa Brød til dem, de blev kaldt »Julstuten«. I Juletiden blev der ikke spist ret meget Rugbrød, men næsten kun Sigtebrød af Hvede. Juleaften og Juledag spiste man Grønlangkaal med røget Grisehoved til, om Juleaftenen ogsaa Risengrød med sødt Øl til. Kreaturer og Heste fik Juleaften hver sit Havreneg. (74aarig Husmand 1936 til L.).

[1]) Den tyske Juleskik at lægge Hø og sætte Vand til Jesu Æsel kendes i Følge L.'s Optegnelser fra ikke faa angelske Sogne, hvor Jesus ofte benævnes Kinken eller Kindlein Jesus. En 82aarig Aftægtsmand i Tolk Sogn, der kan tale Dansk, hvad de allerfleste i Tolk Sogn i hans Barndom kunde, sagde, at Børnene dengang talte om Jesus og hans »Esel«, men man kendte dengang ikke noget hverken til »Kinken« eller »Julemanden«. Sml. her S. 104.

3. Julegaver i Slesvig.

Juleaften var der vist næppe den Dør i Slesvig, som ikke blev aabnet af en eller anden Ven eller Slægtning for at bringe en Julegave, og det skete heller ikke saa sjældent, at der var en eller anden, der vilde spille andre et lille Puds. Det gik til paa denne Maade: Pludselig blev Døren til Huset revet op, og der blev kastet en Pakke ind ad Døren og sagt »Julklap«, og saa forsvandt Vedkommende skyndsomst. Det var i de fleste Tilfælde en stor Pakke, men dens Indhold passede ikke altid til Pakkens Størrelse. Paa den Maade blev de fleste Julegaver uddelt til andre i Slesvig By. (78aarig Huskone i N. Brarup Sogn, der i sin Ungdom havde tjent i Slesvig By).

[1]) Julklapskikken er velkendt i Sverrig, men den synes næsten ukendt i Danmark. I Angels Landsogne har Skikken heller ikke, i det mindste efter Lorenzens mange Optegnelser, vundet Indpas, i Modsætning til de udbredte Forestillinger om, at Kindlein Jesus kommer med Julegaver til de artige Børn, og som vi ser i næste Optegnelse, at Børnene gaar rundt med Rumlepotten Nytaarsaften og synger en meget yndet plattysk Rumlepottevise. Sml. Feilberg Jul II, S. 368.

4. Nytaarsaften i Gelting Sogn.

Unge Mennesker og Børn morede sig med at slaa Potter foran Folks Døre. De blev budt indenfor og fik »Appelkoken« (d. v. s.

Fig. 3. Børnene med Rumlepotten. Seks Børn fra dansksindet Hjem i Tolk Sogn.

smaa runde Pandekager). Men ogsaa Rumlepotten kom til sin Ret den Aften, Børnene gik i Flok med den fra Dør til Dør og sang saa til Rumlepottens Toner[1]).

Fru måkt de Dør op, de Rommelpot will in,
då kömmt en Schip von Holland, de het een möje Wind.
Schipper wist du wikken
Bootsmann wist du strikken
set en Segel op de Top
und giv mi wat in de Rummelpott;
Lat mi nich so lange stå'n,
ik schall noch en bet widder gåhn[2]).

Nytaarsdags Morgen gik Børnene ud for at hente Nytaarsgaver hjem, det var Godter, Æbler, Nødder og her og der et Pengestykke. Heller ikke til Nytaar var der Drikkeri. Alle Redskaber blev samlet ind og hentet fra Marken inden Nytaar. (76aarig Aftægtsmand i Gelting til L. 1935).

[1]) En Aftægtsmand, født 1853 i Holdnæs ved Flensborg Fjord, oplyser: »Da jeg var Barn, gik vi ikke rundt med Rumlepotten, det kom først senere hen i Brug. Vi gik fra Hus til Hus og bad om

en Nytaarsgave og ønskede godt Nytaar. [2]) Dette plattyske Rim kan oversættes saaledes: Frue, luk Døren op, Rumlepotten vil ind. Der kommer et Skib fra Holland, det har saa svag en Vind. Skipper vil Du vige, Baadsmand vil du stryge, sæt Sejlet til Tops og giv mig noget i Rumlepotten. Lad mig ikke staa saa længe, jeg skal endnu gaa en Smule videre. Sml. ogsaa Thyras Vold Dec. 1937.

5. Kyndelmisse.

Før var der mange i Lille Solt Sogn, der Kyndelmisse Morgen (2. Febr.) lagde en Armfuld Hø ud paa Møddingen. Blæste Høet væk, saa lod de det flyve, for det var Tegn paa, at det blev tidligt Foraar med godt Græs, saa Køerne kunde slaas tidligt ud. Men blev Høet liggende Dagen over paa Møddingen, saa tog de det til Aften og bar det ind i Laden, for det var Tegn paa, at Køerne skulde holdes længere paa Stald, da Græsset vilde blive sparsomt. (80aarig Meddeler 1936).

6. Fastelavnsgilder i Havetoft Sogn.

Indtil i 1870erne var det gængs her i Sognet, at hver Landsby eller Landsbykommune fejrede sine Fastelavnsgilder for sig selv. Der taaltes ikke nogen Indblanding udefra, og selv en Karl fra en fremmed By, der havde sin Fæstemø her, vovede sig ikke til Gilde her, men blev der, hvor han hørte hjemme. Gildet blev holdt paa Omgang, og alle, Gamle og Unge af begge Køn, deltog. Hvad der skulde bruges af Mad og Drikkevarer, blev bragt til Gildehuset af alle Byens Beboere, den ene skulde levere det, den anden hint, saasom Brød, Smør, Faareost, Kød, Flæsk, Mælk, Kaffe, Øl og Brændevin. Ligesom der skiftedes med, hvor Gildet stod, skiftedes der med at levere et tørret Faare- eller Kalveskind, og ligeledes skiftedes der med at levere en Kobberkedel.

Naar der var syslet baade ude og inde, bragte Ungdommen Kedelen og Skindet til Gildehuset. Skindet blev trukket over Kedelen og bundet forsvarligt fast. Var det sket, saa prøvede Karlene deres Kræfter med Stokke paa Skindet. Holdt Skindet for denne Omgang, da brugtes Kedelen som Tromme ved Festen om Aftenen.

Om Aftenen samledes alle undtagen Børnene i Gildehuset til alle Slags Løjer, Dans, Mad, Drik og Svir, som holdt alle sam-

men til ud paa Morgenstunden. Blev ikke alt fortæret den Dag og Nat, og det blev det i Regelen ikke, saa fortsatte de den næste Dag. Det blev undertiden ved i en hel Uge. (Opt. 1931).

Lignende Bygilder om Fastelavnen kendes jævnlig i Angels Sogne, ofte som betalte Omgangsgilder i de enkelte Byers Gaarde, men sjældent som i Havetoft Sogn, Sammenskudsgilder. Ikke sjældent fejredes Fastelavnsgilderne med Sammenkomster paa Kroerne med Drikkelag og Kortspil. Gaardmandsfolk og Smaafolk holdt jævnlig Fastelavnsgilder hver for sig, saaledes i Rylskov og Munkbrarup Sogne. Fastelavnsløjer i kongerigsk Forstand omtales næsten ikke, det er foreløbig kun i Havernæs, Kværn Sogn, at man har kendt at slaa Katten af Tønden. Der kendes ikke heller nogen Fastelavnsridning af de unge Karle fra Gaard til Gaard. Det venter til Sommergildet (S. 143). Skikken at bide til Bolle omtales foreløbig kun fra Brodersby og fra Svinholm i Havetoft Sogn.

7. Snegilde i Havernæs, Kværn Sogn.

Hvert Aar henimod den Tid om Foraaret, hvor man ikke kunde vente, at der vilde falde mere Sne for denne Vinter, blev der i Havernæs valgt en ny Snefoged for det kommende Aar. Der blev før 1874 holdt Gilde hos den afgaaende Snefoged. Der blev drukket Kaffepunser, saa det forslog noget. Men alt faar en Ende, ogsaa dette Gilde, Snedrinken, som det blev kaldt. I 1874 gik der Politik i dette Gilde. Der var jo den Gang en hel Del dansksindede i Havernæs, og de maatte staa som Skive for de tysksindedes Stikpiller, og saa endte et saadant Gilde til sidst med Slagsmaal. De dansksindede meldte sig fra, og saa kunde de tysksindede ikke holde Gilde mere. (70aarig Meddeler 1937 til L.).

8. Vor Konges Fødselsdag.

Den danske Konges Fødselsdag ($^{8}/_{4}$) er blevet fejret her i Havetoft Sogn og ogsaa til Dels i Ølsby og N. Farensted Sogne indtil 1869. »Vor Konges Fødselsdag« blev der sagt. Krigen 1870—71 gjorde Ende herpaa. Dagen fejredes paa den Maade, at den mandlige Del af Befolkningen samledes om Formiddagen for at skyde for Kongen, som det kaldtes. Om Aftenen samledes Mænd og Kvinder til Dans, hvor der blev holdt Taler for »Vor Konge«. (74aarig Meddeler, født i Bistoft, til L. 1931).

9. Paaske i Havetoft Sogn.

Skærtorsdag blev indledt med, at en stor Del af Befolkningen gik i Kirke. De der vilde til Alters, maatte forinden ikke spise andet end en Kavring. Til Middag (Unnen) blev der spist syv Slags Kaal[1]). Det var ligegyldigt, hvilke Slags Grøntsager der brugtes, blot skulde det være Blade af syv forskellige Slags Træer, Buske eller Planter. Paaskemorgen blev der stillet en Spand med Vand ud ved Huset. Deraf blev der taget »Forvar« om, hvorledes Sommeren vilde blive. Dansede Solen i Vandet, blev Sommeren god, gjorde den det derimod ikke, blev det Uaar, og der var ikke godt i Vente. Børnene havde allerede Paaskelørdag lavet Reder trindt omkring i Lo, Lade eller Kaalhave, for Paaskeharen vilde jo lægge sine Æg i Rederne, og ganske rigtig, Paaskemorgen laa der Æg i Rederne, straalende i alle mulige Farver[2]). I Paasketiden blev der ikke drukket Øl og Brændevin, og det skal have hørt til Sjældenhederne, at der i den Tid blev set berusede Folk. (Opt. 1931).

[1]) Syv Slags Kaal (ikke ni Slags Kaal som i Kongeriget) omtales bl. a. fra Munkbrarup, Grumtoft, Nykirke og Tolk Sogne. [2]) Den tyske Paaskehare, der lægger farvede Paaskeæg, kendes ogsaa fra Munkbrarup Sogn. Paaskeæg uden Paaskehare kendes fra Gelting Sogn (fattige Børn gaar rundt og tigger Paaskeæg) og fra Tolk Sogn (Farvning af Paaskeæg omtales udførligt, hver spiser Paaskedagsaften saa mange Æg, han orker).

10. Valborgblus i Kalleby Sogn.

Valborg Dags Aften blev der i Aarene op til 1880 brændt Blus paa de høje Bakker, der kaldtes Rævebakker, paa Skaleby Mark. Bakkerne ligger ved den saakaldte Præsteskov Nord for Kalleby Kirke. Den Aften samledes alle fra Sognet, der kunde, omkring Blussene. Disse Blus tændtes for at genne Heksene bort fra Egnen, for det var her som andre Steder, at der ikke var bare een Heks i hele Sognet, men flere i hver Landsby. Kalleby Sogn valgte netop disse Bakker til at brænde Blus paa, for at Blussene ogsaa kunde ses af andre Sognes Hekse. Saa holdt de sig nok paa Afstand og kom ikke over Sognets Grænser i det kommende Aar. (60aarig Meddeler i Fysing til L. 1935).

Valborgblus kendes ogsaa i Havetoft Sogn, hvor de blev holdt i Hævd til ind i Firserne. Alle Beboere samlede sig om Aftenen paa det højeste Sted i Nærheden af Landsbyen om et Baal, hvorom der blev danset. Baalet afbrændtes for at skræmme Heksene, saa de tog uden om Landsbyen paa Vejen til Bloksbjærg. St. Hans Blus kendes foreløbig kun fra Kværn, Nykirke og Strukstrup Sogne.

11. Slagtning til Pinse i Munkbrarup Sogn.

Her var det Skik i Ugen til Pinse, at Slagteren førte det Dyr, han slagtede til Pinse, rundt igennem Landsbyen. Dyret var pyntet med Blomsterkranse. En Svend førte Dyret. Mesteren og de andre Medhjælpere, han havde i sit Brød, gik bagefter det Dyr, der skulde slagtes til Pinse. (Meddeler, f. 1853 i Ringsbjerg, til L. 1936).

I N. Brarup Sogn blev det Dyr, Slagteren slagtede til Pinse, ført fra det Sted, han havde købt det, til Slagtehuset med en Løvkrans om Halsen. Lignende Skik kendes i Tolk Sogn. Skikken er rimeligvis tysk.

12. Pinsefest ved Pinnes Grav.

Pinselørdag Aften samlede en Del af Ungdommen i Havetoft Sogn sig for at drage til Rebjerg Skov i Satrup Sogn. Her forlystede de sig under Bøgenes Kroner med Dans og Leg paa Herredsfogedpladsen, og mangt et Baand er her blevet knyttet for Livet. Allerede ved Firetiden Pinsemorgen begyndte det at blive levende i Skoven. Folk strømmede til i Skarer, de kom til Vogns, til Fods og til Hest, en Folkevandring, der kom fra Satrup, Tomby, Stukstrup, Ølsby, N. Farensted, Havetoft og Siversted Sogne til Stendyssen (Side 142), der efter Sagnet skal være Røverhøvdingen Pinnes Grav. Her spillede Landsbymusikanterne i nogle Timer. Her blev der truffet Aftaler om mangt og meget, og efter den Rundkreds af Stene, der staar paa Højen med Stendyssen, kunde det tyde paa, at der her i ældre Tid er blevet afholdt Ting eller noget saadant. Ved Kærnemælk og Brændevin holdt man sig lystig det meste af Dagen.

Kirken i Havetoft blev Pinselørdag pyntet med Bøgegrene af Sognets unge Piger, men det var kun Oldinge, Kvinder og Børn, der var Kirkegængere Pinsedag, da Mændene holdt til ved Pinnes Grav. (Opt. 1930).

Fig. 4. Stendyssen Pinnes Grav i Rebjerg Skov.

13. St. Hansfest i Torsted Sogn.

St. Hans Urt (= Johanniskrut) spillede før en stor Rolle i de unge Pigers Liv. En Pige i giftefærdig Alder kunde Natten til St. Hans faa Vished, om hun fik en Mand inden næste Aars St. Hans. En Pige skulde tage to Skud af en St. Hans Urt og plante dem over Kors i Straataget paa et Hus og saa sige følgende:

Lat mi sehn in disse Nacht
wer denn hier min Levde sin mag[1]).

Groede St. Hans Urten, saa vilde Pigen finde sin Fæstemand, og drømte hun St. Hans Nat om en Ungkarl, saa kunde Pigen godt fri til ham, for da var hun sikker paa hans Jaord som Svar. (75aarig Meddelerinde, f. o. 1861 i Torsted, til L. 1936).

[1]) Dvs.: Lad mig se i denne Nat, hvem der skal være min Kæreste her.

14. Midsommer i Havetoft Sogn.

Der fortælles (men ingen af de Ældre kan huske, at de har været med dertil), at Gamle og Unge St. Hans Aften vandrede

hen til en Korsvej, trækkende en Hest med en sort Hale. Der blev først danset om Hesten, senere kiggede alle gennem Hestehalens sorte Haar, for da kunde man se Heksene danse, ridende paa et Kosteskaft, og genkende dem. Heksene dansede til Midnat paa Korsvejen. Naar Midnatstimen oprandt, red alle Hekse paa Kosteskaftet til Bloksbjærg. (Opt. 1930).

Troen om Heksenes Ridt paa Korsvejen St. Hans Nat kendes ogsaa i Nybøl Sogn. En Mand klagede for mange Aar siden til St. Hans, at han ikke kunde gaa, og da han blev spurgt om, hvordan det dog kunde være, svarede han: Ik hev dog de ganse Nacht op de ohle Schimmel re'en. (Jeg har dog hele Natten redet paa den gamle Skimmel).

15. De unges Sommergilde i Havetoft Sogn.

Indtil 1914 havde hvert Sogn i Angel sit Karle- og Pigegilde om Sommeren, men Krigen og den efter Krigen overhaandtagende Sport har næsten givet disse Sommergilder Dødsstødet. Her danner dog Havetoft Sogn en Undtagelse, da Gildet endnu holdes her hver eneste Sommer, nemlig Søndagen før St. Hansdag. Gildet fejres paa følgende Maade. En otte Dages Tid forud for Gildedagen indvarsler den ældste Tjenestekarl i Sognet til et Møde. Her paa Gildemødet træffes der Bestemmelse om, i hvilken Landsby i Sognet Gildet skal afholdes, og i hvilken Del af det udstrakte Sogn, man skal ride rundt paa Gildedagen. De samler sig tidlig den Søndagmorgen til Hest hos det forrige Aars Konge for med ham som Anfører for Rytterskaren at drage til Festpladsen. Her begynder man med at ride efter Ring. Hver Rytter skal ride 20 Gange igennem Galgen for at vise sin Færdighed i at tage Ringen. Der er tre Gevinster som Præmier. Værdigheden for de tre heldige Ryttere er Konge, Kronprins og Prins. Men foruden disse er der ogsaa Munke. Det er dem, der ikke har faaet nogen Ring under Ridningen. Yderligere er der ogsaa sædvanlig nogen Sandryttere, det er dem, der under Ridningen er faldne af Hesten.

Er Ringridningen til Ende, udraabes Udfaldet, idet de Kridtstreger tælles, som hver Rytter har faaet paa Støvlen, en Streg for hver Gang Ringen er blevet taget. Den, der holder Ringen, uddeler Stregerne. Er denne Del af Festen til Ende, gaar enhver til sit, for saa igen straks efter Middag at samles samme Sted

som om Morgenen, de tre Sejrherrer dog undtagen. Nu rider man med Musik i Spidsen under Anførsel af det forrige Aars Konge hen for at hente det nye Aars Konge, der saa overtager Anførselen, efter at han har faaet Kongebaandet. Inden man afhenter Kronprinsen og Prinsen, uddeler den nye Konge Halmbaand baade til Munke og Sandryttere, som disse faar hængt over højre Skulder. Er det sket, saa hentes Kronprins og Prins, og her modtager Kongen af Husstanden en Gave til Gildet. Derefter rider man paa Rundtur i den forud bestemte Del af Sognet, og man rider ikke nogen Gaard forbi. Alle Ryttere tager Opstilling paa Gaardspladsen, og det forrige Aars Konge holder en lille Tale til Ejeren og beder om en Gave til Gildet. Som Tak for Gaven giver Musikken et Stykke til Bedste. Der indsamles i Regelen ikke saa lille en Sum, da de ikke rider noget Sted forgæves. Det betragtes tværtimod som en Fornærmelse, hvis de rider et Sted forbi. Er det overstaaet, saa tager de alle hjem for at pynte sig til Festen om Aftenen. Klokken syv samles alle Ryttere igen med hver sin Pige hos den nye Konge. Her faar enhver en Skænk og en Kage.

Under Førelse af Kongen rider man med Musik til den Kro, hvor Gildet skal staa. Her vanker der først Kaffe. Brød og Kager har de Madmødre sørget for, hvis Karle deltager i Gildet. Efter at Kaffen er nydt, tages der fat paa Dansen, og den er ikke endt, før Solen er staaet op Mandag Morgen. Alle har Fridag til Mandag Middag. Tirsdag Aften samles saa igen alle de, der var med til Ringridningen om Søndagen, for at gøre Regnskabet op. Er de bænkede, stilles der en Del Angler-Muck paa Bordet. De om Søndagen indsamlede Penge gaar ikke altid med til at betale Søndagens Gilde, i Regelen bliver der et Beløb tilovers. Dette Beløb opbevares dog aldrig til næste Aar, men omsættes paa Stedet i Angler-Muck, saa de fleste den Nat kommer hjem med en Bjørn, saa stor som syv Fag Hus, som der her i Sognet siges i Folkemunde. (Opt. 1932).

Lignende Sommergilder med Ringridning og Ridning paa Besøg i Sognets Gaarde kendes i Følge L.'s Optegnelser i ikke faa af Angels Sogne, især mod Nord og Øst. Det gængse er, at Ringridningen og Indsamlingsridningen afholdes en Fredag i Sommertiden mellem Saaning og Høhøst (kun i Rylskov i Maj Maaned), og at Husbonderne og Madmødrene bydes til Gilde samme Aften i en eller anden Gaard, hvor man har faaet Lov at afholde Gildet. Om Søndagen afholdes

Ungdomsgildet, og en Dag i den følgende Uge eller næste Søndag Betalingsgildet. Rangfølgen ved Ringridningen »Konge«, »Kronprins« og »Prins« kendes ogsaa i Husby Sogn, men den gængse Rangforordning for Sejrherrerne er »Konge«, »Karl«, »Dreng« og »Øltapper«.

16. Børnegilde i Bøl Sogn.

En Aftægtsmand født 1861 fortæller: Da jeg gik i Skole, havde vi Børnegilde (om Sommeren). Gildedagen om Formiddagen kappedes Børnene om de i alt otte Gevinster, fire af dem var for Drengene, de andre for Pigerne. Drengene skød med Armbrøst efter en Træfugl, der var sat paa en Stage. Den der skød Fuglens Hoved ned, var *Konge;* den der skød højre Vinge ned, var *Karl;* den der skød venstre Vinge ned, var *Dreng.* Den Dreng, der skød Fuglens Hale ned, var *Øltapper.* Pigerne slog med tilbundne Øjne efter en Potte. Den der ramte flest Gange, havde saa tilkæmpet sig første Gevinst, og saaledes videre, til alle Gevinster var fordelte. Drengene skød hver 5 Skud efter Fuglen, og Pigerne slog hver 5 Slag efter Potten. De fire Drenge, der havde faaet Gevinsterne, blev parret med de fire vindende Piger i Rækkefølge, saaledes at Kongen fik den Pige, der havde faaet første Gevinst, og saaledes videre.

Børnene gik om Eftermiddagen samlet Par og Par fra det Sted, hvor Kongen boede, til Kroen med Musik foran, den Gang Harmonika og en, der slog en »Tribøgel« (Triangel). Kongen og hans Pige bar paa en stor Blomsterbøjle, den havde hans Pige, der blev kaldet Dronning, bundet i al Hast. Børnene morede sig først ved Dans, inden de fik Mælk og Tvebakker. Mælken gav Bønderne. En voksen Mand samlede Penge ind blandt de Voksne til at betale Udgifterne ved Gildet til Musikanter, Gevinster og Tvebakker. Denne Indsamling blev kaldt »Kop«. Kunde Børnene ikke selv spise al Mælken og Tvebakkerne, saa spiste de Voksne Resten. Børnene dansede til godt Sengetid. Somme Tider festede de Ældre lidt bagefter. (Opt. af L. 1936).

Lignende Børnegilder kendes ret hyppigt i Angel. Fugleskydning for Drenge omtales saaledes bl. a. fra Torsted, Kværn, Stenbjærg, Gelting, N. Farensted og paa Maasholm i Kappel Landsogn, og Pigernes Potteslagning i Kværn, Torsted og Borne Sogne. I Gundelsby stikker Pigerne til Skive med en Jærnfugl med spidst Næb. I Havetoft former Børnefesten sig anderledes. Her samler fire af de ældste

Børn fjorten Dage før i alle Hjem i Kommunen Bidrag af rede Penge, Kager og Mælk. Der løbes med Æg, der slaas efter en Tønde, der kastes med en Pil efter en Skive m. m., og de bedste faar Præmier. Om Eftermiddagen Klokken 1 møder Pigerne hver med sin Blomsterbøjle, og Drengene hver med sin Krans, og det gaar i festligt Optog med Musik foran til Gildehuset, hvor der efter Kaffebordet for Alvor fortsættes med Leg og Dans. Kl. 7 uddeles Præmierne, og alle Børn faar hver sin Gevinst. Kl. 8 faar alle Børnene Mælk og Tvebakker ved Borde paa en Eng, og Læreren holder en lille Tale til Børnene. Kl. 9 sluttes der med en lille Aftensang, og alle gaar saa hjem, hvorefter Sommerferien den næste Dag begynder.

17. Brarup Marked.

Før var det Skik, saa omtrent op til 1914, at Folk fra hele Angel satte hinanden Stævne til Brarup Marked. Det var Skik dengang, at man først begyndte at høste Rug lige efter Brarup. Bønder, Haandværkere, Husmænd, Arbejdere, Tyende og Børn, alle skulde dengang til Brarup. Om Mandagen rejste Bønderne og de, der regnede sig som Bedrestillede, til Marked, om Tirsdagen Børnene og om Onsdagen Arbejdere og Tyende. Der var mange Børn, der tjente sig en Markedsskilling ved, at de om Mandagen stod ved Vejene rundt omkring i Angel og solgte »Strudsen«, d. v. s. Blomsterbuketter, til Bønderne, der kørte til Marked. I mine Barneaar stod Faderen til Degnen i Torsted og solgte Kildevand fra Helligkilden. Han stod ved Vejen fra Brebøl til Sønder Brarup. Der var mange, der købte sig en Flaske Kildevand og tog den med hjem. Der var dem der paastod, at det ikke var Vand fra Helligkilden, men fra en Kilde ved Bilvad, der randt ud af Jorden ved Siden af den Vej, der gaar lige fra Brebølskov til Bøl. Vandet fra denne Kilde skulde, efter hvad der fortælles, ogsaa have haft helbredende Kraft. (72aarig Meddelerinde i Moldened Sogn til L. 1936).

Om det berømte Brarup Kildemarked se f. Eks. Danmarks Folkeminder 33, S. 157, med Henvisninger.

18. Kartoffelgilde i Eskris Sogn.

I mine unge Aar var det en udbredt Skik i Eskris Sogn, at der om Aftenen den Dag, de havde faaet taget Kartoflerne op, var et lille Gilde. De fik den Aften Kartoffelgrød med Smør i.

Kunde de spise al den Grød, der var sat paa Bordet, saa fik de igen den næste Aften Kartoffelgrød med Smør i, og det saa længe hver Aften, indtil Folkene ikke mere kunde faa spist den Grød, der var sat paa Bordet. (Meddeler f. 1867 i E. til L. 1936).

Et lille Kartoffelgilde (Kartoffelgrød med Persille i og Smørhul) kender L. ogsaa fra Havetoft Sogn. Gildet er en Efterligning af Grødgilderne paa Opmejnings- eller Indhøstningsaftener.

19. Gallusdagen i Havetoft Sogn.

Det var endnu Skik i 1860erne her i Sognet, at der til Gallusdagen den 16. Oktober blev slagtet en mindre Gris. Af Kødet blev der kun spist den ene Dag i Huset. Hvad der blev tilovers, blev bortgivet til de Fattige og til omrejsende Tiggere. (Opt. 1930).

Optegnelser om denne Skik haves i Angel foreløbig kun fra Havetoft og N. Farensted Sogne.

20. Efteraarsbaal i Eskris Sogn.

I Eskris Sogn var det før Skik, at der paa »Simonjyd«dags-Aften blev brændt Blus omkring paa Bakkerne. Det var sidst i Oktober ($^{28}/_{10}$). Der blev sagt til os Børn, at den Dag skulde vi tage os i Vare for »de Bussemann« (d. v. s. Bussemanden), og det var vel ogsaa nok for at jage Bussemanden væk, at der blev tændt Ild den Aften. (77aarig Meddeler til L. 1937).

Denne Optegnelse er foreløbig enestaaende i Lorenzens Samlinger.

21. Slagtegilde i Havetoft Sogn.

Saa længe man kan huske tilbage i Tiden, har det været Skik, at Naboer indbød hinanden til at taksere den slagtede Gris, det saakaldte »Svinprisen«. Var de indbudte mødt, saa gik man ud for at tage det slagtede Dyr i Øjesyn. Særlig blev Flommerne besete hos en Gris, og jo tykkere de var, des højere vurderedes Grisen. Paa et Stykke Kvæg var det Tællen, der gjorde Udslaget. Naar der var snakket lidt om det, saa gik man over til at taksere, hvad Dyret vel kunde veje, regnet i Lispund. Her var Meningerne delte, og det kneb svært med at opnaa Enighed,

enhver vilde have Ret. Det hændte tit, at et Par Naboer røg i Totterne paa hinanden. Sommetider ophørte Trætten først, naar de blev budt indenfor til Kaffen, men mange Gange fortsattes Striden om Grisens Vægt Natten igennem. For det meste blev der nemlig ikke gjort Slut paa Gildet, før det begyndte at lysne i Øst. Var Kaffen drukket, blev der budt paa Kaffepunsch, og det i rigeligt Maal. Under Drikkelaget kunde en eller anden se sit Snit til at faa Grisens Hale hæftet bag paa Ryggen af en af Mændene. Halen fulgte i Regelen med hjem, da ingen sladrede. Om den, der havde været til Gilde, blev der sagt: »Han var fuld, det Svin, saa fuld var han, te han et ku se æ Svin«.

Ved Slagtegilderne nu til Dags bliver der ikke budt paa Drikkevarer i samme Maal som i gamle Dage. Nu bliver det ved en eller højst to Toddyer, eller en saakaldt Angler-Muck, det er Vand og Rom tilsat Saft af en Citron. (Opt. 1932).

»Svinprisen«-Skikken er meget almindelig i Angel i Nutiden og fejres i Regelen som her som et Drikkelag mellem Naboer. Oftest kommer Naboerne uindbudt. Striden om Grisens Vægt afgøres tit ved, at Hovedet skæres af. Hvad Hovedet vejer i Pund, regnes Grisen at veje i Lispund.

22. Mortensgilder i Husby Sogn.

Da jeg tjente i Husby Sogn, det er godt og vel 50 Aar siden, da fejrede de flere Steder Martinigilde (=Mortensgilde). Alle blev indbudt, men en stor Del af Smaakaarsstanden gik ikke med. Dette Gilde blev fejret paa Gaardene, skiftevis det ene Aar her og det andet Aar der. De spiste Steg, men ikke altid Gaasesteg. Hvad Gildet kostede, blev betalt i Fællesskab. (70-aarig Meddeler til L. 1937).

Fra N. Farensted Sogn omtales, at der o. 1845 blev holdt Gaasegilde paa Kroen, hver Landsby for sig. Til Festen blev der spist Gaasesteg og drukket dertil. I Nykirke Sogn blev der spist Gaasesteg i hvert Hjem, selv hos de fattigste. Her var der tidligere en meget stærk Gaaseavl i alle Hjem.

23. Luciadag i Ulsnæs Sogn.

Den 13. December var det de unge Pigers Dag. Natten til denne Dag kunde en ung Pige faa at vide, hvem der blev hendes Ægtemand, ja hun kunde endda faa ham at se, hvis hun

holdt sig vaagen hele Natten, naar hun laa i sin Seng, men der skulde iagttages følgende: Om Aftenen, forinden hun gik i Seng, skulde hun stille et Bord foran Sengen, brede en hvid Dug over Bordet og stille tre Glas derpaa, det ene fyldt med Brændevin, det andet med Vand og det tredie med Øl. Et Spejl skulde hænges op, saa at den unge Pige kunde se ind i det, naar hun laa i Sengen. Der skulde ogsaa stilles tre brændende Lys foran Spejlet. Var Glasset med Brændevin tømt om Morgenen, saa var Ægtemanden en Dranker; var Vandet drukket, saa var det en paapassende og gerrig Mand; men var Øllet drukket, saa fik hun en godmodig Mand. Pigen skulde bede en Bøn til Lucia, forinden hun gik i Seng, hvori hun bad om at faa at vide, hvem hun skulde dække Bord og rede Seng for, og hvis Brud hun skulde blive. Saa viste den Tilkommende sig om Natten foran Spejlet, og Pigen kunde saa se sin vordende Ægtemand, hvis hun havde holdt sig vaagen. (35aarig Meddeler til L. 1935).

Tilsvarende Kærestevarsler kendes fra Grumtoft, Gelting og N. Farensted Sogne, men ingen af de andre Steder er Skikken nøjagtig knyttet til Lucianat. I Grumtoft spaaede Drikning af Vandet en solid, af Brændevin en Dranker og af Øllet en maadeholden Mand.

24. Bryllup i Havetoft Sogn.

Et Bryllup indledes med, at Bruden Dagen før Bryllupet, altsaa en Torsdag, for Bryllup blev altid holdt paa en Fredag[1]), tog til Brudgommens Hjem med Udstyret, som var læsset paa Kassevogne (d. v. s. Fjællevogne), og Bruden tog Sæde paa den forreste Vogn. Var Bruden fra en anden Landsby end hendes Fæstemand, saa fulgtes hun af alle Landsbyens Beboere til Kommunegrænsens Skel. Ved Brudens Bortkørsel var de unge Karle fra Landsbyen mødt op med Bøsser og skød med dem Bruden bort fra Hjemmet. Brudgommen i Følge med hele sin Landsbys Beboere var tagne ud til deres Kommunegrænses Skel for at tage imod sin Brud, og idet han red foran til Hest, førte han sin Brud til hendes Fremtidshjem, fulgt af hele Landsbyens Beboere.

Torsdag Aften mødte saa Brudens og Brudgommens Venner til Pulteraften for at tage Afsked med dem. Her blev Bruden danset bort til Tonerne af en Violin eller et andet Instrument, og alle blev beværtet med Øl og Brændevin.

Fredagen, Bryllupsdagen, mødte hele Landsbyen op. Var Bruden udenbys fra, mødte ogsaa hendes Landsbys Beboere. Alle fulgte til Vogns til Kirken. Første Vogn kørte med Musikanterne. Dernæst fulgte Bruden med sin Fader, som var Forlover, saa Brudgommen med sin Forlover, og som fjerde Vogn i Rækken Brudepigerne, og saa alle de andre Bryllupsgæster. I Kirken tog Bruden Plads paa venstre Side, og Brudgommen paa højre Side af Alteret. Efter Salmesangen førtes Brud og Brudgom af deres Forlovere hen til Alteret, hvorpaa Præsten foretog Vielsen. Hjemefter sad de Nygifte i forreste Vogn, og der blev nu kørt alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde, for alle de efterfølgende Vogne prøvede at køre det unge Par forbi. Ved Ankomsten til Gildehuset, blev alle skænkede med Snaps og Øl, før de fik Lov at komme indenfor. Der var den Dag støjlet (ɔ: sat Borde og Bænke) i Loen, for Pisselen (ɔ: Storstuen) brugtes den Dag til Dans. Det var ingen Sjældenhed, at hele Loen var omhængt med Bleer (d. v. s. Lagener), og ogsaa foroven var der spændt Bleer. Foran det nygifte Par stod der to brændende Lys, som ikke maatte slukkes. De skulde brænde helt ud. Der blev taget forskellige Varsler deraf, blandt andet at den af de to, hvis Lys brændte længst, vilde leve længst. Der blev budt paa de forskelligste Retter, saasom Hønse-, Ande-, Gaase-, Grise- eller Oksesteg. En stor Del af disse Sager var bragte af Gildets Deltagere. Der blev ejheller sparet paa Øl og Brændevin, saa det ikke sjældent gik saa vidt, at største Delen af Mændene faldt fra Bænken eller ind under Bordet. Efter endt Maaltid kom Dansen til sin Ret. Aabningen af Dansen var forskellig i de forskellige Landsbyer i Sognet. Nogle Steder var det Bruden med sin Fader, der aabnede Dansen, et andet Sted var det Brudgommen med Moderen, og atter et tredie Sted var det det unge Par, der lagde for. Den unge Ægtemand maatte herefter passe paa sin unge Kone, for alle forsøgte paa at nappe hende bort fra ham, saa han ikke kom til at danse med hende igen. Drik og Svir hørte med til Bryllup, ligesom der var mange, der hentede sig en Fæstemø. Klokken 12 om Natten blev Bruden »rappet«, alle søgte at faa fat i hende for at flaa Sløret af hende. Lystigheden blev ved til den lyse Morgen. I Lade og Stald laa der mange paa Straa. Naar de havde sovet Rusen ud,

fortsatte de paany, saa det for manges Vedkommende blev et tre Dages Bryllup.

Om Søndagen samledes Slægt og Naboer igen i Gildehuset efter Kirketid, for det var Skik, at det nygifte Par tog i Kirke, og saa blev man ved paa samme Maade som om Fredagen. Denne Skik har til Dels holdt sig her i Havetoft Sogn til ind i 1860erne. (Opt. 1931).

[1]) Der kendes foreløbig forholdsvis faa Bryllupsoptegnelser i Lorenzens Samlinger. Vi kan konstatere, at man i St. Solt Sogn, ligesom i Havetoft, kender den danske Bryllupstradition — Fredag-Søndags-Bryllupper — men ogsaa den tyske »Pulteravden«.

25. Barnefødsel i Rylskov Sogn.

Naar en Kvinde skulde føde, saa var det før Skik, at de to nærmeste Nabokoner forud var blevet bedt om at komme til Stede, for at gaa Fostermoderen (d. v. s. Jordemoderen) til Haande ved Fødselen. Inden Fostermoderen kom, var de to Kvinder til Stede. Efter at Barnet var født, var det Skik, at de alle fik Kaffe med Tvebakker til.

De to Kvinder, der havde været til Stede ved Fødselen, var ogsaa senere Kirkegangskoner, naar Barselkonen holdt Kirkegang, det var i Regelen den første Søndag, efter at Barnet var blevet døbt. En Barselkvinde maatte ikke komme ind i Kirken, før Præsten var gaaet ud til Barselkvinden i Vaabenhuset og havde givet hende Velsignelsen. Derefter fulgte hun med Præsten ind i Kirken, fulgt af de to Kirkegangskoner.

Den Søndag, hvor en Barselkone havde holdt sin Kirkegang, blev de to Kirkegangskoner samt deres Mænd budt ind til Kaffe om Eftermiddagen i Barselkonens Hjem. (77aarig Meddeler i Rylskov 1936).

26. Barselgilde i Havetoft Sogn.

Dagen før Barnet blev døbt, samledes alle Byens Kvinder til Barselhus for at beundre Barnet. Det blev sendt rundt fra den ene Arm til den anden, og alle Kvinder gav deres Besyv med i Laget. Den ene syntes, at Barnet lignede Faderen, den anden paastod bestemt, at det var Moderen op ad Dage, den tredie hævdede, at det lignede Bedstemoderen, og den fjerde holdt paa,

at det minsyv var Bedstefaderen selv. Saadan gik det hele Rundturen, og det hændte ikke saa sjældent, at man røg i Totterne paa hinanden. Der blev drukket Kaffe i lange Baner, og der blev spist Sukkertvebakker (Kavringer) og Smørtvebakker (Smørkavringer) til. Der fortælles endnu, at der har været en Kvinde i Klapholt, der ved en saadan Lejlighed kunde sætte 22 Kopper Kaffe til Livs. Mændene gik en saadan Dag af Vejen for Kvinderne, for de var drukne af Kaffen. Og ve den Mand de mødte, han maatte se til, at han røg over et Dige eller Hegn, for fik de fat paa ham, da var han sikker paa en Dans paa Gaden.

Barnedaaben Dagen efter var mere for de nærmeste Slægtninge. Barnet blev efter endt Søndagsgudstjeneste døbt i Kirken i Nærværelse af hele Menigheden.

Der findes en Mængde tilsvarende Optegnelser fra de fleste af Angels Sogne. Vi anfører her et meget udpræget Vidnesbyrd fra Brodersby Sogn ved Slien.

27. Barselgilde i Brodersby Sogn.

Før blev der ogsaa fejret Barselhus (Plattysk Basselhuus) i Angel, og det gik lystigt til paa en saadan Dag. Det var kun Kvinder, der blev budt sammen for at holde Gildet, og der blev drukket Kaffe, saa det gik baade oven og neden ud igen. Femten Kopper Kaffe en saadan Dag, det blev ikke regnet for noget, det var slet ikke værd at tale om, naar der var en, der maatte give op ved den femtende Kop Kaffe. 20—25—30 Kopper Kaffe, det var som Regel Maalet, der burde naas. Nu maa man ikke tro, at det var smaa Kopper, der blev brugt ved en saadan Lejlighed, nej de største Kopper, der kunde opdrives til en saadan Fest, de var ikke for store. Der fortælles, at det var sjældent, at Kvinderne kom »nøgtern« hjem, naar de havde været til Barselhus, de Kvinder de var saa fulde som et Svin (»de Wiwer wer'n so besåben as en Svin«), eller der blev sagt: »de var alle sprøjtefulde« (»de wer'n all sprötenfoll«). En saadan Dag undgik Mændene at mødes med Kvinderne, og Gud naade den Mand, der den Dag kom i saadanne Kvinders Kløer. De overfaldt Mændene, hvor de fik fat paa dem. Mere end en har maattet flygte fra dem i den bare Skjorte, for Kvinderne flaaede Tøjet af

Mændene, de mødte en saadan Dag. Der var dem, der har maattet flygte fra en saadan Hob Kvinder splitternøgne, da de ogsaa havde taget Skjorten.

Der fortælles, at en Mand, som en Gang var blevet flaaet til Skindet, tog Hævn over de kaffedrukne Kvinder. Der var siden Barselhus hos ham, og han fik sin Kone til at beværte dem saa godt med Kaffe, saa de ligefrem gik fra Sans og Samling. Saa tilbød han dem, at hans Karl skulde køre dem hjem. De gik ind herpaa, og de blev alle læssede paa en Fjællevogn. Og Karlen kørte, men han kørte bare ikke hjem med dem. Han vedblev at køre med dem rundt i Landsbyen, og det saa længe, at den ene efter den anden af dem drattede ned af Sæderne og lagde sig til Rette paa Bunden af Vognen. Saa kørte Karlen ud i Gadekæret, spændte Hestene fra og lod saa Kvindelæsset staa midt ude i Gadekæret. Saa ruskede Karlen i dem og sagde: »Dat Drinkgeld kön ji en annermål betålen, un nu war ik bestellen, dat en jeder Klås sin Tinka in de Dörpsdik holen kann[1]). Den Medfart, Kvinderne fik, og det Nederlag, de led, blev der gjort Grin af i lange Tider. (75aarig Meddeler i Brodersby Sogn 1935).

[1]) Drikkepenge kan I betale en anden Gang. Nu skal jeg sørge for, at hver Klas kan hente sin Tinka i Gadekæret.

28. Blindt Barsel i Borne Sogn o. 1860.

Min Moder var født i Borne Sogn, og hun har, mens hun levede, fortalt om blindt Barsel i Borne Sogn. Det har vel nok holdt sig i Borne Sogn til omkring 1860. Det blev holdt en Gang om Aaret i Sognet. Den ældste Kvinde i Sognet indbød til dette Barsel, og det stod ogsaa der, hvor hun var hjemme. Kun Kvinder, der var 50 eller 60 Aar og derover, blev indbudt. De indbudte bragte alt med, hvad der hørte til et saadant Barsel, Barnet (de Bejs) undtaget, det maatte den ældste Kvinde sørge for. De bragte Smør, Tvebakker, Sigtekage, Kaffe, brunt Sukker, Kandis, Sulevarer og Brændevin med. Var de bænkede, saa kom Kaffen, Tvebakker, Sigtekage og Smør paa Bordet, og der langedes godt til, og saa skulde alle til sidst have en »Kroekop« (d. v. s. Nødekop), og saa var det store Øjeblik kommet, hvor Barnet, de Bejs, skulde gaa rundt. De Bejs ved blindt Barsel

var en stor Dukke, der havde en lang hvid Kjole paa, der var pyntet med røde Baand, og saa havde de Bejs en Höel (d. v. s. Hætte) paa. Barnet blev jo efterset, det gik fra den ene til den anden hele Rækken rundt. Den ene mente, at det lignede Faderen, en anden Moderen, den tredie, at de Bejs ingen lignede o. s. v. Havde saa de Bejs været hele Rækken rundt, blev det lagt i Vuggen igen. Kvinderne blev siddende ved Bordet, for nu blev der skænket Kaffe til en Kaffepunsch. Var den drukket, saa gik de allesammen et Vend udenfor. Naar de saa kom ind igen, tog de atter Plads ved Bordet. Nu blev der sat belagt Brød og Øl paa Bordet. Bagefter gav det Kaffepunsche, og det saa mange, som de orkede. Det gik mange Gange saa haardt til, at de enkelte maatte have Hjælp for atter at naa hjem til den hjemlige Arne. (70aarig Enke i Ulsnæs Sogn 1935).

I Regelen blev »blindt Barsel« i de andre Sogne afholdt af barnløse gifte Kvinder eller af Kvinder, der i en Aarrække ikke havde født Børn. Ogsaa denne Skik er meget udbredt i Angel.

29. Middel til at faa Børn.

Var der en gift Kvinde, der ikke fik Børn, saa kunde det ændres, hvis hun St. Hans Nat i al Hemmelighed plantede et lille Grantræ foran Indgangsdøren. Hun skulde yderligere bryde en lille grøn Kvist af et Løvtræ og stikke denne ind imellem Grantræets Kviste. Næste Morgen skulde den golde Kvinde saa være oppe før Solopgang og saa først tage Løvkvisten bort fra Grantræet og gemme den bag et Spejl. Dernæst skulde hun tage det lille Grantræ og plante det paa et afsidesliggende Sted ved Huset. Groede Grantræet, og rørte ingen Uvedkommende ved Kvisten bag Spejlet, da skulde kun faa Barn. (Meddeler i Ølsbyskov, f. o. 1860 i N. Farensted Sogn til L. i 1933).

Denne Optegnelse er foreløbig ganske enestaaende i Lorenzens Optegnelser.

30. Begravelse i Havetoft Sogn.

Indtil Firsernes Begyndelse foregik en Begravelse her i Sognet paa følgende Maade.

Den Døde blev lagt paa Straa, straks efter at Døden var indtraadt. Til dette blev 4 til 6 ældre gifte Kvinder tilsagt. Liget laa nu i fire, fem Dage paa Straa, for derefter at blive lagt i

Kiste. Til Kistelægget blev alle gifte Kvinder i Landsbyen indbudt af en Dreng i Konfirmationsalderen. Ligeledes blev Bærerne og de andre tilsagte til Ligfølge til Dagen efter Kistelægget af Drengen. Kvinderne bragte Fløde og Kaffebønner med til Kistelægget, og de blev beværtede med Kaffe og Sukkertvebakker. Paa Begravelsesdagen blev alene Mændene beværtede, og det med Øl og Brændevin. Kisten med Liget blev sat paa en Arbejdsvogn, og for at Kisten under Kørselen ikke skulde blive skubbet fra den ene Side til den anden, blev der lagt et Knippe Rugstraa paa hver sin Side af Kisten ud imod Arbejdsvognens Fjæle. Paa Vognen med Liget sad foruden Kusken kun Bydedrengen med et sort Trækors. Ved Ankomsten til Havetoft Kirke blev Liget af en voksen af seks Ligbærere og Liget af et Barn af fire Ligbærere baaret en Gang rundt om Kirken og derefter ind i Kirken op foran Alteret, hvor Kisten blev hensat paa to Skamler, som Drengen bar foran Kisten fra Kirkegaardsporten (Kirkerist). De nærmeste Paarørende tog Plads ved Kisten. Efter endt Gudstjeneste bragtes Liget til Graven, og efter Jordpaakastelsen tog de nærmeste Paarørende en Haandfuld Jord og lod det falde ned paa Kisten[1]). De nærmeste Paarørende og Ligbærerne tog efter Begravelsen hjem til Sørgehuset. Der blev nu budt paa Brød og Sul. Ligbærerne blev tillige beværtet paa rigelig Maade med Øl og Brændevin. Bagefter gik Ligbærerne til Landsbyens Kro, for, som det blev sagt, at drukne den Døde i Øl og Brændevin. (Opt. 1931).

[1]) I Tolk Sogn traadte efter Jordpaakastelsen de nærmeste Slægtninge hen til Graven og kastede hver tre Haandfulde Jord ned paa Kisten. Derefter traadte alle de, der var med til Begravelse, en for en hen til Graven og kastede tre Haandfulde Jord ned paa Kisten, og medens det foregik, ringede Kirkeklokken for den Døde for sidste Gang. — Vi anfører til Sammenligning en udførlig Begravelsesskildring fra Eggebæk Sogn i Mellemslesvig.

31. Begravelse i Eggebæk Sogn.

Skete der et Dødsfald i Bollingsted, saa blev der sendt Bud til de seks Kvinder, der boede nærmest ved. De kom saa for at vaske, klæde og lægge Liget paa Straa. Alle havde før deres Ligtøj liggende paa rede Haand. Hertil hørte to Lagener, et Pudevaar, en Skjorte eller Særk og Hyl. Der blev, mens Liget

blev vasket af to af Kvinderne, af de andre sørget for, at Pudevaaret blev fyldt med Hakkelse, og at der blev gjort et Bord til Rette i Pisselen (dvs. Storstuen) og lagt Langhalm derpaa, bredt et Lagen herover og Pudevaaret lagt til Rette. Var saa den Døde lagt til Rette paa Bordet, saa blev Liget tildækket med det andet Lagen op til Bæltestedet. Ligets Hænder blev foldet over en Salmebog. For at Ligets Mund kunde holdes lukket, blev der bundet en Dug under Hagen. Efter at Liget var lagt paa Straa, fik de seks Kvinder Kaffe med Tvebakker til. Der blev straks truffet Aftale med Præst og Degn, naar Begravelsen skulde være. Det var i Regelen Ugedagen efter Døden. Tre Dage før Begravelsen blev der budt rundt af en gift Nabokone. Dagen før Begravelsen var der Kistelæg. Da kom alle gifte Kvinder sammen. De gik først ind og saa paa den Døde, derefter fik de Kaffe med Tvebakker til.

Begravelsesdagen mødte alle de, der havde Køretøj, med det. Mænd og Kvinder, der var kommet for at følge, gik først ind og bad en Bøn ved Kisten, og hilste derpaa paa de nærmeste Slægtninge, der opholdt sig i den Stue, hvor Liget var. De drak derpaa Kaffe med Tvebakker til. Var Præsten eller Degnen, der skulde tale den Døde ud af Huset, kommet til Stede, saa kom Ligbærerne ind til Ligkisten. Nu sagde Slægtninger det sidste Farvel til den Døde, inden Ligbærerne lagde Laaget paa Kisten. Var Laaget, der enten blev naglet eller skruet fast, lagt paa, saa traadte Ligbærerne til Side, og en Pige satte to Tællelys ved Ligkistens Hovedende og tændte dem. Havde saa Præsten eller Degnen holdt »Udtalen«, saa blev Liget baaret ud til den Vogn, hvorpaa det skulde køres til Kirkegaarden. Liget kom ind i Kirken, og her holdt Præsten en Tale over den Døde, og derefter blev Liget baaret til Graven. Præsten talte her kort og kastede Jord paa Kisten. Alle bad nu stille en Bøn, Mændene tog Hat eller Hue af og holdt den for Ansigtet, Kvinderne bøjede Hovedet.

Begravelsen var før altid om Formiddagen, nu som Regel om Eftermiddagen. Slægtninger, Naboer og Ligbærere blev før bedt til Middag efter Begravelsen. I Regelen var Middagen den Dag Vinsuppe, kogt Skinke med stuvede Kartofler eller Sigtebrød med Smør til. Kaffe med Tvebakker eller Pladebrød fik alle, inden de gik hjem. Nu om Stunder faar Slægt og Naboer Mid-

dag inden Begravelsen, af den Grund, at Begravelsen er om Eftermiddagen. (Meddelerinde f. 1850 i Bollingsted, til L. 1936).

I Oversø Sogn blev Ligstraaet (Plattysk Ligenhalm), naar Liget var lagt i Kiste, bundet sammen til et Knippe, lagt udenfor ved Huset og brændt op med det samme. I L. Solt Sogn blev Ligstraaet, naar den Døde var kørt til Kirken, brændt af en eller anden Mand, som var blevet bedt om at gøre det, for intet Dyr maatte faa det at æde og ikke heller maatte der strøs med det under noget Dyr. I Hyrup Sogn blev Ligstraaet brændt, straks efter at Liget var lagt i Kiste, da intet Dyr maatte æde af dette Straa.

32. Ligvagt i Grumtoft Sogn.

Endnu omkring 1870 var det Skik i Terkelstoft, at der blev vaaget ved Liget. Det var de unge Piger fra Nabolaget, til hvor der var Lig, der skiftedes til, to og to en Nat ad Gangen i syv—otte Dage at vaage ved Liget. De sad i en Stue ved Siden af den, hvor Liget laa, men hver halve Time skulde de se ind til Liget. Det laa paa et Bord, som var omhængt med Lagener, der naaede fra Loftet ned til Gulvet. Der brændte Lys ved Liget, og Pigerne, der vaagede, skulde for hver Gang de gik ind til Liget, altsaa hver halve Time, tage et Lagen til Side, for at se, at Liget ikke havde forandret Stilling. (Meddeler født 1860, til L. 1936).

I Regelen er det to Kvinder, der vaager ved Liget. I Ulsnæs var det dog en bestemt Vaagekone, der som Betaling for at vaage hver Nat ved Liget fik alt det Tøj, baade Linned og Gangklæder, den Døde personlig havde ejet. I Holdnæs ved Flensborg Fjord var det derimod 2 Mænd, der vaagede skiftevis hver Nat, og det samme gjaldt Sterup Sogn. I Kværn vaagede to Mænd ved et mandligt, to Kvinder ved et kvindeligt Lig endnu o. 1900.

33. Givet den Døde med i Kisten.

I Brodersby Sogn blev i ældre Tid den Skik paa det nøjeste overholdt, at give den Døde noget med i Ligkisten. Den Døde havde efter Datidens Tro i Sognet en lang Rejse at gøre, før han naaede til det sidste blivende Sted. Den Døde fik Levnedsmidler lagt i Kisten, saadant noget, der kunde holde sig i længere Tid, det var især Brød, Smør og Flæsk, for den Døde maatte ikke sulte paa den lange Rejse. Der blev ogsaa lagt Penge ned i Kisten til den Døde, da den Døde skulde betale Løsepenge,

før han fik Lov til at komme ind i Himmelen. En Meddelerinde, født i Brodersby o. 1866, fortæller, at der i sin Tid blev lagt en Tand af et Dyr i Kisten til den Døde, for Tanden vilde lette den Døde Adgangen til Himmelen.

I N. Farensted Sogn var der før 1870 dem, der gav en død Mand en Ragekniv med i Graven. Penge blev der her lagt i Kisten til ethvert Lig, en Skilling eller en Søsling var det mindste. Det var ret almindeligt at lægge Levnedsmidler i Kisten, og der var ogsaa dem, der lagde en Flaske fyldt med Brændevin i Kisten til et Lig. I Ulsnæs kendte man til at lægge Brudegaver i Kisten hos gifte Folk, og Gaver, den Døde i levende Live havde faaet, i Kisten hos Ugifte. I Bøl Sogn var det almindeligt, at der blev lagt et Stykke Legetøj i Kisten til døde Børn. I Tomby Sogn blev der for nogle Aar tilbage i en sløjfet Barnegrav fundet en stor Dukke.

34. Ligpind i Brodersby Sogn.

I Goltoft har man endnu indtil for faa Aar siden brugt en Ligpind, naar der blev indbudt til Begravelse. Den blev bragt fra Nabo til Nabo med Bud om, at den og den skulde begraves den og den Dag. Ligpinden maatte ikke ligge stille, naar der blev budt til Begravelse, for det Sted, hvor den kom til at ligge stille, skete der et Dødsfald i Huset. Ligpinden blev bragt derhen igen, hvorfra den var gaaet ud. Her blev den opbevaret, indtil der døde en paa et andet Sted. (Meddeler, født 1860, til L. 1935).

Ogsaa Brodersby havde indtil 1870 sin Ligpind. Den var en Tomme i Tværmaal og omtrent seks Tommer lang, og den var prydet med tre udskaarne Kors. Den blev kun brugt, naar der blev budt til Begravelse. Den maatte ikke ligge stille, for det varslede Lig paa det Sted, hvor Ligpinden kom til at ligge stille. Der blev budt med den mellem Nabo og Nabo indbyrdes, til den naaede tilbage til, hvor den Døde var, saa blev den lagt paa Kistelaaget, saa længe Liget var i Huset. Den blev saa gemt efter Begravelsen, indtil den blev hentet et andet Sted hen. (80aarig Meddeler til L. 1935).

Ligpind kendes ogsaa i Broderbys Nabosogne. I Ulsnæs Sogn opbevares Ligpinden hos Klokkeren, lægges hos den Døde til Dagen før Begravelsen, hvor Liget blev lagt i Kiste, saa blev den stiltiende henlagt i Vinduet hos den nærmeste Nabo, og derfra hurtigst muligt sendt videre. I Nybøl Sogn var Ligpinden af Jærn, 6 Tommer med

en fast og to løse Ringe. Gik den rundt med en Ring, saa havde den kun Bud til Gaardejerne, med to Ringe skulde den sendes til Gaardmænd og Kaadnere, men var den undervejs med alle tre Ringe, saa havde den Bud til alle Bosiddende i Nybøl Sogn. I Torsted Sogn var Ligpinden af Træ, 4 Tommer lang og firkantet. Paa hver Side var der udskaaret et Kors, og med Kridt var Dag og Klokkeslæt for Begravelsen skrevet. I den Dødes eget Nabolag blev der i Torsted indbudt af en gift Mand, der ikke maatte sidde ned undervejs, for der, hvor det skete, vilde der snart dø nogen, men i det andet Nabolag gik Ligpinden rundt uden at standse undervejs. Den kunde laves af Snedkeren samtidig med Kisten og følge den Døde i Graven, naar den havde indbudt til Begravelse, eller den kunde skæres i Hegnet af en Slægtning til den Døde med Skurer, der angav Klokkeslettet for Begravelsen. I Gelting Sogn ovre mod Øst sendte man for 50 Aar siden et Stykke sort Træ rundt, udskaaret som en Ligkiste, 6 Tommer langt og opbevaret hos Oldermanden. Hver den, der bragte Stikken videre, meddelte, hvem der var død, samt Dag og Klokkeslet for Begravelsen. I St. Solt blev Bystokken, der opbevaredes hos Byforstanderen, sendt rundt fra Nabo til Nabo, uden at maatte standse undervejs. I en Jærnfjer paa den ene Side af Bystokken blev et Stykke Papir med Bekendtgørelsen klemt fast. Ogsaa i Adelby Sogn blev »de Naaferstok«, d. v. s. Nabostokken, sendt rundt ved Begravelse ligesom ved andre Anliggender, men Stokken blev her ikke kaldt »Ligstok«. I sydøstangelske Sogne som Bøl, N. Brarup, Borne og Ravnkjær sendes en Lignøgle rundt for at byde til Begravelse.

35. Bære Lig rundt om Kirken.

Naar et Lig jordes paa Kalleby Kirkegaard, bæres det først op til Kirkens nordvestlige Hjørne, derefter bæres Liget frem paa Nord- og Østsiden af Kirken og om paa Sydsiden, hvor Liget ud for Soluret henstilles i nogle Minutter paa to sorte Ligskamler. Derefter bæres Liget videre til Kirkens Indgangsdør og herfra op ad Kirkens Midtergang og henstilles foran Alteret paa de to sorte Ligskamler under Mindegudstjenesten. Til Orgelets Toner og Kirkeklokkeklang bæres Liget efter Gudstjenesten ud til Graven paa Kirkegaarden.

I N. Farensted Sogn kendes den samme Skik, at Liget bæres rundt om Kirken i Solretning, begyndende med det nordvestlige Hjørne. I Borne Kirke har man særlig Indgang, en tofløjet Dør i Kirkeskibets Sydmur, som kun bruges ved Begravelse. Ad denne Dør bæres alle Lig ind i Kirken og ogsaa ud igen, og Følget gaar samme Vej. I Løjt bæres Liget om Kirken og ind ad Døren paa Sydsiden. Efter Gudstjenesten bæres Liget ud af Kirkens nordre Dør til Graven.

36. Sørgepenge i Stenbjærg Sogn.

Det var før en udbredt Skik her, at Tjenestetyendet fik Sørgepenge, naar der var død en af Familien, hvor de tjente. Det var ikke saadan, at det var Skik at give en Pengegave, kun for at den kunde sættes i Sparekassen. Sørgepengene var bestemt til, at Tyendet herfor kunde købe sig et eller andet Stykke sort Tøj og bære det, hvorved de viste Tegn paa, at de deltog i Husbondsfolkets Sorg. Naar de havde faaet Sørgepenge, var Tyendet ogsaa pligtige til en Tid lang at holde sig fra enhver Fornøjelse. Fik Tyendet derimod ikke Sørgepenge, saa behøvede de ikke at sørge med Familien, hvor de var i Plads. (73aarig Meddeler, Stenbjærghav 1937 til L.).

37. Eftergilder efter Begravelsen i Nordangel.

I N. Brarup Sogn indfandt Følget sig Begravelsesdagen, hvor Liget var. Kvinderne fik Kaffe og Sukkertvebakker. Mændene fik ingen Ting, de havde deres i Vente. De var nemlig indbudte til at samles paa Kroen om Aftenen for at fejre Begravelsen. Der blev da budt paa Snaps og Øl, og det saa meget, enhver syntes om at drikke. En Pibe Tobak var der ogsaa sørget for, da der altid til en saadan Lejlighed var købt en Kardus Tobak, vejende 2 Pund. Det var gifte Mænd og gamle Ungkarle, der mødte til et saadant Begravelsesgilde.

I Stenbjærg Sogn var det Skik, at den Del af Naboskabet, der ikke skulde med til Arfbeer (dvs. Begravelsesgilde), men derimod til »Ligendrinken« næste Dags Aften, straks efter Begravelsen gik til Kros. Her drak de Brændevin og Øl, som var det Vand, og de holdt mangen Gang ud til den lyse Morgen, hvor de Aftenen efter skulde til Ligdrikning. Man talte ikke om det, hvis Folk fra Stenbjærghav kom fulde hjem fra Begravelse, det var ganske i sin Orden, nej skete det, at en eller anden kom hjem saaledes, at han kunde kaldes ædru, saa blev der snakket derom, som om noget, der ikke sømmede sig.

Vi møder altsaa i Nordangel ganske samme Opfattelse af Fuldskab ved Begravelser som i Aalsgaarde i Nordsjælland: »Var de ikke fulde, naar de kom fra Begravelse, saa var det ikke rigtigt«.

PLØJNING

Ved KRISTEN MØLLER

I. PLOVEN OG DENS DELE

Hvilke Plovtyper har man brugt, saa langt der huskes tilbage? Erindres *Hjulploven* (Fig. 1)? Er der eventuelt overleveret Navne paa dens enkelte Dele? Har de ældste hørt Tale om Pløjeredskabet en *Krog* (Fig. 2), *en Krøge(plov), en Røjle*(?), *et Aar; at krøge?* Beskriv da Redskabet og dets Anvendelse i Marken. Har en saakaldt *Trilleplov* været brugt? Gør Rede for de ældste Svingplove, der huskes. Havde de f. Eks. — ligesom Hjulplovene — baade Træaas og Træmuldfjæl? Eller var det kun Træaasen (og maaske Træstyrestængerne), der adskilte de ældste Plove fra de nyere Arter af Jernploven? Eller endelig: har man kun hørt Tale om Svingplove, der (maaske med Undtagelse af Styrestængerne) helt var af Jern? Hvor blev disse Plove lavet? Og i Forbindelse hermed: hvad kaldte man dem: *tyske Plove, Lollændere, Frederik Jørgensen-Ploven* osv.? Brugtes andre Betegnelser end *Svingplov* i Modsætning til Hjulploven, f. Eks. *Engelskplov* overfor *Danskplov?* Kendes en Plov, der er indrettet saaledes, at Pløjeren gaar paa Land, ved Siden af Ploven og pløjer (se Fig. 6)? Hvad kaldes denne Plov: *Tværdriverplov, Aasædeplov, Landplov?*

Plove til særligt Brug. *Brækkeplov* (til at brække Hede op med), *Grundplov, Undergrundsplov, Reolplov, Hyppeplov, Skrælleplov, Kartoffelplov, Vandfureplov, Tueplov, Vendeplov, Bakkeplov?*

Svingplovens enkelte Dele. Beskriv og navngiv Svingplovens (især de ældre Svingploves) enkelte Dele ved f. Eks. at gaa ud fra Fig. 3 med stadigt Henblik til de øvrige Afbildninger. For øvrigt kan man straks angive, om den Plovtype (de Plovtyper), man kender, er repræsenteret blandt Figurerne her, eller hvilke Afbildninger der nærmest svarer til den (de) kendte Type(r).

1. *Haandtag, Haandvol, Handel, Haandskede, Haandled? Plovhorn, Horn, Plovst(j)ært, St(j)ært, Plovstyr, Styr, Plovkæbe, Aasæd, Laar?* Haves der særskilte Betegnelser for Styrestængernes Haandtag ved Siden af den almindelige Betegnelse for Styrestængerne i deres Helhed (eller eventuelt for Styrestængerne fra Haandtagene og ned til Aasen), f. Eks. *Haandtag — Plovst(j)ært?*

Hvad kaldes Jernstiverne fra Styrestængerne ned til Aasen: *Plovstiver, Stiver, St(j)ærtestiver, Stridstiver?*

Findes der paa højre (eller venstre?) Styrestang et Stykke ombøjet Jern, hvorpaa Ploven slæber under Vendingen? Et Navn til dette Stykke: *Slæb, Slid, Slidjern, Trœl, Landsaale?*

2. *Aas, Plovaas, Bom, Bœm(me), Plovbom, Skarv, Plovskarv?*

3. *Langjern, Kniv?*

Hvorledes er Langjernet gjort fast til Aasen? Gaar det op i et Hul i Aasen *(Langjernshul, Langjernsholk, Hus?)* for der at være fæstnet ved Hjælp af Kiler? Hvor mange Kiler? Navne til disse: *Forkile, Brystkile, Fœrre, Sidekiler?* Bruges der i Stedet for Kiler Skruer til at gøre Langjernet fast med? Eller er Langjernet fæstet til Aasen ved Hjælp af en Jernbøjle med tilhørende Skruer: *En Langjernslaas, en løs Laas?* Andre Forbindelsesmaader?

4. *Sule, Syle (Søjle), Plovsule, Opstiver, Opstander, Stylte, Plovstylte, Bryst (Gren?)?*

Sammenlign andre Plovtyper, hvor Sulen enten ikke ses eller ikke findes (jfr. f. Eks. Fig. 4 f.). Bruger man da f. Eks. Ordet *Sule* om Stedet under Aasen, hvor Muldfjæl og Landside støder sammen? Fandtes der undertiden paa Ploven et Jernstykke, der gik op foran Sulen: et *Senejern?* Anvendes »Sule« ogsaa om det lodrette Stykke af Underplovens Stel, hvortil Løb og Landside fæstes bagtil: *Bagsyle* modsat *Forsyle? Et Kobbel Suler?*

5. *Muldfjæl, Muldbræt, Muldplade, Plovplade, Vælt, Plovfjæl, Plovbræt, Muldskred, Muldskinne?*

Hvorledes er Muldfjælen gjort fast? Var der forneden paa Muldfjælen et særligt Slidstykke, der kunde tages af og fornyes? Et Navn til dette Stykke: *Muldslid, Muldskoning, Muldhæl (Muldskinne?,* jfr. ovenf.)? Er der noget Navn til den

Jernstang, der bagtil forbinder Muldfjæl og Landside (se Fig. 7): *Stridnagle, Stridlenagle?*

Har man anvendt en Muldfjæl, der bestod af fire à fem Skinner med Aabninger imellem: *Rister, Rifler, Grene; en Risteplov, Greneplov?*

Hvad kaldes den Side af Plovlegemet, der bestryger den upløjede Jord, den venstre Side modsat Muldfjælen (se f. Eks. Fig. 4): *Landside, Landfjæl, Landblik, Landstykke, Langstykke, Land, Landplade, Sideplade, Skrede, Muldskrede, Muldblik, Strog, Spejl (Spejlfjæl?)?* En Betegnelse for Landsidens (her tales stadig om Landsiden som Helhed modsat Plovens »Muldside«) nederste Del: *Løb, Landsaale, Plovhoved, Hoved, Fod, Skærestang* (jfr. Skære), *Skede, Skoning, Landskoning, Landslid, Slidejern, Slidstykke, Slidskinne?* Er Landsiden ikke lukket, d. v. s. bestaar den — bortset fra de andre tilstødende Plovdele — kun af det just omtalte smalle Stykke, der dels bestryger Landet og dels Bunden af Furen (jfr. Fig. 7)? Vi maa nu spørge: Bruges den ovenstaaende Række af Betegnelser: *Landside — Spejl* egentlig om Jernstykket (Blikstykket), som helt eller delvis lukker Landsiden fra Løbet og opefter, men saaledes at det dog er almindeligt, at det enkelte Ord ogsaa kan bruges, naar der tales om Landsiden som Helhed? Danner Løbet et særskilt Stykke, der kan tages af og fornyes? Hvad kaldes Løbets bagerste Del: *Hæl, Landhæl?* Er det et løst Stykke, der kan tages af og fornyes? Forefandtes der undertiden forneden paa Løbet i hele dettes Udstrækning et særligt Slidstykke, der ligeledes kunde tages af og fornyes? Eller er Ord som *Slidstykke, Slidskinne, Landskoning* o. fl. altid Betegnelser for Løbet som saadant? Bruges det ovenfor nævnte *Landhæl* om den længere Slidskinne?

6. (7.—8.) *Skære, Plovskære, Plovjern, Forplov, Bredejern?* Sammenlign Skærerne paa de andre Fig. Er Skæret uden fast Forbindelse med Landsiden og Løbet, eller er (var) Skære og Løb smeddet i et Stykke, jfr. *Skærestang* som Betegnelse for Løbet? Var Skære og Løb undertiden løsere forbundne, f. Eks. saaledes at et Jernstykke, en Tap, paa Skærespidsens bagerste Del kiledes ned i en tilsvarende Fordybning i Løbet? Hvad kaldtes dette Jernstykke: *Hilde?* Hvorledes er Skæret ellers gjort fast: paa Muldfjælen ved Bolte og Skruer (se Fig. 5)?

Fandtes der en særlig Liste, som paaskruedes Plovskæret: *Underløb?* Andre Enkeltheder, der tjente til Fastgørelse (Fastholdelse) af Skæret: et firkantet Hul, hvori Sulen gik ned *(Sulehul)?* Kendes et *Flæb?* Hvilken Slags Jern (Staal) anvendtes til Skære? Var der undertiden en Forlængelse af Skæret bagud, et *Haleskære?* Haves et særskilt Navn til Hyppeplovens trekantede Skære: *Flynderskære?*

7. (Skærets højre, bagerste Del) *Vinge?*

8. (Skærets forreste, fremspringende Del) *Spids, Snude, Næb, Olling, Visehoved, (Læbe?)?*

Danner Skærespidsen undertiden et særskilt Stykke, der kan flyttes frem eller vendes, efterhaanden som det slides?

9. *Stilling, Plovstilling, Forstilling, Forstil, Stillejern, Stiller, Stillebøjle, Stillefjæl, Stillebræt, Træk, Plovtræk, Ryk, Trækbøjle, Trækrassel, Fortøj, Gaffel, Saks, Tist, Plovtist, Tistetøj, Gradestok, Kapsun, Forskær?* Kender man eventuelt to Ord, en nyere og en ældre Betegnelse?

Sammenlign de øvrige afbildede Ploves Træk. Hvis ikke den Stilling, man kender, svarer nøjagtig til en af Figurerne her, bedes man beskrive (tegne) den. Hvad kaldes specielt Trækkæden, der henne fra Aasens Midte føres igennem Stillingen: *Tistekæde, Tist, Plovkæde, Lænke, Træk?* Betegnes den til Kæden svarende tynde Jernstang paa andre Plove særskilt: *Trækstang?* Hvad kaldes Jernnaglen, hvormed Plovstillingen flyttes op og ned (eller hvormed Trækket, d. v. s. Kæden, Jernstangen, flyttes efter Siden): *Stillepind, Plovnagle?*

Beskriv den Indretning, hvormed Hamlen (Hammelstøjet) fæstes til Ploven. Var den ens til Plov og Harve, eller hørte der en særskilt til Ploven? Hvad kaldes den: *Trøktøj, Plovkrog, Kapsunkrog, Holde, Kast, Forkast, Bøjle, Haspe, Krampe, Kløfter, Klyver, Klyvejern, Brakkebøjle, Stillebrætsbøjle?*

Kendes en »Fodplov« eller »Stylteplov«, hvis Aas »fortil støttes af en *Stylte* eller Skøjte, der glider i Furens Bund«?

Gør nøje Rede for Betydningen af Ord som *Plovfod, Plovhoved, Spejlfjæl.* Anvendes alm. Betegnelser som *Plovstel* og *Underplov?*

Udtryk for Reparation af visse Plovdele. Hvad kaldes Skære og Langjern tilsammen: *Plovjern?* Hvorledes betegnes, at disse Dele skærpes i Smedien: *hvæsse (hvætte) et Skære, et Plovjern,*

Plovjernene? Øge et Stykke til de slidte Plovjern: *lægge paa, lægge paa Skære, olle, bode?* Hvælve Skærets skarpe Kant mere nedefter: *grube, grubbe, (grude) Skæret;* modsat: *grunde* det? Haves et specielt Udtryk for at »grube« Skærets bagerste Del, Vingen: *vingegrube, slaa Vingen ned?* Repareredes undertiden en slidt Muldfjæl, ved at der blev lagt smalle Jernskinner hen over den? Hvad kaldtes dette: *pansre, skinne, forskinne, staale* Muldfjælen (Ploven)? Havde man en Slæde, et vinkelbøjet Træ eller lign., hvorpaa Ploven blev slæbt ud i Marken: *Plovslæbe, Plovslæde, Plovdrev?*

II. PLØJNING I ALMINDELIGHED

Hvilket Udtryk bruger man for at udføre Pløjearbejde i Almindelighed: *pløje, plove, drive, følge Plov, gaa efter Ploven; gaa, være til Plovs, ærre?* Bruges et Verbalsubst. til pløje: *Pløjning, Pløjende (Ploven),* f. Eks. *Er du færdig med dit Ploven? Han pløjer kun én Pløjning?*

Hvad kaldes de enkelte forholdsvis smalle Stykker, som Skiftet (den Jord, der pløjes) er inddelt i ved en tidligere Pløjning eller inddeles i ved den Pløjning, der finder Sted i Øjeblikket: *Agre, Stykker; Gjedder, Rygge* (jfr. nedenf.); *Vræt, Vrat?* (Fig. 8 bab og 9 aba). Gør saaledes nøje Rede for, om Ordet *Stykke* bruges for *Ager* (eventuelt ved Siden af dette Ord), eller om det kun har den almindelige, mindre bestemte Betydning anvendt om Jord, Mark. Ligeledes bør man gøre opmærksom paa andre Betydninger af Ordet *Ager:* den dyrkede Mark i Modsætning til den udyrkede, eller: Græsmark i Modsætning til Eng, Mose osv., jfr. Smstn. som *Agerjord, Grønagre.* Hvor bred er en Ager, og hvor bred var den længere tilbage i Tiden? Brugtes Betegnelser som *Enkast(es)agre, -stykker, Tokastesagre, -stykker* osv. med Udgangspunkt fra Saaningen?

Forstaar man ved en *Fure* baade den enkelte Rende, som Ploven frembringer og Jordstrimmelen, der vendes? Siges alm. *Plovfure* eller *Pløjefure* om den pløjede Rende? Bruges andre Ord derfor *(Red?)*? Hvorledes betegnes det at frembringe en Fure med Ploven: *pløje en Fure, brække en Fure op, sætte en Fure?* Hvad kaldes den upløjede Mark modsat Furen: *Land?*

Bruges under Pløjningen *Landside* om den upløjede og *Fureside* om den pløjede Del af Marken? Bruges Betegnelser som *Furehest* og *Landhest* henholdsvis om Hesten, der gaar i Furen, og den, der gaar ovenfor Furen? Pløjer man alm., umiddelbart før den egentlige Pløjning finder Sted, en Fure for Enden af Agrene som Rettesnor for den enkelte Fures Paabegyndelse og Afslutning, eller sker det kun ved Pløjning af Grønjord? Et Navn til dette: *pløje op (pløje for?)?* En Betegnelse for at pløje den første Fure frem og tilbage i Agerens Midte eller i hver af dens Ydersider (se Pilene paa Fig. 8 og 9): *fure, fure op, fure i en Ager, fure ind paa et Skifte, (pløje for?), skyde Ryg, pløje Hul, (pløje?) Læggefure?* Furer man hele Skiftet (det Stykke Jord, der skal pløjes) op, før Pløjningen af de enkelte Agre paabegyndes? Hvem furer op? Hvilke Genstande stiller man op at sigte efter ved Opfuring af et Skifte, hvor Agerrenene er mindre synlige, eller hvor Agrene lægges om (Stokke, en Stage med en Visk Halm paa, en Høtyv eller lign.)? Et Udtryk for at anvende saadanne Genstande at pløje efter: *sky Ageren af, tage Sky af Ageren, mærke af, sætte et Kende, pløje efter Stokke?* Hvad kaldes disse Genstande: *Skystokke, Retningsstokke?* En Betegnelse for at pløje en Fure frem og tilbage i Ageren: *Omfure, Omfuring, Omgang, Omfald?*

Hvad er det gængse Udtryk for at pløje Agrene ved at begynde i deres Midte og afslutte i Ydersiderne (jfr. Fig. 8 bab), og omvendt: begynde i Ydersiderne og afslutte i Midten (jfr. Fig. 9 aba): *pløje (en Ager, et Skifte) sammen; kaste, smide, kyle, slænge (Ageren) sammen, pløje en Ager til Ryg, rygge op, humvende (der er humvendt), pløje fra sig (om),* modsat: *pløje (en Ager, et Skifte) ud; kaste, smide, kyle (Ageren) ud; kaste, slænge sønder, kaste fra, skille en Ager ad, hidvende (der er hidvendt), pløje ad sig (om), pløje til sig?* Kendes paa samme Sted mere end en Betegnelse, saaledes at man f. Eks. foruden det almindelige, dagligdags *pløje ad (fra) sig (om)* lejlighedsvis kan bruge (høre) *kaste ud (sammen)?* Haves særlige Betegnelser for de to Agertyper, Ageren, der er kastet sammen, og Ageren, der er kastet ud: *en Frasig(oms)ager, Frasigvending, Sammenstykke, Rygskud, Rygg,* modsat: *Adsig(oms)ager, Adsigvending, Tilsigvending, Sønderstykke, Gjedda, Vræt?*

Hvad kaldes den mindre Forhøjning, der bliver, hvor de to

første Furer kastes sammen (jfr. Fig. 8 og 9 a): *Agerrygg, Rygg, Agerren, Ren, Rygskud, Højrygg, Ryggen paa Ageren, Kam, Sammenkastning?* Og den tilsvarende Fordybning, der bliver, hvor de to sidste Furer pløjes til hver sin Side, naar Ageren kastes ud, eller naar to sammenkastede Agre mødes (jfr. Fig. 8 og 9 b): *Agerren, Ren, Huleren, Hulfure, Hule, Hulerygg, Lavryg, Ryg, Ryggen paa Optagningen, Optagningsryg, Mellemfure, Ager(s)fure, Fure, Afpløjning?* Bruger man eventuelt Betegnelser som *Mellemfure, Fure* og *Afpløjning* om Agerrenen, idet denne dannes under Pløjningen, og saa længe Pløjemarken henligger ubehandlet af andet Redskab, mens Betegnelsen *Ren* anvendes om den mer eller mindre synlige Lavning, der bliver tilbage efter Jordens videre Behandling, Agerrenen, som den f. Eks. ses i Stubjord og i Græsmark? Er Ordet *Afpløjning* et forholdsvis nyt Ord? Er Navnet til Agerrenen forskellig ved Agre, der kastes sammen, og Agre, der kastes ud: en *Agersfure* overfor en *Middelfure?*

Er det almindeligt, at man, for at undgaa de mange Agerrene, kaster hveranden Ager sammen og hveranden ud, eller at man blot stadig kaster et vist Antal Furer sammen i Agerrenene, før de mellemliggende Stykker kastes ud? Kendes denne Fremgangsmaade fra gammel Tid, eller er den udelukkende af nyere Dato? Er det især Herregaardsjord, der pløjes saaledes? Andre særlige Forhold: bornh. *Rygg* overfor *Gjedda?*

Et Udtryk for at pløje den sidste Strimmel, de sidste Par Furer, idet Agerrenen dannes (Fig. 10 d—e): *pløje (plove) op, pløje Renen op, pløje af, pløje Ager(en) af, pløje til, fure af, fure op, fure en Ager op, tage op, tage Rygg(gen) op, tage Furen op, tage Bulken op, hegne en Ager op, sanke op, rense op, rense Hulfuren, (mulde op?)?* Er det almindeligt, at en ældre, mere øvet Pløjemand udfører dette Arbejde? Hvad kaldes den smalle og i Forhold til den næstsidste Fure lidt dybere Afslutningsfure (Fig. 10 e): *Mellemfure (Middelfure), Muldfure?* Pløjes der nu i venstre Side af Agerrenen, i Bunden af den næstsidste forholdsvis grundtpløjede Fure en tynd Fure, der væltes over mod den opkastede Afslutningsfure (jfr. Fig. 10 f)? Et Navn til denne: *Muldfure?* Og et Udtryk for at pløje denne Fure: *mulde op, mulde en Ager?* Et Navn til den næstsidste Fure?

Hvad kaldes den upløjede Strimmel, der kommer til at ligge under de to Furer, der danner Agerryggen: *Bulk?* Var den som Regel bredere i ældre Tid? Brugte man nu til Slut at kaste to Furer ud til hver sin Side oppe i Agerryggen, for at ogsaa den hidtil upløjede Strimmel kunde blive ompløjet, eller skete det kun, hvor der var højryggede Agre, for at undgaa en altfor høj Midtlinje? Hvad kaldtes da denne »Ren« her: *Mellemfure, Middelfure?*

Hvad kaldes den Strimmel Jord, hvorpaa man vender med Ploven for Enden af Agrene (Fig. 9 og 10 c): *Forpløjning, Forager, -land, -vende, -vending, Hovedager, Hovedland, Hvoddem, Hvoddemsager, Høvd, Høvd(s)ager, Hydeager, Højmeland, Ande, Andet, Endeager, Aavende, Aavending, Hørmeland, Holmland, Tværplovning, Overvending?* Gør Rede for, om man paa samme Sted bruger mere end en Betegnelse enten for dermed at betegne Forpløjninger af forskellig Art (f. Eks. særskilt en saadan, der løber tværs igennem et Skifte, se nedenf.), eller saaledes at den ældre og den yngre Generation hver har sin Betegnelse? Et Udtryk for at pløje Forpløjningen, efter at Agrene paa langs er færdigpløjet: *forpløje?* Benævnes Agerrenen i Forpløjningen, naar denne er kastet ud, ved Sammensætning med Betegnelsen for Forpløjning: *Forlandsren?* Henligger en Forpløjning undertiden til Stadighed uden at blive opdyrket? I hvilket Tilfælde undgaar man at lave en Forpløjning for Enden af en Række Agre, der løber paa tværs af en anden Række Agre, idet man benytter den tilstødende hele (eller halve?) Ager som Forpløjning? Hvad kaldes denne hele eller halve Ager: *Hydeager?*

Har man ellers i andre Tilfælde en Betegnelse for den halve Ager (fra Agerryg til Agerren) 1) i Almindelighed: *Halvager, Halvvending, Halvdel, Halvvræt, Kastager, (Dræt?), Varp, Værp,* 2) en halv Ager (eventuelt en særlig smal Ager), der grænser umiddelbart op til og løber langs med en Grøft, en Engstrimmel eller lign.: *Hydeager, Kastager,* 3) en halv Ager, der løber langs med Skiftets (Stykkets) Grænse: *Hydeager?* Hvad kaldes Furen, der danner Skel med Naboskiftet (Nabostykket), (naar vedkommende Skifte er kastet sammen?): *Hydefure?* Hvad kaldes en ufuldstændig Ager, der løber ud i en Spids: *Spidsvending?*

Erindres det, at man stadig eller flere paa hinanden følgende Gange kastede Agrene sammen, saaledes at disse blev høje, kuplede midt over, i Modsætning til den nu almindelige Fremgangsmaade, hvor man ved hveranden Pløjning kaster dem sammen, og ved hveranden kaster dem ud? Hvad kaldtes saadanne Agre: *højryggede, kammede Agre?* Pløjede man især saaledes paa lavtliggende Jord for Afvandingens Skyld? Et Udtryk for at danne saadanne Agre: *at rygge en Ager?*

Hvor bred og dyb var Agerrenen ved disse Agre? Kastede man Stenene, der ryddedes af Ageren, ned i Renen: *en Stenren,* eller groede der Krat og Smaabuske i den: *en Skovren?*

Deler man undertiden meget lange Agre (Marker) paa tværs i to eller flere Dele, der hver pløjes for sig? Haves en særlig Betegnelse derfor: *bryde, brække Ageren af, vrætte af, vratte (bratte)?* Hvad kaldes saadanne tværdelte Agerstykker: *Brydeager, Brud, Vræt, Vratmaal, Bræk (Over- og Nederbræk), Kørret (Over-, Midt- og Nederkørret), Længe (Vestre- og Østre-Længe)?* En Benævnelse paa dette Sted, hvor Agrene brækkes over: *Vratte, Vræt, Hydeager, Hverre?* Er dette en forholdsvis smal Tværager, der tjener som Forpløjning for de to tilstødende Agerstykker? Kan flere af de ovenfor nævnte Ord: *Brydeager, Brud* osv. ogsaa bruges om et Skiftes Agre, der paa Grund af Naturforholdene (en Grøft, en Bæk, en Lavning eller lign.) er delt i to eller flere ofte i modsat Retning pløjede Stykker? Hvad kaldes ellers saadanne adskilte Dele af Skiftet: *Aasgang, Skifte, Plovskifte?* Kan disse sidste Betegnelser omvendt ogsaa bruges om de tværdelte Agre af den første Type?

Hvad kaldes den pløjede Jord i Modsætning til den upløjede: *Pløjning, Muld?* Har man nogen Betegnelse for de op til hinanden liggende Furers mer eller mindre synlige fremstaaende Kant (jfr. Fig. 10 g): *Plovkam?* Og en Betegnelse for Renden mellem Kammene (Fig. 10 h): *Fureløb?*

III. SÆRLIGE PLØJEFORMER

Hvor længe har det været kendt og brugt at pløje rundt paa Skiftet, Stykket (d. v. s. at pløje langs med dets Grænser fra Hjørne til Hjørne for under stadig Vending til venstre at ende i dets Midte, og omvendt: begynde i Midten og under stadig

Vending til højre at ende ved Grænserne) i Stedet for at pløje i Agre? Bruges Betegnelsen *rundpløje?* Er det kendt eller brugt, at et Stykke Jord pløjes to Gange til samme Side, saaledes at Furerne bliver trillet helt rundt: *trimmelplove?* Hvornaar finder dette Sted, og af hvilken Grund pløjer man saaledes? Hvorledes betegnes, at man pløjer rundt om en Bakke: *kringplove?* At pløje Bakken saaledes, at Furen altid falder nedad: *enfure?*

IV. PLØJNINGENS UDFØRELSE OG PLOVENS BEHANDLING HERUNDER

Hvad kalder man Personen, der pløjer: *Pløjemand, Plovmand, Plovkarl?* I hvilke Forbindelser forekommer disse Ord: *en god (en daarlig) Plovmand* osv.? Angiv, om Ordet *Pløjemand* eller *Plovmand* ogsaa betegner Gaardmanden, der pløjer for Husmanden (eventuelt ogsaa Husmanden, idet Kontraktforholdet ses fra Gaardmandens Side)? Hvad kaldtes paa Hjulplovens Tid Drengen (eller Pigen), der kørte Hestene *(køre, drive Plov)* for Ploven: *Plovdreng, -kusk, -kører, -driver?* Hvorledes udtrykkes, at to mindre Landbrugere, der hver kun har én Hest, laaner hinandens Hest til Pløjning (eller andet Arbejde): *de er i Plovlag, de lægger Plovlag, de gør Plovfællig?*

En Betegnelse for at ordne Ploven, saa den gaar, som den skal: *stille Ploven?* Hvorledes udtrykkes, at Ploven tager for bred en Fure: *den gaar for meget fra Fures, til Land(et); den er stillet for meget til Fures; den lander for stærkt; den er for landgerrig, gerrig, for stor;* og omvendt: Ploven tager for smal en Fure: *den gaar for meget til Fures, fra Land(et); den er stillet for meget fra Fures; den er for karrig, for bitte?* Et Udtryk for at rette dette ved at stille paa Ploven (ved at flytte Trækket eller Hamlen med Trækkrogen til venstre eller til højre, eventuelt kun ved at forskyde Langjernet til højre eller til venstre), eftersom Ploven skal tage smallere eller bredere Furer: *karrige den, stille, sætte den fra, til Land(et), fra Fures,* modsat: *gerrige den, stille, sætte den til, fra Land(et), til Fures;* ved Indstilling af Langjernet: *sætte den fra Land, sætte Kniven af Land,* modsat: *sætte den til Land, sætte Kniven i Land.* En Betegnelse for at Ploven gaar for lidt eller for meget i

Jorden: *den gaar for dybt,* Plovskæret *druber for meget* (jfr. ovenf.), modsat: *for grundt, for overlig,* Plovskæret *druber for lidt?* Hvorledes reguleres dette paa Ploven (jfr. S. 8)? Og hvorledes betegnes det: *letne, grunde,* modsat: *dybne, synke (sænke) Ploven?* Bruges særlige Tilraab til Plovhestene for at faa dem til at gaa efter Ønske, saaledes til venstre: *hid, hold hid, hy, ri;* til højre: *hot, hørs, furs (fure, fers, førs), fri, Fure i* (til Hesten i Furen), *Fure til* (til Hesten ovenfor Furen), *til?*

Hvorledes udtrykkes, at Underplovens bagerste Del (paa Grund af sløve Plovjern eller af andre Aarsager) ikke berører Bunden af Furen under Pløjningen: *Ploven gaar paa Næsen, Snuden?* Og den modsatte Uregelmæssighed: Plovens Hæl trykker for haardt mod Furens Bund: *den gaar paa Nakken, den gaar for meget til Hæls* som Udtryk for en Overdrivelse af det rette Forhold: *den skal stryge paa Hælen, den gaar godt til Hæls?*

Hvad kaldes et Sted, hvor Ploven f. Eks. ved at støde mod en Sten eller paa Grund af Jordsmonnets særlige Haardhed hopper helt eller delvis ovenud af Furen: *Bulk, Balk, Plovbalk, Landbalk, Stenbalk, Bjælke, Rendebjælke, Kam,* Adj. *balkeret?* Hvorledes udtrykker man, at Ploven (maaske delvis paa Grund af Plovmandens Skødesløshed) frembringer saadanne Ujævnheder: *lægge Bulk(er), lave Balker, balke?* Hvad kaldes et lignende ufuldstændig afskaaret Stykke af Furen, en tilbagestaaende uafskaaret Kant til højre i Furen, fremkommet ved at denne er taget for bred: *Underbulk, Sidebulk — lægge Underbulk?* Kan Betegnelsen *Underbulk* ogsaa bruges om den første Slags, og omvendt: kan flere af de tidligere nævnte Ord betegne den sidste Slags Uregelmæssighed? Med andre Ord har de to Typer »Bulke« ikke særskilte Betegnelser? Hvorledes udtrykkes, at man enten rykker Ploven tilbage eller med næste Fure drejer ud for at rette Fejlen: *tage en Bulk op?* Har man en særlig Benævnelse til selve Ujævnheden, Lavningen, der ved Bulklægningen (specielt ved at Furen tages for bred?) bliver over mod den foregaaende Fure: *Hundetrug, Hundekiste, Svinetrug, Svineleje?* Eller har disse Ord, bortset fra Navngivningens Anskuelighed, ganske samme Betydning som *Bulk, Underbulk osv.?* Kendes flere Betegnelser for Uregelmæssigheder ved Furen, f. Eks. naar denne pletvis bliver staaende

paa Kant: *sætte Krager,* eller naar Grønjordsfuren ligger uregelmæssig, ujævn: *ligge i Hytter?* Hvad siges om en Fure, der ikke er lige: *den gaar i Krinkelkrog?* At pløje skæve Furer: *skrive Søren Sorøv, Søren Søren(sen)?*

V. JORDENS BESKAFFENHED OG DENNES INDFLYDELSE PAA PLØJNINGEN

Hvad siges om for vaad eller for tør leret Jord, der kun lader sig pløje op i mer eller mindre store sammenhængende Klumper: *den brækker op i Pulter, Klimper, den (hun) kløser?* Det modsatte: *den er smuld, muldet?* Hvorledes karakteriseres en Art Lerjord, der er klæg og umedgørlig under Pløjningen: *den er trysk, truttet, den ruller, flyder for Ploven, den triller Kapunklump?* Hvad siges modsætningsvis, naar Muldfjælen slipper Jorden godt: *det smider godt.* Kendes en Forbindelse som: *Jorden tager ikke imod Ploven,* modsat: *Ploven fatter godt i Jorden?* Hvad siger man om Jord, der er for vaad, saa Furen bliver glat og blank i Stedet for at smuldre ud: *den glisser, smider om, smører op?* Hvorledes betegnes et ompløjet Stykke Jord, der paa Grund af Urenhed (Kvikrødder og lign.), eller fordi den gamle Fure ikke er helt raadnet, ligger med hele og sammenhængende Furer: det er *helfuret?* Haves et Udtryk for, at Stub og Rødder skyder sig sammen og slæber ved Langjernet eller i Krogen mellem Aasen og Muldfjælen (Landsiden): *det mosler for?* Har man haft en Kæp med en Tvege i den ene Ende til at skubbe dette bort med? Hvad hedder denne Kæp: *Plovkæp, Plovkrog, Plovstage, Krogstage, Ryddestage?*

VI. PLØJNINGER OG SÆRLIGE UDTRYK FOR PLØJNING KNYTTET TIL DE ENKELTE AARSTIDER ELLER TIL DE FORSKELLIGE AFGRØDER

Bruges særlige Udtryk for at oppløje gammel Græsmark (eller eventuelt hidtil uopdyrket Mark): *pløje op, brække op, pløje, pløje Lej, ørke (op)?* Hvad er ellers det gængse Udtryk for at vende Grønsværen, naar Skiftet igen skal under Ploven for i en Række Aar at bære forskellige Sædafgrøder (Roer

m. m.), idet der dog eventuelt begyndes med (eller afbrydes med) et helt eller et halvt Aars Brak: *falge, fælge (fælde), falge-, fælgepløje, pløje Grønjord, Grønland, Borre, Svær, Lejmark, Lej, riste, bryde Landet, røde Jorden, lægge Grønjord, Borrer, lægge en Falg?* Naar finder dette Sted, og i hvilken Dybde pløjer man? Er *fælge, falge* ensbetydende med at pløje grundt, skrælpløje? Hvorledes betegner man den ompløjede Græsmark: *Falg, Falgmark, Sværfalg, Fælging (Fælding), Lej, Lejefalg, Lejmark?* Naar finder den næste Pløjning Sted, og i hvilken Dybde bliver der pløjet? Et Udtryk for denne Pløjning: *pløje, pløje til Falgkorn (Falgbyg, -havre), at tage Falgen op, tage Fælg op, (pløje?) Vendefure, muldplove, pløje til Grønfure, lægge Grønfure?* Har man nogen Betegnelse til den to Gange vendte Grønjord: *Vendefure, Muldfure?* Brakker man den om Efteraaret eller tidlig om Foraaret pløjede Grønjord det første Aar efter Ompløjningen? Hvilke Benævnelser kendes for at brakke: *brakke, brække; helbrakke* i Modsætning til at *halvbrakke, sommerbrakke, sommerriste?* Hvor mange Pløjninger faar Brakmarken? Bruges det Udtryk, man har til Grønjordens anden Pløjning: *at tage Falgen op, lægge Grønfure* osv., om den samme Pløjning til Brak, eller har man et specielt Udtryk her: *pløje til Fuldbrak?* Er det, og har det altid været, almindeligt, at Grønjorden kun pløjes én Gang (d. v. s. Grønsværen vendes), før der saaes Sæd i den? Kendes en særlig Betegnelse for at saa i denne Jord: *saa paa Falgen, saa i Grønfure* i Modsætning til at saa efter to Pløjninger: *saa i Falgen?* Hvorledes betegnes den mellemste Pløjning, naar Grønjorden pløjes tre Gange: *at fælge (fælde) om?* Bruges ellers Betegnelser som *topløje* og *trepløje?* Erindres noget om en særlig Pløjning af Grønjord (og anden Jord), der bestod i, at man kun pløjede hveranden Fure, idet en tynd Fure stadig væltedes over paa en tilbagestaaende Furestrimmel, altsaa en Slags Skrælpløjning? Hvorledes benævnes denne Pløjning: *rispe, riste?* Hvad er ellers Benævnelsen paa at pløje almindeligt med tynde Furer: *skrælpløje, skrælle, skrætte, pløje tyndt, letpløje, smaapløje,* modsat Pløjning i alm. Dybde: *pløje tykt, dybpløje?* I hvilket Omfang anvendtes Skrælpløjning i ældre Tid?

Bruges *fælge (fælde), falge* tillige (jfr. ovenf.) eller udeluk-

kende om at efteraarspløje Stubjorden? Hvad er ellers Betegnelsen for Ompløjningen af Stubmarken i Efteraaret: *vinterplove, vinterfælge, pløje til Vinters, fælgepløje, falgepløje, riste, ristpløje, vinterriste, lægge, pløje til Læg (Lægning), pløje Læggejord, lægge Stubbene, pløje, pløje til Vends?* Hvad kaldes den ompløjede Stubjord: *Falgejord, Vinterpløjning, Ristejord, Læggejord?* Blev Stubjorden undertiden først pløjet om Foraaret: *vaarlægge, foraarslægge?* Blev den vinterlagte Jord pløjet mere end en Gang om Foraaret? Kendes et Udtryk som *at saa i Enfure (Indfure)* ɔ: saa efter én Pløjning, *Enfure-Korn?* Et Udtryk for at foraarspløje Jorden én eller to Gange, før Saaningen fandt Sted: *vaarpløje, vaarlægge, foraarslægge, lægge, lægge Jorden, lægge den om, tage Fælgen op, trøde, pløje til Trødning, tvære, røde, halvbrakke, brotle?* En særlig Betegnelse for den anden Pløjning, naar der blev givet to saadanne: *tvære, ærre, pløje til Saa, Saaning, Saad, Sæd?* Bruges et eller andet af de foregaaende Ord specielt om den første Pløjning? Angiv, i hvilken Udstrækning der her og i det ompløjede Grønjordsskifte (Brakskiftet) pløjedes paa tværs af Agrene. Anvendtes en Betegnelse som *tværpløje?*

Angaar f. Eks. Ordene *trøde* og *skøre* ikke alene den ene eller de to Pløjninger til Sæd, men Jordens Foraarsbehandling i det hele taget: Pløjning, Harvning og Tromling, eller angaar de nævnte Gloser (hertil ogsaa *tvære*) udelukkende den efteraarspløjede og foraarspløjede Jords Behandling med Harven, *Svenskharve* og *Letharve (Ledharve, Foldeharve)?* Er den sidste Anvendelse af disse Ord først fremkommet i nyere Tid, efter at Svenskharven har overtaget Plovens Arbejde om Foraaret? Gælder noget lignende, naar man betragter Ordet *fælge (fælde)?* Har det og har det altid haft Betydningen at pløje, eller betød det i ældre Tid pløje (eventuelt tilberede Jorden til Saaning, pløje, harve og tromle) for senere kun at bruges om Harvning, eller har Ordet, saa langt man kan huske tilbage, kun været brugt om Harvning (undertiden endda specielle Harvninger som at harve Sæden ned og at harve den pløjede Jord første Gang), — eller endelig har *fælge (fælde), (fælde af),* fra gammel Tid kun været anvendt om den efteraarspløjede Jords første Overharvning (en eller to Overgange) med Letharven om Foraaret?

Kendes et Ord *vræge,* »pløje løs Jord«?

Et Udtryk for at pløje Furer i den tilsaaede Mark med Vintersæd til Afledning af Vandet: *pløje, drive, trække, sætte Vandfurer, vandfure, staafure, pløje Vand af?* Brugte man hertil den almindelige Svingplov eller Hyppeploven eller eventuelt en særlig *Vandfureplov?* Hvad kaldtes disse Furer: *Vandfurer, Staafurer?* Blev de som Regel trukket op i Agerrenene? Pløjede man (med den almindelige Svingplov) frem og tilbage i samme Fure, eller nøjedes man med en enkelt Fure? Blev Vandfurerne bagefter renset op og glattet af (eventuelt fordybet) ved Hjælp af en Skovl eller Rive: *skovle, øse Vandfurer, rive Vandfurer ud?* Hvad hed Renden, der gravedes gennem Forpløjningen for at lede Vandet ned i en Grøft eller Lavning: *Udstik, Udstikning, Udgang?* Lavede man nogle (eller alle) Vandrender til Afledning af Overfladevandet uden Hjælp af Ploven, men blot ved at grave med Skovl (og Spade?)? Et Udtryk for dette Arbejde: *pilegrobe, pilekaste?* Og hvad kaldtes Smaarenderne: *Pilegrob?*

VII. SKIKKE, OVERTRO OG TALEMAADER I FORBINDELSE MED PLOVEN OG PLØJNINGEN

Hvad skulde der særskilt iagttages med Ploven og Plovhestene den første Pløjedag om Foraaret, for at Pløjningen som saadan eller selve Aarets Afgrøde maatte lykkes? Lagdes f. Eks. umiddelbart før Pløjningens Paabegyndelse Skæret eller Plovstaven eller Plovstaven og Plovøksen overkors foran Ploven, som derefter med Hestene for slæbtes hen derover? Andre Forholdsregler: der lagdes Staal for Hestene, naar de blev trukket ud af Stalden, Hestene fik Hvidløg i Manken; der pløjedes et Kors i Ageren, før Pløjningen begyndte osv.? Skulde Plovmanden have Vanter paa den første Pløjedag? Hvorfor skulde han det? Maatte Plovkusken ikke skræve over Plovaasen denne Dag? Skulde Pløjningen paabegyndes eller afsluttes en bestemt Dag Foraar og Efteraar? Begyndte man f. Eks. at pløje Gregorius 12. Marts, »Plovens Dag«, eller havde man allerede Kyndelmissedag, 2. Februar, pløjet et Bed, før Solen stod op? Et Udtryk for den Tid, Ploven er i Gang: *Udedage?* Fik man et særligt Traktement ved Pløjningens Paa-

begyndelse eller Afslutning Foraar og Efteraar, f. Eks. kogte Pølser Dagen efter Mikkelsdag, naar Ploven gjordes i Stand, og Risengrød *(Plovgrød)* en Dag, efter at Foraarspløjningen var tilendebragt? Hvilken Dag fik man Plovgrød? Knyttes Betegnelsen *Plovgilde* til denne Dag?

Hvornaar skulde Ploven tages ind om Efteraaret? Hvad skete der, hvis Ploven stod ude Julenat? Gemtes Endeskorperne af det Brød, der stod paa Bordet Julenat, til Plovhestene? Hvorledes skulde Ploven vende, naar den stod ude paa Marken (saaledes at dens forreste Ende peger i Syd eller i Vest)? Skulde Ploven trækkes tilbage i Furen, naar man spændte fra? Havde det nogen Betydning, om Ploven stod stille, eller der pløjedes med den, første Gang man saa den om Foraaret?

Hvad fik Gaardmanden som Vederlag for at pløje for Husmanden? Trakteredes han f. Eks. med Brændevin (*at pløje for Brændevin* = at pløje for Smaafolk), eller gjorde Husmanden et Gilde for Gaardmanden *(Plovgilde, Plovbojle)*? Eller gjorde Husmanden til Gengæld visse Arbejdsdage for Gaardmanden?

Talemaader: *Den, der pløjer nær Solen, skal høste nær Jorden. Den, der pløjer grundt og saar tyndt, kan rende og høste. Naar Ploven i Marts for rask vil gaa, den vil i April for ofte staa. Man skal pløje Rugstub, naar den ryger, og Ærtestub, naar den flyder.*

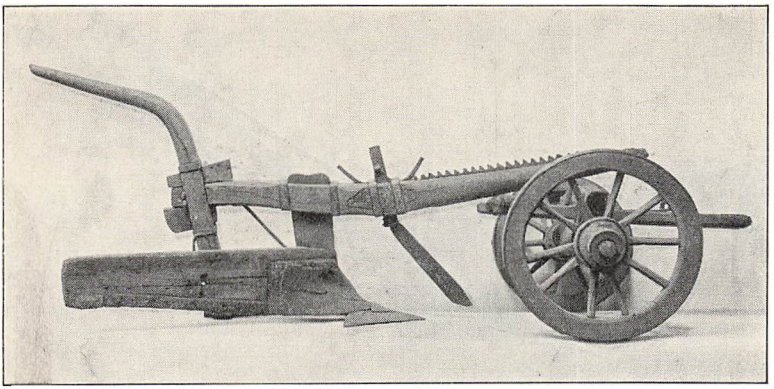

Fig. 1. Hjulplov fra Sydvestjylland.

(Efter Det danske Landbrugs Historie IV, S. 436).

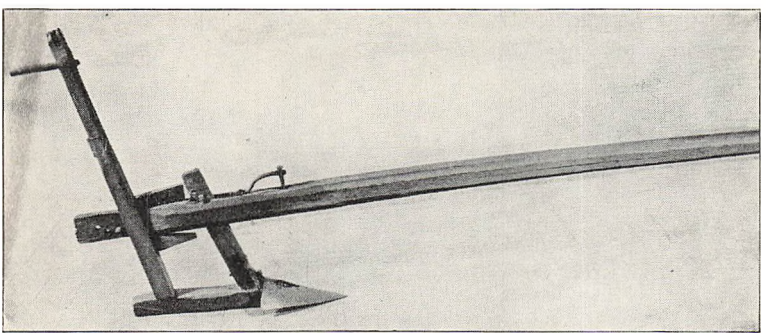

Fig. 2. Sjællandsk Krog.

(Efter Det danske Landbrugs Historie IV, S. 430).

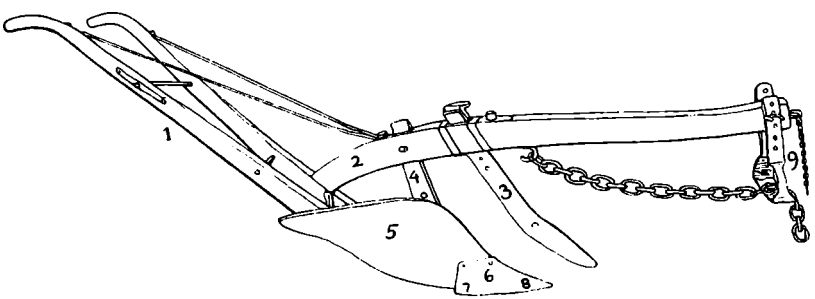

Fig. 3. Plov fra Falster.

(Efter Livet i Klokkergaarden, S. 242).

1. Stjært. 2. Plovskarv. 3. Langjærn. 4. Plovstylte. 5. Muldfjæl. 6. Plovjærn. 7. Vinge. 8. Næb. 9. Plovtræk.

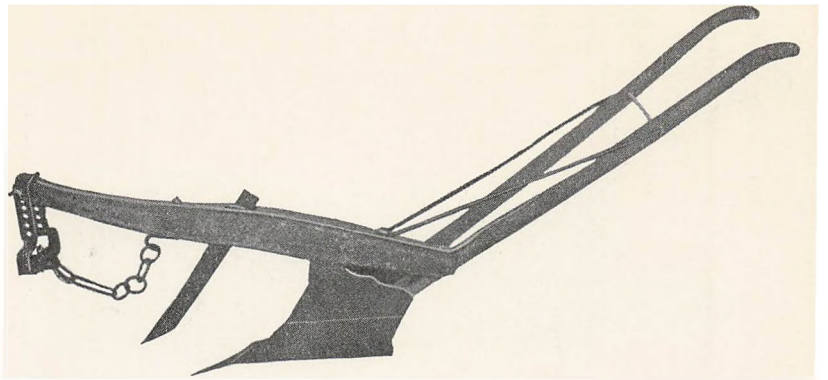

Fig. 4. Plov fra Stenstrup ved Næstved.
(Orig. i Dansk Landbrugsmuseum, Lyngby). (UfF.s Billedsaml. Nr. 620. PA fot.).

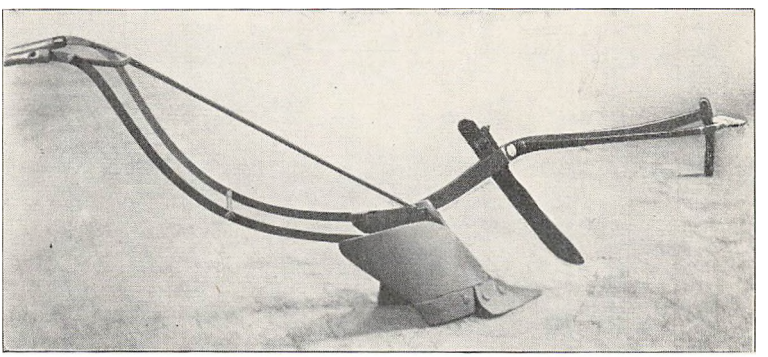

Fig. 5. Skovlunde-Ploven.
(Efter Det danske Landbrugs Historie IV, S. 461).

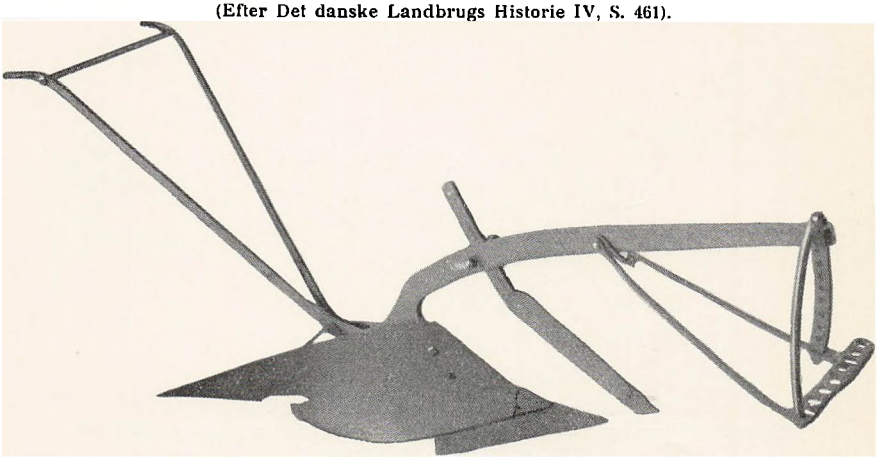

Fig. 6. Svingplov fra Veddum ved Hadsund.
(Orig. i Dansk Landbrugsmuseum, Lyngby). (UfF.s Billedsaml. Nr. 625. PA fot.).

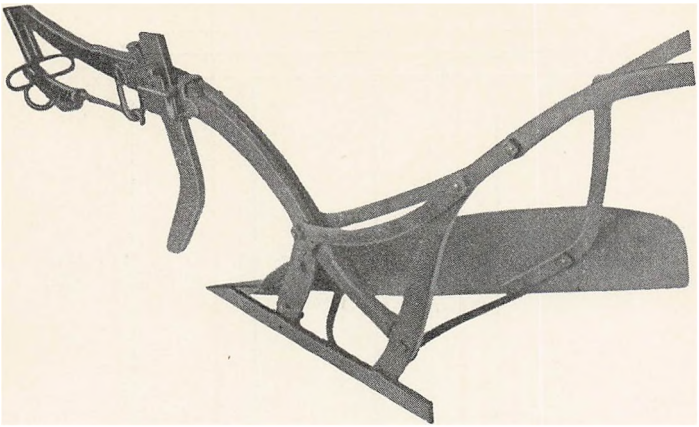

Fig. 7. (Detaille af) Svingplov fra Strands paa Mols.
Ploven er set fra Landsiden skraat bagfra.
(Orig. i Dansk Landbrugsmuseum, Lyngby). (UfF.s Billedsaml. Nr. 624. PA fot.).

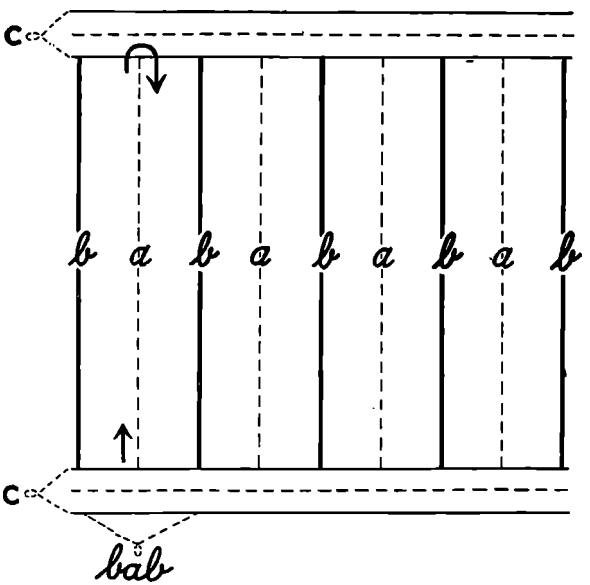

Fig. 8. Ageren kastes sammen.
(b. Agerren; a. Agerryg; c. Forpløjning).

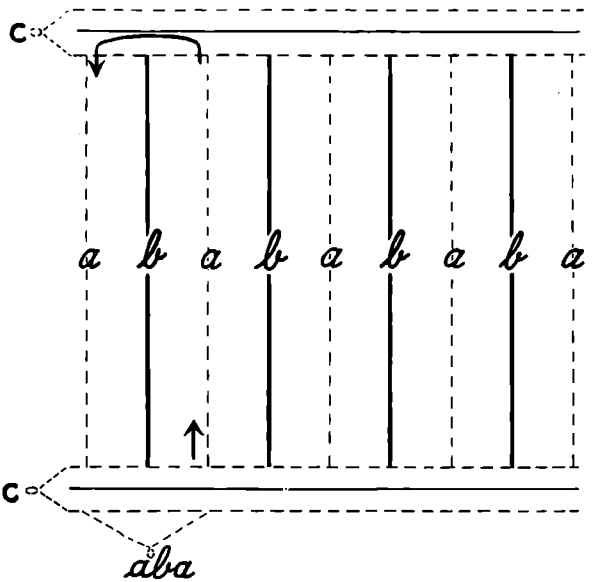

Fig. 9. Ageren kastes ud, jfr. Fig. 10.
(b. Agerren; a. Agerryg; c. Forpløjning).

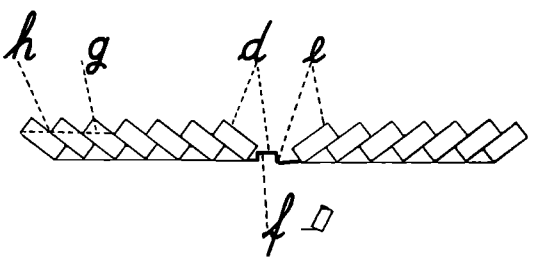

Fig. 10. Skematisk Fremstilling af Agerrenen med omliggende Furer af Typen b paa Fig. 9. Slutfurerne betegnede med d og e.

STEDLISTE

Ved *Laurits Bødker.*

I denne Liste optages fortrinsvis Navnene paa de *Sogne*, hvorfra der er anført Folkeoverlevering eller Billeder. Tallet i Parentes er Sognets Nummer i Dansk Folkemindesamlings topografiske System (se nærmere Danmarks Folkeminder Nr. 28 S. V og Nr. 46 S. 9, 91—99). De kongerigske Sognenumre er anført i Festskrift til Feilberg 1911 S. 477—488, de sønderjydske Sognenumre er anført i Sønderjydske Aarbøger 1931 II S. 228—233. Nævnes Sognenavnet udtrykkeligt i Optegnelsen, anføres kun Sognenavnet i denne Stedliste, men ikke Navnet paa den særlige Lokalitet. Anføres derimod ikke selve Sognenavnet i Optegnelsen, men kun den særlige Lokalitet, anføres Sognenavnet i Parentes efter Sognenumret (Ex.: Horneby (12 Hornbæk) 66). Meddelernes Hjemsteder anføres kun, naar disse tillige er Overleveringens Hjemsteder. Der henvises ikke til almindelig nævnte Landskabsnavne, som Angel, Himmerland, Vendsyssel, Fyn, Sjælland, da det vilde føre for vidt, og ikke være til nær samme Nytte som en Sogneliste.

Adelby (3292) 24, 159; Adslev (2157) 42; Allerslev (607) 112; Als (3246) 45; N.-Alslev (816) 54; Alslev v. Varde (2635) 84, 117; Alsted (374) 107, 114; Angel (3287) 6, 129—160; St.-Arden (1549) 64; Arnæs (3118) 131; Asperup (964) 30, 110; Aulum (2482) 58, 123, 124, 125; Avernakø (1081) 59; Aversi (562) 79.

Bjernede (377) 17, 97; Bjerreby (1046) 87; Bogø (629) 106; Borne (3316) 145, 153, 159; Bornholm (640) 86, 87, 106, 107; Borre (624) 86; Bov (3271) 129; Brande (2316) 9; Branderup (3075) 80; Branderslev (732) 50; N. Brarup (3332) 29, 131, 141, 159, 160; S. Brarup (3315) 146; Bregninge (1162) 56; Broager (3245) 25, 44; Brodersby (3311) 131, 139, 152, 157, 158; V. Brønderslev (1257) 43, 49; Ø. Brønderslev (1261) 13; Brøns (3087) 120; Burkal (3135) 47, 129; Bylderup (3134) 56; Bække (2662) 37, 79, 98; Bøl (3333) 65, 131, 145, 146, 158, 159; Børglum (1247) 107.

Christiansdal v. Odense (868 Dalum S.) 59.

Damholm (3335 Havetoft) 6, 129 f.,; Darum (2694) 110, 118—120; Drejø (1047) 55, 56, 82, 83; Dronninglund H. (1220) 13, 64; Dronninglund S. (1229) 23, 51, 88.

Egense (1035) 20, 23, 88, 93; Egeslevmagle (441) 18, 111; Eggebæk (3283) 155; Ejby (972) 12, 15, 40, 61, 66, 81, 89, 91, 93; Ellekilde (13 Hellebæk) 113, 127, 128; Ellund (3272 Hanved) 129, 130; Emmerlev (3107) 56; Eskris (3306) 146, 147; Estvad (2471) 32.

Fanefjord (627) 94; Fanø (2640) 17; N. Farensted (3339) 130, 135, 139, 141, 145, 147, 148, 149, 154, 158, 159; Farstrup (1612) 29, 37, 89; Fensmark (565) 112;

Filskov (2317 S. Omme) 9; Flade (1439) 58; Flakkebjærg (443) 21, 111; Flemløse (1008) 127; Flensborg (3267) 130; Fly (1706) 94; Foldby (2085) 63; Fousing (2461) 22; Frederiksværk (49) 114; Fuglslev (2011) 50; Følleslev (311) 52, 84; Føvling (2684) 77; Faaborg v. Varde (2626) 93.

Gamtofte (997) 30; Gaverslund (2361) 64, 90; Gelting (3307) 133, 136, 140, 145, 149, 159; Gerlev (91) 19; Gesten (3092) 52; Gimlinge (448) 108; Gislinge (264) 38; Give (2313) 90; Gjerlev (1879) 22; Gjørding (2465) 109; Godsted (796) 53, 54; Goltoft (3311 Brodersby) 158; Goting, Vesterland-Før (3187) 80; Grandløse (238) 60; Grarup (3015) 27, 37, 46, 64, 102, 117, 122; Grene (2652) 21, 50; Grensten (1784) 37; Grinderslev (1653) 75; Grindsted (2651) 22; Grumtoft (3296) 140, 149, 157; Græshave (717) 92; Grønning (1654) 76; Gudme (1101) 115—116; Gudum i Himmerland (1493) 37, 80; Gudum v. Lemvig (2422) 69, 71; Gundelsby (3307, Gelting S.) 145; Gurre (11 Tikøb) 66.

Hallund (1233) 51; Hals (1475) 88, 93; Hannæs 10; Hanved (3272) 65, 67, 129, 130, 131; Harrislev (3272 Hanved) 67; Harte (2372) 78; Havetoft (3335) 15, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 149, 151, 154; Havrebjærg (288) 88, 110; Hedeboegnen (107 Roskilde A.) 61; Hellebæk (13) 94, 126, 128; Kirke Helsinge (294) 62, 81, 104, 105; Henne (2599) 10; Herfølge (506) 39, 62, 63; Herslev (2376) 51; Herstedøster (134) 11; Hillerød (6) 114; Hjadstrup (925) 127; Hjerm (2455) 73; Hjerndrup (3035) 28; Hodde (2613) 117; Holbæk Amt (226) 5; Holdnæs (3294 Munkbrarup S.) 137, 157; Holsted (2683) 77; Hoptrup (3012) 25; Horbelev (842) 54; Hornbæk (12) 66, 96, 128; Horneby (12 Hornbæk S.) 66; Horsens i Vendsyssel (1471) 88; Ø. Hornum (1507) 42; Humble (1154) 12, 40, 49; Humlum (2425) 117; Hunderup (2697) 68; Hune (1275) 49; Hunseby (781) 52, 112; Husby (3297) 145, 148; Hvidbjærg (1421) 21; Hvilsted (2136) 50, 93; Hvirring (2244) 107; Hygum (3058) 78; Hyrup (3291) 157; Højby v. Odense (891) 110; Højen (2341) 37; Høng (291 Finderup S.) 129.

Idestrup (832) 54.

Janderup (2592) 117; Jetsmark (1276) 20, 49.

Kalleby (3343) 140, 159; Kallehave (613) 104; Kappel Landsogn (3321) 145; Karby (3447) 55; Kastbjærg v. Randers (1873) 88; Kastrup v. Vordingborg (593) 111; Keldby (622) 51, 104, 106; Kelleklinte (306 Ubby) 10; Ketting (3257) 45; Kettinge (798) 87; Kjettrup (1313) 23, 92; Klakring (2272) 8, 12, 15, 33, 37, 62, 97; Kliplev (3222) 21, 43, 51, 67, 78, 85; Klæsøgaard (1153 Lindelse S.) 23, 41; Kværkeby (401) 112; Kværn (3302) 24, 30, 55, 131, 139, 141, 145, 157; Kærum (998) 30; Kølstrup (903) 87.

Landet (718) 67; Landsgrav v. Slagelse (421 St. Peder's Landsogn) 111; Lem i Salling (1686) 32, 74; Levring (1797) 20; Lindelse (1153) 23, 40 f., 66, 81; Lindknud (2681) 23; Linaa (2172) 64; Lunde v. Varde (2594) 93; Lyby (1652) 89, 94; Lyderslev (529) 122; Lyndby (182) 110; Kongens Lyngby (123) 40; Løgstør (1455) 37; Løjt v. Slesvig (3314) 132, 135, 159.

Magleby v. Skelskør (458) 19, 95; Magleby p. Østmøn (625) 38, 62; Majbølle (787) 55; Marstal (1167) 105; Merløse (231) 52; Mesing (2158) 48; Mogenstrup (2476 Sevel) 75; Moldened (3344) 14; Moltrup (3021) 26, 92; Mors (1408) 58; Mullerup (295 Drøsselbjærg) 104; Munkbrarup (3294) 131, 135, 139, 140, 141; Møns Klint (625 Magleby) 86; Mørke (2044) 50; Mørkøv (272) 82.

Nebbelunde (761) 55; Nidløse (248) 23; Nordborg (3265) 46, 47; Nustrup (3048) 77; Nybøl (3342) 66, 131, 143, 158 f.; Nykirke (3303) 131, 135, 140, 141, 148; Nylarsker (654) 60; Næsbyhoved-Broby (865) 90; Nørholm (1504) 64.

Oksenvad (3042) 66; Olstrup (755) 110; Ottestrup (428) 112; Oversø (3281) 33, 137.

Pillemark (352 Koldby) 102; Pedersker (683) 106; Paarup (864) 23.

Radbjærg (833 Væggerløse) 106; Raklev (302) 10; Ravnkjær (3317) 135, 159; Rebjærg (3334 Satrup S.) 141, 142; Reersø (294 Helsinge S.) 62; Rinkenæs (3229) 129; Rislev (566) 63; Romdrup (1488) 13; Rorslev (965) 116; Roum (1721) 92; Rylskov (3293) 32, 135, 139, 144, 151; Rødding i Salling (1681) 72; Rønsnæs (301) 40.

Salling (1624) 16; Salling II. i Sydfyn (1050) 20; Sandby (573) 126; Satrup (3334) 141; Sejlflod (1492) 13, 21; Selde (1658) 13; Sevel (2476) 21, 72, 75; Siversted (3284) 141; Skals (1726) 90, 109; Skanderup v. Kongeaaen (2667) 37, 62, 76, 79, 98; Skelby (567) 23; Skodborg (3053) 77; Skovby (2094) 30; Skovlunde (144 Ballerup S.) 178; Skrydstrup (3047) 66; Skrøbelev (1141) 49, 81; Skaane 7; Skaarup (1031) 50, 91; Slesvig (3309) 136; Smidstrup (2364) 28, 37, 68, 71; Snedsted (1371) 50, 57, 105; Snøde (1146) 48, 49; L. Solt (3286) 138, 157; St. Solt (3285) 32, 151, 159; Sonnerup (179) 19; Sorterup (427) 17; Sporup (2183) 16, 17, 27; Ø. Starup (2379) 37; Stege Landsogn (621) 113; Stenbjærg (3304) 14, 128, 131, 145, 160; Stenmagle (383) 88; Stenstrup (584 Rønnebæk) 178; Stenstrup (1039) 48; Sterup (3305) 135, 157; Stevns (520) 102; (Kirke) Stillinge (435) 11, 103, 111; Store Hedinge Landsogn (521) 5, 18, 67; Strands (2031 Vistoft S.) 179; Strynø (1048) 82, 121; Strukstrup (3338) 141; Svanninge (1077) 34, 67; Systofte (831) 177; Sæby v. Tissø (281) 62; Sædinge (762) 67; Søllerød (124) 85; Søndbjærg (1402) 72, 75; Sønderho (2642) 17; Sondersted (247) 55, 63; Sørbymagle (446) 111.

Tamdrup (2241) 107, 108; Taps (2398) 45, 76; Tem (2211) 22; Tinglev (3136) 64; Tiset (2116) 30; Tisted (1309) 113; Tisted Landsogn (1351) 113; Tjæreby (457) 109; Tolk (3341) 54, 131, 135, 136, 137, 140, 141, 155; Tomby (3337) 15, 54, 141, 158; Torning (1802) 85; Torsted v. Horsens (2282) 121; Torsted v. Slesvig (3312) 10, 54, 102, 135, 142, 145, 146, 159; Tudse (265) 18; Tureby (553) 87; Tyholm (1390) 124; Tyregod (2314) 12, 15; Tyvelse (572) 23; Taars v. Hjørring (1241) 43.

Ulsnæs (3313) 13, 131, 135, 148, 157, 158.

Vallensved (477) 79, 117; Varde Landsogn (2591) 67, 89; Varnæs (3225) 51; Veddum 178; Vedsted (3046) 78; Vejby (31) 105; Vejlby (963) 30; Vejstrup (2393) 37; Venslev (453) 19; Vesløs (1322) 50, 62; Vilslev (2696) 23; Vilstrup (3013) 78; Vinkel (1771) 71; Viuf (2378) 71; Vium (1791) 31; Voldby (1985) 52; Vonsbæk (3018) 25; Vonsild v. Kolding (2395) 37, 79, 98; Vorde (1737) 16, 33, 62, 90, 98; Vordingborg (495) 127; Vordingborg Landsogn (614) 111; Vrangstrup (574) 111.

Ødis (2397) 43, 67; Ølsby (3336) 130, 139, 141; Ørslev v. Slagelse (286) 17; Ørslev v. Vordingborg (609) 88; N. Ørslev (841) 23; Ørum v. Vejle (2265) 22, 52, 91; Øsby (3017) 46, 64; Østerild (1343) 105; Østermarie (673) 89.

Aagerup v. Holbæk (241) 114; Aagerup (301 Rønsnæs S.) 40; Aaker (684) 107; Aal (2602) 28; Aalsgaarde (13 Hellebæk) 102, 126—128, 160; Aars (1568) 88; Aarslev (1131) 92; Aasted (1661) 13.

FORENINGEN
DANMARKS FOLKEMINDER

FORENINGENS FORMAAL er at fremdrage de Minder om gammelt dansk Folkeliv, der endnu lever paa Folkemunde, og gennem almentilgængelige Fremstillinger at kaste Lys over dansk Almues Liv, Tro og Digtning i Fortid og Nutid.

Foreningen har i Aarene 1908—37 udgivet følgende 46 Skrifter:

		Bogladepris		
1.	**Fra Dansk Folkemindesamling. I.** Ved *A. Olrik* (1908)	2 Kr.	50 Øre	
2.	**Livet i Klokkergaarden.** Af *Fr. L. Grundtvig.* Ved *Jørgen Olrik* (1909)	6 »	00 »	(Uds.)
3.	**Loke i nyere Folkeoverlevering.** Af *Axel Olrik* (1909)	1 »	00 »	(Uds.)
4.	**Fra Dansk Folkemindesamling. II.** Meddelelser og Optegnelser ved *Hjalmar Thuren* (1909)	1 »	50 »	(Uds.)
5.	**Bjærgtagen.** Af *H. F. Feilberg* (1910)	2 »	50 »	
6.	**Fra Dansk Folkemindesamling. III.** Meddelelser og Optegnelser ved *Hjalmar Thuren* (1910)	1 »	50 »	(Uds.)
7.	**Dansk Folkekarakter. I. Sjællændere og Jyder.** Af *Thorkild Gravlund* (1911)	2 »	50 »	(Uds.)
8.	**Danske Ordsprog, især fra Thy** ved *S. Ditlevsen* og *Carl Ludvigsen* (1911)	1 »	00 »	(Uds.)
9.	**Dansk Fiskerliv. I. Furboerne.** Af *Hans Kyrre* (1912)	2 »	50 »	(Uds.)
10.	**Sjæletro.** Af *H. F. Feilberg* (1914)	4 »	00 »	
11.	**Minder fra Erritsø** ved *Henrik Ussing* (1915—17)	4 »	00 »	(Uds.)
12.	**Fra Sydsjælland.** Ved *J. Olsen* (1913)	1 »	50 »	
13.	**Nordsjællandsk Landalmue** 1798 af Pastor *Joachim Junge.* Ny forkortet Udgave ved *Hans Ellekilde* (1915)	3 »	50 »	(Uds.)
14.	**Dansk Folkekarakter. II. Fynboer.** Af *Thorkild Gravlund* (1914)	2 »	50 »	(Uds.)
15.	**Breve fra en dansk Folkemindesamler.** Udg. af *Hans Ellekilde* (1918)	2 »	00 »	(Uds.)
16.	**Vore ældste Folkedanse.** Langdans og Polskdans. Af *H. Grüner Nielsen* (1917)	3 »	00 »	(Uds.)
17.	**Fra Dansk Folkemindesamling IV.** Festskrift til Evald Tang Kristensen. Ved *Gunnar Knudsen* (1917)	6 »	00 »	(Uds.)
18.	**Nissens Historie.** Af *H. F. Feilberg* (1919)	3 »	50 »	(Uds.)
19.	**Sæd og Skik i Ommersyssel.** Fortalt paa Egnens Folkemaal af Lærer *N. P. Bjerregaard* (1919)	5 »	00 »	(Uds.)
20.	**Ingvor Ingvorsens Fortællinger** om gammelt sjællandsk Bondeliv ved *Henrik Ussing* (1918)	5 »	00 »	(Uds.)
21.	**Udvalgte sønderjydske Folkesagn.** Genfortalte af *F. Ohrt* med Tegn. af *Niels* og *Joakim Skovgaard* (1919)	5 »	00 »	
22.	**Folkelig Vals.** Af *H. Grüner Nielsen* (1920)	6 »	00 »	(Uds.)
23.	**Nogle Grundsætninger for Sagnforskning.** Af *Axel Olrik.* Udgivet af *Hans Ellekilde* (1921)	7 »	50 »	
24.	**Ved Halleby Aa.** Optegnelser af *Karoline Graves,* udgivne ved *Henrik Ussing* (1921)	8 »	00 »	(Uds.)
25.	**Trylleord, fremmede og danske.** Af *F. Ohrt* (1922)	5 »	00 »	
26.	**Fra Hedeboegnen.** Optegnelser af *Marie Christophersen,* Højelse, udg. ved *Henrik Ussing* (1923)	4 »	50 »	
27.	**Fejekost til at udfeje den gamle Surdejg.** 1736. Af *E. Pontoppidan.* Oversat fra Latin af *J. Olrik* (1923)	3 »	50 »	
28.	**Evald Tang Kristensens Æresbog** i Udvalg ved *Hans Ellekilde* (1923)	4 »	50 »	

29. **Læsøfolk i gamle Dage.** Af *H. Grüner Nielsen* (1924) 7 Kr. 00 Øre
30. **Peder Palladius Visitatsbog.** Udg. af *Lis Jacobsen* (1925) ... 6 » 00 » (Uds.)
31. **Danske Bøndergaarde.** Planer og Konstruktioner. Af Arkitekt *H. Zangenberg* (1925) ... 4 » 50 »
32. **Aarets og Livets Højtider.** Af *Henrik Ussing* (1925) 6 » 00 »
33. **Danmarks Helligkilder.** Oversigt og Literaturfortegnelse ved *August F. Schmidt* (1926) ... 5 » 00 »
34. **Folkedragter i Nordvestsjælland.** Af Kredslæge *J. S. Møller*, Kalundborg (1926) ... 15 » 00 »
35. **Vore danske Folkeæventyr.** Genfortalte af *Hans Ellekilde*. Første Udvalg (1928) ... 3 » 50 »
36. **Det gamle Harboøre.** Optegnelser af *Karen Thuborg*, tilrettelagte og udgivne af *Henrik Ussing* (1929) ... 8 » 00 »
37. **Amagerdragter, Vævninger og Syninger.** Af *Elna Mygdal* (1932) ... 18 » 00 »
38. **Danmarks Sanglege.** Udgivne af *S. Tv. Thyregod* ... 10 » 00 »
39. **Danmarks Kæmpesten i Folkeoverleveringen.** Af *Aug. F. Schmidt* (1933) ... 12 » 00 »
40. **Fra Dansk Folkemindesamling V.** Af *Hans Ellekilde*. 5 » 00 »
41. **Mellem sydfynske Sunde.** Af *Henrik Ussing*. (1933) 8 » 00 »
42. **Skovlovringer.** Folkeminder fra Silkeborgs Vesteregn ved *H. P. Hansen* (1936) ... 7 » 00 »
43. **Folketro og Festskik,** særlig fra Fyn. Af Landsdommer *Jacob Bircherod* 1734. Ved *Inger M. Boberg*. (1936) ... 5 » 00 »
44. **Fra Dansk Folkemindesamling VI,** Meddelelser og Optegnelser ved *Hans Ellekilde* (1ste Levering for 1937) 6 » 00 »
45. **Borrinjholmska Sansåger.** Bornholmske Folkeæventyr og Dyrefabler, samlede af *J. P. Kuhre* (2den Levering for 1937) ... 5 » 00 »
46. **Bjærgfolkenes Bagning.** En Sagnundersøgelse. Af *Inger M. Boberg* (3die Levering for 1937) ... 4 » 00 »

Til Udgivelse forberedes:

De danske Molbohistorier og deres Udspring.

Ved Professor *Arthur Christensen*.

Indmeldelser i Foreningen »Danmarks Folkeminder« sendes til *Dansk Folkemindesamling*, Det kgl. Bibliothek, København K. Medlemsbidraget er 4 Kr. 50 Øre aarligt (6 Kr. for udenlandske, 100 Kr. for livsvarige Medlemmer). Foreningens Medlemmer faar gratis de Bøger, Foreningen udgiver i Aarets Løb (Nr. 44—46 hører til Aargang 1937), og har Ret til at købe tidligere Bøger, hvoraf Oplag haves, til nedsat Pris ved Bestilling hos Foreningens Sekretær eller Kasserer. Ligeledes har Medlemmerne Ret til at købe en Del af Universitetsjubilæets danske Samfunds Skrifter (deriblandt Feilbergs Jyske Ordbog I–IV), og af Evald Tang Kristensens Arbejder og forskellige andre Skrifter til betydelig nedsatte Priser.